МИНИСТЕРСТВО НА ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ

ПРОЕКТ

ПЛАН ЗА ДЕЙСТВИЕ
за
опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. Melanocephalus* в България за периода 2023 – 2032 г.

София, 2023 г.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ

www.eufunds.bg

ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА

Проект №	BG16M1OP002-3.020-0010-C01
Наименование на проекта	Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.
Оперативна програма	Околна среда 2014 – 2020, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие
Процедура	BG16M1OP002-3.020 - Изготвяне/актуализиране на планове за действие за видове
Бенефициент и Възложител	Сдружение ОПИМОС
Изпълнител, съгласно Договор Д-3/26.03.2021 г.	„Екотех Консулт“ ООД
Съставители на плана	д-р Невена Иванова (Ръководител проект BG16M1OP002-3.020-0010-C01), маг. биол. Николай Караиванов (Ръководител на екипа), маг. ек. Ива Фикова (Експерт Биоразнообразие), маг. Людмила Бояджиева (Експерт ГИС).
Препоръчителен начин на цитиране	Иванова Н., Н. Караиванов, Л. Профиров, Б. Мичев, П. Шурулинков, С. Чешмеджиев, И. Фикова, Л. Бояджиева. 2022. План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки) в България 2023-2032 г. София. „ЕКОТЕХ КОНСУЛТ“ ООД/Сдружение ОПИМОС, МОСВ, София.
Снимки на корицата	Л. Профиров, Б. Мичев, Н. Иванова

СЪДЪРЖАНИЕ

1. Резюме 9
2. Увод 10
2.1. Основание за разработване на плана 10
2.2. Процес на разработване на плана 11
2.3. Цел на плана за действие 12
2.3.1. Основна цел 12
2.3.2. Второстепенни цели 12
3. Природозащитен статус 13
3.1 Природозащитен статус 13
3.2 Законов статут 14
3.2.1 Международно законодателство 14
3.2.2 Законодателство на Европейския съюз и национално законодателство 17
4. Основни сведения за видовете в страната 19
Ръждива чапла, *Ardea purpurea* 19
4.1 Таксономия и номенклатура 19
4.2. Биология на вида 19
4.3. Разпространение 20
4.4. Състояние на популациите 23
4.5. Екология на вида 25
Гривеста чапла, *Ardeola ralloides* 27
4.1. Таксономия и номенклатура 27
4.2. Биология на вида 27
4.3. Разпространение 29
4.4. Състояние на популациите 31
4.5. Екология на вида 34
Голяма бяла чапла, *Ardea alba* 35
4.1. Таксономия и номенклатура 35
4.2. Биология на вида 36
4.3. Разпространение 37

4.4. Състояние на популациите 39
4.5. Екология на вида 42
Малка бяла чапла, *Egretta garzetta* 44
4.1. Таксономия и номенклатура 44
4.2. Биология на вида 45
4.3. Разпространение 47
4.4. Състояние на популациите 50
4.5 Екология на вида 53
Нощна чапла, *Nycticorax nycticorax* 56
4.1. Таксономия и номенклатура 56
4.2. Биология на вида 57
4.3. Разпространение 58
4.4. Състояние на популациите 61
4.5. Екология на вида 64
Бяла лопатарка, *Platalea leucorodia* 66
4.1. Таксономия и номенклатура 66
4.2. Биология на вида 66
4.3. Разпространение 67
4.4. Състояние на популациите 69
4.5. Екология на вида 74
Блестящ ибис, *Plegadis falcinellus* 75
4.1. Таксономия и номенклатура 75
4.2. Биология на вида 76
4.3. Разпространение 77
4.4. Състояние на популацията 79
4.5. Екология на вида 81
Саблеклюн, *Recurvirostra avosetta* 82
4.1. Таксономия и номенклатура 82
4.2. Биология на вида 83
4.3. Разпространение 84
4.4. Състояние на популациите 86
4.5. Екология на вида 88

Кафявокрил огърличник, *Glareola pratincola* 91
4.1. Таксономия и номенклатура 91
4.2. Биология на вида 91
4.3. Разпространение 92
4.4. Състояние на популациите 95
4.5. Екология на вида 97
Белобуза рибарка, *Chlidonias hybrida* 99
4.1. Таксономия и номенклатура 99
4.2. Биология на вида 99
4.3. Разпространение 100
4.4. Състояние на популациите 102
4.5. Екология на вида 107
Черна рибарка, *Chlidonias niger* 108
4.1. Таксономия и номенклатура 108
4.2. Биология на вида 109
4.3. Разпространение 109
4.4. Състояние на популациите 112
4.5. Екология на вида 114
Дебелоклюна рибарка, *Gelohelidon nilotica* 116
4.1. Таксономия и номенклатура 116
4.2. Биология на вида 116
4.3. Разпространение 117
4.4. Състояние на популациите 118
4.5. Екология на вида 120
Речна рибарка, *Sterna hirundo* 122
4. 1. Таксономия и номенклатура 122
4.2. Биология на вида 122
4.3. Разпространение 123
4.4. Състояние на популациите 126
4.5. Екология на вида 128
Гривеста рибарка, *Thalasseus sandvicensis* 130
4.1. Таксономия и номенклатура 130

4.2. Биология на вида 130
4.3. Разпространение 131
4.4. Състояние на популациите 133
4.5. Екология на вида 135
Белочела рибарка, *Sternula albifrons* 137
4.1. Таксономия и номенклатура 137
4.2. Биология на вида 138
4.3. Разпространение 138
4.4. Състояние на популацията 140
4.5. Екология на вида 142
Малка черноглава чайка, *Larus melanocephalus* 143
4.1. Таксономия и номенклатура 143
4.2. Биология на вида 143
4.3. Разпространение 144
4.4. Състояние на популациите 146
4.5. Екология на вида 147
5. Заплахи и лимитиращи фактори 149
Ръждива чапла (*Ardea purpurea*) и Голяма бяла чапла (*Ardea alba*) 150
5.1. Неподлежащи на управление фактори 150
5.2. Подлежащи на управление фактори 152
Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*) 156
5.1. Неподлежащи на управление фактори 157
5.2. Подлежащи на управление фактори 161
Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*) 166
5.1. Неподлежащи на управление фактори 166
5.2. Подлежащи на управление фактори 167
Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), Черна рибарка (*Chlidonias niger*) 171
5.1. Неподлежащи на управление фактори 171
5.2. Подлежащи на управление фактори 173
Речна рибарка (*Sterna hirundo*), Белочела рибарка (*Sternula albifrons*), Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*) 176

5.1. Неподлежащи на управление фактори 176
5.2. Подлежащи на управление фактори 180
Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*) 184
5.1. Неподлежащи на управление фактори 184
5.2. Подлежащи на управление фактори 186
Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), Гривеста рибарка (*Sterna sandvicensis*), Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*) 189
5.1. Неподлежащи на управление фактори 189
5.2. Подлежащи на управление фактори 194
6. Предприети мерки за опазване 197
Ръждива чапла (*Ardea purpurea*) и Голяма бяла чапла (*Ardea alba*) 197
6.1. Опазване на местообитания 197
6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 199
6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 201
Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*) 201
6.1. Опазване на местообитания 201
6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 204
6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 205
Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*) 206
6.1. Опазване на местообитания 206
6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 208
6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 209
Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), Черна рибарка (*Chlidonias niger*) 209
6.1. Опазване на местообитания 209
6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 212
6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 212
Речна рибарка (*Sterna hirundo*), Белочела рибарка (*Sternula albifrons*), Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*) 213
6.1. Опазване на местообитания 213
6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 215
6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 218

Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*) 219

6.1. Опазване на местообитания 219

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 221

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им 223

Гривеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*) 223

6.1. Опазване на местообитания 223

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг 225

7. Необходими природозащитни действия 229

7.1. Законодателни и управленчески 229

7.2. Пряко опазване и възстановяване на вида и местообитанията му 233

7.3. Изследвания и мониторинг 248

7.4. Повишаване осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване колониалните видове водолюбиви птици 252

7.5. Адаптивни и смекчаващи мерки 253

8. Мониторинг и оценка на плана 254

9. Времева рамка и бюджет за природозащитните дейности 284

Приложения 332

1. Резюме

Предмет на плана за действие са 16 вида колониално гнездящи водолюбиви птици в България: ръждива чапла (*Ardea purpurea*), гривеста чапла (*Ardeola ralloides*), голяма бяла чапла (*Ardea alba*), малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*), блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*), кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*), белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), черна рибарка (*Chlidonias niger*), дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), речна рибарка (*Sterna hirundo*), гривеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), белочела рибарка (*Sternula albifrons*), малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*). И шестнайсетте вида са с висок консервационен статус и са включени в Закона за биологичното разнообразие, Приложение 1 към Директива 2009/147/ЕО на Европейския парламент и на Съвета относно опазването на дивите птици както и в редица международни документи и конвенции, Червена книга на Република България (2015).

По-голяма част от гнездовите местообитания на видовете попадат в обхвата на обектите от Националната екологична мрежа. Изключение прави само кафявокрилият огърличник, чиито гнездови местообитания могат да са различни през отделните години и в повечето случаи попадат в земеделски земи и пасища, които са извън мрежата Натура 2000. Местообитанията на рибарките също търпят промени през годините, особено тези, които гнездят по пясъчни коси в река Дунав. Наличието на тези пясъчни коси е различно през годините в зависимост от водните нива в реката и понякога гнездовият успех на тези видове (белочела рибарка, речна рибарка) може да е много нисък, когато нивото на реката се покачи значително в края на месец май.

Знанията за разпространението на целевите колониално гнездящи видове в страната са добри и непрекъснато се надграждат. Липсват данни обаче за популационната структура на популациите на видовете и за вътревидовата и междувидовата конкуренция. За ефективното планиране на опазването и възстановяването на популациите на целевите видове е необходимо да се извършва многогодишен мониторинг не само на числеността на популациите им, но също и на основните фактори на средата в техните местообитания, тъй като тяхната промяна води до напускане на гнездовища/колонии на едни места и образуването им на други места, където видовете са намерили през съответната година благоприятни условия за гнездене.

Разрушаването и промяната на гнездовите местообитания е факторът, който при всички видове се явява с висока степен на заплаха. Може да се каже, че при гривестата рибарка този фактор е критичен, тъй като видът гнезди единствено на Поморийското и Атанасовското езеро. Последните години дори само на Поморийското езеро и ако там видът не загнезди през съответната година поради обезпокояване или унищожаване на гнездата, то през съответната година в страната няма да има гнездящи индивиди от него. За трите вида чапли – гривеста, малка бяла и нощна изсичането на крайречна дървесна растителност е критичен фактор, защото в резултат на това може да изчезнат цели колонии. Социално-икономическите промени, свързани с изоставянето на рибарниците, се явява фактор с висока степен на заплаха за рибарките, чиито колонии са били многобройни в миналото, когато рибовъдните стопанства в страната са функционирали като такива.

Проучването на колониално гнездящите видове птици в страната трябва да се извършва в няколко различни направления, които да засягат разпространението в миналото и настоящето, биологични и екологични особености на българските популации, заплахи и въздействия, влияещи негативно и мерки за тяхното контролиране, ограничаване и преодоляване.

С настоящия план са определени основна и второстепенни цели. **Основната цел** е съхраняване и увеличаване на съществуващите популации в България и намаляване действието на факторите от антропогенен характер за периода 2023–2032. **Второстепенните цели са:** 1: Запазване и увеличаване на гнездовите популации на колониално гнездящи видове птици предмет на плана. 2: Подобряване на качествата на местообитанията на видовете чрез прилагане на адаптивни и смекчаващи мерки, насочени към заплахите и лимитиращите фактори за видовете; 3: Запазване и увеличаване на площта на подходящите местообитания за видовете чрез възстановяване на унищожени в миналото такива; 4: Повишаване на осведомеността на определени целеви групи хора относно колониално гнездящите видове птици и необходимостта от тяхното опазване и 5: Повишаване на степента на познания относно биологията, храненето и миграциите на видовете у нас.

В настоящия план са разгледани предприетите мерки за опазване, включително оперативни и управленски решения и ограничения. Определени са заплахите и лимитиращите фактори за последните десет години. Набелязани са необходимите възстановителни, поддържащи и други природозащитни мерки за видовете и техните местообитания, групирани в категориите законодателни и управленчески, преки мерки за опазване на видовете и местообитанията, изследвания и мониторинг, повишаване на осведомеността, природозащитната култура и уменията по опазване на видовете.

С разработените за всяка мярка подход за мониторинг и оценка, както и бюджет, съобразно времевата рамка 2023-2032 г., позовавайки се на основните и ръководещи критерии за реалистичност, изпълнимост и ефективност, е посочен пътят, по който да се изпълнят поставените цели на настоящия план - увеличаваща се гнездова популация, увеличен брой гнездови находища/колонии в страната, намаляване действието на факторите от антропогенен характер.

2. Увод

2.1. Основание за разработване на плана

Планът за действие за опазване на ръждива чапла (*Ardea purpurea*), гривеста чапла (*Ardeola ralloides*), голяма бяла чапла (*Ardea alba*), малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*), блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*), кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*), белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), черна рибарка (*Chlidonias niger*), дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), речна рибарка (*Sterna hirundo*), гривеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), белочела рибарка (*Sternula albifrons*), малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*) в България за периода 2023-2032 г. („Плана/ът“) е инициран с проведена процедура чрез подбор на проектни предложения „Изготвяне/актуализиране на планове за действие за видове“ по Приоритетна ос 3 „Натура 2000 и биоразнообразие“ на Оперативна програма „Околна среда 2014-2020 г.“ (ОПОС 2014-2020 г.). Разработването е и в контекста на мярка 20 от Национална приоритетна рамка за действие за Натура 2000 (НПРД) за периода 2014 – 2020 г. - „Разработване/актуализиране на планове за действие за приоритетни видове“.

Законовите основания за разработване на Плана са свързани с изпълнение на разпоредбите на *Закона за биологичното разнообразие* (чл. 35, т. 4, чл. 52, чл. 53, т. 2 и чл. 54), както и на Наредба № 5 от 01.08.2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове.

Планът е изготвен съобразно „Задание за разработване на план за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (Чаплови и Ибисови птици, Огърличници, Саблеклюни и Рибарки) в България“, съгласувано от Министъра на околната среда и водите, на основание чл. 9, ал. 2 от Наредба № 5 от 01.08.2003 г.

2.2. Процес на разработване на плана

Планът за действие е разработен в следствие на проведена процедура чрез подбор на проектни предложения „Изготвяне/актуализиране на планове за действие за видове“ по Приоритетна ос 3 „Натура 2000 и биоразнообразие “ на ОПОС 2014-2020 г.

Планът е изготвен в рамките на проект BG16M1OP002-3.020-0010-C01 „Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.“, финансиран от Оперативна програма „Околна среда 2014-2020 г.“, съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския фонд за регионално развитие.

В качеството си на Бенефициент на горецитирания проект, Сдружение ОПИМОС обявява процедура за избор на изпълнител с публична покана с предмет: „Избор на изпълнител за предоставяне на специализирани услуги за целите на разработване на Планове за действие за опазване на популации на видове в България“. Изготвянето на настоящия план е предмет на Обособена позиция № 2.

Изпълнението е възложено от Сдружение ОПИМОС (Възложител) на „ЕКОТЕХ КОНСУЛТ“ ООД (Изпълнител) в рамките на Договор Д-3/26.03.2021 г.

Автори и участници в изготвянето на настоящия план за действие, са лицата посочени в **Таблица № 1-1**.

Таблица № 1-1. *Списък на екипа експерти, участвали при осъществяването на дейностите, свързани с подготовката на Плана за действие*

№	Име	Позиция в екипа
1	Невена Иванова	Ръководител на проект BG16M1OP002-3.020-0010
2	Николай Караиванов	Ръководител екип
3	Ива Фикова	Експерт биоразнообразие
4	Людмила Бояджиева	ГИС експерт
5	Любомир Профиров	Експерт „Птици“
6	Петър Шурулинков	Експерт „Птици“
7	Боян Мичев	Експерт „Птици“
8	Свилен Чешмеджиев	експерт „Птици“
9	Екатерина Тодорова	Експерт
10	Венета Стефанова	Експерт
11	Елена Георгиева	Експерт - доброволец
12	Други експерти и доброволци, участвали в теренните проучвания - Кирил Бедев, Йовелина Бедева, Николай Веков, Цено Петров, Йордан Василев, Ивайло Тонев, Симеон Евстатиев.	

Допълнителна информация по разработването на Плана бе любезно предоставена от институции, сред които МОСВ, ИАОС, както и Българско Дружество за Защита на Птиците (БДЗП), Българска Фондация Биоразнообразие, зоопаркове и други.

Изпълнението на плана включва следните основни дейности:

Теренни проучвания. Въз основа на предварително изготвен анализ на достъпната информация за 16-те вида в България е установено, че голяма част от данните се нуждаят от потвърждаване и допълване. В този смисъл, за да се изготви ефективен План за действие, бе необходимо провеждане на теренни проучвания, които да доведат до актуализиране и допълване на познанията за разпространението, заплахите и някои аспекти от екологията на видовете. В резултат от това, през размножителния период на 2021 г. са проведени теренни проучвания на част от територията на страната. Териториалният обхват на проведените теренни проучвания, както и резултатите от тях, са представени в **Приложение 5**.

Изготвяне на ГИС-базирани продукти;

Систематизиране на наличната и допълнена след теренни проучвания информация за целите на т. 3 „Природозащитен и законов статус“ и т. 4 „Основни сведения за видовете в страната“ от Заданието за разработване на План за действие;

Определяне и анализ на степента на влияние на заплахи и лимитиращи фактори;

Систематизиране и критичен анализ на предприетите мерки за опазване на колониално гнездящите водолюбиви птици в България, предмет на плана;

Определяне на необходими природозащитни мерки;

Разработване на матрица за мониторинг и оценка на плана за действие;

Разработване на времева рамка и бюджет на природозащитните дейности;

Финализиране на проект на План за действие;

Провеждане на консултации със заинтересовани страни и обществено обсъждане на плана;

Разработване и утвърждаване на окончателен вариант на План за действие.

На 25.01.2023 г. в гр. София е проведено обществено обсъждане на проекта на План за действие, като получените по време на самото обсъждане и по време на осигурения обществен достъп до проекта на Плана препоръки и бележки са отразени в настоящия План.

2.3. Цел на плана за действие

2.3.1. Основна цел

Планът за действие на шестнайсетте колониално гнездящи видове птици: ръждива чапла (*Ardea purpurea*), гривеста чапла (*Ardeola ralloides*), голяма бяла чапла (*Ardea alba*), малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*), блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*), кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*), белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), черна рибарка (*Chlidonias niger*), дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), речна рибарка (*Sterna hirundo*), гривеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), белочела рибарка (*Sternula albifrons*), малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*) има **основна цел** съхраняване и увеличаване на съществуващите популации в България и намаляване действието на факторите от антропогенен характер за периода 2023 – 2032 г..

2.3.2. Второстепенни цели

С плана за действие са определени следните второстепенни цели:

1: Запазване и увеличаване на гнездовите популации на колониално гнездящи видове птици, предмет на плана.

2: Подобряване на качествата на местообитанията на видовете чрез прилагане на адаптивни и смекчаващи мерки, насочени към заплахите и лимитиращите фактори за видовете;

3: Запазване и увеличаване на площта на подходящите местообитания за видовете чрез възстановяване на унищожени в миналото такива;

4: Повишаване на осведомеността на определени целеви групи хора относно колониално гнездящите видове птици и необходимостта от тяхното опазване;

5: Повишаване на степента на познания относно биологията, храненето и миграциите на видовете у нас.

3. Природозащитен статус

3.1 Природозащитен статус

В **таблица 3-1** е представен природозащитният статус на всеки един вид от колониално гнездещите видове чаплови и ибисови, огърличникови и рибарки, предмет на плана в международен мащаб – съгласно категоризацията на IUCN, в Европа – съгласно Червения списък за птиците, издаден от Европейската комисия през 2015 г. и в национален мащаб – съгласно Червената книга на (НР) България по двете издания, съответно от 1985 и 2015.

Таблица 3-1 *Природозащитен статус*

Научно наименование	Българско наименование	ЧКБ, 1985 г.	ЧКБ, 2015 г.	IUCN	Червен списък за птиците, издаден от Европейската комисия през 2015 г.
Ardea purpurea	Ръждива чапла	Застрашен вид	EN	LC	
Ardeola ralloides	Гривеста чапла		EN	LC	
Egretta alba	Голяма бяла чапла	Застрашен вид	CR	LC	
Egretta garzetta	Малка бяла чапла		VU	LC	
Nycticorax nycticorax	Нощна чапла		VU	LC	
Platalea leucorodia	Бяла лопатарка	Застрашен вид	CR	LC	
Plegadis falcinellus	Блестящ ибис	Застрашен вид	CR	LC	
Recurvirostra avosetta	Саблеклюн	Рядък вид	EN	LC	
Glareola pratincola	Кафявокрил огърличник	Застрашен вид	EN*	LC	
Chlidonias hybridus	Белобуза рибарка	Застрашен вид	VU	LC	

Научно наименование	Българско наименование	ЧКБ, 1985 г.	ЧКБ, 2015 г.	IUCN	Червен списък за птиците, издаден от Европейската комисия през 2015 г.
Chlidonias niger	Черна рибарка	Застрашен вид	CR	LC	
Gelochelidon nilotica	Дебелоклюна рибарка	Застрашен вид	CR / *Sterna nilotica/*	LC	
Sterna hirundo	Речна рибарка		EN	LC	
Sterna sandvicensis	Гривеста рибарка		EN	LC	
Sternula albifrons	Белочела рибарка	Застрашен вид	EN / *Sterna albifrons/*	LC	
Larus melanocephalus	Малка черноглава чайка	Рядък вид	VU	LC	

Легенда:
ЧКБ, т. 2, 1985г. - Червена книга на България, том 2, 1985 г.
ЧКБ, **т. 2, 2015г.** - Червена книга на България, том 2, 2015 г. - **EN** - застрашен вид, **VU** – уязвим, **CR** – критично застрашен;
IUCN – Международен съюз за защита на природата – **LC –** слабо засегнат.

В международен мащаб - съгласно Международен съюз за защита на природата (*International Union for Conservation of Nature*, *IUCN*) разглежданите видове птици попадат в категорията **LC** – слабо засегнат вид.

В национален мащаб са разгледани Червена книга на (НР) България, 1985 г. и Червена книга на (НР) България, 2015 г. Спрямо категоризацията на ЧКБ, 1985г., разглежданите колониално гнездещи видове чаплови и ибисови, огърличникови и рибарки попадат в категориите „Застрашен вид“ и „Рядък вид“. Съгласно актуализираното издание на ЧКБ, приемайки съвременните критерии на IUCN, видовете птици попадат в категориите: **EN** - застрашен вид, **VU** – уязвим вид, **CR** – критично застрашен вид.

3.2 Законов статут

3.2.1 Международно законодателство

Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природните местообитания (Бернска конвенция), ратифицирана от Великото народно събрание с решение, прието на 25.01.1991 г. - ДВ, бр. 13 от 1991 г., в сила за Република България от 01.05.1991 г. Целите на тази конвенция са запазването на дивата флора и фауна и техните местообитания и по-специално на тези видове и местообитания, чието запазване изисква сътрудничеството на няколко държави, както и подпомагането на това сътрудничество.

Видовете са включени в Приложения № II и № III – „Строго защитени видове от дивата фауна“ (*Strictly protected fauna species*) и „Защитени видове от дивата фауна“ (*Protected fauna species*).

Основни ангажименти на България са: постигане целите на конвенцията; сътрудничество с други държави, подписали тази конвенция; стимулиране на националната политика; стимулиране на образованието и разпространение на обща информация относно необходимостта от запазване на видовете от дивата флора и фауна.

Конвенция за опазване на мигриращите видове диви животни (Бонска конвенция), ратифицирана със закон, приет от 38-о Народно събрание на 23.07.1999 г. - ДВ, бр. 69 от 3.08.1999 г. Издадена от Министерството на околната среда и водите, обн. ДВ, бр. 16 от 25.02.2000 г., в сила от 1.11.1999 г.

Ангажименти на България са: осигуряване на защита на мигриращите видове, включени в приложение I; сключване на споразумения за опазване и управление на мигриращите видове, включени в приложение II; изготвяне на национални доклади на всеки 3 години.

Тясно свързано с „Бонската конвенция” е Евро–азиатското споразумение за защита на мигриращите и водоплаващите птици (AEWA) (1979).

Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора (CITES), ратифицирана с Решение на Великото народно събрание от 12.12.1990 г. - ДВ, бр. 103 от 1990 г. В сила за Република България от 16.04.1991 г. Обн., ДВ, бр. 6 от 21.01.1992 г.

Задължения на България са: управление и контрол на търговията със застрашени видове при внос, износ и реекспорт; води се отчет на търговията с екземпляри от видовете, включени в Приложения I, II и III; изготвя се ежегоден доклад за прилагане на конвенцията.

Видовете са включени и в **Рамсарската конвенция** или Конвенция за влажните зони от международно значение, по-специално като местообитание за водолюбиви птици. Рамсарските места са територии, включени в Списъка на влажните зони с международно значение към Конвенцията. Всяка страна, член на Рамсарската конвенция, определя подходящи влажни зони в рамките на своята територия за включване в Списък на влажните зони с международно значение. По смисъла на тази Конвенция се определя 1% критерий за размера на популациите за международна значимост на териториите, където видът се среща редовно. За района Централна и Източна Европа, Черноморие и Източно Средиземноморие, в който е разположена нашата страна, 1% критерий за размера на популацията на големия воден бик е 900 екз.

Конвенция за биологичното разнообразие, ратифицирана на 29.02.1996 г., в сила за Република България от 16.07.1996 г., обн. ДВ, бр.19/1999 г. Целите на конвенцията са опазване на биологичното разнообразие, устойчиво използване на неговите компоненти и справедлива подялба на ползите от генетичните ресурси, включително и на достъпа до генетични ресурси и трансфер на технологии, като се взема предвид правото върху тези ресурси и технологии и съответното финансиране.

Основни ангажименти на България са: определяне на компонентите на биологичното разнообразие, които са важни за неговото опазване и устойчиво използване; прилагане на подходящи механизми, мерки и стратегии за контрол на дейности които имат или могат да имат значително вредно въздействие върху опазването и устойчивото използване на биологичното разнообразие;

Класификация SPEC – Видове от европейско природозащитно значение, определени на базата на критерии в съответствие с техния световен и европейски статус и пропорционално с размерите на тази част от ареала им, която е разположена в Европа. Според BirdLife International 2015, част от видовете са отнесени към категорията SPEC 3 - видове, чиято световна популация не е концентрирана в Европа, но които са класифицирани като регионално изчезнали, критично

застрашени, застрашени, уязвими, почти застрашени, намаляващи или редки на европейско ниво (*BirdLife International 2015*). Останалата част от видовете понастоящем не са SPEC.

В **таблица 3-2** е представена правната защита на видовете, предмет на плана, предвидена в Бернска конвенция, Бонска конвенция и други международни договори.

Таблица 3-2 *Правна защита на видовете*

Научно наименование	Българско наименование	Бернска конвенция	Бонска конвенция	AEWA	SPEC
Ardea purpurea	Ръждива чапла	II	II	+	3
Ardeola ralloides	Гривеста чапла	II	-	+	3
Egretta alba	Голяма бяла чапла	II	II	-	
Egretta garzetta	Малка бяла чапла	II	-	+	
Nycticorax nycticorax	Нощна чапла	II	-	+	3
Platalea leucorodia	Бяла лопатарка	III	II	+	
Plegadis falcinellus	Блестящ ибис	III	II	+	
Recurvirostra avosetta	Саблеклюн	III	II	+	
Glareola pratincola	Кафявокрил огърличник	III	II	+	3
Chlidonias hybridus	Белобуза рибарка	III	-	-	
Chlidonias niger	Черна рибарка	II	II	+	3
Gelochelidon nilotica	Дебелоклюна рибарка	II	II	+	3
Sterna hirundo	Речна рибарка	II	II	+	
Sterna sandvicensis	Гривеста рибарка	II	II	+	
Sternula albifrons	Белочела рибарка	III	II	+	3
Larus melanocephalus	Малка черноглава чайка	II	II	+	

Легенда:
Бернска конвенция – **I, II, III** - видът е включен в Приложение №, съответно 1, 2, 3.
Бонска конвенция – **I, II, III** - видът е включен в Приложение №, съответно 1, 2, 3.
AEWA - споразумение за опазване на афро-евразийските мигриращи водолюбиви птици.
SPEC категория

3.2.2 Законодателство на Европейския съюз и национално законодателство

ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО - Видовете, посочени в приложение I, подлежат на специални мерки по опазване на техните местообитания, за да се осигури тяхното оцеляване и размножаване в района на разпространението им.

Закон за биологичното разнообразие:

Приложение № 2:

Растителните, животинските и гъбните видове от дивата флора, фауна и микота на Република България се опазват в естествената им среда чрез:

1. съхраняване на техните местообитания в Националната екологична мрежа;
2. поставяне на видовете под режим на защита или на регулирано ползване;
3. поддържане или възстановяване на условията в местообитанията, съобразно екологичните изисквания на съответния вид;
4. разработване и прилагане на планове за действие за видове с различна степен на застрашеност;
5. повторно въвеждане в природата на изчезнали видове и попълване на популациите на редки и застрашени видове;
6. контрол и регулиране на неместни видове, които са или биха могли да бъдат въведени целенасочено или случайно в природата и застрашават местни видове.

За животинските видове от приложение № 3 се забраняват:

• всички форми на умишлено улавяне или убиване на екземпляри с каквито и да е уреди, средства и методи;

• преследване и обезпокояване, особено през периодите на размножаване, отглеждане на малките, презимуване и миграция;

• унищожаване или вземане на яйца, включително в случаите, когато те са изоставени; разрушаване, увреждане или преместване на гнезда;

• увреждане или унищожаване на места за размножаване, почивка и струпване по време на миграция;

• вземане на намерени мъртви екземпляри;

• притежаване, отглеждане, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на взети от природата екземпляри;

• препариране, притежаване, излагане на публични места, пренасяне, превозване, изнасяне зад граница, търговия и предлагане за продажба или размяна на препарирани екземпляри.

В **таблица 3-3** е представена информация за законовият статут на видовете съгласно Директива за птиците и българското законодателство.

Таблица 3-3 *Законов статут на видовете съгласно Директива за птиците и българското законодателство*

Научно наименование	Българско наименование	ЗБР	ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО
Ardea purpurea	Ръждива чапла	II, III	I
Ardeola ralloides	Гривеста чапла	II, III	I
Egretta alba	Голяма бяла чапла	II, III	I
Egretta garzetta	Малка бяла чапла	II, III	I
Nycticorax nycticorax	Нощна чапла	II, III	I
Platalea leucorodia	Бяла лопатарка	II, III	I
Plegadis falcinellus	Блестящ ибис	II, III	I
Recurvirostra avosetta	Саблеклюн	II, III	I
Glareola pratincola	Кафявокрил огърличник	II, III	I
Chlidonias hybridus	Белобуза рибарка	II, III	I
Chlidonias niger	Черна рибарка	II, III	I
Gelochelidon nilotica	Дебелоклюна рибарка	II, III	I
Sterna hirundo	Речна рибарка	II, III	I
Sterna sandvicensis	Гривеста рибарка	II, III	I
Sternula albifrons	Белочела рибарка	II, III	I
Larus melanocephalus	Малка черноглава чайка	II, III	I

Легенда:
ЗБР – Закон за биологичното разнообразие *(Обн. ДВ. бр.77 от 9 Август 2002г., посл. изм. и доп. ДВ. бр.76 от 19 Септември 2017г.);*
ДИРЕКТИВА 2009/147/ЕО - от 30 ноември 2009 година относно опазването на дивите птици.

Национални планове и стратегически документи, които имат отношение към видовете, предмет на плана

- Национален план за опазване на най-значимите влажни зони в България 2013-2022. Предназначението на Плана е да бъде инструмент за опазване и управление на влажните зони като характерни екосистеми и свързаното с тях биологично разнообразие. Неговото разработване и прилагане е в най-голяма степен свързано с изпълнението на националните ангажименти по Рамсарската конвенция.

- СТРАТЕГИЧЕСКИ ПЛАН ЗА БИОЛОГИЧНО РАЗНООБРАЗИЕ 2011-2020 И ЦЕЛИТЕ ОТ АИЧИ ЗА БИОРАЗНООБРАЗИЕТО. Стратегическият план включва постигането на 20 водещи цели до 2015 или 2020 г. („Целите от Аичи за биоразнообразието“),

групирани в пет стратегически цели. Концепцията на Стратегически план за биологичното разнообразие е един свят, в който „Да живеем в хармония с природата“, в който „До 2050 г. да се цени значението на биоразнообразието, да се опазва, възстановява и използва рационално, поддържащо за екосистемните услуги, здрава планета и предоставяйки жизнено важни за всички хора ползи.“

- НАЦИОНАЛЕН ПЛАН ЗА ОПАЗВАНЕ НА БИОЛОГИЧНОТО РАЗНООБРАЗИЕ 2005-2010 ГОДИНА. Дългосрочната стратегическа цел на Плана е опазване, възстановяване и устойчиво управление на биологичното разнообразие в страната за създаване на оптимални условия, среда и перспективи за живот на хората.

- Стратегия на ЕС за биологично разнообразие. Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г. е всеобхватен, амбициозен и дългосрочен план за опазване на природата и обръщане на процеса на влошаване на състоянието на екосистемите. Стратегията има за цел до 2030 г. биологичното разнообразие в Европа да се изведе на пътя към възстановяване и съдържа конкретни действия и ангажименти.

4. Основни сведения за видовете в страната

Ръждива чапла, *Ardea purpurea*

4.1 Таксономия и номенклатура

Български имена – Ръждива чапла, Червена чапла

Латинско име - *Ardea purpurea* L. (Ботев, Пешев отг. ред., 1985; Симеонов и др., 1990; Янков ред., 2007; Големански ред., 2015)

Описание

Близък вид е сивата чапла (*Ardea cinerea*). От нея се отличава по ръждивия цвят на шията и раменете, по-тъмно сивия цвят на гърба и крилете, малко по-дребния размер на тялото. Шията е в по-голяма степен “S” образно извита при полет, отколкото при сивата чапла. Освен това при сивата чапла черната „шапка“ е много по-ясно изразена. Младите са с изявен жълт оттенък в оперението, което не е типично за сивата чапла. Гласът на двата вида е подобен, но се отличава.

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период е от средата на април до средата на юли. Най-често ръждивата чапла гнезди в самостоятелни или смесени чаплови колонии. Обикновено колониите ѝ са смесени със сивата и голямата бяла чапли или с поне единия от двата вида. Гнезди в малобройни и разредени самостоятелни колонии или по периферията на големите смесени колонии от други видове чапли, корморани, блестящи ибиси и лопатарки. Единично гнездящите двойки са изключение (Симеонов и др., 1990). В България колонии или единични двойки са установени в 38 локалитета през последните 10 години (виж Разпространение в България). Гнездото е сред тръстика, храст или много рядко на дърво. Изградено е най–често от сухи листа на тръстика или папур (по наши данни). Минималното разстояние между две съседни гнезда в колония е 2 m (Stastny and Hudec, 2016). Снася 2 – 8 яйца, като има едно поколение годишно (Cramp, Simmons eds., 1977). Има случаи, когато две женски снасят в едно гнездо и са намирани мътила с по 8 и

повече (до 18) яйца (Stastny and Hudec, 2016). Средни размери на яйцата - 56,28 X 40,67 mm (n=257), средно тегло на яйцето – 48,28 g (37- 60 g) (Stastny and Hudec, 2016). Мътенето на яйцата продължава 26 дни (25-30), като мътят и двата партньора в двойката, но повече женската (Cramp, Simmons eds., 1977). Малките се излюпват асинхронно. Храненето на малките също се споделя и от двамата партньори. Малките напускат гнездото още на 8-10 дневна възраст като скачат по околната водна растителност и платформата на гнездото. Те стават способни да летят на възраст 45-50 дни, а са напълно независими от възрастните на възраст 65 дни (Cramp, Simmons eds, 1977). Гнездовият успех в Чехия и Словакия е средно 52,4%. Някои мътила и люпила биват унищожени от врани, но повече малки загиват от измръзване или при продължителни и силни дъждове. Установен е и случай на канибализъм спрямо най-дребното малко (Stastny and Hudec, 2016).

Хранене

Храни се с риба, земноводни (най-често жаби), влечуги (редовно с водни змии, но също и с гущери), гризачи, дребни птици и техните мътила, водни насекоми и ракообразни и др. (Боев и др., 2015). По време на проучване, проведено в Софийското поле, в 14 стомаха са установени: *Microtus arvalis, Lacerta sp., Rana ridibunda, Cyrpinus carpio, Gryllus demertus,* Carabidae, Dytiscidae (Симеонов и др., 1990). В други части на ареала – от рибите – платика, каракуда, бабушка, костур, щука, червеноперка, змиорка, гамбузия, лин, слънчева рибка; от безгръбначните - водни кончета, попови прасета, водни дървеници, бръмбари от сем. Curculionidae, многоножки, мекотели; от бозайниците - къртици, водни плъхове, земеровки, лалугери (по данни от Румъния), а от земноводните - и тритони (Cramp, Simmons eds., 1977). Дължината на уловените риби варира от 5 до 30 cm (Stastny and Hudec, 2016).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Ръждивата чапла гнезди в Централна и Южна Европа, Централна и ЮИ Азия и в Африка на юг от Сахара (Keller et al., 2020). В Европа видът има най-големи популации в Южна Русия, Украйна, Румъния, Унгария, Франция и Италия (**Фиг. 4-1**).

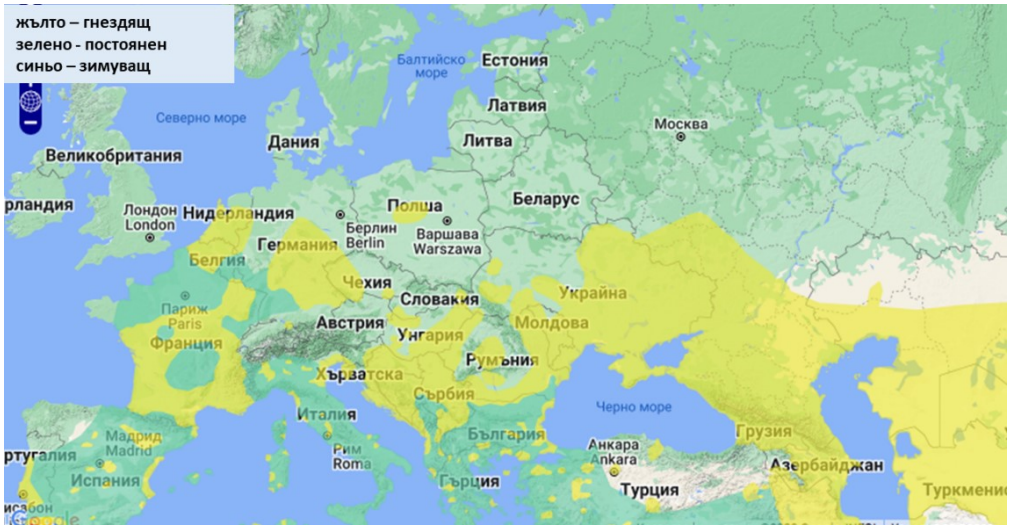

Фиг. 4-1. *Разпространение на червената чапла в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Ръждивата чапла е установена почти в цялата страна, но се среща локално само в подходящи за гнезденѐто ѝ водоеми, а те са малко на брой. Рядък и малоброен вид. Повечето находища са по р. Дунав и по Черноморското крайбрежие. Среща се ограничено и в Горнотракийската низина, Дунавската равнина и Софийско.

Разпространение преди 2010 г.

В източниците от миналото много находища установени през месец май са вземани погрешно за гнездови. През целия май ръждивата чапла активно мигрира над България и може да бъде видяна практически повсеместно. В миналото видът е бил и по-широко разпространен от сега като е гнездил в почти всички пресушени в последствие блата и езера по Дунавското крайбрежие и във̀ вътрешността на страната – Свищовско, Куманишко, Кубратовско, Стралджанско, Карабоазко, Айдемирско и много други. Други находища, които не са потвърдени през последните години след 2000 г., а са посочени в литературата са следните – о. Богдан до Видин, о. Вардим, бившето Синделско блато, блато при с. Султанци (Царевци), Варненско, гората Балтата до с. Кранево, Добричко, Варненското езеро, кариери до с. Динката, Пазарджишко, рибарници Соколица, Пловдивска обл., всички находища по р. Струма и р. Скът и до Крумовград (Ботев, Пешев отг. ред., 1985; Янков ред., 2007). Възможно е в някои от тях в отделни години все още да гнездят единични двойки ръждиви чапли.

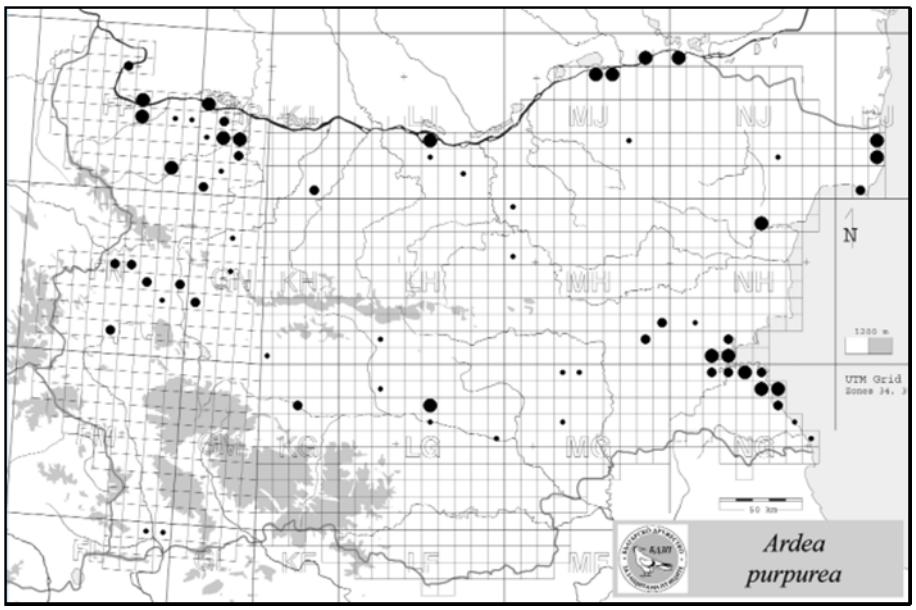

***Фиг. 4-2**. Гнездово разпространение на червената чапла в България (по Атлас на гнездящите птици в България, Янков, отг. ред, 2007)*

Разпространение след 2010 г.

р. Дунав и Дунавска равнина

Гнезди в ез. Сребърна - ежегодно 5-15 двойки, в отделни години и повече. Гнездова колония със сигурност има и в рибарници Калимок (5-10 дв). Ежегодно най-малко 5-9 двойки гнездят в блатата на о. Персин. Една до три двойки отскоро са установени през гнездовия период

в блатото Кайкуша близо до Свищов (С. Чешмеджиев – собств. данни). Спорадично отделни двойки гнездят и в Островското блато, до с. Остров и до 2 дв. в Добридолското блато, Монтанско. В отделни години по 1-2 дв. гнездят и на Гарванското блато, Силистренско, езерото до с. Малък Преславец и в Арчарското блато, Видинско, (С. Чешмеджиев, П. Шурулинков – собств.данни, Д. Митев – ebird). До 2011 г. има сигурни данни за гнездене на няколко двойки и в рибарници Орсоя, както и в рибарници Мечка. След това поради пресушаване на тези водоеми вида вече не гнезди там. Общата численост по р. Дунав за периода 2006-2014 г. варира между 12 и 46 двойки (Shurulinkov et al., 2019).

Две до пет двойки редовно гнездят в рибарници до с. Хаджидимитрово, Великотърновска област (Св. Чешмеджиев – собствени данни; Shurulinkov et al., 2019). Възможно е гнездене на 1 дв. и в рибарник до с. Софрониево, Врачанска област (Х. Динков - собствени данни). Единични двойки гнездят нередовно и в още някои язовири в Дунавската равнина, главно в близост до р. Дунав: яз. Татари, яз. Барата, яз. Павел и яз. Кулина вода (С. Чешмеджиевв – собств. данни). Останалите находищата по р. Скът, Вит и Огоста посочени в Червената книга на България (Големански ред., 2015) и в Атласа на гнездящите птици (Янков ред., 2007) не се потвърждават през последните 20 години.

Черноморско крайбрежие

Единични двойки или малки колонии от 3-6 двойки гнездят редовно в следните водоеми: Дуранкулашко езеро, Шабленско езеро, в блата при устието на р. Камчия, Атанасовско езеро, ез. Вая, яз. Мандра (вкл. залива Узунгерен), в ЗМ “Пода“ край Бургас, в блато Алепу, блато Аркутино, блато Стамополу, Дяволското блато и устието на р. Караагач (Янков ред., 2007; Големански ред., 2015, П. Шурулинков–собствени данни). Твърде вероятно е гнездене на 1 дв. през 2021 г. и в Поморийското езеро (Popov, Meshkova 2021; Д. Попов – ebird).

Горнотракийска низина и Тунджанска хълмиста низина

В този район видът е много рядък през гнездовия период и обикновено се касае за единични двойки или малки групи от по 2-3 дв. Поне 2 дв. са установени в рибарници Коньово, Сливенско през 2011 г. Единични двойки гнездят в два язовира до с. Болярско, Ямболска област. Неколкократно 1-2 дв. са намерени през гнездовия период и в яз. Роза, Ямболска област (Даскалова и др., 2020). Възможно гнездене на вида е установено и в Стралджанското блато и Воденичанското блато, на границата на общините Стралджа и Карнобат, както и в рибарници Николаево (Янков ред., 2007; Тилова и др., 2005; Даскалова и др., 2020). По данни от 2013-2014 г. (данни на ИАОС) в Пловдивско е твърде вероятно ръждивата чапла да гнезди в рибарник до с. Войводиново и в язовир източно от с. Генерал Николаево (последното находище потвърдено и през юни 2021 г. от Л. Профиров, Й. Василев и И. Тонев – ebird). Възможно е гнездене на 1-2 дв. и в обрасъл с тръстики водоем до с. Шишманци – по данни от 2017 г. (К. Велев, Юл. Муравеев - ebird). Сигурно е гнездене на 1-2 дв. ръждиви чапли в рибарници Труд през 2021 г. (Л. Профиров, Н. Веков, Й. Василев, П. Станков - ebird) и на 1 дв. на яз. Калояново през 2020-2021 г. (К. Велев, Юл. Муравеев - ebird).

Софийско

Гнездова колония на ръждиви чапли заедно със сиви и големи бели чапли съществува от 2005 г. насам в Драгоманското блато (Shurulinkov et al., 2007a). В нея гнездят редовно 3-7 двойки ръждиви чапли. Възможно е в отделни години 1-2 дв. да гнездят и в Алдомировското блато.

Останалите находища в Софийско (виж Янков ред., 2007; Големански ред., 2015) понастоящем са напуснати от вида.

На **карта № 1-2 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на червената чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021-2022 г.

На **карта № 2-2 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната и установени негативни промени в някои от тях.

4.4. Състояние на популациите

Понастоящем броят на известните гнездящи двойки ръждиви чапли у нас са 64 - 126, средно - 96 двойки. Това се базира на събраните от нас данни през последните години, след 2010 г. (**Табл. 4-1**). Броят на гнездовите находища възлиза на 40. Вероятно има и някои неизвестни находища в язовири в Тракия и Дунавската равнина, така че може да оценим числеността на вида у нас на **70-130 двойки, средно 100 двойки**.

***Таблица 4-1**. Гнездови находища на ръждивата чапла (Ardea purpurea) в България*

Локалитет	Мин. брой двойки	Макс. брой двойки	Средно
ез. Сребърна	5	15	10
рибарници Калимок	5	10	8
о. Персин	5	9	7
блато Кайкуша	1	3	2
Добридолско блато	1	2	2
Островско блато	1	2	1
Гарванско блато	1	1	1
Малък Преславец	1	2	1
Арчарско блато	1	1	1
Дуранкулак	3	6	4
Шабленско езеро	3	5	4
устие на р. Камчия	1	1	1
Атанасовско езеро	1	2	2
езеро Вая	3	6	5
езеро Мандра	3	6	5
местност Пода	3	5	4
блато Алепу	2	4	3
блато Аркутино	2	3	3
блато Стамополу	1	1	1
Дяволско блато	1	2	1
устие на р. Караагач	1	2	1
Поморийско езеро	0	1	1
рибарници Коньово	2	3	2
язовир Болярско	2	2	2

Локалитет	Мин. брой двойки	Макс. брой двойки	Средно
язовир Роза	1	2	2
Войводиново	1	2	1
Ген. Николаево	1	2	1
Шишманци	1	2	1
рибарници Труд	1	2	2
Калояново	0	1	1
рибарници Хаджидимитрово	2	5	4
Рибарници Софрониево	0	1	0
рибарници Николаево	0	1	1
Воденичане	0	1	1
Драгоманско блато	3	7	5
Алдомировско блато	1	2	1
язовир Татари	1	1	1
язовир Барата	1	1	1
язовир Кулина вода	1	1	1
язовир Павел	1	1	1
Общо	**64**	**126**	**96**

През 1985 г. гнездовата численост на ръждивата чапла е оценена на 100 двойки (Ботев, Пешев отг. ред., 1985). През 1997 г. има по-висока, но и по-неясна оценка - 50-200 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 75 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 120 двойки (Нанкинов и др., 2004). През 2006 г. е направено непълно преброяване на числеността на вида в рамките на преброяване на чаплово - корморановите колонии (Shurulinkov et al., 2007b). Установени са общо 27-32 дв. ръждиви чапли, но тази численост не включва самостоятелните малки колонии и единични двойки на вида. Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида в страната от 150-250 дв., която според нас и тогава е била завишена поради отчитането на много спиращи по време на миграция през май, юли и август птици за гнездови находища.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2005 – 2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 100 – 200 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000 – 2018 г.) е неизвестна, а дългосрочната (за периода 1980 – 2018 г.) – нарастваща. Краткосрочната тенденция на гнездящата популацията в рамките на Натура 2000 е неизвестна.

Нарастваща дългосрочна тенденция може да се обясни с възстановяването на някои ключови за вида влажни зони като блатата на о. Персина, рибарници Калимок (блата Калимок), Драгоманското и Алдомировското блата. Реално обаче тези увеличения са компенсирани от намаления в числеността в пресушени или деградирали влажни зони като рибарници Мечка и рибарници Орсоя. Така всъщност числеността посочена в старата Червена книга на НР България - 100 дв. (Ботев, Пешев отг. ред., 1985) е много близка до настоящата от 60-120 дв. (средно 90 дв.). Ето защо считаме, че докладваното дългосрочно увеличение на числеността през 2019 г.

едва ли отговаря на действителността. По-скоро числеността на вида у нас запазва стабилност за последните 40 години.

В общоевропейски план има известно увеличение на числеността на ръждивата чапла и разширяване на ареала и за периода 1997-2020 г. (Keller et al., 2020), но то се дължи главно на популациите на вида в Испания, Франция и Украйна.

Мигриращата национална популация (за периода 2001–2018 г.) е оценена на 60–350 индивида. Всъщност няма точни проучвания за миграционната численост на ръждивата чапла у нас.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Излетелите млади птици са с черни върхове на крилата и светли крака и човка, които постепенно потъмняват. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 2 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Ръждивата чапла гнезди в сладководни езера, блата, разливи и стари корита на реки с тръстикови масиви или заливни гори. Също някои гнездилища са в рибарници с басейни обрасли в известна степен с тръстика или папур и в язовири. Предпочитаните от вида местообитания според Директивата за хабитатите са 1130, 1150, 1160, 3130, 3150, 91D0, 91E0 и 91F0 (Кавръкова и др., 2009). През гнездовия период се храни в окрайнините на водоемите, в които гнезди - в плитководни разливи, брегове, устия на реки, затони.

Извън гнездовия период се среща във всякакви типове водни и околоводни местообитания. Често в тесни или по-широки пояси от тръстика, папур или камъш по бреговете на езера, язовири, напоителни и отводнителни канали и рибарници. Понякога по време на миграция се среща и се храни и в заливни гори, върбалаци, храстови пояси и високи треви. Не обича да каца на видно, открито място без никаква растителност.

4.5.2. Скитане

При ръждивата чапла е характерна широка следгнездова дисперсия както на младите, така и на възрастните индивиди. Посоката е най-различна, твърде често в направление обратно на миграционното (на север, северозапад). Периодът на тези скитания е от юли до края на август. Птиците могат да се отдалечат в този период до 200-300 km от гнездовите си находища. (Stastny and Hudec, 2016). След тях започва истинската есенна миграция на вида. Целта на тези скитания вероятно е свързано с намирането на спокойни и богати на храна места, за да протече успешно линеенето и формирането на миграционно състояние при тези птици.

4.5.3 Миграция

Ръждивата чапла е далечен мигрант - от своите гнездилища в Западна Палеарктика отлита през есента до зимовищата си в тропическа Африка, на юг от Сахара. Малка част от птиците имат по-къс път и остават да зимуват в Средиземноморието. Нощен мигрант. Само в редки случаи мигрира и денем, при това не през целия ден.

Сроковете на миграция над България са следните – за пролетната миграция – от средата на март до края на май, есенната миграция – от края на юли до средата на октомври. Максимумът на пролетната миграция в повечето райони е около средата на април, а на есенната – в края на август до средата на септември. В Европа първите пролетни мигранти долитат още в началото на март (Cramp, Simmons eds., 1977).

Над България ръждивите чапли летят на широк фронт, но все пак има значителна концентрация на мигриращи ръждиви чапли по Черноморския прелетен път – *Via Pontica*. Там се наблюдават ята от 10 докъм 50-70 индивиди, в редки случаи и по-големи. Ятата на ръждивите чапли в някои случаи са смесени със сиви чапли. Във вътрешността на страната често мигрира поединично. Общата численост на мигриращите ръждиви чапли над нашето Черноморско крайбрежие за есенен или пролетен сезон не е проучена. Значителна част от нощните ята на ръждивите чапли летят над Черно море и могат да бъдат наблюдавани над нашия бряг само при силни източни-североизточни ветрове. Много ръждиви чапли пресичат Черно море между Крим и Турция. По време на миграцията ятата понякога спират за почивка в нашите черноморски влажни зони – езеро Дуранкулак, Шабленско езеро, Белославско езеро, Атанасовското езезеро, Поморийското езеро, м. Пода, яз. Мандра, езеро Вая, блато Алепу и др.

В Западна България ръждиви чапли мигрират по направлението север-юг по долината на р. Струма – по прелетния път *Via Aritotelis*. Тук те спират във влажните зони по р. Дунав, в СЗ България, във влажните зони в Софийското поле, в Чокльово блато и в бившето Радомирско блато, рибарници до Кочериново, Благоевград и Левуново и достигат ез. Керкини в Гърция. Оттам пътят им продължава още на юг към брегове на Средиземно море.

Има и други прелетни пътища на вида над страната, но като цяло видът лети на широк фронт и ята или единични мигриращи ръждиви чапли могат да бъдат регистрирани из цялата страна. Те спират за изхранване във влажните зони в низините, основно във водоеми богато обрасли с висша водна растителност.

4.5.4. Зимуване

Ръждивата чапла зимува главно в Африка, южно от Сахара – предимно в Централна и Западна Африка, но вероятно някои находища в Източна Африка остават неизвестни. Находки от опръстеняване от Европа (от Франция, Чехия, Холандия и Украйна) има в Сенегал, Мали, Мавритания, Сиера Леоне, Нигер, Гамбия, Нигерия, Западен Судан, Гвинея, Гана, Камерун (Cramp, Simmons eds 1977; Stastny and Hudec, 2016). Малък брой птици остават да зимуват в Средиземноморието, главно в Северна Африка – Египет, Мароко и др. и на Арабския полуостров (например в Бахрейн) (Cramp, Simmons eds., 1977). У нас по изключение остават да зимуват отделни индивиди.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на ръждивите чапли, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Както се вижда от представените данни гнездовият успех е доста нисък, а факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за ръждивите чапли.

- периодът на линеене през лятото (следгнездово) - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на ръждивите чапли. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Гривеста чапла, *Ardeola ralloides*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име: гривеста чапла
Латинско име: *Ardeola ralloides* (Scopoli, 1769)
Ardea comata: Radakoff, 1879: 173; *Buphus comatus*: Христович, 1890: 218; *Ardea ralloides*: Reiser, 1894: 150.

Описание

На големина гривестата чапла е малко по-едра от гугутка. Двата пола са неотличими един от друг и имат незначителни сезонни различия в оперението. Младите се отличават от възрастните. Ловува поединично. При полета между гнездовите колонии и местата за хранене образува малки ята, понякога с нощни и малки бели чапли. Може да се сгреши с биволска чапла. Сигурен белег за отличаване от биволската чапла е нейният къс, дебел и незаострен клюн. **Възрастни птици**. Главата и шията охристо жълти, горната част на главата с по-дълги и с по-къси черни ивици (през размножителния период с няколко силно удължени украсяващи пера с черни окраища). Гърбът е жълто-кафяв. От плещите излизат дълги, нежни пера, достигащи до опашката. Долната страна на тялото, крилата и опашката бели. Клюнът жълто-зелен с черна предна половина, восковицата жълто-зелена, през размножителния период синкавозелени. Краката зеленикаво жълти (през размножителния период червеникави). Ирисът жълт. **Младежко оперение**. Подобно на оперението при възрастните птици в зимно оперение, но гърбът и плещите мръсно кафяви (без жълто), а външните ветрила на маховите пера сиви (Симеонов и др., 1990).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период започва в средата на май и продължава до началото на август. Гнезди в смесени колонии. Единични гнезда и самостоятелни колонии не са известни. Познати са три типа гнездови колонии: в тръстикови масиви, в заливни гори и в равнинни дъбови гори. Гнездата са разположени предимно в долните етажи на дърветата или до около 1 m от водната повърхност (когато са в тръстикови масиви). В колониите гнездата обикновено са отдалечени едно от друго на 5-10 m, но могат да бъдат и на разстояние до 0,5 m. Гнездовите колонии се

намират в близост до местата за хранене, обикновено в радиус от 5-10 km. Гнездото е плоско, рехаво, изградено от тръстикови стъбла или клонки. Размери: външен диаметър: (31) 15-23 cm (Иванов, 1970). Женската снася яйцата в началото на май, но мътила могат да се намерят дори до началото на юли. Пълното мътило е от 4-5 светлосини яйца с овална форма. Размери: (121) 34,7-42,8 x 25,6-31,5 mm, маса – 14,7-18,5 грама. В мътенето участват и двамата родители. Първите малки се излюпват в края на май – началото на юни. Изхранването на малките се извършва и от двете птици. Малките са гнездожилци и напускат гнездата в края на юни, началото на юли. Младите птици започват да се катерят по клоните около гнездото на 14 дни, могат да летят на 30 дни. Младите формират групи в мястото на колонията. Те стават самостоятелни скоро след 45 дни. Обикновено достигат полова зрялост на две години, но една птица, на която е поставен пръстен, е наблюдавана да се размножава на една година. Малко са публикациите за дългосрочната популационна динамика на вида (Иванов, 1970; Симеонов и др. 1990; https://www.heronconservation.org/).

Хранене

В България съставът на храната е проучен по изследвани 6 стомаха на птици, събрани в Софийско през април, май и септември: *Rana ridibunda, Tinca tinca, Carasius auratus, Cobitis taenia*, Libellulidae, *Gryllutalpa gryllutalpa*, Dytiscidae Elateridae, Hydrophilidae, Chrysomelidae, Curculionidae, Chilopoda, *Asellus aquaticus*, Lumbricidae. Ловува в ранните утринни часове и особено привечер (Симеонов и др., 1990).

Обикновено се храни самостоятелно като защитава територията си за хранене от други гривести чапли, използвайки „изпреварващи“ и „изместващи“ полети. По-рядко се храни на малки групи от 2-5 птици, особено през гнездовия период. През зимата и по време на миграция се храни на по-големи ята. Успехът при хранене е по-висок при единични птици, отколкото при тези, които се хранят на групи (Hafner et al., 1982). Предпочита да се храни под прикритието на стъбла и клони на надвиснали растения или газейки в плитки води. Въпреки това гривестата чапла се храни също и на открито, особено в оризови полета. Може да се храни и всред ливади между пасящ добитък, подобно на биволската чапла.

Развитие на малките към 11 юли 2021 г., колония с. Труд (сн. Любомир Профиров)

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Етиопски вид, чийто гнездови ареал обхваща Северна Африка, Централна и Мала Азия и Европа (Испания, Португалия, Южна Франция, Унгария, Словения, Хърватско, Сърбия, Румъния, Гърция, България) (**Фиг. 4-3**).

***Фиг. 4-3**. Разпространение на гривестата чапла в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Гнездящо-прелетен вид. Основните гнездовища на гривестата чапла са разположени по Дунавското крайбрежие, долините на по-големите реки и други влажни зони в Дунавската равнина и Тракийската низина и Черноморското крайбрежие.

Разпространение преди 2010 г.

В края на XIX и началото на XX в. гнезди в огромна численост по р. Дунав като колонии са съобщени за устието на р. Лом, острови при Русе и Свищов, ез. Сребърна, блата до Свищов и с. Ореш, Свищовско, Карабоазкото блато. Наблюдения през гнездовия период има и в Софийското поле и Южното Черноморско крайбрежие (при Бургас и до р. Ропотамо). Към средата на XX в. числеността вероятно силно намалява поради пресушаването на блатата, но към 1955 г. все още гнезди в Шабленското и Дуранкулашкото езеро, Гарванското блато и ез. Сребърна (Петров, Златанов, 1955). През май–юни 1960 г. също твърде многоброен около ез. Сребърна и Гарванското блато, в малък брой до ез. Вая, наблюдаван по блата до гората Балтата (Mountfort, Ferguson–Lees, 1961). Макар със значителни колебания в броя двойки, след 1950 г. не престава да гнезди около Бургас и по Дунавското крайбрежие (Янков отг. ред., 2007).

В Бургаските влажни зони (основно в Мандренското езеро и ез. Вая) се размножава с повече от 100 дв. до около 1990 г. (Простов, 1964; Георгиев, 1976; Dimitrov et al., 2005). Основната част от популацията обитава Дунавското крайбрежие, предимно о. Белене, ез. Сребърна, о. Вардим и други острови (1986 г., 10 дв. на о. Цибър) (Паспалева–Антонова, 1961; Мичев, 1963;

Симеонов и кол., 1990). На о. Белене постепенно намалява до пресушаването на блатата там около 1980 г.: 1968 г. – 5197, 1969 г. – 4917, 1970 г. – 380, 1971 г. – 2770, 1977 г. – 150, 1983 г. – 58 дв. (Иванов, 1985). Вероятно във връзка с този процес, около 1980 г. се появява значителен брой гнездящи двойки в големите смесени колонии по долините на реките Марица, Сютлийка и Тунджа. Гнездовото разпространение на гривестата чапла до 2007 г. е представено на **Фиг. 4-4** (Янков отг. ред., 2007).

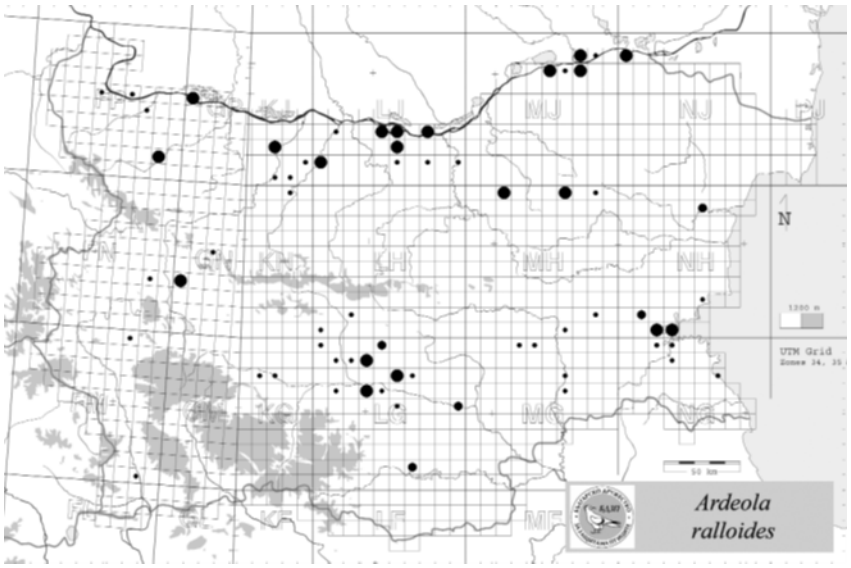

Фиг. 4-4. *Гнездово разпространение на гривестата чапла по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

В исторически план към 2005 г. броят на двойките е многократно по-малък и в най-големите и традиционни находища на вида: на о. Белене – от 5197 дв. през 1968 г. (Иванов, 1985) числеността спада до няколко десетки; ез. Сребърна – от 578 дв. (Мичев, 1963) спада до 30–200 двойки (Kambourova, 2005), в Бургаските влажни зони – от над 100 дв. към 1989 г. до 25–30 (Dimitrov et al., 2005); в Плевенско са гнездили 150–200 дв., към 2004 г. – значително по-малко (Шурулинков и кол., 2005). След 1990 г. не гнезди в заливните гори по реките Тунджа и Сютлийка най-вече поради изчезването на оризищата около тях (Янков отг. ред., 2007).

В Северна България данни за колониите на вида съобщава Шурулинков и др. (2005) за периода 1996 – 2004 г. Най големите колонии са били на безимен о-в северозападно от о-в Белене - 15-20 двойки и о-в Вардим.

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем гривестата чапла гнезди предимно по Дунавското и Черноморското крайбрежие, долините на реките и други влажни зони в Дунавската равнина и Тракийската низина, в Софийското поле, по р. Арда и др. Неразмножаващи се индивиди или малки групи има и в други райони. Преобладаващата част от гнездовите колонии са стари находища, но други са относително нови, непостоянни места за размножаване, появили се поради създадени от човека подходящи хранителни местообитания – оризища, рибарници и др.

По поречието на река Дунав гривестата чапла гнезди в десет колонии, но постоянно само в пет от тях: о. Ибиша, малък остров до о. Голяма Бързина, ез. Сребърна, рибарници Калимок, о. Пасерика (Румънски) (Shurulinkov et al., 2019).

В Тунджанската хълмиста низина е нередовен гнездящ вид в някои от чапловите колонии – яз. Ц. Церковски и рибарници Николаево. След 1990 г. видът е изчезнал като гнездящ по р. Тунджа (Даскалова и др., 2020).

През гнездовия период на 2021 г. колонии на гривеста чапла по поречието на р. Дунав бяха установени на о. Малък Близнак и ез. Сребърна. По Черноморското крайбрежие е установена колония в местността Пода. Във вътрешността на страната гривестата чапла се размножава в кариерно езеро при с. Негован (Софийско), влажна зона в гр. Кърджали, мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ Коридорите), рибарници Труд (Пловдивско) яз. Раднево, яз. Конуш. Неразмножаващи се индивиди са установени още в следните места: ез. Дуранкулак, река Факийска, до с. Чоба (Пловдивско), до с. Войсил (Пловдивско), яз. Калояново, блато Малък Преславец, рибарници Мечка, р. Дунав при с. Ново село, блатата на о. Персин, наводнени ниви в близост до Обнова при р. Осъм.

По данни на БДЗП за периода 2015-2022 г. гривестата чапла гнезди в следните места: Комплекс Калимок, о. Малък Близнак, о. Мишка, о. Персин, о. Цибър.

По данни на ИАОС за 2013-2014 г. гривестата чапла гнезди в следните места: рибарници Калимок, рибарници Труд, ез. Сребърна, яз. Конуш, яз. Старо Железаре. Неразмножаващи се индивиди са установени още в следните места: микроязовир западно от с. Бутан (Монтана), о. Персин, влажна зона източно от с. Татари (Свищов), Бургаско езеро, яз. Мандра, язовир северно от с. Искра (Карнобат), микроязовир при с. Чоба (Пловдивско), микроязовир при с. Момино село (Пловдивско).

Данните от онлайн базата данни eBird за 2020 и 2021 г. потвърждават разпространението на вида предимно по р. Дунав, Черноморското крайбрежие (Бургаските влажни зони), Тракийската низина и в Софийското поле.

Трябва да се има предвид, че разпространението на вида може да има различия всяка година, тъй като някои от гнездовищата са непостоянни и възникват в зависимост от това дали през съответната година има подходящи места за гнездене и хранене.

На **карта № 1-3 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на гривестата чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-3 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

р. Дунав и Дунавска равнина

По поречието на р. Дунав гривестата чапла гнезди в десет колонии, но постоянно само в пет от тях: о. Кутово, **о. Ибиша**, **малък остров до о. Голям Бързина**, **о. Мишка**, о. Малък Косуй, **ез. Сребърна**, **рибарници Калимок**, о. Персин - Мъртвото блато (15 дв. през 2021 г.), о. Малък Близнак (7 дв. през 2022 г.), о. Цибър (**Табл. 4-2**). Броят на гнездовите двойки в тези колонии варира между 1 и 100. Може да се каже, че популацията на вида по поречието на р. Дунав показва стабилност и дори леко увеличение след 2010 г. Увеличение на двойките имаме на о. Ибиша и малък остров до о. Голяма Бързина. Най-голямата колония е в ПР „Сребърна“, която съхранява

около 50% от гнездящите двойки, въпреки че през годините числеността е флуктуираща (Shurulinkov et al., 2019), ПУ на ПР „Ибиша“, 2014.

***Таблица 4-2**. Численост на гривестата чапла в гнездови колонии по поречието на р. Дунав за периода 2006-2022 г. (по Shurulinkov et al., 2019 с допълнения по данни на БДЗП)*

Година/ Място	о. Кутово	о. Ибиша	малък остров до о. Голяма Бързина	о. Мишка	о. Малък Косуй	ез. Сребърна	Рибарници Калимок
2006	0	3	5	7	0	45	0
2010	4	0	15	0	1	70	30
2011	0	4	29	0	0	15	0
2012	0	2	30	0	0	30	0
2013	0	2	35	0	0	100	25
2014	0	9	19	0	0	30	0
2015		13	20				
2016		10	20				
2017		7	25				
2018		5	20				30
2019			15	10			
2020			15	7			
2021				5		50	
2022			17	8			
тенденция	нередовно гнездене	увеличение	слабо намаление	нередовно гнездене	нередовно гнездене	стабилно с флуктуации	нередовно гнездене

Колонията на вида в ПР „Сребърна“ значително намалява през 90-те години на 20 в., но след 2000 г. започва нейното възстановяване, но като цяло числеността е флуктуираща (**Фиг. 4-5**). В края на XX век числеността на вида е била между 21 и 548 дв., а между 2001 и 2003 г.: 30 – 100 дв. (Kambourova, 2003, 2005, 2012). Според Матеева и др. (2013) в зоната са гнездили 25 – 35 дв. през 2012 г. Михов и др. (1997) и Костадинова, Граматиков (2007) дават числености от 60 дв. В Актуализирания План за управление на ПР „Сребърна” (2015 г.) се посочва, че видът гнезди с численост 40-50 двойки или около 9 % от националната гнездова популация. В езерото гривестата чапла гнезди поне в две смесени колонии – в югоизточния и западния край на езерото.

През размножителния период на 2021 г. гнездящи гривести чапли по поречието на р. Дунав установихме в следните места: о. Персин - Мъртво блато – 15 дв., остров Малък Близнак – 1 дв., ез. Сребърна - 50 дв. и о. Мишка – 5 дв.

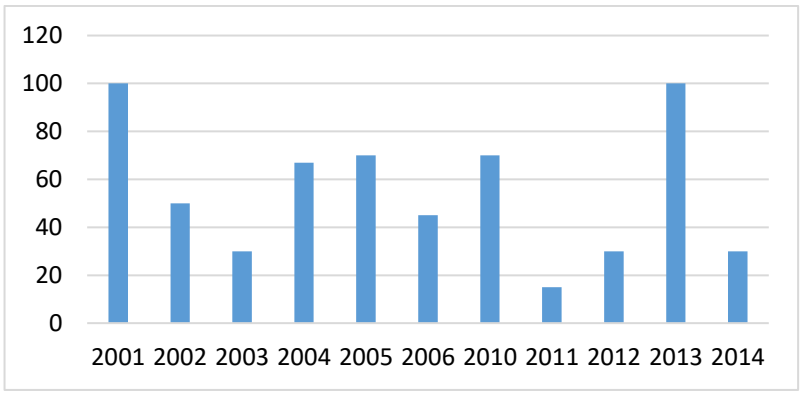

***Фиг. 4-5**. Промени в гнездовата численост на гривестата чапла в колонията в ПР „Сребърна“ за периода 2001-2014*

Вътрешността на страната

Във вътрешността на страната гривестата чапла е малочислен гнездящ вид като се изключат 80-те години на 20 в., когато при яз. Конуш са гнездили 60-110 двойки. В Горнотракийската низина гривестата чапла има поне пет гнездовища като двете основни са язовир Конуш и рибарници Труд. Според плана за управление на ЗЗ „Язовир Конуш“ (2016) в зоната гнездят 3 двойки, а през периода 2004-2009 г. тяхната численост е била 3-4 двойки.

В Тунджанската хълмиста низина гривестата чапла е установена да гнезди в яз. Ц. Церковски/Стралджанско блато - 2 двойки (юни 2008 г.) и в рибарници Николаево – 3 двойки (май 2011 г.) (Даскалова и др., 2020).

В околностите на София гривестата чапла гнезди единствено в кариерното езеро при с. Негован заедно с нощни и малки бели чапли като през 2021 г. са отчетени 4 двойки.

През гнездовия период на 2021 г. установихме, че гривестата чапла се размножава в следните места: кариерно езеро при с. Негован (Софийско) – 3 дв., влажна зона в гр. Кърджали – 4 дв., мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ Коридорите) – 1 дв., рибарници Труд (Пловдивско) – 28 дв., яз. Раднево – 2дв., яз. Конуш – 1 дв.

По Черноморското крайбрежие гривестата чапла гнезди единствено в местността „Пода“ – 19 дв.

Данните от ИАОС за 2013-2014 г. показват, че видът гнезди в следните места: комплекс Калимок – 25 дв., рибарници Труд – 9 дв., ез. Сребърна – 30 дв., яз. Конуш – 1 дв. и яз. Старо Железаре – 3 дв.

Състояние на популацията понастоящем – обобщение

Изнесените по-горе данни показват, че основните гнездовища на гривестата чапла са по поречието на р. Дунав (около 73% от популацията), където обитава както острови в реката, така и влажни зони по крайбрежието. На второ място по численост се явяват колониите във вътрешността на страната – Тракийска низина, Тунджанска низина и Дунавска равнина (около 17% от популацията). И на последно място остава Черноморското крайбрежие, където единственото гнездовище е ЗМ „Пода“ (6%). **Общата численост на вида в страната понастоящем може да се изчисли на около 300 двойки.** Числеността на вида в отделните гнездовища е флуктуираща и всяка година зависи от наличието на подходящи местообитания за гнездене и търсене на храна.

През 1997 г. гнездовата численост е оценена на 500-1000 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 400 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 200-300 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида в страната от 300-650 дв., която според нас и тогава е била завишена поради отчитането на много спиращи по време на миграция през май, юли и август птици за гнездови находища. Посочените данни показват, че популацията на гривестата чапла през последните 20 години има стабилна численост.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2013–2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 150–550 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2001–2018 г.) е намаляваща, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) също е намаляваща. Мигриращата национална популация (за периода 2001–2018 г.) е оценена на 600–1200 индивида.

Общата численост в Европа е 15 000–25 900 гнездещи двойки (BirdLife International 2015). Цялостната тенденция на популацията е неясна, като се смята, че някои популации са стабилни, а други могат да се увеличават или намаляват (Wetlands International 2015). Тенденцията на европейската популация се оценява като стабилна (BirdLife International 2015).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни индивиди. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Излетелите млади птици приличат на възрастните с малки различия. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася 4-5 яйца. Когато в гнездото има излюпени повече от две малки нивата на агресия между тях са по-големи в сравнение, когато в гнездото има само две малки. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Гривестата чапла обитава сладководни блата и езера, разливи и делти на реки, язовири и микроязовири, рибарници, оризища, всички с изобилна блатна растителност (тръстика, папур); заливни гори от върба и топола; равнинни дъбови гори (кории) (Симеонов и др., 1990). По време на миграции се среща и в крайбрежни бракични водоеми, язовири, канали за напояване основно по Черноморското крайбрежие, но също и в равнините части на цялата страна.

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период видът обитава разнообразни влажни зони, поречия на реки, рибарници, устия на реки, крайбрежни бракични водоеми, където търси храна.

4.5.3. Миграция

Миграцията по Черноморското крайбрежие е през март-април и от края на август до октомври. От опръстенените над 1300 млади птици в гнезда (предимно в резервата „Сребърна", о-в Вардим и о. Персин) се установява, че българските гривести чапли достигат зимовищата в Африка както по югозападния (Италия, Сицилия, Малта, Алжир), така и по югоизточния (през Турция) прелетен път (Симеонов и др., 1990). Гривестите чапли мигрират на широк фронт през Европа, Средния Изток и Сахара.

4.5.4. Зимуване

Гривестата чапла зимува в Персийския залив, Африка. Две наблюдения през декември при Враца и Велинград показват, че видът по изключение може да се намери у нас и през зимата. (Симеонов и др., 1990). През януари 2020 г. също беше установена зимуваща птица край р. Огоста (Росен Петров, eBird).

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на гривестите чапли, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Както се вижда от представените данни гнездовият успех е доста нисък, а факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и промените в гнездовите им местообитания от последните години този период става все по-опасен за гривестите чапли.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на чаплите. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Голяма бяла чапла, *Ardea alba*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Европейска голяма бяла чапла
Латинско име - ***Ardea alba alba* (Linnaeus, 1758)**
Народни наименования: Сребърна чапла, бял рибар, креал

Описание

Цялото оперение е снежнобяло. По тила и долната страна на шията има слабо удължени и неразклонени пера. Клюнът е жълт, юздичката - зеленикава. Краката са черни със зеленикав оттенък и понякога жълти в задната част на стъпалото. Ирисът е жълт. През размножителния период по плещите има силно удължени (до 50 cm) пера с нежни и редки разклонения. Клюнът е черен с жълта основа (или целият черен). Мъжкият е малко по-едър. Двата пола са неотличими един от друг и с незначителни сезонни различия в оперението и голите части. Оперението на младите е както при възрастните извън размножителния период, но без удължени пера, развиващи се след първата зима. Има по-плавен и по-лек полет от сивата чапла, с която понякога може да се сгреши поради еднаквите големина и цвят на клюна. Може да се отличи от малката

бяла чапла по значително по-бавните махове на крилата, които изглеждат по-тесни, и по дългата змиевидна шия (по Симеонов и др., 1990).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период в страната е от началото на март до началото на юли. Най-често гнезди по периферията на големи колонии от чапли, блестящи ибиси, корморани и лопатарки, но понякога образува и малки самостоятелни колонии. Гнездата се разполагат в трудно достъпни обширни тръстикови масиви (ПР „Сребърна“, ЗМ „Пода“, Драгоманско блато) или по дърветата на заливни гори. Известни са и самостоятелни гнезда на дървета. Гнездото е изградено от стари тръстикови стъбла, които образуват купчина с височина около 30-40 cm или от клони, когато е на дървета (Симеонов и др., 1990). Обикновено гнездото е разположено над водата на височина 1-15 m. Гнездата могат да бъдат на по-малко от 1 m разстояние едно от друго или да се допират, въпреки че в тръстикови масиви обикновено са разположени по-разпръснато. Размножаващите се двойки могат също да използват повторно гнезда от предишни години (Kushlan and Hancock, 2005). Размерите на гнездото са 80-120 cm широчина и 20 cm височина. Яйцата са светлосини. Размера на яйцата варира в зависимост от географското положение, но средните размери са 61 x 43 mm и 56 x 40 mm. (Pratt and Winkler, 1985). Имат едно люпило годишно. Мътенето започва след снасянето на първото или второто яйце, като продължава 25-26 дни и се извършва и от двамата родители. Излюпват се 77.6% от яйцата. Късно излюпените малки обикновено умират от глад или са убити. Малките са гнездожилци и остават в гнездото около 6 седмици. Изхранват ги и двете птици (Симеонов и др., 1990). Малките напускат колонията на 42-60 дни. Съществуват високи нива на агресия между по-възрастните и по-младите пиленца, като обикновено по-малките и слаби от тях загиват. Нивата на агресия са по-малки, когато в гнездото има две пиленца. Оцеляването на малките зависи от количеството на доставяната от родителите храна, а вероятно и от нейния тип (Pratt and Winkler, 1985). В резервата „Сребърна" са установени гнезда с по 2 и 3 малки, които излитат в началото на юли (Симеонов и др., 1990).

Намаляването на успеха на гнездене в цялата колония обикновено се дължи на неблагоприятни климатични условия (най-често валежи) и нивото на водата в местата за хранене. Младите стават полово зрели на втората си година. Смъртността през първата година е 76%, а при възрастните е 26%. Продължителността на живот е 22 години. Като дълготрайващ вид птица, размерът на популацията на локално ниво не зависи силно от годишния гнездови успех (Pratt and Winkler, 1985).

Хранене

Голямата бяла чапла се храни най-често поединично, но понякога и на малки групи. Храни се почти през целия ден, но най-активно при зазоряване и по здрач. Търси храната си като ходи бавно в плитки до умерено дълбоки води, на брега до водата или на суха земя. При ловуване голямата бяла чапла не е много ефективна, има доста нисък процент на успех на опит (https://www.heronconservation.org/).

Като цяло диетата е разнообразна, но основната плячка в повечето случаи е риба (*Carassius, Scardinus, Alburnus, Cyprinus, Leuciscus, Rhodeus*). Понякога преобладават насекоми или ракообразни. Насекомите включват водни бръмбари (*Dytiscus, Hydrophilus, Cybister*), попово прасе, водни кончета (*Aeshna*), щурци и скакалци. Диетата включва също жаби, гущери, змии

(*Natrix*), дребни бозайници (*Microtus*) и малки птици (*Acrocephalus* sp.). Като цяло дребната плячка доминира в храната (Rodgers, 1983; Cramp and Simmons, 1977).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Космополитен вид. Гнезди в Азия, Африка, о. Мадагаскар, Нова Зеландия и Америка. В Европа (**Фиг. 4-6**) гнезди на Балканския полуостров (Словения, Хърватска, Босна и Херцеговина, Сърбия, Черна Гора, Македония, Република Косово, Албания, Гърция, България, Румъния), Австрия, Унгария, Литва, Латвия, Беларус, Украйна, Молдова и др. (Симеонов и др., 1990).

Фиг. 4-6. *Разпространение на голямата бяла чапла в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Гнездещо-прелетен, преминаващ и зимуващ вид за страната.

Разпространение преди 2010 г.

От втората половина на 19 в. досега са известни няколко традиционни гнездови находища по Дунавското крайбрежие: до Видин (Lorenz-Liburnau, 1893; Lintia, 1909), при Русе (Hodek, 1869; Паспалева-Антонова, 1961), в ез. Сребърна (Kalbermatten, 1891; Reiser, 1894; Paspaleva, Mitschev, 1968) и в Бургаските езера (Простов, 1964). През размножителния период е наблюдаван край Бургас (Harrison, 1933; Jordans, 1940; Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; Balat, 1962; Дончев, 1963; Hubalek, 1978; Мичев, 1985), при Никопол (Lintia, 1909), в бившето Свищовско блато (Reiser, 1894) и в устието на р. Ропотамо (Jordans, 1940), но без доказателствени данни за гнездене. Счита се, че през първата половина на 19 в. изчезва от гнездовата орнитофауна (Патев, 1950; Hudson, 1975). Преследването на вида заради перата в края на XIX в. и мащабното пресушаване на блатата (започнало около 1920 г. и продължило до към 1960 г.) довежда до почти пълното му изчезване като гнездящ. Докъм 1955 г. вероятно не се размножава в България. През

юни 1956 г. е намерено гнездо с малки в ез. Сребърна, като там гнезди и през 1957, 1958 и 1960 г. (Паспалева–Антонова, 1961). През юни 1957 г. до ез. Вая също е установено гнездо с малки (Простов, 1964). До Бургас е наблюдаван през размножителния период на 1960 г. (Дончев, 1963; Mountfort, Ferguson-Lees, 1961), както и през 1979 г. Очевидно след изчезването на вида най-напред са се възстановили посочените две традиционни гнездови находища – Сребърна и при Бургас. Благодарение на поставянето му под защита през 1948 г., единствено стабилно гнездовище остава ез. Сребърна, където и през следващите десетилетия, макар и нередовно, мътят 3–10 дв., (Мичев, 1985; Симеонов и др., 1990). Макар с ниска численост, към 1985 г. видът се стабилизира, главно по р. Дунав и покрай Черно море като бележи леко увеличение (в Янков отг. ред, 2007).

Гнездовото разпространение на голямата бяла чапла според Атлас на гнездящите птици в България (Янков отг. ред., 2007) е представено на **Фиг. 4-7**.

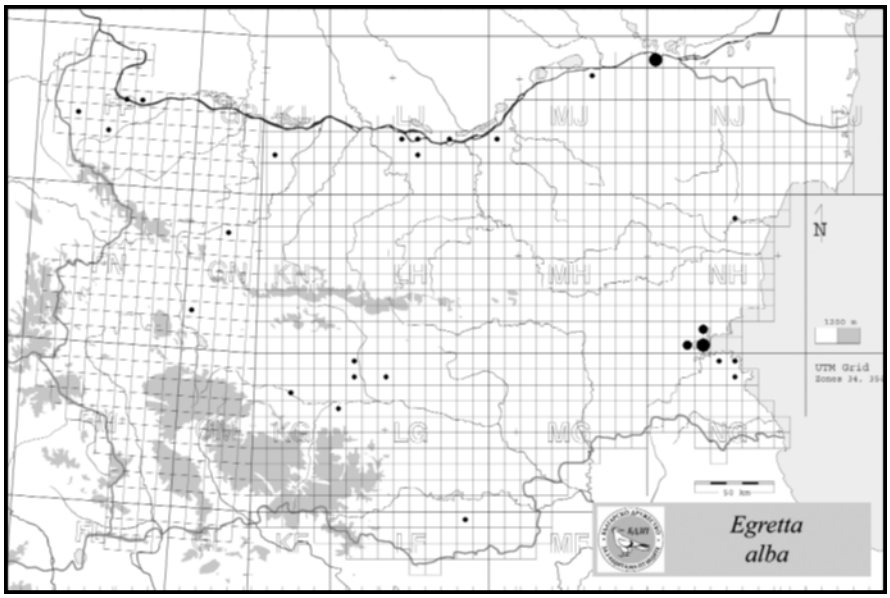

Фиг. 4-7*. Гнездово разпространение на голямата бяла чапла по Атлас на гнездящите птици в България (по Янков, отг. ред., 2007)*

През юни 1998 г. е наблюдаван в Мъртвото блато на о. Белене, но гнездене на вида не е потвърдено (Шурулинков и др., 2005). Редовно се размножава в езерото Сребърна като през отделни години гнездят до 20 двойки (Kamburova, Michev, 2003).

Отделни двойки гнездят нередовно в Бургаските езера. През 1996 г. е установено гнездене в рибарниците на Вая (Dimitrov et al., 2005). През 2001 г. е установено сигурно гнездене на 1 дв. в чаплова колония в местността Пода до Бургас (Мичев и др., 2007 в Атлас на гнездящите птици в България).

През 2007 г. гнездене на голямата бяла чапла е доказано и за вътрешността на страната – в Драгоманското блато (Hristov et al., 2008). През 2008 г. голямата бяла чапла е гнездила в смесена чаплова колония в язовир „Ц. Церковски“ с численост 1-2 дв. (Daskalova and Shurulinkov, 2010).

Разпространение след 2010 г.

Съвременното гнездово разпространение на голямата бяла чапла е главно по Дунавското крайбрежие, при Бургас и отделни находища във вътрешността на страната. През гнездовия период закъснели мигранти или летуващи неразмножаващи се индивиди се срещат на много места в Северозападна България, Тракийската низина, по р. Искър, в Източните Родопи, покрай р. Дунав и Черно море.

По поречието на река Дунав голямата бяла чапла гнезди в три находища – езерото Сребърна, западните части на рибарници Калимок и на остров Ибиша (Shurulinkov et al., 2019).

Във вътрешността на страната вероятно гнездене на голямата бяла чапла има посочено за язовир „Ц. Церковски“ през юни и юли на 2011 – 1 двойка и 2012 г. - 5 възрастни птици. Възможно гнездене има и за язовир Роза през 2011 г. През юли птици от вида са наблюдавани също на яз. „Чарда“ – 1 инд. и рибарници „Николаево“ – 4 инд. (Даскалова и др., 2020). Гнездова колония на големи бели чапли заедно със ръждиви и сиви чапли съществува от 2005 г. насам в Драгоманското блато (Shurulinkov et al., 2007a).

По данни на ИАОС гнездящи двойки са наблюдавани единствено в езерото Сребърна (май 2014 г.). Отделни индивиди са отчетени през 2013 и 2014 г. на следните места: ЗМ Калимок-Бръшлен, Златията, Драгоманското блато, язовир Горни Дъбник, язовир при с. Искра, Атанасовското езеро, местността Пода, Мандренското езеро, язовир Жребчево, язовир при с. Старо Железаре, язовир Тюркмен.

Данните от БДЗП доказаха гнездането на вида на малък остров до о. Голяма Бързина, който е разположен на север от остров Персин. Видът най-вероятно през отделни години гнезди и на самия остров Персин.

Наблюденията през 2021 г. потвърдиха разпространението на вида по Дунавското крайбрежие. Сигурно гнездене установихме само в езерото Сребърна. В останалите места, където видът беше наблюдаван през размножителния период не беше установено сигурно гнездене - язовир „Бързина“ до с. Добролево (северозападните части на Дунавската равнина), Алдомировско блато, Драгоманско блато, яз. Калояново, яз Чоба, яз. Плодовитово, Поморийско езеро.

Данните от онлайн базата данни eBird за май и юни 2020 и 2021 г. показват наблюдения на голяма бяла чапла в язовир Калояново, Алдомировското блато, Негованското блато и Драгоманското блато.

На **карта № 1-1 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на голямата бяла чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-1 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната.

4.4. Състояние на популациите

Гнездовата популация на вида е концентрирана по Дунавското крайбрежие, при Бургас и отделни находища във вътрешността на страната (**Таблица 4-3**).

Поддържан резерват „Сребърна“ е единственото място, в което вида постоянно гнезди. Гнездовата численост варира между 2 и 12 дв. (Michev, 1985; Kambourova, 2005; Shurulinkov et al., 2019). През 2013 г. е отчетена 1 двойка в рибарници Калимок (Shurulinkov et al., 2019). През 2014 г. в средната част на остров Ибиша/Цибър в ПР „Ибиша“, в смесена колония е доказано гнездането на 3-5 дв. големи бели чапли (Мичев и др., in litt., 2014; Mecheva et al., 2017). През

2016, 2018-2019 и 2022 г. голямата бяла чапла е гнездила и на малък остров до о. Голяма Бързина (северно от о. Белене) с численост 2-6 двойки (данни БДЗП). Гнездовата численост на вида в ПР „Сребърна“ за периода 2001-2014 г. варира между 2 и 12 двойки – **Фиг. 4-8** (Kambourova, 2005, 2012; Актуализиран план на ПР „Сребърна“, 2015).

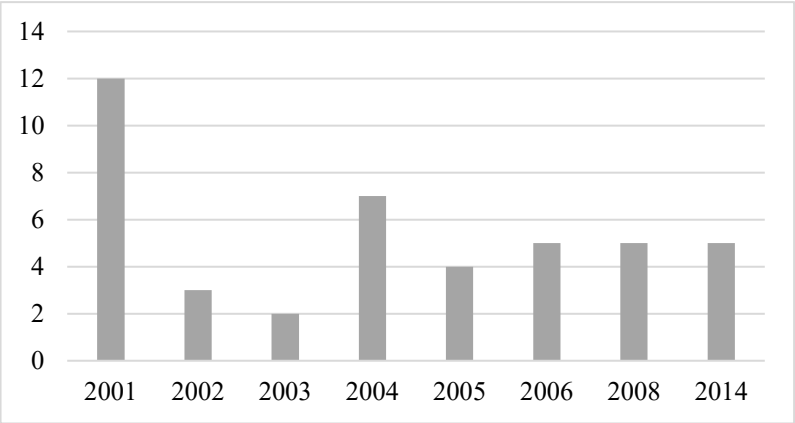

***Фиг. 4-8**. Гнездова численост (брой двойки) на голямата бяла чапла в традиционното гнездово находище в ПР Сребърна за периода 2001-2014 г.*

Отделни двойки гнездят нередовно в Бургаските езера. През 1996 г. е установено гнездене в рибарниците на Вая (Dimitrov et al., 2005). През 2001 г. е установено сигурно гнездене на 1 дв. в чаплова колония в Пода до Бургас (Мичев и др., 2007).

През 2007 г. гнездането на голямата бяла чапла е доказано и за вътрешността на страната – в Драгоманското блато, където са установени 3-5 двойки (Hristov et al., 2008).

Във вътрешността на страната вероятно гнездене на голямата бяла чапла има посочено за язовир „Ц. Церковски“ през юни и юли на 2011 – 1 двойка и 2012 г. - 5 възрастни птици. Възможно гнездене има и за язовир Роза през 2011 г. (Даскалова и др., 2020).

По данни на ИАОС за периода 2013-2014 г. голямата бяла чапла е отчетена през гнездовия период в 10 защитени зони от Натура2000: BG0000241 Сребърна, BG0002015 Язовир Конуш, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0002001 Раяновци, BG0000322 Драгоман, BG0002009 Златията, BG0000270 Атанасовско езеро, BG0000271 Мандра-Пода, BG0000242 Залив Ченгене скеле, BG0001040 Западна Стара Планина и Предбалкан. От тези наблюдения сигурно гнездене е посочено само в Сребърна и Комплекс Калимок.

***Таблица 4-3**. Гнездови находища и численост на голямата бяла чапла в България*

Гнездови находище	Мин. брой двойки	Макс. брой двойки
ез. Сребърна	2	12
комплекс Калимок	0	1
остров Ибиша	3	5
малък остров до о. Голяма Бързина (северно от о. Белене)	2	6
Атанасовско езеро	0	1
рибарници Вая	0	1
местност Пода	1	2

Драгоманско блато	3	5
язовир „Ц. Церковски“	0	1
язовир Роза	0	1
яз. Калояново	0	1
Общо	**11**	**36**

Данни от теренни изследвания

По време на теренните изследвания през 2021 г. по поречието на р. Дунав голямата бяла чапла беше наблюдавана само на 3 места: в ПР Сребърна, в Гарванско блато и на язовир до с. Добролево. Сигурно гнездене установихме само в езерото Сребърна. В останалите места, където видът беше наблюдаван през размножителния период не беше установено сигурно гнездене - язовир „Бързина“ до с. Добролево (1 инд. в смесена колония с нощни, малки бели чапли, сиви чапли и лопатарки), Алдомировско блато – 1 инд., Драгоманско блато – 4 инд., яз. Калояново, яз Чоба, яз. Плодовитово, Поморийско езеро. Наблюдаваните в яз. „Калояново“ - 2 птици, яз „Чоба 3“ – 2 птици и яз. Плодовитово – 1 птица не бяха в брачно оперение. По време на теренните изследвания през 2021 г. във влажните зони по Черноморското крайбрежие не са установени гнездящи двойки. Наблюдавани са две птици и при двете посещения на Поморийско езеро.

Състояние на популацията по настоящем – обобщение

В миналото (50-те години на 20 век) видът е гнездил само по поречието на р. Дунав и в Бургаските влажни зони. В Червената книга са посочени пет гнездови находища – три по поречието на р. Дунав, Бургаските езера и Драгоманското блато (Мичев в Червена книга на България, 2015). Понастоящем видът гнезди със сигурност и във вътрешността на страната – в Драгоманското блато и язовир „Ц. Церковски“, вероятно и в Стралджанското блато. **Според нас гнездовата численост на голямата бяла чапла е 11-35 двойки**.

През 1985 г. гнездовата численост на голямата бяла чапла не е оценена (Ботев, Пешев отг. ред., 1985). През 1997 г. оценката е 0-10 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 10 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 3-9 двойки (Нанкинов и др., 2004). Според Атлас на гнездящите птици в България (по Янков, отг. ред., 2007) числеността на вида е 5-25 двойки. Числеността на популацията според последното докладване по чл. 12 от Директивата за птиците (2019) е 10-50 двойки. Всички тези данни показват, че видът бавно увеличава както гнездовото си разпространение, така и числеността си в България.

През последните десетилетия гнездовата численост на голямата бяла чапла в Европа започва бързо да нараства и видът заема много нови гнездови местообитания. Hudson (1975) изчислява, че в Европа са гнездили само 150-220 двойки (без Балканския полуостров и Русия). Двадесет години по-късно европейската популация на вида с изключение на Русия и Турция се оценява средно на 3499 двойки (Hagemejer and Blair, eds. 1997). Понастоящем тенденцията също е за увеличение на гнездовата популация като числеността в Европа се оценява на 20 700-34 900 двойки (Staneva and Burfield, 2017). Така че, причините за увеличаването числеността и разпространението на вида в страната може да се дължи вероятно на два фактора: 1/ в съответствие с общата положителна тенденция в числеността и разпространението на вида в Европа и 2/ в резултат на по-топлите зими много от зимуващите големи бели чапли остават да гнездят в страната.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. След първата година възрастта на

птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колонните на вида, единствено през м. юни и юли. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 2-3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Гнезди в сладководни езера и блата с обширни тръстикови масиви, язовири и микроязовири, рибарници и рибовъдни стопанства, крайбрежия на големи реки с изобилна растителност (Симеонов и др., 1990; Мичев, 2015 в Червена книга на Р България). Гнездата се разполагат в трудно достъпни обширни тръстикови масиви (ПР „Сребърна“, ЗМ „Пода“, Драгоманско блато) или високо по дърветата на заливни гори. Известни са и самостоятелни гнезда на дървета. Предпочитаните от вида местообитания са 1130, 1150, 1160, 3130, 3150, 91D0, 91E0 и 91F0 според Директивата за хабитатите (Кавръкова и др., 2009).

Храни се във влажни ливади, блата, езера, наводнени земи, устия на реки, рибарници, канали, понякога в оризища. Всекидневно може да извършва полети за търсене на храна на разстояние до 10-15 km (Cramp et al., 1977).

По време на миграции и зимуване се среща и в крайбрежни бракични водоеми, незамръзващи язовири, канали за напояване, обработваеми площи (предимно люцерни) и др. Не е известно дали нашите птици зимуват извън България (Симеонов и др., 1990).

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период видът обитава разнообразни влажни зони, поречия на реки, рибарници, устия на реки, крайбрежни бракични водоеми, където търси храна.

4.5.3. Миграция

По Черноморското крайбрежие от август до април се срещат единични птици и малки ята (Дончев, 1980). Според Простов (1964) есенната миграция е между началото на септември и края на октомври, като част от птиците остават да зимуват, а пролетната – от началото на март до средата на април. През България преминават или остават да зимуват птици от района на Азовско море и делтата на р. Дунав (Симеонов и др., 1990). В Бургаските влажни зони голямата бяла чапла е редовен мигриращ вид като общата максимална численост през пролетта е 63 индивида, а през есента – 140 индивида. Най-големи числености по време на миграция са отчетени в Атанасовското езеро през ноември 2001 г. (125 инд.) и в Мандренското езеро през февруари 1997 г. – 446 инд. (Dimitrov et al., 2005).

4.5.4. Зимуване

Голямата бяла чапла зимува в крайморските райони на Южна Европа, Северозападна Африка, Египет и Южна Азия.

През периода 1977-1996 г. голямата бяла чапла е относително обикновен зимуващ вид за страната със средна численост 201 индивиди. Максимален брой птици са отчетени през 1996 г. - 622 инд. По-голямата част от зимуващата популация се среща в Южна България и по южното Черноморско крайбрежие. Влажните зони с най-голям брой зимуващи птици са язовирите по поречието на р. Арда - Студен Кладенец, Ивайловград, Кърджали. През периода 1997-2001 г. се наблюдава значително увеличение на зимуващите големи бели чапли, като средната численост е

974 индивиди с максимум от 1217 инд. през 1997 г. В Мандра редовно зимуват над 120 птици, а в ез. Вая през 2000 г. са отчетени 650 инд., а през 2001 г. – 687 инд. (Michev and Profirov, 2003).

Данните от средно-зимното преброяване за периода 2008-2020 г. (ИАОС) показват тенденция на увеличение на броя на зимуващите индивиди в страната (**Фиг. 4-9**) като от графиката се вижда, че това увеличение започва от 2014 г. насам. Средната численост за периода е 850 индивиди с максимум от 1996 индивиди през 2019 г. Най-голям брой птици са отчетени по южното Черноморско крайбрежие: комплекс „Мандра-Пода“ (336 инд. през 2013 г.), Бургаско езеро (140 инд. през 2011), Атанасовско езеро (105 инд. през 2013) и в южна България: яз. Раднево (237 инд. през 2019), река Тунджа Бузовград-с. Струпец (230 инд. през 2015 г.), яз. Оризово (200 инд. през 2019), яз. Чирпан (180 инд. през 2019), яз. Розов кладенец (159 инд. през 2019). По Дунавското крайбрежие единствено езерото Сребърна поддържа по-голям брой зимуващи птици, но не всяка година (145 инд. през 2012 г.).

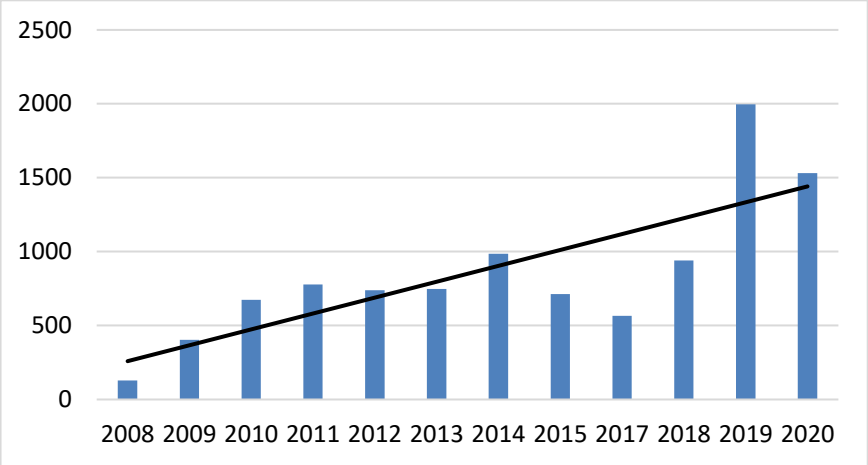

***Фиг. 4-9**. Численост (брой индивиди) и тенденция на зимуващите в страната големи бели чапли за периода 2008-2020 г. (по данни на ИАОС)*

Увеличението на зимуваща популация е характерно и за други държави в Централна Европа. До 80-те години на миналия век големите европейски зимовища на вида са в Северна Африка и Източното Средиземноморие, като наблюдения на големи бели чапли в централната част на Европа през зимата са били рядкост (Hagemeijer and Blair, 1997). Сега видът зимува в Централна Европа с все по-голяма численост, като последните оценки са за 2000-6500 индивиди. Подобна е ситуацията и в Северна и Северозападна Европа, където до началото на 80-те години на миналия век е бил изключително рядък зимуващ вид, но сега се регистрира редовно (Ławicki, 2014).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюденията на птици през размножителния период са основно на възрастни индивиди. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Оперението на младите е както при възрастните извън размножителния период, но без удължени пера. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася 2-5 яйца. Когато в гнездото има излюпени повече от две малки

нивата на агресия между тях са по-големи в сравнение, когато в гнездото има само две малки. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.6. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на голямата бяла чапла, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Както се вижда от представените данни гнездовият успех е доста нисък, а факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за големите бели чапли.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно море по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на големите бели чапли. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.7. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици приети за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Малка бяла чапла, *Egretta garzetta*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Малка бяла чапла

Латинско име - *Egretta garzetta* (Linnaeus, 1766) (Ботев, Пешев отг. ред., 1985; Симеонов и др., 1990; Янков ред., 2007; Големански ред., 2015)

Народно наименование: бяло рибарче

Описание

Цялото оперение е снежнобяло. По тила, долната част на шията и плещите има слабо удължени пера. Клюнът и краката са черни. Долната част на стъпалото и пръстите са жълти. Ирисът е жълт. През размножителния период на тила има две (понякога три) удължени панделковидни пера с дължина 15-20 cm. По плещите има нежни, дълги около 24 cm пера с извити нагоре краища. По долната част на шията има кичур от дълги и тесни пера. Двата пола са неотличими един от друг с незначителни сезонни различия в оперението. Младите трудно могат да се различат от възрастните, особено извън размножителния период. Може да се сгреши с биволската чапла, която от по-голямо разстояние изглежда чисто бяла (особено в извънбрачно оперение) и с гривестата чапла, която е с бели крила и опашка (но с тъмно тяло). Младежкото

оперение е както при възрастните в извънбрачно оперение, но без удължени пера, които се развиват през първата зима (по Симеонов и др., 1990).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период е от средата на април до началото на август. Образува различни по големина смесени колонии най-често с нощната и гривестата чапла, по-рядко със сивата, голямата бяла и червената чапла, блестящия ибис, малкия корморан и лопатарката. Единично разположени гнезда не са известни, а самостоятелните колонии са изключение. Познати са три типа гнездови колонии: в тръстикови масиви, в заливни гори и в равнинни дъбови гори. Гнездата са разположени предимно в средните етажи на дърветата или до около 1 m над водната повърхност (когато са в тръстикови масиви). Липсват данни за размера на гнездото в България (Симеонов и др., 1990). Агресивното поведение в колониите може да увеличи разстоянието между гнездата до 4 m, но в по-плътни колонии гнездата могат да бъдат на разстояние до 1 m едно от друго. Гнездата представляват малки платформи, широки 30-35 cm и високи 10-15 cm. Те се изграждат и от двата пола като обикновено мъжкият носи гнездовия материал. Гнездата продължават да се доизграждат и по време на инкубацията на яйцата (Zhou et al.,1998). Гнездото е изградено от клонки или тръстикови стъбла. Женската снася яйцата през първата половина на май, по изключение и до началото на юни. Пълното мътило е от 4-5, рядко 6 овални и светлосини яйца (трудно отличим от яйцата на нощната чапла). Размери: 46,0 x 33,7 mm (71) (41,4-50,5 x 30,3-36,0 mm), от гнездовата колония на о-в Белене: 46,3 x 33,4 mm (15) (44,0-50,3 x 31,2-34,6 mm) (Иванов, 1970). В мътенето участват и двамата родители. Малките се излюпват около началото на юни, а излитат от гнездата до средата на юли. Храненето се извършва и от двамата родители (Иванов, 1970). Отделни семейства остават в колониите до началото на август (Симеонов и др., 1990). Преживяемостта на малките се влияе от хищничество (ястреб, бухал, врани), от времето, от валежите, хидрологията на влажната зона, която обитават и от наличността на плячка, като последното обикновено е най-критично. Птиците имат най-голям успех при гнездене в години с висока плътност на рибата в естествените блата (Hafner et al., 1986). Основна причина за намаляване на люпилото е смъртността поради конкурентна агресия от другите пилета в гнездото.

Младите започват да се размножават още на първата си година. Оцеляването на възрастните и младите, а не успехът на гнездене, е най-критичният демографски параметър. Преживяемостта на малките варира през първата година от 6,5 до 55,2%. Редът на излюпване на малките, меките зими и наличието на храна веднага след излюпването не оказват влияние върху оцеляването. Преживяемостта на възрастните е постоянна - 71,4%. Факторите предизвикващи по-висока смъртност включват: смъртност през зимата, миграционни рискове и хищничество. Вероятно дълги периоди на последователни меки зими е допринесъл за силното разширяване на ареала в Европа и в резултат на разпространението и колонизирането на други райони. Друг важен аспект от популационната биология е способността на вида да се премества в други места за гнездене, дори на хиляди километри в отговор на неблагоприятни условия, например липса на храна. По този начин загубите на една местна популация (например при тежка зима) могат да бъдат компенсирани с приток на птици от други райони (Hafner et al., 1992, 1994; 1998; Benetts et al., 2000).

Хранене

В България е проучено главно по изследвани 4 стомаха на птици, събрани в Софийско през април и септември от Simeonov (1970): *Microtus arvalis, Lacerta viridis, Lacerta sp., Pelophylax ridibundus, Tinca tinca, Gobio gobio, Scardinus erwthrophtalmus, Alburnus alburnus, Libellula sp., Gryllus demertus, Gryllotalpa gryllotalpa*, Carabidae, Dytiscidae (ларви и възрастни), Hydrophylidae, Chrysomelidae, Curculionidae, *Geotrupes* sp. Ловува рано сутрин и привечер, по-рядко през останалото време (Иванов, 1970). Установена е в погадки на бухала (Симеонов и др., 1990). Ловува поединично и на групи. Между местата за хранене и гнездовите колонии се придвижва на малки ята, често с гривести и нощни чапли, блестящи ибиси и малки корморани.

Малките бели чапли са опортюнисти по отношение на храната, като се възползват от плячката, която е най-изобилна и достъпна. Храната е регионално различна, като рибите или безгръбначните са относително повече или по-малко в зависимост от мястото. Диетата в естествените блата обикновено е доминирана от риба, докато тези, които се хранят в оризища са склонни да приемат повече безгръбначни, риба или жаби в зависимост от наличността. Индивидите обитаващи морски крайбрежия се хранят с повече ракообразни и мекотели (The IUCN-SCC Heron Specialist Group).

Териториите на хранене на чаплите понякога са отдалечени от местата за гнездене. В периода 2012-2015 г. експерти от Сдружение „Зелени Балкани“ изследват местата на хранене на птиците от смесената чаплова колония (малка бяла, гривеста и нощна чапла) при яз. Конуш (**Фиг. 4-10**). Територията за хранене е огромна (100 хил. ha) в сравнение с площта на защитена зона „Язовир Конуш“, която е само 37,7 ha. В тази територия са разположени десетки микроязовири, огромни оризови полета и р. Марица и нейните притоци в Пловдивското поле. Установено е, че чаплите търсят храна на разстояние от 5 до 35 km от колонията (ПУ на ЗЗ „Яз. Конуш“).

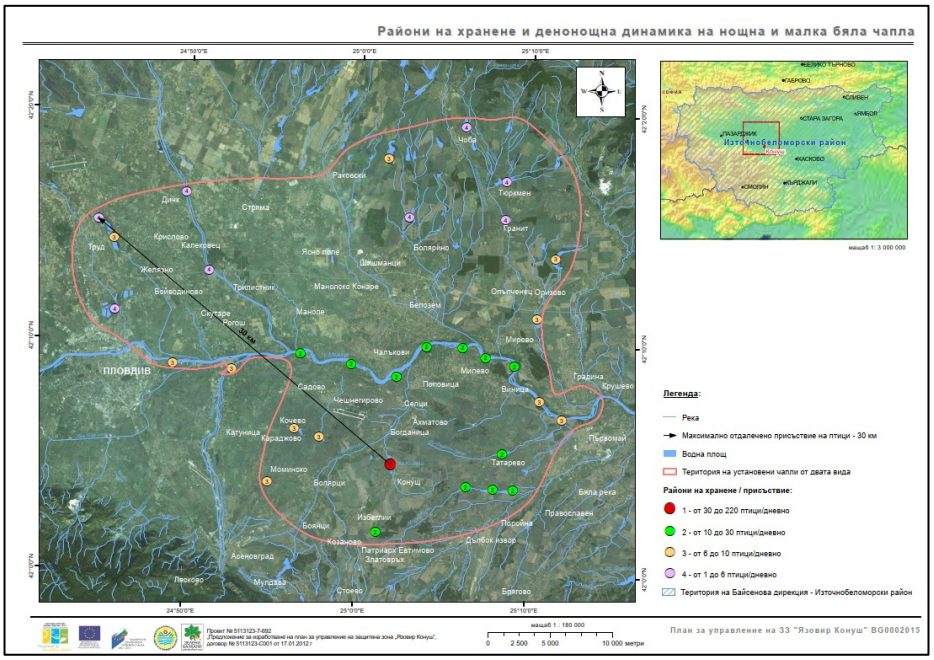

Фиг. 4-10. *Райони на хранене на нощната и малката бяла чапла в колонията при яз. Конуш (по ПУ на ЗЗ „Яз. Конуш“)*

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Вид на Стария свят, който гнезди в Южна и Централна Европа (**Фиг. 4-11**), Африка и о. Мадагаскар, Централна и Южна Азия, Филипините, Нова Гвинея и Австралия (Симеонов и др., 1990). Популацията на малката бяла чапла значително намалява и се свива през 19 век в резултат на лова. След това започва възстановяване и сега вече има експанзия далеч отвъд историческото си разпространение. Като цяло, той е често срещан и изобилен вид в рамките на ареала си в Европа, Африка и Азия. В Европа малката бяла чапла разширява ареала си до Северна Франция и Британските острови, а популациите са се увеличили значително във Франция, Италия, Испания и Португалия. Най-голямата европейска концентрация на гнездящи малки бели чапли сега е в Италия. Общата европейска популация е около 60 700-84 800 двойки (Marion et al., 2000; BirdLife International 2015).

Фиг. 4-11. *Разпространение на малката бяла чапла в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Гнездещо-прелетен, преминаващ и рядък зимуващ вид за страната. Основните гнездовища на малката бяла чапла са разположени по Дунавското крайбрежие, долините на по-големите реки и други влажни зони в Дунавската равнина и Тракийската низина и Черноморското крайбрежие.

Разпространение преди 2010 г.

В миналото малката бяла чапла е гнездила на много места (Патев, 1950). Гнездови колонии са регистрирани по Дунавското крайбрежие - ез. Сребърна, острови до Русе, Свищовското блато, Карабоазкото блато (Hodek, 1882; Lorentz-Liburnau, 1893; Reiser, 1894; Паспалева-Антонова, 1961; Мичев, 1963; Spitzenberger, 1966; Paspaleva and Mitschev, 1968; Иванов, 1970), Черноморското крайбрежие – до Белославското езеро, Мандренското езеро, езерото Вая и при устията на реките Камчия и Ропотамо (Простов, 1964; Георгиев, 1976; Hubalek, 1978; Jordans,

1940) и в долината на р. Марица (Христович, 1890). Наблюдават се два периода на значителен спад в числеността на колониите: от последните десетилетия на 19 в. до около 1920 г. (заради търговията с пера) и през 50-те години на 20 в. (поради пресушаване на блатата и избиването на чаплите) (Симеонов и др., 1990).

Към 1950 г. са известни само няколко колонии – около р. Дунав, Мандренското езеро и при устието на р. Ропотамо (Патев, 1950). Петдесетте, шестдесетте и седемдесетте години на 20 в. гнезди в следните места: по поречието на р. Дунав (о. Белене, о. Вардим, ез. Сребърна, Гарванско блато), по Черноморието (Мандренско езеро, езеро Вая), Тракийската низина и прилежащи райони (до Пловдив, до Пазарджик, до Белозем, до с. Мирово, Старозагорско, Елховско, рибарници Соколица, до яз. Пясъчник) (Петров и Златанов, 1955; Паспалева-Антонова, 1961; Mountfort and Ferguson–Lees, 1961; Простов, 1964; Боев и др., 1964; Ферианц и др., 1965; Дончев, 1970, 1977; Георгиев, 1976; Петров, 1981; Иванов, 1985). След 1970 г. с обрастването на хилядите микроязовири налице е стабилизиране и постепенно увеличаване на популацията (Янков отг. ред., 2007).

Около 1980 г. настъпва прегрупиране на колониите, като след унищожаването на блатата на о. Белене и изчезването на големите колонии там, видът увеличава числеността и разпространението си в Тракийската низина (Даракчиев и др., 1986) и по р. Тунджа. Колонии възникват и на места, където съществуването им преди е било невъзможно (р. Арда – Янков, 1991).

В Средна Дунавска равнина в периода 1996-2004 г. малката бяла чапла е установена да гнезди на три места: яз. Горни Дъбник, ез. Биволаре и ез. Ореховица (2000 г.). Колониите са силно уязвими поради изсичане на дърветата от страна на местното население (Шурулинков и др., 2005).

Бургаски влажни зони

Простов (1964) описва вида като гнездящ сравнително често в Мандренското езеро и ез. Вая, с колония до шест двойки. Между 1981 и 1985 г. около 30 двойки се размножават в смесената колония в Озун герен. След опожаряването на тръстиковите масиви през 1985 г. колонията се премества в местността Пода. От 1997 г. малката бяла чапла изчезва като гнездяща в Комлушката низина (около 30 бр. двойки през 1996 г.). Днес видът гнезди в тръстиковите масиви на Пода. През периода 1996-2002 г. съществува още една колония с около 25 двойки малки бели чапли в тръстиката в северозападните части на ез. Вая при Долно Езерово. В колонията в ез. Вая числеността варира между 35 и 41 двойки, а в местността „Пода“ между 40 и 70 двойки (Dimitrov et al., 2005).

Гнездовото разпространение на малката бяла чапла по Атлас на гнездящите птици в България (2007) е представено на **Фиг. 4-12**. Според нас големият брой UTM квадрати с възможно гнездене отразява мигранти и летуващи птици.

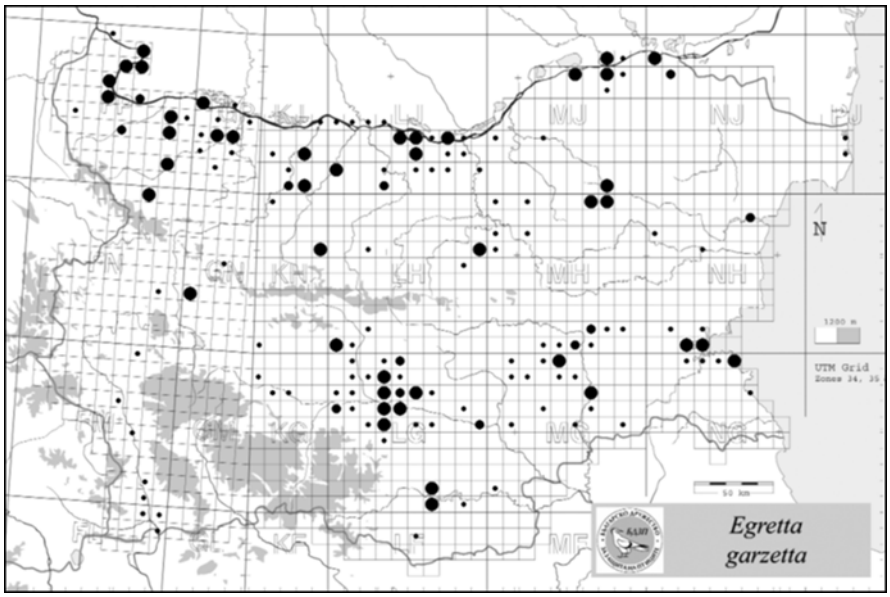

***Фиг. 4-12**. Гнездово разпространение на малката бяла чапла в България по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем малката бяла чапла гнезди предимно по Дунавското и Черноморското крайбрежие, долините на реките и други влажни зони в Дунавската равнина и Тракийската низина, в Софийското поле, по р. Арда и др. Неразмножаващи се индивиди или малки групи има и в други райони. Преобладаващата част от гнездовите колонии са стари находища, но други са относително нови, непостоянни места за размножаване, появили се поради създадени от човека подходящи хранителни местообитания – оризища, рибарници и др.

По поречието на р. Дунав малката бяла чапла гнезди в 12 колонии: о. Кутово/Голя, о. Малък Близнак, о. Ибиша, о. Вардим, о. Персин, о. Цибър, о. Мишка, о. Малък Косуй, ез. Сребърна, рибарници Калимок (Shurulinkov et al., 2019). Гнездова колония със сигурност има и в рибарници Калимок (30 дв). Гнездова колония има и в язовир Горни Дъбник.

В Тунджанската хълмиста низина е установена да гнезди на четири места: яз. Ц. Церковски, яз. Богдановo, р. Тунджа в района на р. Устрем, блато между с. Новоселец и с. Ковачево (Даскалова и др., 2020).

През гнездовия период на 2021 г. колонии на малка бяла чапла по поречието на р. Дунав бяха установени в следните места: остров Близнаци – източния край, ез. Сребърна, о. Голя, мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ Коридорите), о. Персин (Мъртво блато). По Черноморското крайбрежие е установена колония в местността Пода. Неразмножаващи се индивиди са установени още в следните места: Дуранкулак, Шабла, Атанасовското езеро, Поморийско езеро, яз. Ц. Церковски, устие на р. Факийска, яз. Порой. По поречието на р. Марица и в Тракийската низина гнездящи двойки са отчетени в следните места: Язовир Конуш; блато Негован, край водното огледало на Кърджали, рибарници „Труд“, Пловдивско.

По данни на БДЗП за периода 2015-2022 г. малката бяла чапла гнезди в следните места: Комплекс Калимок, о. Голя, о. Малък Близнак, о. Малък Косуй, о. Мишка, о. Персин, о. Цибър.

По данни на ИАОС за 2013-2014 г. малката бяла чапла гнезди на следните места: яз. Конуш, яз. Горни Дъбник, яз. Богданово, ез. Сребърна, рибарници Труд, о. Малък Близнак, о. Голя, рибарници Калимок, влажна зона в гр. Кърджали и влажна зона край с. Устрем. Неразмножаващи се индивиди са установени на много места по поречието на р. Дунав и Дунавската равнина, по Черноморското крайбрежие, около Пловдив, Пазарджик и Първомай.

Данните от онлайн базата данни eBird за 2020 и 2021 г. потвърждават разпространението на вида предимно по р. Дунав, Черноморското крайбрежие и Тракийската низина, но също така в Дунавската ранина и в Софийското поле.

Трябва да се има предвид, че разпространението на вида може да има различия всяка година, тъй като някои от гнездовищата са непостоянни и възникват в зависимост от това дали през съответната година има подходящи места за гнездене и хранене.

На **карта № 1-6 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на малката бяла чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-6 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната.

4.4. Състояние на популациите

р. Дунав и Дунавска равнина

По поречието на р. Дунав малката бяла чапла гнезди в 9-10 колонии: о. Кутово (о. Голя), о. Малък Близнак, о. Ибиша, малък остров до о. Голяма Бързина, о. Вардим, о. Мишка, о. Малък Косуй, ез. Сребърна, рибарници Калимок (**Табл. 4-4**). Общо за периода 2010-2014 г. са установени между 162-381 двойки. Числеността е флуктуираща, но като цяло показва тенденция на леко нарастване. В различните райони колониите често променят своето местоположение, което води до известни колебания в разпространението. В три колонии (на о. Кутово, о. Малък Косуй и о. Цибър) гнездовата численост на вида показва намаление. В останалите колонии гнездовата численост на малката бяла чапла е стабилна или показва положителна тенденция (Shurulinkov et al., 2019).

***Таблица 4-4**. Численост на малката бяла чапла в основните гнездови колонии по поречието на р. Дунав за периода 2006-2022 г. (по Shurulinkov et al., 2019 с допълнения)*

Година/ Място	о. Кутово	о. Малък Близнак	о. Цибър	малък остров до о. Голяма Бързина	о. Вардим	о. Мишка	о. Малък Косуй	ез. Сребърна	рибарници Калимок
2006	0	11	120	65	25	35	23	100	0
2010	30	26	14	35	1	8	28	110	55
2011	3	16	15	35	0	8	10	75	0
2012	3	20	18	45	0	6	8	60	6
2013	6	30	18	52	4	11	12	205	43
2014	5	37	20	60	0	12	7	50	30

2017	10	23	15	40				60	
2018	8	20	15	45		19	25		
2019	10		12	60		17	15		
2020	7		14	70		20	12		
2021		15	5			15	8	70	
2022		16	12	60		22	15		
тенденция	намаление	увеличение	намаление	увеличение	нередовно гнездене	увеличение	намаление	стабилно	увеличение

Около 35% от числеността на вида по Дунавското крайбрежие е концентрирана в ПР Сребърна. Другите две най-важни за вида колонии са разположени на остров в близост до о. Голяма Бързина (15%) и о. Ибиша (12%). През периода 1985-2005 г. популацията на малката бяла чапла по поречието на Дунав е стабилна или намаляваща. Колонията на вида на о. Белене/Персин значително намалява между 60-те и 80-те години на 20 в. (Симеонов и др., 1990), но след това се запазва на един остров в близост до о. Голяма Бързина и остава стабилна до 2005 г.

Колонията на вида в ПР „Сребърна“ значително намалява през 90-те години на 20 в., но след 2000 г. започва нейното възстановяване, но като цяла числеността е флуктуираща (**Фиг. 4-13**). В края на XX век числеността на вида е била между 8 и 127 дв., а между 2001 и 2003 г.: 60 – 200 дв. (Kambourova, 2003, 2005). В периода 2006-2014 г. в Сребърна е била най-голямата колония на вида, като тук са гнездили около 35% от гнездящите двойки на малките бели чапли по Дунав. Според Матеева и др. (2013) в зоната са гнездили 50 – 70 дв. през 2012 г. Костадинова и Граматиков (2007) дават числености от 50-100 дв. През 2017 г. при проучване по р. Дунав, видът е наблюдаван в ПР „Сребърна” с численост от 119 екз. (60 дв.) (Димитров, 2018). В Актуализирания План за управление на ПР „Сребърна” (2015 г.) се посочва, че видът гнезди с численост 60-80 дв. или около 4 % от националната гнездова популация.

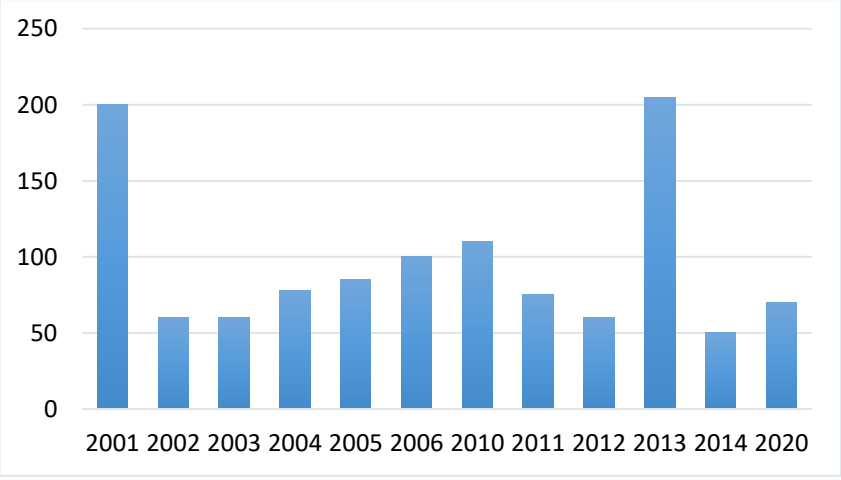

***Фиг. 4-13**. Промени в гнездовата численост на малката бяла чапла в колонията в ПР „Сребърна“ за периода 2001-2020*

В Средна Дунавска равнина в периода 1996-2004 г. малката бяла чапла е установена да гнезди на пет места: яз. Горни Дъбник (10-60 дв.), Беленски острови/о. Персин (1998 г. - 30 дв.; 2001 г. - 33 дв.), о. Вардим (1999 г. - 50 дв.), мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (15-30 дв.) и ез. Ореховица (2000 г. - 14 дв.). Колониите са силно уязвими поради изсичане на дърветата от страна на местното население (Шурулинков и др., 2005). В язовир Горни Дъбник през 2014 г. са гнездили 21-22 двойки, а на язовир Каменец също през 2014 г. са наблюдавани 90 двойки (данни от ИАОС). Нашите изследвания през гнездовия период на 2021 г. отчетоха 19 двойки малки бели чапли в мъртвицата при Биволаре.

Горнотракийска низина и Софийско

В Горнотракийската низина малката бяла чапла има поне пет гнездовища като двете основни са язовир Конуш и рибарници Труд. Според плана за управление на ЗЗ „Язовир Конуш“ (2016) в зоната гнездят 190 двойки. Теренните изследвания през 2021 г. отчетоха 47 двойки. В рибарници Труд през гнездовия период на 2021 г. бяха отчетени до 50 двойки. В язовир Богданово гнездят между 5 и 7 двойки (Даскалова и др., 2020 и данни от ИАОС за 2014 г.). В близко разположения язовир Раднево през 2022 г. са отчетени 4 двойки (Н. Колев - лични наблюдения). Колонията в град Кърджали се състои от 63 гнездещи двойки.

В Тунджанската хълмиста низина малката бяла чапла е рядък гнездящ вид като се среща по-често по време на миграция. Отделни индивиди остават да зимуват, а също има и летуващи. Установена е да гнезди на четири места: яз. Ц. Церковски (2008 г. - 18-21 дв.; 2011 г. - 5-6 дв.; 2018 г.), яз. Богданово (2014 г. - 7 дв.), р. Тунджа в района на р. Устрем (2014 - 11 дв.), блато между с. Новоселец и с. Ковачево (2020 г.: 36 дв.) (Даскалова и др., 2020; ИАОС).

В околностите на София малката бяла чапла гнезди единствено в кариерното езеро при с. Негован заедно с нощни и гривести чапли като през 2021 г. са отчетени 4 двойки.

Данните от ИАОС показват, че видът гнезди в следните защитени зони: BG0000181 Река Вит (при селата Ясен и Божурица), BG0000611 Язовир Горни Дъбник, BG0000396 Персина. През 2014 г. двойки са отчетени в следните зони: BG0000611 Язовир Горни Дъбник, BG0000241 Сребърна, BG0002067 Остров Голя, BG0000377 Калимок – Бръшлен, BG0002015 Язовир Конуш, BG0002017 Комплекс Беленски острови.

Данни от теренни изследвания през 2021 г.

През гнездовия период на 2021 г. колонии на малка бяла чапла по поречието на р. Дунав бяха установени в следните места: остров Близнаци – източния край (5-6 дв.), ез. Сребърна (70 дв.), румънски остров до о. Батин (10 дв.), о. Голя (3 дв.), мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ „Коридорите“) – 19 дв., о. Персин (Мъртво блато) – 20 дв.

По Черноморското крайбрежие е установена колония в местността „Пода“ (18-26 дв.). Общо са установени 293 индивиди в следните места: Дуранкулак, Шабла, Атанасовското езеро, Поморийско езеро, м. Пода, яз. Ц. Церковски, устие на р. Факийска, яз. Порой.

Във вътрешността на страната гнездящи двойки са отчетени в следните локалитети: язовир Конуш – 47 гнезда; блато до с. Негован – 4 гнезда; край водното огледало на гр. Кърджали – 63 гнезда; рибарници „Труд“ – до 50 гнезда.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни индивиди. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колонните на

вида, единствено през м. юни и юли. Излетелите млади птици приличат на възрастните, но без удължени пера по гърба. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася 4-5 яйца. Когато в гнездото има излюпени повече от две малки нивата на агресия между тях са по-големи в сравнение, когато в гнездото има само две малки. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията понастоящем – обобщение

Изнесените по-горе данни показват, че основните гнездовища на малката бяла чапла са по поречието на р. Дунав (около 55% от популацията), където обитава както острови в реката, така и влажни зони по крайбрежието. На второ място по численост се явяват колониите във вътрешността на страната – Дунавска равнина, Тракийска низина и Тунджанска низина (около 36% от популацията). И на последно място остава Черноморското крайбрежие, където основното гнездовище е ЗМ „Пода“. **Общата численост на вида в страната понастоящем може да се изчисли на около 900-1625 двойки**. Числеността на вида в отделните гнездовища е флуктуираща и всяка година зависи от наличието на подходящи местообитания за гнездене и търсене на храна. Трябва да се подчертае тук способността на вида да се мести между местата за гнездене, дори на хиляди километри в отговор на неблагоприятни условия на средата. По този начин загубите на индивиди в една колония (например при тежка зима) могат да бъдат компенсирани с приток на индивиди от други райони.

През 1997 г. гнездовата численост на малката бяла чапла в страната е оценена 500-1500 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 1000 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 800-1000 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида в страната от 1400-2000 дв., която според нас и тогава е била завишена поради отчитането на много спиращи по време на миграция през май, юли и август птици за гнездови находища.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2013–2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 500–2000 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000–2018 г.) е намаляваща, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) е стабилна. Мигриращата национална популация (за периода 2001–2018 г.) е оценена на 3000 – 5000 индивида.

4.5 Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Гнезди в блата и езера с обширни тръстикови масиви; разливи на реки, микроязовири, канали на напоителни системи, рибарници, оризища, солници, заливни гори, алувиални гори, включително групи върби и други дървета в плитките части на язовири и микроязовири, стари речни корита. През зимата обитава изкуствени водоеми (язовири, оризища, канали, рибарници), обработваеми земи (люцернови ниви) (Симеонов и др., 1990; Янков отг. ред., 2007).

Малката бяла чапла обикновено се храни в открити или с рядка растителност, плитки до много плитки водоеми, използвайки голямо разнообразие от местообитания, както вътрешни, така и крайбрежни като бреговете на леко течащи реки и потоци, плитки езера, язовири, лагуни, напоителни канали, наводнени ливади, открити блата с *Typha* sp., *Phragmites* sp., *Scirpus* sp., крайбрежни кални зони, пясъчни плажове. Най-често се храни в плитки (дълбочина 10-15 cm), открити и не обрасли с растителност места, където нивата на водата и разтвореният кислород се

колебаят (приливно, сезонно или ежедневно), където рибите са концентрирани във влажните зони или на повърхността на водата (Kazantzidis et al., 1996; The IUCN-SCC Heron Specialist Group).

Познати са три типа гнездови колонии: в тръстикови масиви, в заливни гори и в равнинни дъбови гори. Гнездата са разположени предимно в средните етажи на дърветата или до около 1 m над водната повърхност (когато са в тръстикови масиви). Колонията на яз. Конуш (**Фиг. 4-14**) използва за гнездене пирамидални тополи като гнездата са разположени в пръстените, които се образуват по ствола на дърветата. По този начин гнездата не са добре закрепени и са уязвими при наличие на силни ветрове и бури. Така например ураганни ветрове през 2016 г. водят до събарянето на повече от 180 гнезда с яйца в тях. Колонията при рибарници Труд използва за гнездене короната на диви сливи, черници и други подивели плодни дървета. И при двете колонии силните ветрове разрушават част от гнездото и птиците непрекъснато ги доизграждат, дори по време на мътене и излюпени малки, което наблюдавахме по време на проучванията през 2021 г.

***Фиг. 4-14**. Колонията на яз. Конуш през 2021 г. (сн. Л. Профиров)*

Засушаването на климата и пресъхването на влажни зони водят до загуба на гнездови и хранителни местообитания на малката бяла чапла. В България това е от голямо значение поради нарушения воден режим на редица от влажните зони по поречието на р. Дунав и вътрешността на страната. Оризищата в Тракия с обща площ около 33 000 ha се явяват нов изкуствен тип екосистема, която по време на размножаване осигурява нови трофични условия за чаплите (**Фиг. 4-15**).

***Фиг. 4-15**. Хранещи се чапли в оризови полета край рибарници Труд (сн. Л. Профиров)*

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период видът обитава разнообразни влажни зони, поречия на реки, рибарници, устия на реки, крайбрежни бракични водоеми, където търси храна.

4.5.3. Миграция

Началото на пролетната миграция по Черноморското крайбрежие е през средата на март, масовият прелет - между края на март и началото на април, а отделни групи се срещат и през май. Есенният прелет протича между края на август и края на октомври, с най-голяма интензивност между 10-22.09; отделни птици са наблюдавани и през декември (Простов, 1964). Мигриращите ята са от 3 до около 30 индивиди (Дончев, 1980; Симеонов, Софрониев, 1968).

В Средна Дунавска равнина се среща често по време на миграция. Най-висока численост се достига в разгара на пролетния прелет през май и в периода на следгнездовите скитания – юли-август. Най-рано през пролетта видът е наблюдаван на 9.04.1999 г., до ез. Биволаре – 1 инд. Най-значителни по размер ята малки бели чапли са наблюдавани по р. Вит: между Рибен и Опанец, 30.08.1996 – 100 инд., 31.08.1997 г. – 40 инд.; между с. Градина и с. Ясен, 11.08.1996 г. – 50 инд.; при с. Търнене, 24.08.1997 г. – 25 инд. През есента най-късно е наблюдавана на 8.11.1998 г. при с. Новачене (Шурулинков и др., 2005).

В Бургаските влажни зони (Атанасовско езеро, Поморийско езеро, Бургаско езеро, Мандренско езеро) през пролетта и есента малката бяла чапла се среща с максимални числености от съответно 153 и 583 индивиди. През пролетта първите чапли пристигат до средата на март. След това броят на мигрантите бързо нараства до края на месеца, достигайки максимум от 153 инд. в началото на април на 2000 г. По време на пролетната миграция образуват ята и пристигат на малки групи до няколко десетки. След приключване на размножителния период, от края на юни/началото на юли нататък броят на малките чапли отново се увеличава поради дисперсията на младите птици. През този период по-голямата част от местната популация и младите птици се преместват от Пода и ез. Вая в Атанасовско и Поморийско езеро, където намират подходящи места за хранене като образуват струпвания. На 1 август 2001 г. в Поморийското езеро са отчетени до 233 инд., а на 30 юли 1999 г. в Атанасовско езеро са наблюдавани 294 индивиди (Dimitrov et al., 2005).

По време на миграция в Тунджанската хълмиста низина малката бяла чапла обитава с най-голяма численост Стралджанското блато (20,7% от всички наблюдавани малки бели чапли), р. Тунджа (12,8%), яз. Жребчево (9,7%), яз. Ц. Церковски (8,8%) и рибарници Николаево (8,5%) (Даскалова и др., 2020).

4.5.4. Зимуване

Малката бяла чапла зимува около Персийския залив, югозападното крайбрежие на Средиземно море, Централна и Южна Африка (Hafner et al., 2002 в BWP)

Рядък зимуващ вид за страната през периода 1977-1996 г. Обикновено се наблюдават единични птици във всички части на страната, но най-често в Северна България: по поречието на Дунав в участъка Свищов-Русе са отчетени 2 инд. (1996 г.); ез. Дуранкулак – 1 инд. през 1994 г. и 2 инд. през 1995 г.; р. Камчия – 1 инд. през 1977 г. Най-голям брой зимуващи индивиди са отчетени на Атанасовското езеро – 3 инд. през 1986 г. (Michev and Profirov, 2003). За зимуващи екземпляри по р. Искър (до Пелово) и по р. Вит съобщават Нанкинов и Кантарджиев (1988).

Данните от среднозимното преброяване за периода 2008-2020 г. (ИАОС) показват, че малката бяла чапла е рядък зимуващ вид за страната. За 12 години видът е установен осем пъти по време на среднозимните преброявания в страната и то с ниски числености (**Фиг. 4-16**).

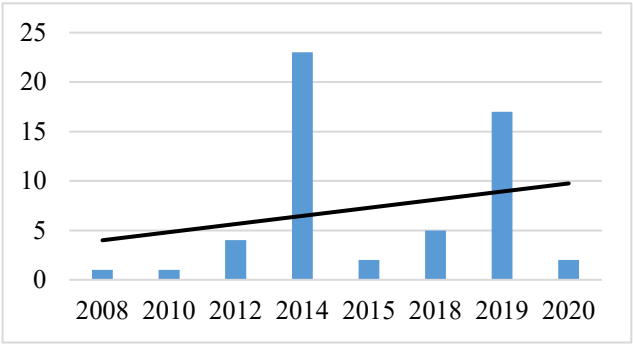

Фиг. 4-16. *Средно зимна численост на малката бяла чапла в страната за периода 2008-2020* г. (по данни на ИАОС)

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на малките бели чапли, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за малките бели чапли.

- периодът на линеене през лятото (следгнездово) - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на малките бели чапли. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Нощна чапла, *Nycticorax nycticorax*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - нощна чапла, Европейска нощна чапла
Латинско име - *Nycticorax nycticorax* (Linnaeus, 1758)
Nycticorax europaeus Steph.: Христович, 1890: 218; *Nycticorax griseus* (L.): Reiser, 1894: 152.

Народни имена: нощен рибар, нощен гарван

Описание

Възрастни птици Челото, надочните ивици, бузите и горната част на шията са бели. Главата, гърбът и плещите са черни със зеленикав метален блясък (през размножителния период - стоманено сив). Долната част на шията и тялото отстрани са светлосиви, почти бели. Крилата са сиви. На темето през размножителния период има 2-3 дълги бели украсяващи пера, достигащи до гърба. Клюнът е черен, юздичката е неоперена и синьо-зелена (през размножителния период - червена). Краката са зеленикаво жълти. Ирисът е рубинено червен. По време на терените изследвания през май 2021 г. установихме албиносна форма в колонията на рибарници Труд, която е изцяло млечно кафява (**Фиг. 4-17**). **Младежко оперение**. Ръждиво-кафяво. Гърбът и крилата с бели овални петна в редове (напречни по крилата и надлъжни и по-дребни по гърба). Младите се отличават от възрастните лесно, но понякога може да се сгрешат с големия воден бик. От него се различават по липсата на „мустаци", малките размери и по-светлото оперение. Често издава характерен вик: „коак-коак-коак", с паузи от 1-3 секунди между отделните викове. Може да се чуе най-вече по време на миграцията, както и в гнездовите колонии (Симеонов и др., 1990).

***Фиг. 4-17**. Леуцистна форма при нощната чапла (сн. Любомир Профиров)*

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период започва от май и продължава до август. Гнезди в самостоятелни или смесени колонии (най-често с гривестата и малката бяла чапла, по-рядко със сивата, ръждивата и голямата бяла чапла, с малкия и обикновения корморан, с блестящия ибис и лопатарката). Единични гнезда не са известни. Познати са три типа гнездови колонии: в тръстиков масиви (резервата „Сребърна", ЗМ „Пода“); заливни гори (о. Персин, о. Вардим, и други Дунавски острови); в равнинни дъбови или тополови гори (рибарници Труд, яз. Конуш и др.). Гнездата са разположени предимно в горните етажи на дърветата или до около 1 m от водната повърхност (когато са в тръстикови масиви). Склонни са да гнездят много близо една до друга, като на едно дърво може да има до 20-30 гнезда. Размери: външен диаметър 25-30 cm, дълбочина 5-6 cm (36) (Иванов, 1970). Построени са грубо, с множество стърчащи клечки или стари тръстикови стъбла, по правило без постилка. Женската снася яйцата най-рано през средата на април и продължава до средата на май. Пълното мътило е обикновено от 4-5 яйца (при повторно гнездене преобладават мътила с 3, по-рядко с 2 и 4 яйца). Яйцата са овални, светлосини, трудно отличими по форма, цвят и размери от тези на малката бяла чапла. В мътенето участват и

двете птици. Първите малки се излюпват в средата на май. Масовото излюпване е през втората половина на май. И двамата родители изхранват малките, които са гнездожилци. Малките напускат гнездата в края на юни, началото на юли. (Иванов, 1970). Половата зрялост настъпва на втората или третата година, но са отбелязани случаи на гнездене и при едногодишни птици (Симеонов и др., 1990).

Гнездовия успех е висок – 70% във Франция (Hafner, 1978). Броят на малките успешно отгледани в едно гнездо варира между 0,47 и 1,94. Основните фактори, които намаляват броят на отгледаните малки са количеството на предлаганата храна, сушата, бурите и хищниците (врани, сови, чайки, свраки). Смъртността е най-висока през първата година – повече от 69%, но намалява по-късно. Младите птици от Европа са зависими от състоянието на местообитанията в Африка до няколко години, така че може да се очаква, че условията там могат да повлияят на гнездящите популации в Европа; 10-20% от промените на популациите се обясняват с африканския климат (https://www.heronconservation.org/; Fasola et al., 2000).

Хранене

В България храненето е проучено по изследвани 6 стомаха на птици, събрани в Софийско през април, май и август (Симеонов, 1970): *Microtus arvalis, Rana ridibunda, Mus musculus, Tinca tinca, Gryllus demertus, Notonecta glauca*, Dytiscidae (larv., ad.), Hydrophilidae (larv.), Curculionidae. В гнездовата колония на о-в Белене през юни 1964 г. е наблюдавана млада нощна чапла да се храни с умряло малко на малък корморан. Ловува главно привечер и рано сутрин, по-рядко през деня (Иванов, 1970).

Това е нощен вид и най-често и обикновено се храни през нощта, като открива плячката с поглед и по слух. Нощните чапли се хранят също охотно и през деня и това е необходимо, за да задоволят енергийните нужди на малките си (Fasola, 1984).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Нощната чапла гнезди в Южна Португалия, Южна и Централна Испания, Франция, Средна Европа, Италия, Сицилия, Балканския полуостров, Румъния, южната част на бившия СССР, Мала, Средна и Южна Азия, Китай, Маджурия, Япония; Северозападна, Североизточна, Централна и Южна Африка (**Фиг. 4-18**) (Cramp, Simmons, 1977).

Разпространение в България

Нощната чапла е прелетен, преминаващ и по изключение зимуващ вид за страната.

Разпространение преди 2010 г.

В миналото нощната чапла е гнездила покрай р. Дунав – в ез. Сребърна, по острови срещу устието на р. Янтра и западно от Свищов, в Карабоазкото блато, по Черноморското крайбрежие - в ез. Вая и блатата около Бургас и във вътрешността на страната - в Тракийската низина – по островите на р. Марица, при с. Триводици, Пловдивско, в Софийското поле – в Негованското блато (Radakoff, 1879; Alleon, 1886; Христович, 1890; Kalbermatten, 1891; Reiser, 1894; Wallis, 1913; Стрибърни, 1930; Jordans, 1940; Патев, 1950). След масовото пресушаване на блатата и кампанията за избиване на рибоядните птици преди и около средата на XX в. популацията на вида намалява и редица колонии изчезват. През периода 1950–1965 г. гнезди единствено покрай р. Дунав и Черно

***Фиг. 4-18**. Разпространение на нощната чапла в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

море – на отделни места, с ниска численост и епизодично: в ез. Сребърна – единични двойки, в Гарванското блато (Паспалева–Антонова, 1961; Mountfort, Ferguson–Lees, 1961), вероятно по-големи колонии е имало на островите Вардим и Белене. Покрай Черно море се е срещала през гнездовия период около 1952–1953 г. в Шабленското и Дуранкулашкото езеро, без данни за гнездене (Петров, Златанов, 1955; Простов, 1964). След 1965 г. вероятно популацията започва да нараства, най-напред в основните гнездовища по р. Дунав. На о-в Белене възникват най-големите документирани колонии в страната (Иванов, 1985). Появяват се колонии и в района на Бургас – 1964–1968 г. над 50 дв., в Мандренското езеро, до към 1975 г. повече от 100 дв. в Комлушката низина, над 100 дв. – в залива Узунгерен и около 30 дв. – в ез. Вая (Dimitrov et al., 2005). През този период мъти и по р. Тунджа, макар да липсват количествени данни.

След 1980 г. колонии възникват на различни места във вътрешността на страната (Даракчиев и кол., 1986), възможно за сметка на намаляването на колониите на о. Белене, където по това време са унищожени гнездовите им местообитания. Появата на новите гнездовища се благоприятства от сукцесията на растителността в много от изградените през 50–те и 60–те години на XX в. язовири и микроязовири. Процесът на разсредоточаване на колониите продължава през цялото следващо десетилетие, а донякъде – и през периода 1990–2005 г. (по Янков отг. ред., 2007).

Гнездовото разпространение на нощната чапла по Атлас на гнездящите птици в България, (2007) е представено на **Фиг. 4-19**. Според нас големият брой UTM квадрати с възможно гнездене отразява мигранти и летуващи птици.

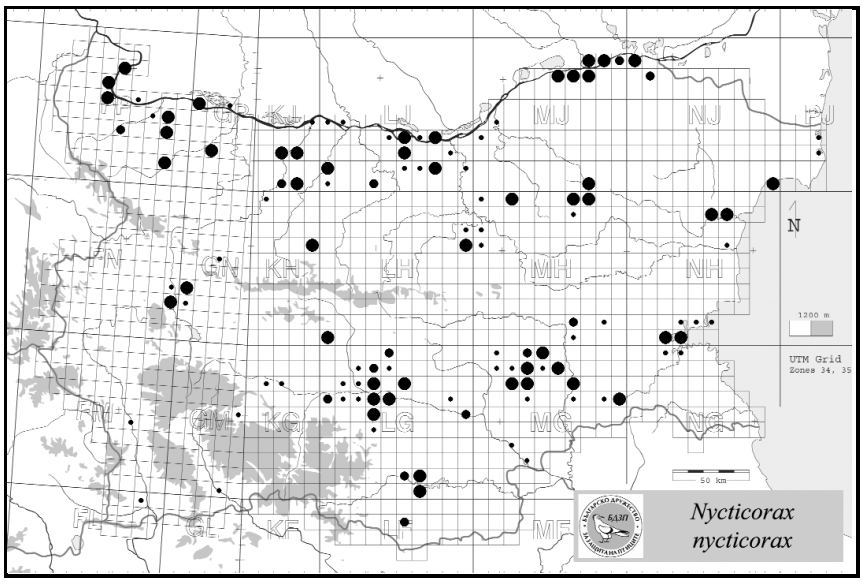

***Фиг. 4-19**. Гнездово разпространение на нощната чапла по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

През 2006 г. нощната чапла е установена да гнезди в смесена колония на хибридни тополи в резервата „Долна Топчия“ (15-18 дв.). Колонията е съществувала до 2014 г. (Даскалова и др., 2019).

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем нощната чапла гнезди предимно по поречието на р. Дунав и влажни зони в Дунавската равнина, в Тракийската низина, в Софийското поле, по р. Арда и др. Неразмножаващи се индивиди или малки групи има и в други райони. Преобладаващата част от гнездовите колонии са стари находища, но други са относително нови, непостоянни места за размножаване, появили се поради създадени от човека подходящи хранителни местообитания – оризища, рибарници и др.

По поречието на р. Дунав малката бяла чапла гнезди в 12 колонии: о. Кутово/Голя, о. Малък Близнак, о. Ибиша, малък остров до о. Голяма Бързина, о. Вардим, о. Персин, о. Мишка, о. Малък Косуй, ез. Сребърна, рибарници Калимок (Shurulinkov et al., 2019).

В Тунджанската хълмиста низина нощната чапла е малочислен гнездящ вид. Намерен е да гнезди в пет смесени колонии: яз. Ц. Церковски/Стралджанско блато – 2008 г. (зависи от водното ниво в заливната тераса), влажна зона при яз. Бял кладенец (2013), влажна зона край гр. Елхово (2013), язовира при с. Богдановo (2-3 дв. през 2014 г.), микроязовир южно от с. Еленово (48 дв. през 2016 г.), блато между с. Новоселец и с. Ковачево – 50 дв. през 2020 г. (Даскалова и др., 2019).

През гнездовия период на 2021 г. колонии на нощна чапла по поречието на р. Дунав и Дунавската равнина бяха установени в следните места: ез. Сребърна и мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ Коридорите). В Горнотракийската низина гнездови колонии са установени на язовир Конуш, рибарници Труд, край с. Злато Поле, яз. Раднево, а също и влажна зона в гр. Кърджали. По Черноморското крайбрежие е установена колония само в местността Пода. В Софийско нощната чапла се размножава само в кариерното езеро при с. Негован. Неразмножаващи се индивиди са установени още в следните места: язовир на север от с. Одърне,

блатото Малък Преславец, язовир при с. Оризово, оризища при Войсил, мъртвица на р. Янтра при с. Джюлиница, язовир Синаговци, яз. Плодовитово, рибарници Мечка, рибарници Калимок, язовир при с. Добридол, яз. при Калояново, рибарници при с. Шишманци, влажни зони при с. Чоба, яз. Ц. Церковски, при р. Факийска.

По данни на БДЗП за периода 2015-2022 г. нощната чапла гнезди в следните места: Комплекс Калимок, о. Голя, о. Малък Близнак, о. Малък Косуй, о. Мишка, о. Персин, о. Цибър.

По данни на ИАОС за периода 2013-2014 г. видът гнезди на следните девет места: яз. Конуш, влажна зона в гр. Кърджали, комплекс Калимок, о. Голя, о. Малък Близнак, рибарници Труд, ез. Сребърна, яз. Горни Дъбник, яз. Каменец. Неразмножаващи се индивиди са установени още в следните места: влажни зони при с. Долни Цибър, Дунавското крайбрежие при о. Палец, рибарници Хаджидимитрово, на устието на р. Янтра, при Сливо поле, ез. Шабла, Атанасовско езеро, Бургаско езеро, яз. Мандра, местността Пода, р. Китенска, язовир югозападно от с. Гълъбинци, р. Марица при Първомай, язовир при с. Тюркмен, язовир при с. Болярино, язовир източно от с. Генерал Николаево, р. Стряма при Калековец, рибарници Звъничево. Всички тези места представляват част от хранителните местообитания на нощната чапла, която гнезди при яз. Конуш и рибарници Труд.

Данните от онлайн базата данни eBird за 2020 и 2021 г. потвърждават разпространението на вида предимно по р. Дунав и Горнотракийската низина, Черноморското крайбрежие, но също така в Дунавската ранина и в Софийското поле.

Трябва да се има предвид, че разпространението на вида може да има различия всяка година, тъй като някои от гнездовищата са непостоянни и възникват в зависимост от това дали през съответната година има подходящи места за гнездене и хранене.

На **карта № 1-10 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на нощната чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-10 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната.

4.4. Състояние на популациите

р. Дунав и Дунавска равнина

По поречието на р. Дунав за периода 2006-2014 г. са установени 234-484 двойки. Данните показват увеличение на популацията като се има предвид 2011 и 2012 години, когато видът се е характеризирал с по-ниски числености (**Табл. 4-5**). Най-ясна тенденция на увеличение показват колониите на вида на о. Ибиша и рибарници Калимок. Намаление на гнездящите двойки е установено на о. Кутово и на малък остров до о. Голяма Бързина. Дългосрочните данни за периода 2006-2022 г. показват намаление на гнездящите двойки нощни чапли и на о. Мишка и о. Малък Косуй (**Фиг. 4-20**).

***Таблица 4-5**. Численост на нощната чапла в основните гнездови колонии по поречието на р. Дунав за периода 2006-2022 г. (по Shurulinkov et al., 2019 с допълнения)*

Година/Място	о. Кутово	о. Малък Близнак	о. Ибиша	о. Цибър	малък остров до о. Голяма Бързина	о. Вардим	о. Мишка	о. Малък Косуй	ез. Сребърна	рибарници Калимок
2006	0	9	130		27	43	50	13	230	0
2010	17	28	18		70	1	5	26	80	25
2011	4	13	36		50	0	25	14	40	0
2012	1	9	43		40	0	13	10	60	15
2013	3	22	28		18	0	14	13	250	85
2014	4	26	50		27	0	15	9	60	20
2015	8	30		40			14	10		
2016		25		20			15	15		
2017		24		14			22	18		
2018		20		12			20	15		75
2019				10			15	14		
2020				9			12	11		
2021				20			10	3	70	
2022		14		18			20	12		
тенденция	намаляваща	стабилна	намаляваща	намаление	намаляваща	изчезва	намаляваща	намаляваща	флуктуираща	увеличение

След 2010 г. колонията на о. Вардим изчезва, най-вероятно в резултат на безпокойство по време на гнездовия период от горскостопански дейности. През периода 1999-2000 г. броят на гнездящите двойки е по-висок в сравнение с числеността за периода 2006-2014 г.: на о. Ибиша – 250 дв. (Антонов и др. в Атлас на гнездящите птици, 2007), на о. Малък Косуй – 50-150 дв. (Куцаров и др., 1997) и в Комплекс Калимок – 200-250 дв. (Костадинова и Гръметиков ред., 2007).

Колонията на вида в ПР „Сребърна“ значително намалява през 90-те години на 20 в., но след 2000 г. започва нейното възстановяване, но като цяла числеността е флуктуираща. В края на XX век числеността на вида е била между 8 и 350 дв., а между 2001 и 2003 г.: 20–100 дв. (Kambourova, 2003, 2005). В периода 2006-2014 г. в Сребърна е била най-голямата колония на вида, като тук са гнездили около една трета от гнездящите двойки на малките бели чапли по Дунав (Shurulinkov et al., 2019). Според Матеева и др. (2013) в зоната са гнездили 50–70 дв. през 2012 г. Михов и др. (1997) и Костадинова, Граматиков (2007) дават числености от 50-150 дв. В

Актуализирания План за управление на ПР „Сребърна” (2015 г.) се посочва, че видът гнезди с численост 50-100 дв. или около 4 % от националната гнездова популация.

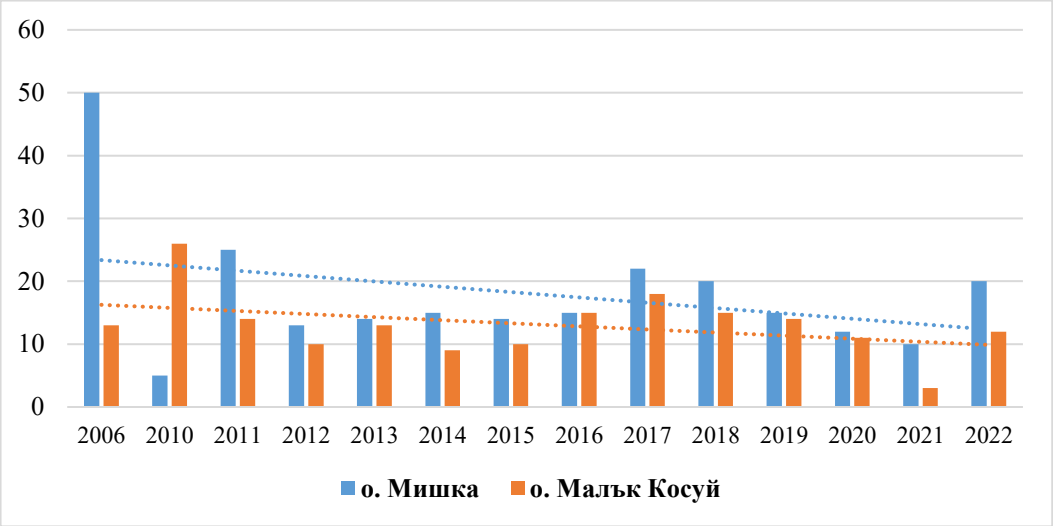

***Фиг. 4-20**. Динамика на гнездовата численост (брой двойки) на нощната чапла на о. Мишка и о. Малък Косуй за периода 2006-2022 г. (по Shurulinkov et al., 2019 с допълнения)*

В Средна Дунавска равнина в периода 1996-2004 г. нощната чапла е установена да гнезди на пет места: яз. Горни Дъбник (37-164 дв.), Беленски острови/о. Персин (1998 г. - 25 дв.; 2001 г. - 11 дв.), о. Вардим (1999 г. - 180 дв.), мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (2-30 дв.) и ез. Ореховица (8-30 дв.). Колониите са силно уязвими поради изсичане на дърветата от страна на местното население (Шурулинков и др., 2005). През 2014 г. на яз. Горни Дъбник са отчетени 9-10 дв. по данни на ИАОС.

През гнездовия период на 2021 г. в смесените колонии по Дунавското крайбрежие беше отчетена следната гнездова численост: ез. Сребърна – 70 дв., мъртвица на р. Вит при с. Биволаре (ЗМ Коридорите) – 50 дв. (теренни изследвания), о. Малък Косуй – 3 дв., о. Мишка – 10 дв., о. Персин – 25 дв., о. Цибър – 20 дв. (БДЗП).

Горнотракийска низина и Софийско

В Горнотракийската низина нощната чапла има поне девет гнездовища като двете основните са язовир Конуш и рибарници Труд. Според плана за управление на ЗЗ „Язовир Конуш“ (2016) в зоната гнездят 580-660 двойки, което прави тази колония най-значимото гнездовище на вида в страната. Теренните изследвания през 2021 г. отчетоха 203 двойки. В рибарници Труд през гнездовия период на 2021 г. бяха отчетени до 130 двойки. В язовир Ц. Церковски през 2008 г. гнездят между 17 и 10 двойки, в резерват „Долна Топчия“ през 2006 г. са отчетени 15-18 дв., при яз. Богдановo са установени 2-3 дв., а в микроязовир между селата Новоселец и Ковачево през 2020 г. са намерени 50 двойки (Даскалова и др., 2020). През 2014 г. на яз. Конуш са отчетени 139 двойки по данни на ИАОС. Колонията в град Кърджали през 2014 г. се състой от 122 дв. (ИАОС), а през 2021 г. – от 78 двойки.

В околностите на София малката нощна чапла гнезди единствено в кариерното езеро при с. Негован заедно с малки бели и гривести чапли като през 2021 г. са отчетени 27 двойки.

В Бургаските влажни зони (Узунгерен, Вая и Пода) има намаляване на гнездовата численост в сравнение със 70-те години на XX в., но през 2000–2004 г. броят е относително постоянен (Dimitrov et al., 2005). През гнездовия период на 2021 г. са отчетени около 40 двойки нощни чапли.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни индивиди. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Излетелите млади птици се отличават лесно от възрастните. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася 4-5 яйца. Когато в гнездото има излюпени повече от две малки нивата на агресия между тях са по-големи в сравнение, когато в гнездото има само две малки. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията понастоящем – обобщение

Изнесените по-горе данни показват, че нощната чапла гнезди предимно по поречието на р. Дунав, където обитава както острови в реката, така и влажни зони по крайбрежието и влажни зони в Дунавската равнина (около 44% от популацията). В Горнотракийската низина се размножават около 35% от популацията, а по Черноморското крайбрежието, Софийско и по р. Арда – около 16%. Общата численост на вида в страната понастоящем може да се изчисли на около **1200 двойки**. Числеността на вида в отделните гнездовища е флуктуираща и всяка година зависи от наличието на подходящи местообитания за гнездене и търсене на храна. Настоящата оценка на популацията е най-близка с оценката на Нанкинов и др. (2004) – 1000-1500 дв., но смятаме, че популацията като цяло е флуктуираща и зависи от наличните местообитания.

През втората половина на XX в. общата численост на нощната чапла в страната не е превишавала 1500 двойки (Симеонов и др., 1990). През 1997 г. има по-висока, но и по-неясна оценка - 560-5000 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 2750 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 1000-1500 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида в страната от 1800-2500 двойки. Европейската популация се оценява на 60 000-86 100 двойки (BirdLife International 2015).

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Нощната чапла обитава разнообразни влажни зони - блата, езера, разливи на реки, микроязовири, канали на напоителни системи, рибарници, оризища, всички с изобилна блатна растителност; заливни гори; равнинни дъбови гори (кории). Храни се основно в оризища, рибарници, канали, крайбрежните зони на езера и язовири обрасли с растителност (Симеонов и др., 1990). В районите, където има оризови полета, до 96 % от хранителните ресурси на колонията се осигуряват от тях (Fasola and Ruiz, 1996).

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период видът обитава разнообразни влажни зони, поречия на реки, рибарници, устия на реки, крайбрежни бракични водоеми, където търси храна.

4.5.3. Миграция

Миграцията по Черноморското крайбрежие е през март-април и от края на август до октомври, в Софийското поле от втората половина на април до средата на май и през септември. Част от българските нощни чапли мигрират по прелетния път: Южна Италия, о-в Сицилия, о-в Малта, Африка (Симеонов и др., 1990).

В Средна Дунавска равнина пролетният прелет е през април-началото на май, а есенният – от август до ноември. Най-късно мигриращи нощни чапли са чути през нощта на 1/2.11.1996 г. над яз. Александрово. В периода на след гнездовите скитания (юли-август) по р. Вит се наблюдават значителни концентрации – например в ез. Биволаре (август 1997 г. – 130 инд., август 1998 г. – 200 инд.) (Шурулинков и др., 2005).

В Бургаските влажни зони (Атанасовско езеро, Поморийско езеро, Бургаско езеро, Мандренско езеро) през пролетта и есента нощната чапла се среща с максимални числености от съответно 342 и 202 индивиди. Миграцията е най-интензивна между края на март и средата на април. След приключване на размножителния период, от края на юни до август, ята нощни чапли на различна възраст се срещат във всички влажни зони около Бургас. Есенната миграция започва от средата на август като е най-интензивна през септември, когато започват да пристигат птици гнездили на север от Бургаските влажни зони. Най-предпочитаните места за пренощуване са тръстиковите масиви в западните части на езерото Вая (Dimitrov et al., 2005).

4.5.4. Зимуване

Нощната чапла зимува в крайморските райони на Южна Европа, Северозападна Африка, Египет и Южна Азия (Симеонов и др., 1990).

Рядък зимуващ вид за страната. По време на среднозимните преброявания в страната за периода 1977-2001 г. отделни птици са регистрирани във влажните зони по Дунавското крайбрежие: Рибарници Мечка – 18 инд. през 1984 г., ез. Сребърна – 13 инд. през 1984 г. По Южното Черноморско крайбрежие нощната чапла е отчетена два пъти - в Атанасовското и Поморийското езеро. Видът зимува също и по поречието на р. Марица като е наблюдаван при Пловдив, Поповица и Първомай с обща численост от 316 инд. (Michev and Profirov, 2003).

В Бургаските влажни зони по-големи струпвания на зимуващи птици са установени в езеро Вая с максимум 8 индивиди в средата на февруари 2002 г. Птиците търсят храна най-често в канала свързващ езерото с Черно море (Dimitrov et al. 2005).

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на нощните чапли, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за нощните чапли.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на нощните чапли.

Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Бяла лопатарка, *Platalea leucorodia*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име – Лопатарка
Латинско име - *Platalea leucorodia* Linnaeus, 1758
Platalea leucorodius L.: Finsch, 1859: 386; *Platalea leucorodea* Linn.: Христович, 1890: 219
Народни наименования: Бял лопатар, Лопатар.

Описание

Оперението при възрастните е бяло с жълто петно на гърдите и характерна „грива“ на тила. В брачно оперение качулът е по-бухнал (като е по-дълъг при мъжките птици). Клюнът е характерен, дълъг с лопатовидно разширение на върха. Цветът му е черен като на върха е жълт. Кожата около юздичката и окото е неоперена и също с жълт цвят. Краката са черни, а ирисът червен. Първостепенните махови пера са изцяло бели. Мъжките птици като цяло са малко по-едри, с по-дълги крака и клюн. Има малки сезонни различия. Младите имат черни върхове на крилата, иначе оперението е като при възрастните - изцяло бяло. Клюнът е розов, като потъмнява през първата зима. Краката са червени. В полет младите се отличават от възрастните по черния ръб на крилата. Отблизо видът не може да се сбърка. Отдалеч с изцяло бялото си оперение може да се сбърка с някоя от белите чапли. В полет вратът при лопатарката е изправен, за разлика от чаплите. Двата пола са почти сходни и трудно отличими. Има слаби възрастови различия (по Симеонов и др., 1990).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период е от края на април до края на юни. Гнезди в самостоятелни или смесени колонии, заедно с чапли, ибиси и корморани. Рядко мъти единично. Гнездата у нас са разположени по-често в тръстикови масиви и храсталаци от бяла и сива върба и на бяла топола. В останалата част на ареала може да мъти на земята по острови в реки и езера или в гъстата крайбрежна растителност и по широколистни дървета – върба, дъб, топола (Симеонов и др., 1990; Hancock et al., 1992). Гнездото е масивно, почти плоско, добре изградено от стари стебла на тръстика и клонки. Видът гнезди в колонии, в рамките на които съседните гнезда обикновено са разположени на 1-2 m едно от друго или се допират. Размножителните колонии са разположени в рамките на 10-15 km от районите за хранене, често много по-малко (въпреки че видът може да се храни и на 35-40 km разстояние) (Hancock et al., 1992). Женската снася предимно през май. Снася 3 – 5 яйца, като има едно поколение годишно (Симеонов и др., 1990). Яйцата са с удължена форма, бели, изпъстрени с кафеникави и виолетови петна. Размерите им са 53,0-74,6 x 36,7-44,9 mm. В мътенето и изхранването на малките участват и двамата родители. Малките се излюпват

обикновено в началото на юни, понякога и до края на същия месец (Иванов, 1970). Гнездовите колонии се напускат до средата на август (по Симеонов и др., 1990).

Хранене

Храни се с водни насекоми, ракообразни, рибки, дребни земноводни и др. (Симеонов и др., 1990). Диетата на лопатарката се състои от възрастни и ларви на насекоми (напр. водни бръмбари, водни кончета, скакалци и мухи), мекотели, ракообразни, червеи, пиявици, жаби, попови лъжички и малки риби (del Hoyo et al., 1992) с дължина до 10-15 cm. Може също да поеме и водорасли или малки фрагменти от водни растения (въпреки че те вероятно са погълнати случайно с животинската храна) (Hancock et al., 1992).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Вид на стария свят, който гнезди в Испания, Холандия, Унгария, страните на Балканския полуостров, Украйна, и Русия, Азербайджан, Казахстан, Китай, Индустан, Шри Ланка, Африка, Египет, Етиопия. Видът е с обширен ареал, обхващащ голяма част от централна Азия (Симеонов и др., 1990; (BirdLife International 2015).

Фиг. 4-21. *Разпространение на лопатарката в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

У нас гнездящо-прелетен и преминаващ вид, по изключение зимуващ вид. Основните находища са по Дунавското крайбрежие и при Бургас.

Разпространение преди 2010 г.

В края на XIX и началото на XX в. гнезди на много места, предимно по Дунавското и Черноморското крайбрежие и по-рядко във вътрешността на страната. Мъти при Русе, в ез. Сребърна (над 100 дв.), Свищовското блато, на остров западно от Свищов, на остров западно от

с. Долни Цибър, Ломско, при Сомовит, до Видин, възможно – в Карабоазкото блато (Янков отг. ред., 2007).

В миналото е съобщен само за водоемите край Дунав (Симеонов и др., 1990), Софийското поле и в Стралджанското блато, а през 1938 г. е гнездил в Мандренското езеро (Ковачев и др., 2007). Налице е значително съкращаване на популацията, съвпадащо с мащабните пресушавания на блатата към средата на XX в. Към средата на XX в. видът е известен само от ез. Сребърна (Патев, 1950). Около 1960 г. видът изчезва като гнездящ в страната, след което се наблюдава бавно нарастване на числеността и възстановяване на гнездовищата (Мичев, Райков, 1980). През следващите години започва да гнезди на места по р. Дунав – колонии има на островите Белене (1968 г.) и Вардим (1975 г., 1979 г.), птици са наблюдавани и до Гарванското блато (08.05.1952 г.). Между 1950–1963 г. не се размножава около Бургас (въпреки наблюдавани индивиди през май и юни 1957 г. и 1960 г.), но след 1964 г. гнезди в Мандренското езеро, залива Узунгерен, Пода и ез. Вая, с общ брой от 10 (1968 г.) до 36 дв. (1974 г.). В ез. Сребърна през периода 1941–1979 г. броят варира от пълно отсъствие до няколкостотин двойки, а на о. Белене през 1968, 1969 и 1971 г. е съответно 38, 22 и 61 дв., като гнездовището е унищожено към 1980 г. вследствие пресушаване на част от блатата (Янков отг. ред., 2007).

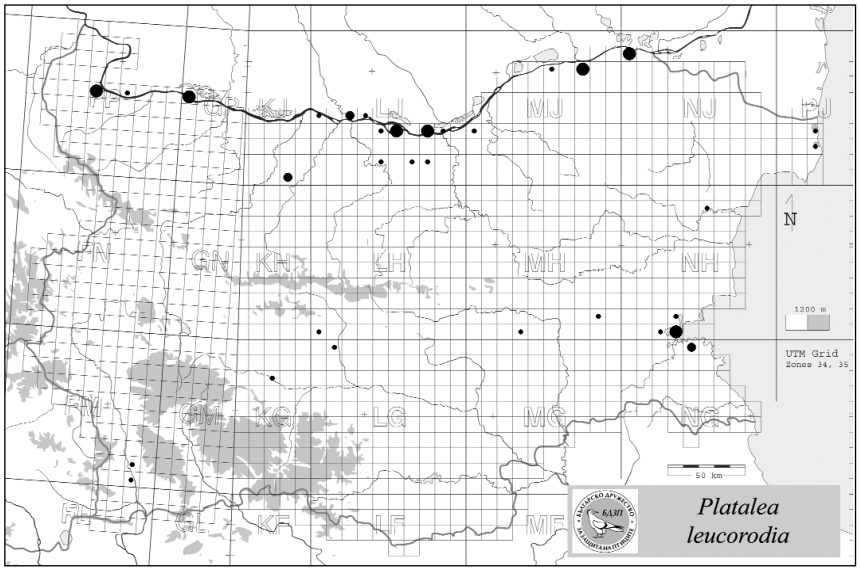

Фиг. 4-22. *Гнездово разпространение на лопатарката в България (по Атлас на гнездящите птици в България, Янков, отг. ред., 2007)*

Докъм 80-те години на XX в. гнезди по Дунавското и Черноморското крайбрежие, но през размножителния период видът се е срещал и в блата в Софийско, Самоковско, Стралджанско блато, блатото при с. Попина (Силистренско), с. Ген. Колево (Варненско), местността Пода (Бургаско), Дунавския о. Цибър (Boev, 1990; Боев, 1992), Карнобатско и др. (Няголов, 2004). През 1992 г. гнезди (няколко десетки двойки) на остров Цибър. Към 1980 г. националната популация значително е редуцирана и възлиза на 50–70 дв. (Мичев, 1985). През следващите години е установено гнездене на о. Ибиша (Антонов, 1997), при рибарниците Калимок (Куцаров и кол., 1997а), о. Пожарево (Куцаров и кол., 1997б), о. Близнака южно от Видин (Т. Мичев, непубл. данни) и др., като след 1995 г. някои от тези колонии не са обитавани. На места се наблюдават

чести смени в разположението на гнездовищата. Между 1973 и 2005 г. колонията от залива Узунгерен се премества четири пъти (Ковачев, 2004; Dimitrov et al., 2005). През периода 1990–2005 г. като цяло популацията в страната проявява стабилност (Янков отг. ред., 2007).

Разпространение след 2010 г.

Съвременното разпространение на вида е главно по Дунавското крайбрежие и около Бургас – местността Пода. По поречието на р. Дунав гнезди предимно на острови и по-рядко в блата.

По поречието на река Дунав, в българо-румънския участък на реката, видът гнезди предимно на островите. В различните райони колониите често променят своето местоположение, което води до известни колебания в разпространението. Видът гнезди в девет колонии, от които редовно в шест.

Наблюденията през 2021 г. потвърдиха разпространението на вида, основно по Дунавското крайбрежие – о. Голя (о. Кутово), о. Близнаците, ез. Сребърна, о. Пасерика (румънски остров срещу с. Мечка), о. Персина, както и местността „Пода“ край Бургас.

През размножителния период, месец юни, лопатарки са наблюдавани в Атанасовско езеро край Бургас, а във вътрешността на страната при с. Калояново (UTM LG19), както и в язовир Бързина до с. Добролево (UTM GP22). Вероятно това са летуващи, не размножаващи се птици, гнездене при тях не бе потвърдено.

Съвременното разпространение на вида включва и о. Ибиша, където традиционно е гнездил до 2014 г. - 5 двойки (Michev et al.). През 2020 и 2021 г. видът не е наблюдаван да гнезди на този дунавски остров. В Защитена зона „Комплекс Калимок“ лопатарката нередовно гнезди, единствено на о. Мишка.

По данни на БДЗП за периода 2015-2022 г. лопатарката гнезди на следните места: Комплекс Калимок, о. Голя, о. Малък Близнак, о. Мишка, о. Персин, о. Цибър, Сребърна и яз. Каменец.

По данни на ИАОС през 2014 г. разпространението на вида е по р. Дунав – о. Близнаците, о. Персина и ез. Сребърна, както и около Бургас. Сигурно гнездене на вида през 2014 г. във вътрешността на страната е отбелязано в UTM квадрат GP01.

Данните от онлайн базата данни eBird за 2020 и 2021 г. потвърждават разпространението на вида предимно по р. Дунав и Черноморското крайбрежие, но също така наблюдения върху него има във вътрешността на страната по р. Марица и Софийското поле. Наблюдения на вида през размножителния сезон има във вътрешността на страната при яз. Пясъчник – 1 екз. на 22.06.2012, рибарници Труд – 4 екз. на 4.07.2021, до Негован – 1 екз. на 13.06.2021 г.

На **карта № 1-11 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на лопатарката по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-11 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

Гнездовата популация на вида е концентрирана по Дунавското крайбрежие и Черноморието – ЗМ „Пода” при Бургас.

Река Дунав и Дунавска равнина

Дунавското крайбрежие е основното гнездовище на вида. Той гнезди в девет колонии, от които редовно в шест (**Табл. 4-6**). В останалите три колонии (остров Кутово (или о. Голя), *о. Калновац* и о. Вардим) гнезди само няколко години (Shurulinkov et al., 2019) в периода 2006 – 2014 г. Понастоящем не гнезди на о. Вардим. На остров Вардим лопатарките са гнездили до 2014 г. През последните години острова е загубил значението си за гнезденето на вида.

Числеността на гнездящите двойки в българо-румънския сектор на р. Дунав (2010-2013 г.) варират между 89 и 147. Общата тенденция за период 2010-2013 г. показва увеличение на броя на лопатарките, което може да се потвърди и чрез сравнение с общия брой, преброен през 2006 г. – само 68 двойки. Най-важните колонии за лопатарката са в езерото Сребърна (35% от всички регистрирани двойки), на малък остров близо до остров Голяма Бързина (румънски остров, северно от Г. Бързина) (19%), на Остров Малък Близнак (15%) и *остров Пасерика* (румънски остров, северно от с. Мечка, Русенско) (14%). Към 1980 г. цялата българска популация на лопатарката се оценява на 50-70 двойки (Ботев и Пешев, 1985). В периода 1985-2005 г. числеността на гнездовата популация остава стабилна (Ковачев и др., 2007). През 2006-2014 г. числеността в българския участък на реката е между 42 и 109 двойки с тенденция към понижаване след 2012 г. (**Табл. 4-6**).

Таблица 4-6. *Разпространение и численост на лопатарката по дунавското крайбрежие между 2006 и 2014 г. (по Shurulinkov et al., 2019).*

Място	2006	2010	2011	2012	2013	2014
Остров Кутово	0	3	0	6	3	0
Остров Малък Близнак	9	17	22	13	18	22
Остров Ибиша	6	14	6	13	9	5
*Остров Калновац**	*0*	*0*	*0*	*0*	*3*	
Остров, малък до о. Голяма Бързина	*15*	*15*	*23*	*23*	*24*	*25*
Остров Вардим	3	0	0	0	3	0
Остров Пасерика (до с. Мечка)	*11*	*10*	*24*	*15*	*11*	
Остров Мишка	7	3	4	2	4	0
Езеро Сребърна	17	25	30	75	30	25
Общо	**68**	**89**	**109**	**147**	**105**	**77**

** В курсив са отбелязани местата и числеността, които са на румънска територия.*

Остров Кутово (о. Голя) Нередовно се размножава на този остров. Числеността на лопатарките в колонията на острова през последните години варира между 3 и 6 двойки, 2010 – 3, 2012 – 6, 2013 – 3 двойки. При проучвания по р. Дунав през 2017 г. видът не е регистриран като гнездящ на о. Кутово (Димитров, 2018).

Остров Малък Близнак Видът редовно гнезди на този остров. Едно от значимите гнездовища на вида, което поддържа около 15% от гнездовата популация по дунавското крайбрежие. Числеността на вида между 2006 и 2014 г. варира между 9 и 22 двойки. Вероятно има увеличение на популацията.

Остров Ибиша Редовно видът е гнездил на този остров. Мястото поддържа около 9% от гнездовата популация. Числеността на вида между 2006 и 2014 г. варира между 5 и 14 двойки. Наблюдава се намаляване числеността на популацията на този дунавски остров, а в последствие даже изчезва като гнездящ. След 2014 г. няма данни за гнездене на вида.

Остров Калновац (румънски остров срещу Сомовит и устието на р. Вит) Нередовно и инцидентно е наблюдавано гнездене на този остров. През 2013 г. са наблюдавани 3 двойки.

Малък остров до о. Голяма Бързина (румънски остров, северно от о. Г. Бързина) Редовно видът е гнездил на този остров. Едно от значимите гнездовища на вида, което поддържа около 19% от гнездовата популация по дунавското крайбрежие. Числеността между 2006 и 2014 г. варира между 15 и 25 двойки. Наблюдава се увеличение на популацията. По данни от ИАОС през 2014 г. на острова, който е включен в ЗЗ „Комплекс Беленски острови”, гнездят 25 двойки лопатарки. В последствие колонията се премества от този остров и през 2021 г. видът гнезди в смесена чаплово-корморанова колония на върби в източния край на Мъртвото блато на о. Персина. През 2022 г. поради засушаване се връща отново на румънския остров.

Остров Вардим На 22.06.1999 г. са наблюдавани поне 2 заети гнезда в смесена колония на острова, като видът се е размножавал и през 1993 г. (Митева, 1994). Янков (2007) дава за о. Вардим размножаващи се 20 двойки лопатарки. Мястото е било от международна значимост за гнездене на вида. На о. Вардим лопатарките са гнездили до 2014 г (Shurulinkov et al., 2019). През 2010, 2011 и 2012 г. вида също не е гнездил на острова, а от 2014 г. колонията е изоставена. Числеността през отделните години на двойките в колонията е била: 2006 – 3 дв. и 2013 – 3 дв.

Остров Пасерика (румънски остров до с. Мечка) Видът редовно гнезди в смесената колония на този малък румънски остров. Числеността на колонията варира между 10 и 24 двойки. Едно от значимите места поддържащо около 14% от гнездовата популация. Популацията на този остров остава стабилна. На 9.05.1998 г. и на 31.05.1998 г. са наблюдавани съответно 5 и 2 птици (Л. Профиров, данни от eBird). През май 2017 е отчетена 1 двойка в колонията на този остров (Димитров, 2018).

Остров Мишка Видът нередовно гнезди на този остров. Числеността на колонията варира между 0 и 7 двойки. Поддържа около 4 % от гнездовата популация по дунавското крайбрежие. Наблюдава се намаляване числеността на тази колония.

Сребърна Това е най-значимото гнездовище на вида в страната. В края на XX век числеността в Сребърна е била между 10 и 15 двойки, а между 2001 и 2003: 20 – 24 двойки (Kambourova, 2003, 2012). В периода 2006-2014 г. числеността на лопатарката в Сребърна варира между 17 и 75 двойки (Shurulinkov et al., 2019) или около 35% от гнездовата популация по дунавското крайбрежие. Според Матеева и др. (2013) в зоната са гнездили 60 – 90 двойки през 2012 г. Михов и др. (1997) посочва като гнездящи 6 двойки, а Костадинова, Граматиков (2007) дават числености от 15 - 35 двойки. В Плана за управление на поддържан резерват „Сребърна” (2015) се посочва, че видът гнезди с численост 15-20 двойки или около 13% от националната гнездова популация.

Черноморско крайбрежие

Единственото сигурно находище по Черноморието е блатото Пода край Бургас (Янков отг. ред., 2007), което е част от Специално защитена зона „Комплекс Мандра-Пода“.

За бялата лопатарка Защитената местност "Пода" се явява единственото гнездово находище по Черноморското крайбрежие и едно от най-големите за страната. Тук се намира и единствената по Черноморието смесена колония от лопатарка, червена чапла, малка бяла чапла, сива чапла и блестящ ибис. Числеността на лопатарката в периода между 1992 и 2000 г. е между 30 и 37 двойки (ПУ на ЗМ „Пода”). Видът е определен като приоритетен в плана за управление на защитената местност.

По данни от ИАОС през 2013 и 2014 г. е възможно гнездене на вида в Атанасовско езеро, където са наблюдавани между 1 и 32 птици през гнездовия сезон.

През 2021 г. една лопатарка е наблюдавана в Поморийските солници на 24 юни и 14 юли 2021 г. (Popov, Meshkova., 2021).

Вътрешността на страната

Във вътрешността на страната лопатарката е наблюдавана многократно през размножителния период, но без сигурни данни за размножаване в последните години. Летуващи птици са наблюдавани на 8.06.2008 в разливи край р. Тунджа, северно от с. Тенево и на яз. Малазмак, на яз. Трояново – 2 инд. на 7.06.2008, яз. Роза – една възрастна лопатарка на 21.06.2017 до колония от сиви чапли, яз. Пчела – една птица на 22.06.2019 (Даскалова и др., 2020). На рибарници Николаево през размножителния период са наблюдавани 4 лопатарки на 26.05.2002 и на 31.08.2002 – 5 птици.

Съгласно **Докладването от 2019 г.** (за периода 2005 – 2018 г.) националната **гнездяща популация** на вида се оценя на 80 – 150 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000 – 2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (за периода 1980 – 2018 г.) – също флуктуираща. **Мигриращата** национална популация (за периода 2001 – 2018 г.) е оценена на 500 – 1000 индивида.

Данни от теренни изследвания през 2021 г.

При теренните проучвания през гнездовия период на 2021 г. видът е наблюдаван в 5 от гнездовите находища по р. Дунав.

Остров Кутово (о. Голя) Регистрирана е една гнездяща двойка в смесена колония – в южния край на острова, откъм румънския бряг.

Остров Малък Близнак В смесената колония на острова са наблюдавани между 2 и 8 двойки лопатарки. Числеността на вида през тази година бележи спад в сравнение с предходни години.

Остров Вардим При теренните проучвания през 2021 г. се установи, че колонията на острова вече не съществува. Не бяха наблюдавани и установени гнездящи птици на острова и в границите на защитената зона „Остров Вардим”. През м. юли 2021 г., при цялостно проучване по р. Дунав, видът също не е установен в защитената зона. През последните години острова е загубил значението си за гнездене на вида.

Остров Пасерика (румънски остров до с. Мечка) При теренните проучвания през 2021 г. се установи, че колонията на румънския остров съществува. В смесената колония на 26.05.2021 бе наблюдавана една двойка лопатарки. През м. юли на острова бяха наблюдавани четири птици, от които една птица в младежко оперение. При следващи посещения са установени 3 двойки лопатарки.

Сребърна. При теренните проучвания през 2021 г. видът е наблюдаван многократно през месеците май и юни – 42 екз. Регистрирани са минимум 10 гнезда в три смесени колонии – в югоизточния, западния край на езерото и централната част. При цялостно проучване по р. Дунав през м. юли 2021 г. са наблюдавани 6 птици в участъка на реката в близост до границата на защитената зона „Сребърна”.

Комплекс Беленски острови При проучвания през 2021 г. лопатарката е установена като гнездящ вид в смесена чаплово-корморанова колония на върби в източния край на Мъртвото

блато с численост 6 двойки. Предходните години тази колония е била на малкия румънски остров, северно от о. Голяма Бързина, като числеността на лопатарката е била между 15 и 25 двойки.

Остров Ибиша Видът не гнезди вече на този дунавски остров. По време на полевите изследвания през 2020 и 2021 г. гнездене на вида на о-в Ибиша не е установено (Чешмеджиев, 2020).

Остров Мишка Видът нередовно гнезди през последните години на този остров. След 2013 г. данни за гнездене има през 2018 г. – 13 двойки (Чешмеджиев и Георгиев, 2018). През 2021 г. не е установено гнездене на вида на острова.

Черноморско крайбрежие

По Черноморието в местността Пода край Бургас през 2021 г. са наблюдавани 6 двойки лопатарки.

Във **вътрешността на страната** през гнездовия период на 2021 и 2022 г. е наблюдавана колония от лопатарки край яз Каменец, източно от едноименното село, на границата между област Ловеч и област Плевен. През 2021 г. са установени 8 гнезда, а през 2022 – 12 в смесена колония със сиви чапли.

През 2021 г. на други места във вътрешността на страната, в подходящи за гнездене биотопи, бяха наблюдавани 5 възрастни лопатарки в блатото до с. Добролево, близо до смесена чаплова колония. Гнездене на вида обаче не е потвърдено. Лопатарки през гнездовия период бяха наблюдавани и при с. Калояново – 8 птици на 16.06.2021 г.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 2 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията понастоящем - обобщение

Данните от последните полеви проучвания през 2021 г. потвърждават, че и понастоящем гнездовата популация на вида е концентрирана по Дунавското крайбрежие и Черноморието – ЗМ „Пода” при Бургас. Негативна е тенденцията в разпространението и числеността на вида. От известните 9 гнездови колонии по поречието на р. Дунав, гнездене бе потвърдено в 5 от тях (4 в българския участък на реката и 1 на румънски остров). Нови колонии не бяха установени.

Гнездовата численост в дунавските колонии през 2021 г. е 28 двойки. За сравнение ще посочим, че през 2006 г. числеността е била 68 двойки, през 2014 – 77 двойки, а най-висока е била числеността през 2012 г. – 147 двойки. Очевиден е спадът в разпространението на вида, броят на колониите е намалял с 40 %, а числеността на вида е спаднала с близо 64% в сравнение с 2014 г. През 2022 г. се наблюдава обаче значително увеличение на броя гнездящи двойки на двата румънски острова – Пасерика и Острова до Голяма Бързина, съответно 17 и 42 дв. По-слабо нарастване е установено в колонията на о. Малък Близнак – 10 дв. и новата колония при яз. Каменец – 12 дв. **Понастоящем числеността на българската популация на вида наброява 39 - 42 двойки.**

През 1997 г. гнездовата численост е оценена на 100-110 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 105 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002)

и 100-120 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида в страната от 80-150 дв.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2005–2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 80–150 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000–2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) също е флуктуираща. Мигриращата национална популация (за периода 2001–2018 г.) е оценена на 500–1000 индивида.

Общата тенденция на популацията е несигурна, тъй като някои популации намаляват, докато други се увеличават или са стабилни (Wetlands International 2015). Смята се, че европейската популация се увеличава (BirdLife International 2015).

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Бялата лопатарка обитава плитки и обширни блата и езера с обширни тръстикови масиви, заливни и равнинни гори, речни разливи, влажни ливади, рибарници, устия на реки, а по време на миграции и след размножителния период се среща и в солници, тузли, микроязовири и други, разнообразни влажни зони, включително свръхсолени водоеми.

Предпочита обширни плитки влажни зони, с дълбочина по-малко от 30 cm, с кално дъно, глина или фин пясъчен субстрат, като обикновено се избягват водоеми със скалисто дъно, гъста растителност или бързи течения. Обитава пресноводни или солени блата, реки, езера, наводнени райони, особено тези с острови за гнездене или гъста тръстика и разпръснати дървета, храсти (del Hoyo et al., 1992) (за предпочитане върба *Salix* spp., дъб *Quercus* spp. или топола *Populus* spp.) (Hancock et al., 1992).

Предпочитани местообитания от лопатарката за гнездене са в ***5 Блата*** (***53 Растителност по периферията на водоеми***) и в ***44 Алувиални и много влажни гори и храсталаци***, съгласно местообитанията дадени в Атласа на гнездящите птици (Янков, 2007).

4.5.2. Скитане

Гнездящите популации от Палеарктика са пълни мигранти, но могат да мигрират и на кратки разстояния. Извън гнездовия период лопатарките се хранят поединично или на малки групи в отдалечени и спокойни влажни зони. По време на миграция образува ята с численост до 100 индивида.

4.5.3. Миграция

Рядко наблюдаван вид по време на миграция. Мигрира на малки групи и в смесени ята с други видове чапли и ибиси. Мигрира на широк фронт през цялата страна, но с по-висока концентрация по Западно черноморския прелетен път.

Пролетната миграция е през март-април (Дончев, 1980), като най-рано е отбелязана на 9 март. Есенната миграция е през август – септември, като е по-интензивна през втората половина на септември, но може да се наблюдават птици и през октомври – 11 инд. на яз. Церковски на 3.10.2010, 1 инд. на яз. Роза на 26.10.2008 (Даскалова и др., 2020) и 10 инд. на 14.10.1999 в устието на р. Олт в Румъния при Сомовит (Шурулинков и др., 2005).

Данните от онлайн базата данни eBird за мигриращи лопатарки във вътрешността на страната след 2010 г. са следните: яз. Искър – 1 инд. на 19.10.2019, оризища до с. Ковачево, Пазарджишко – 2 птици на 19.04.2015, яз. Пясъчник, често наблюдавана през май., яз. Калояново

– многократно наблюдавана през март-април и август-септември, яз. Трънково – 10 инд. на 8.03.2019 и 4 птици на 9.03.2019 г.

4.5.4. Зимуване

Зимува по крайбрежията на Африка, Индустан, Шри Ланка, Китай (Симеонов и др., 1990). Много рядък зимуващ вид. По Черноморското крайбрежие, в периода 1977-1996 г., е наблюдавана само веднъж – една птица през 1994 г. на Атанасовско езеро. В периода 1997-2001 има две наблюдения – 7 индивида (6 млади и 1 възрастна птица) на езерото Вая и ято от 30 индивида в Атанасовско езеро през 2001 г, като птиците са останали в езерото до пролетта (Michev and Profirov, 2003).

По Дунавското крайбрежие и в Дунавската равнина зимуващи лопатарки са наблюдавани на 2.12.1995 г. при с. Биволаре (Шурулинков и др., 2005).

В Южна България е малко по-често срещана през зимата. Неполово зрял екземпляр е наблюдаван в р. Тунджа при с. Крушаре на 2.01.2008. В яз. Малазмак зимуващи лопатарки са наблюдавани на 31.01.2009 – 3 екз. и на 2.01.2010 – 7 екз. (Даскалова и др., 2020).

Данните от онлайн базата данни eBird за зимуващи лопатарки във вътрешността на страната са: яз. Трънково – 5 птици на 25.01.2020 и 1 екз. на 26.12.2021г., яз. Розов кладенец – 3 екз. на 7.12.2018г., яз. Церковски – 5 птици на 15.02.2022. Зимуващи лопатарки, по данни от онлайн базата данни observation.org, са наблюдавани по р. Тунджа, при с. Устрем, Източни Родопи – 1 екз. на 24.01.2021, яз Овчарица – 3 екз. на 28.01.2021г., до с. Крумово, Ямболско – 2 птици на 13.01.2022 и в рибарници Николаево – 1 птица на 16.01.2022г.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на лопатарката, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за лопатарките.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на лопатарките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Блестящ ибис, *Plegadis falcinellus*

4.1. Таксономия и номенклатура

Български имена – Блестящ ибис, Ръжен, Черен ибис

Латинско име- *Plegadis falcinellus* L. (Ботев, Пешев отг.ред. 1985, Симеонов и др. 1990, Янков ред.2007, Големански ред. 2015)

Няма близки видове от българската автохтонна орнитофауна, с които може да бъде сгрешен.

Описание

Няма полов диморфизъм, но с някои сезонни различия в оперението. Главата, задната част на шията, гърбът, плещите и долната страна на тялото от гушата до подопашката са шоколадово-кафяви. Темето, подбрадието и предната част на шията - черни с пурпурен блясък, по-слабо изразен по горната страна на тялото. Върховете на перата по плещите са синьо-пурпурни. Кръстът, надопашката и опашката са черни с интензивен пурпурен блясък. Малките надкрилия - тъмно шоколадови; останалите надкрилия, маховите пера, подкрилията и подмишните пера с тъмнозелен метален блясък. Клюнът е тъмно масленокафяв. Цветът на краката варира от бледо маслено-сив до тъмнокафяв със слаб червеникав оттенък (по Симеонов и др., 1990).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Размножителният период е от началото на май до края на юли. Най – често образува смесени колонии с различни видове чапли, корморани и лопатарки. Гнездата са разположени в труднодостъпни тръстикови масиви или в заливни равнинни гори - високо по дърветата (Симеонов и др., 1990, Shurulinkov et al., 2007). В България колонии (гнездещи двойки) са установени в 7 локалитета през последните 10 години (виж Разпространение в България).

Гнездото е изградено най-често от сухи дървесни клони или тръстика. Диаметърът на гнездото е 30 cm, височина на борда: 5-8 cm. Гнездото се строи от двете птици, като мъжкият носи строителния материал, а женската го вгражда. Гнездото се изгражда за два дни, но клони се добавят към него през целия размножителен период. Снася 4 яйца (3-6), като има едно поколение годишно (Dementiev, Gladkov, 1951). Средни размери на яйцата: 52 x 37 mm, тегло на яйцето: 31-39 грама (Cramp, Simmons eds, 1977). Яйцата се снасят в рамките на 24 часа. Мътенето на яйцата продължава 21 дни, като мътят и двата партньора в двойката, но повече женската (Cramp, Simmons eds. 1977). Малките се излюпват асинхронно. Грижите за малките също се споделят и от двамата партньори. Мъжкият носи храна, а женската я дава на малките. През първите 5 дни ги хранят 8-12 пъти на ден; между 6 и 10 ден – 6-10 пъти на ден и по 5-8 пъти на ден до излитане. Те остават около гнездото още 50 дни и после заедно с родителите си се отправят към местата за хранене.

Хранене

Храни се с насекоми, водни безгръбначни, земноводни и др. Проучване, проведено в Софийското поле, в 4 изследвани стомаха установява следните компоненти: Dytiscidae, *Hydrophilus sp*., Culicidae, Araneae, *Planorbis planorbis*, *Radix auricularia*, *Rana ridibunda*. Ловува на малки групи, по-рядко единично. Между местата за хранене и гнездовите колонии се движи в малки ята, често заедно с малки бели, гривести и нощни чапли (Симеонов и др., 1990). Понякога се храни и с дребни рибки и с части от водни растения, вкл. семена (Stastny, Hudec 2016). От насекомите и техните ларви се храни най-често с двукрили, бръмбари (Hydrophilus), скакалци, щурци, водни кончета, ручейници, а от безгръбначните –пиявици, червеи, ракообразни, миди,

понякога и охлюви (Cramp and Simmons eds., 1977). Рядко улавя и дребни рибки, земноводни и влечуги.

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Блестящият ибис гнезди в Южна Европа, Африка, Австралия, Централна и Южна Азия, части от Северна Америка и Карибския регион (Keller et al. 2020). Най-големите колонии на вида в Европа са в Южна Испания, Южна Русия, Азербайджан, Украйна и Румъния (**Фиг. 4-23**).

Фиг. 4-23. *Разпространение на блестящият ибис в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Блестящият ибис гнезди само в ограничен брой локалитети по р. Дунав, Черноморско крайбрежие и в Горнотракийската низина. Във всички случаи това са смесени колонии с участие и на други видове – чапли, лопатарки и корморани.

Разпространение преди 2010 г.

В източниците от миналото много находища установени през месец май са вземани погрешно за гнездови. През целия май блестящият ибис все още активно мигрира над България и може да бъде видян на много места в равнините. В миналото видът е бил и по-широко разпространен от сега. Големи колонии са съществували на о. Персина, ез. Сребърна, рибарници Калимок и в м. Пода. Също така видът е гнездил в някои пресушени впоследствие блата и езера – например в Свищовското блато, Кубратовското, Стралджанското и Карабоазко блато. Други гнездови находища, които не са потвърдени през последните години след 2000 г., а са посочени в литературата са следните – остров над Видин, Долни Цибър, Сомовит, блатото Кайкуша, остров Вардим, остров Малък Косуй до с. Пожарево, Силистренско, с. Чернозем, Ямболско, с. Шишманци, Пловдивско, с. Чалъкови, Пловдивско, с. Опълченец, Старозагорско, резерватите „Балабана“ и „Долна Топчия“ на р. Тунджа до гр. Елхово, оризища до Пловдив, с. Християново,

Старозагорско, Дуранкулашкото езеро, Тауклиман, Поморийското езеро (Ботев, Пешев отг. ред., 1985; Янков ред., 2007).

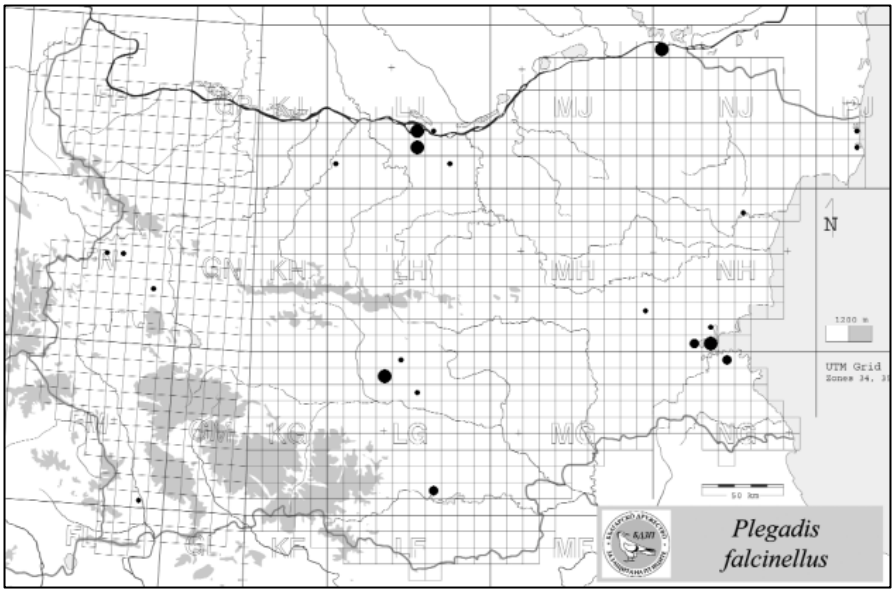

***Фиг. 4-24**. Гнездово разпространение на блестящият ибис по Атлас на гнездящите птици в България (по Янков, отг. ред., 2007)*

Разпространение след 2010 г.

р. Дунав

Гнезди в ез. Сребърна: ежегодно 10-175 двойки (Shurulinkov et al., 2019). Две чаплово-корморанови колонии, в които гнездят ибиси със сигурност има и в рибарници Калимок – в източната и в западната част на рибарниците. Блестящите ибиси гнездят в едната от колониите с численост 6-150 дв. (Shurulinkov et al., 2019; Iankov, Popgeorgiev 2019; С. Чешмеджиев, П. Шурулинков, Й. Куцаров –непубл. данни, С. Пеев - ebird). От 2013 г. насам ежегодно най-малко 5-20 двойки гнездят в блатата на о. Персин или на безименен остров до о. Голяма Бързина. В миналото видът е бил многоброен гнездящ вид на о. Персин – с почти 700 гнездещи двойки през 70-те години на XX-ти век (Иванов, 1985). След изграждането на дигата и откъсването на блатата от водите на р. Дунав видът бързо изчезва напълно като гнездящ оттам. След 1980 г. не гнезди на острова. Завръща се едва след възстановяването на връзката на блатата с реката през 2013 г., когато 4 двойки загнездват в смесената колония на чапли и корморани на безименен остров до о. Голяма Бързина. До 2019 г. ибисите гнездят там. От 2020 г. колонията се премести на върби в Мъртвото блато на самия остров Персин. Общата численост по р. Дунав за периода 2006-2017 г. варира между 10 и 290 двойки и зависи от нивата на реката (Shurulinkov et al.2019; Iankov, Popgeorgiev, 2019). При по-високи нива разливите и блатата се пълнят с вода и видът гнезди в по-голям брой.

Черноморско крайбрежие

Единични двойки или малки колонии гнездят редовно в следните водоеми: в ез. Вая и в м. “Пода“ край Бургас (Янков ред., 2007; Големански ред., 2015; П. Шурулинков–собствени данни). Числеността на вида в м. Пода през последните години е около 10-60 двойки (Iankov, Popgeorgiev

2019, И. Димчев – непубл. данни/, а във Вая докъм 2010 г. гнездят нередовно единични (докъм 3-4) двойки, а през последните години вече не гнездят там.

Горнотракийска низина и Тунджанска хълмиста низина

В този район видът е много рядък през гнездовия период и обикновено се касае за единични двойки или малки групи. Основните находища тук са рибарници “Труд“, Пловдивско с колония от 10-20 дв. (К. Велев, Й. Муравиев, Л. Профиров–ebird), яз. Конуш (Iankov, Popgeorgiev, 2019) и яз. “Ц. Церковски“, където в смесена чаплова колония има няколко двойки. Тази колония гнезди не всяка година, поради резки промени в нивото на водите (Даскалова и др., 2020).

На **карта № 1-12 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на блестящия ибис по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-12 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популацията

Понастоящем можем да оценим числеността на блестящия ибис у нас на 41 – 431 двойки. Това се базира на събраните от нас данни през последните години след 2010 г. (**Табл. 4-7**).

Таблица 4-7. *Гнездова численост на Блестящият ибис (Plegadis falcinellus) в България*

Локалитет	Мин. брой двойки	Макс. брой двойки	Средно*
Сребърна	10	175	92
рибарници Калимок	6	150	18
о. Персина /от 2020/, безименен остров до о. Г. Бързина /до 2020/	5	20	12
местност “Пода“ до Бургас	10	60	20
Яз. Ц. Церковски	0	4	2
Рибарници Труд	10	20	15
Яз. Конуш	0	2	1
Общо	**41**	**431**	**160**

* Средноаритметична стойност на годишните стойности на числеността от 2010 г. насам, а не на минималната и максималната стойност.

През 1985 г. гнездовата численост на блестящият ибис е оценена на 100-700 двойки (Ботев, Пешев отг. ред., 1985). През 1997 г. числеността се оценява на 200-300 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 60-80 дв. (Нанкинов и др., 2004). През 2006 г. е направено преброяване на числеността на вида в рамките на преброяване на чаплово-корморановите колонии (Shurulinkov et al., 2007). Установени са общо 52-57 дв. блестящи ибиси в три локалитета – м. Пода, ез. Вая и ез. Сребърна. Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. (Янков ред., 2007) посочва обща численост на вида в страната от 50-150 дв. От представените данни е видно, че в периода 1980 – 2006 г. блестящият ибис неотклонно е намалявал числеността си и е достигнал най-ниско равнище около 2004-2006 г. След това започва

постепенно, макар и бавно, увеличение на числеността на вида, за да се стигне да сегашната оценка от 41 - 431 двойки. Според Iankov, Popgeorgiev (2019) в периода 2013-2017 г. минималната национална численост е била 39 двойки, а максималната – 291 двойки.

Увеличението на популацията на вида много ясно си личи по дългосрочните данни за числеността в езерото Сребърна (**Фиг. 4-25**). Stoyneva & Michev (1994) установяват, че блестящият ибис е първият вид, който напуска колонията след влошаване на условията в резервата през периода 1991–1994 г., което го прави добър индикатор за състоянието на влажната зона.

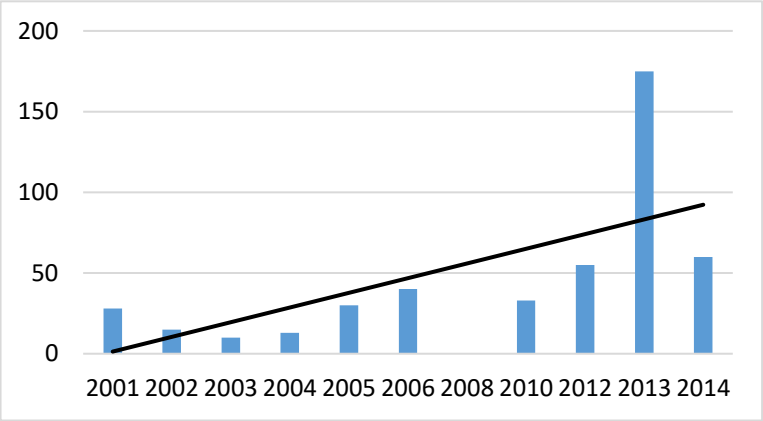

***Фиг. 4-25**. Динамика на гнездовата численост (брой двойки) на блестящият ибис в ПР „Сребърна“ за периода 2001-2014 г.*

По данни на ИАОС за 2013-2014 г. блестящият ибис гнезди в Комплекс Калимок с численост 1-6 двойки и в езерото Сребърна с численост 60 двойки.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2005 – 2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценява на 100–200 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000 – 2018 г.) е неизвестна, а дългосрочната (за периода 1980 – 2018 г.) – нарастваща. Оценката на дългосрочната тенденция като нарастваща е погрешна и не се базира на никакви доказателства. Както е видно литературните източници категорично показват негативна дългосрочна тенденция.

В общоевропейски план има увеличение на числеността на блестящия ибис и разширяване на ареала му за периода 1997-2020 г. (Keller et al., 2020), като то се дължи главно на популациите в Испания, Португалия, Франция, Англия, Холандия, Италия и Унгария. Популацията в Европа се оценява на 28 300-37 700 двойки като се счита за нарастваща (http://datazone.birdlife.org/).

Мигриращата национална популация (за периода 2001 – 2018 г.) е оценена на 60 – 350 индивида. Всъщност няма точни проучвания за миграционната численост на блестящия ибис. Предполагаме, че тя е в пъти по-висока от горепосочената оценка.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни индивиди. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида, единствено през м. юни и юли. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася 4 яйца. Когато в гнездото има излюпени повече от две малки нивата на агресия между тях са по-големи в сравнение, когато в гнездото има само две малки.

Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Блестящият ибис обитава блата и езера с обширни тръстикови масиви, заливни гори и храсталаци от върба, оризища, рибарници, напоителни канали, микроязовири, влажни ливади, разливи на реки и др. (Симеонов и др., 1990). Предпочитаните от вида местообитания според Директивата за хабитатите: са 1130, 1150, 1160, 3130, 3150, 91D0, 91E0 и 91F0 (Кавръкова и др., 2009).

Извън гнездовия период се среща във всякакви типове водни и околоводни местообитания. Много обича влажни ливади и разливи в близост до различни типове водоеми. Спира на ята по такива места, както и в заливни гори и храсталаци.

4.5.2. Скитане

Блестящият ибис е склонен към дълги и доста непредвидими скитания. Следгнездовата дисперсия на младите и възрастните е добре изразена. Най-често формират отделни ята на млади и на възрастни. Дисперсията е във всякакви посоки, още от юли и продължава до септември. Има много случаи в Европа и Азия на дисперсия на север, северозапад или североизток от гнездовите места. Разстоянието на тези скитания обикновено достига до около 300 km, но има случай, в който млад блестящ ибис е достигнал разстояние от 2600 km за 23 дни от гнездовищата в Унгария до Русия (Cramp, Simmons eds., 1977).

4.5.3. Миграция

Блестящият ибис е далечен мигрант - от своите гнездилища в Западна Палеарктика отлита през есента до зимовищата си в тропическа Африка, на юг от Сахара. Малка част от птиците остават да зимуват в Средиземноморието (Cramp, Simmons eds., 1977). Дневен мигрант, най-активно мигрира сутрин и вечер. Само в редки случаи мигрира и нощем.

Сроковете на миграция над България са следните – за пролетната миграция: от третата десетдневка на март до средата на май, есенната миграция: през август и септември. Максимумът на пролетната миграция в повечето райони е около средата на април, а на есенната – в първата половина на септември. В Европа първите пролетни мигранти долитат още през март (Cramp, Simmons eds., 1977). Колониите у нас се заемат около средата на април.

Над България блестящите ибиси летят на широк фронт, като се спират из влажни ливади и разливи в близост до рибарници, язовири, реки и езера. Налице е по-значителен поток от мигранти по Черноморския прелетен път – *Via Pontica*. Там се наблюдават ята от 100-200 екз., особено през есенния прелет. Във вътрешността на страната ятата рядко надхвърлят 30 екз. Ятата на блестящите ибиси в някои случаи са смесени с чапли или лопатарки. Общата численост на мигриращите блестящи ибиси над нашето Черноморско крайбрежие за есенен или пролетен сезон не е проучена. Значителна част от ятата на блестящите ибиси летят над Черно море. Те минават напряко през много от заливите, без да следват точно очертанията на сушата. По време на миграцията ятата понякога спират за почивка в нашите черноморски влажни зони – ез. Дуранкулак, Шабленско езеро, Белославско ез., Атанасовското ез.,Поморийското ез., м. Пода, яз. Мандра, ез. Вая, Алепу и др.

В Западна България блестящи ибиси мигрират по направлението север-юг по долината на р. Струма – по прелетния път *Via Aristotelis*. Тук те спират във влажните зони по р. Дунав, в СЗ България, във влажните зони в Софийското поле и надолу по р. Струма. Оттам пътят им продължава още на юг към бреговете на Средиземно море. Този миграционен поток е изразен само през пролетния прелет.

Има и други прелетни пътища на вида над страната, но като цяло видът лети на широк фронт на ята и те могат да бъдат забелязани в равнините на цялата страна. Те спират за изхранване във влажните зони, основно във водоеми с плитководни разливи и влажни ливади.

4.5.4. Зимуване

Европейските птици зимуват в Египет, Судан, Нигер, Мали, Еритрея, Чад и др. африкански държави, включително един случай и до Южна Африка. Повечето ибиси от Франция, Англия и Испания зимуват в Северна Африка между Мароко и Тунис (Santoro et al., 2019). Птици от популациите около Каспийско море зимуват и в Ирак, Индия и Бангладеш (Cramp, Simmons, 1977). Птици от колониите в делтата на р. Днестър зимуват около устието на р. Нигер и в Мали като по пътя спират редовно в Италия (Shogolev, 1996).

4.5.5„Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на блестящият ибис, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Особено на фона на екстремните климатични явления от последните години този период става все по-опасен за блестящите ибиси.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на блестящия ибис. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Саблеклюн, *Recurvirostra avosetta*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име – Саблеклюн

Латинско име - *Recurvirostra avosetta*

Народни имена: Сабльоклюн

Recurvirostra avosetta: Linnaeus, 1758; *Recurviroctra avosetta*: Reiser, 1894, p. 173; Клайн, 1909, p.130; *Recurvirostra avosetta* L.: Петров, 1950, с. 28.

Описание

Оперението е преобладаващо бяло, възрастните са с характерна черно-бяла окраска, а младите – с кафяво-бяла. Главата и върховете на крилата са черни, на гърба и горната част на крилата има надлъжни черни ивици. Има характерен завит нагоре клюн. Краката са сравнително дълги, светлосини на цвят. Младежкото оперение е подобно на възрастните, но всички тъмни части на оперението са сивокафяви, а перата по плещите и вътрешните второстепенни махови са с бели пъстрини и бели кантове. Често може да бъде наблюдаван в плитки водоеми, хранейки се по повърхността на водата като ритмично придвижва глава наляво и надясно (Нанкинов и др., 1997; Мичев и др., 2012).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Гнезди поединично или в колонии от по 10 - 70 двойки. Образува смесени колонии с кокилобегачи (*Himantopus himantopus*), черноглава чайка (*Larus melanocephalus*), гривеста рибарка (*Sterna sandvicensis*), речна рибарка (*Sterna hirundo*) и др. Моногамен вид. Някои двойки се оформят по време на зимуването и през пролетния прелет. В гнездовите биотопи брачни игри се наблюдават през март и април. През размножителния период е наблюдаван основно по Черноморското крайбрежие, където обитава малки заливи, солници, крайбрежни блата, езера, равни брегове и лагуни (Нанкинов и др., 1997). Половата зрялост настъпва към втората година (Hill, 1988). Съставът на размножаващите се птици е 83 - 83,9 % възрастни и 16,1 - 17 % млади, гнездящи за първи път. Гнездовата плътност е ниска, на площ от 20 m^2 са разположени около 10 - 20 гнезда (Нанкинов и др., 1997). Образуват плътни колонии в началото на гнезденето, но с напредването на сезона размерът на колонията намалява (Chokri, Selmi, 2011a). Гнездата са разположени всред халофитна растителност, по открити плоски диги, пясъчни коси и брегове. Гнездото представлява вдлъбнатина в земята, която може да бъде разположена на различни места, включително върху гол пясък, суха кал, къса трева, мъртва растителност и купчини наноси. Съседните гнезда обикновено са на разстояние 1 m едно от друго, понякога и на 20-30 cm (BirdLife International, 2021). Строителството на гнездото започва от началото на април. По своето местоположение и по строеж гнездата са 12 типа, размерите също варират: вътрешен диаметър 140-250 mm, външен диаметър 217 - 300 mm, височина до 200 mm. Строителният материал е парчета мидени черупки, камъчета, пръст, тревни стъбла, водорасли, пера. Снася 3-4 яйца. Инкубационният период започва с второто или третото яйце и продължава около 19 - 34 дни (Hötker, 1998). Размери на яйцата: 50,71 – 34,68 mm. Маса 31,38 грама (Нанкинов и Даракчиев, 1977, 1978). Някои женски снасят яйцата извън гнездата. Освен това в гнездата могат да се намерят яйца, снесени от бели ангъчи (*Tadorna tadorna*), зеленоглави патици (*Anas platyrhynchos*) и други видове, размножаващи се в неговите колонии. Малките се излюпват от края на април до края на юли и могат да се хранят сами в рамките на няколко часа след излюпването. И двамата родители се грижат за тях и ги отглеждат (Нанкинов и др., 1997; Hötker, 1998).

Хранене

Събира храната най-вече от тинестото дъно на плитчините чрез бързи движения на клюна наляво и надясно. Диетата му се състои предимно от рачетата *Artemia salina*, които са в огромни количества в Атанасовското езеро, водни безгръбначни с дължина 4-15 cm, включително водни

насекоми, бръмбари, мушици, ракообразни (напр. *Corophium* spp.), червеи олигохети и полихети и мекотели, както и дребни риби и растителна храна като семена и малки корени. Поглъща и дребни камъчета. В стомашното съдържание са установени Mollusca, Trichoptera, Dytiscidae и аморфни растителни остатъци (Нанкинов и др., 1997; BirdLife International, 2021).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Географското разпространение на вида обхваща Евразия и Африка. В Европа гнезди в крайбрежните райони на Атлантическия океан (Южна Скандинавия, Германия, Бенелюкс, Франция, Англия), Средиземноморския басейн (Испания, Франция, Италия, Гърция), Дунавския басейн (Унгария, Румъния, България) и Южна Украйна и Русия (**Фиг. 4-26**). Популациите, които се размножават в северната част на ареала са прелетни, а на юг са скитащи. Зоните за зимуване на европейските птици включват транссахарска Африка (Сенегал, Мали, Чад), средиземноморския басейн (Гърция, Магреб) и крайбрежните райони на Атлантическия океан (Франция, Португалия, Южна Испания) (Cuervo, 1993).

***Фиг. 4-26**. Разпространение на саблеклюна в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Саблеклюнът се среща основно по Черноморското крайбрежие и по поречието на река Дунав, където гнезди както във влажни зони, така и по пясъчни коси и острови в реката.

Разпространение преди 2010 г.

В миналото е бил редовно гнездящ вид в Атанасовско, Бургаско, Мандренско, Поморийско езеро, блатото Алепу, Белославско и Дуранкулашко езеро, а също понякога във водоеми в околностите на гр. Добрич, поречието на р. Искър, по Дунавското крайбрежие и на други места. В исторически план популацията е подложена на значителни колебания. В средата на миналия век е твърде обикновена птица по Черноморието, след това започва постепенно

увеличаване на числеността. През 1934 г. в солниците на Атанасовското езеро са отчетени 1410 индивиди и множество гнезда с яйца. През юли 1946 г. около 30 двойки мътят и в Поморийското езеро. През гнездовия период на 1950 г. са установени 30 - 40 индивиди в Дуранкулашкото езеро (1952 г.). През 1960 г. гнездящата популация в Атанасовско езеро се състои от 500 до 750 птици, в ез. Вая - 25 птици, в Поморийското езеро - 25 птици и Мандренско езеро - 12 птици. През 1986 г. е наблюдаван и във вътрешността на страната - до яз. Мещица, Пернишко, гнездяща двойка през май 1986 г. (Янков отг. ред., 2007).

Основната част от гнездящата популацията се среща в Бургаските влажни зони като около 90% от гнездата са в Атанасовското езеро. Числеността на размножаващите се птици в Бургаските влажни зони за периода 1964 - 2000 г. варира от 10 до около 2000 двойки. През 60-те години на миналия век средната численост в Бургаските влажни зони е 325 двойки. През 70- те години – 727 двойки, през 80- те години – 373 двойки, през 90-те години - 540 двойки. От началото на 90-те години на миналия век гнездовата популация варира като през 1993 г. са установени 494 двойки, през 1994 г. - 712 двойки (Нанкинов и др., 1997; Michev et al., 2004; Dimitrov et al., 2005; Янков отг. ред., 2007; Червена книга на Р България 2015).

До 1997 г. саблеклюнът не е съобщаван като гнездящ вид за влажните зони по поречието на р. Дунав (Нанкинов и др., 1997). По-късно има съобщения за гнездящи двойки в рибарници Калимок и в езерото Сребърна (Димитров и др., 2007).

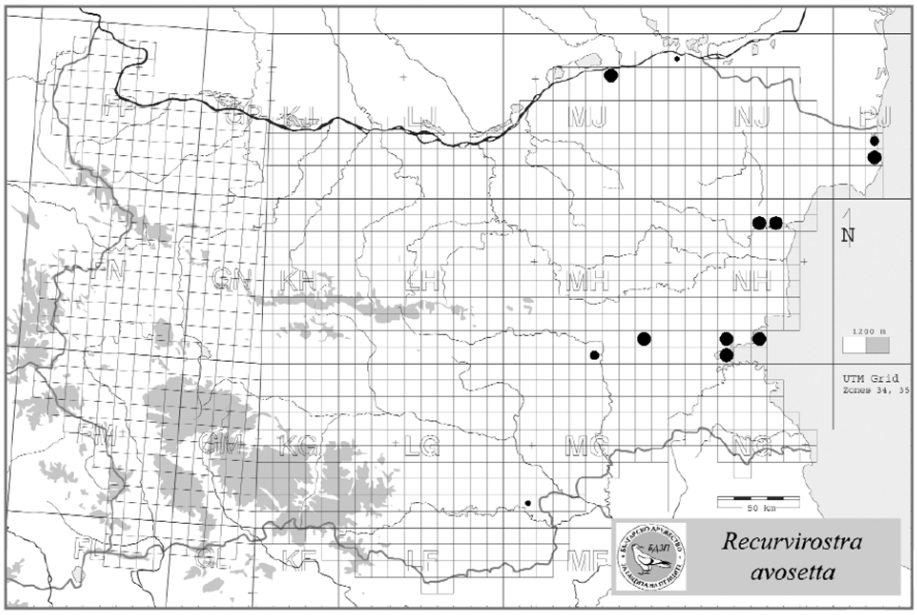

Фиг. 4-27. *Гнездово разпространение на саблеклюна по Атлас на гнездящите птици в България (по Янков, отг. ред., 2007)*

Разпространение след 2010 г.

р. Дунав и Дунавска равнина

По-голяма част от размножаващите се двойки по Дунавското крайбрежие са установени в българо-румънския участък на р. Дунав между гр. Никопол и гр. Силистра. Наблюдавани са колонии близо до о. Персин, с. Попина, на остров в устието на р. Янтра и на пясъчен остров близо

до о. Батин. Гнездящите двойки варират между 2 и 43 като са смесени с рибарки и други видове водолюбиви птици. Установени са гнездящи двойки също в Комплекс Калимок, в заливната низина на Сливо поле (област Русе), както и на запад от Белене в природен парк „Персина” (Shurulinkov et al., 2016; Shurulinkov et al., 2019).

По данни на БДЗП видът е установен на пясъчна коса срещу о. Вардим и пясъчна коса срещу с. Бръшлен, също в яз. Каменец и рибарници Хаджи Димитрово.

Черноморско крайбрежие

Основната част от популацията е съсредоточена в Атанасовското езеро, по-малка част гнездят в Поморийското езеро и в местността Пода. Среща се също така във Варненско-Белославският езерен комплекс, Шабленска тузла и Дуранкулашкото езеро.

Във вътрешността на страната е установен близо до Добрич – при с. Сенокос, Чаиря, с. Генерал Колево) също във временни влажни зони при с. Долно Церовене и с. Якимово (област Монтана) (Shurulinkov et al., 2013).

По данни на ИАОС за периода 2013-2014 г. видът е отчетен през гнездовия период в 5 защитени зони от Натура 2000: BG0000270 - Атанасовско езеро, BG0000152 - Поморийско езеро, BG0000271 – Мандра-Пода, BG0000156 - Шабленски езерен комплекс; BG0002009 - Златията. От тези наблюдения със сигурно гнездене е посочено само в Поморийско езеро 2013 г. – 31 двойки, а през 2014 г. – 14 двойки.

На **карта № 1-13 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на саблеклюна по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-13 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

Състояние на популацията понастоящем

Понастоящем гнездовите находища на вида са основно по Южното Черноморско крайбрежие - Бургаските езера (основно Атанасовското езеро), в Северното Черноморско крайбрежие се среща редовно във Варненско-Белославският езерен комплекс, Шабленска тузла и Дуранкулашкото езеро. По Дунавското крайбрежие – езерото Сребърна и Комплекс Калимок и инцидентно във вътрешността на страната (Нанкинов и др., 1997; Димитров в Големански гл. ред., 2015).

Черноморско крайбрежие

Основната част от популацията е съсредоточена в Атанасовското езеро - около 400 двойки средногодишно. Според Мичев и др. (2015) средната численост на гнездящата популация на вида за периода 2000–2014 г. в Атанасовското езеро е 360 двойки (**Фиг. 4-28**). Според Янков (2019) средната численост на гнездящите птици за периода 1996–2002 г. в Атанасовското езеро е 326 двойки, а за периода 2010 – 2018 г. е 284 двойки. За 2019 г. са установени 271 двойки.

Поморийското езеро е второто по големина гнездово находище в страната като средно годишно гнездят 36 двойки. За периода 1993-2009 г. гнездовата численост в Поморийското езеро е била средно 44,1 двойки с максимум 155 двойки през 2009 г. (Профиров и др., 2010).

В местността Пода средногодишно гнездят около 17 двойки. В останалите находища най-често единични или до няколко двойки. Числеността се колебае значително в зависимост от водното ниво в гнездовите местообитания.

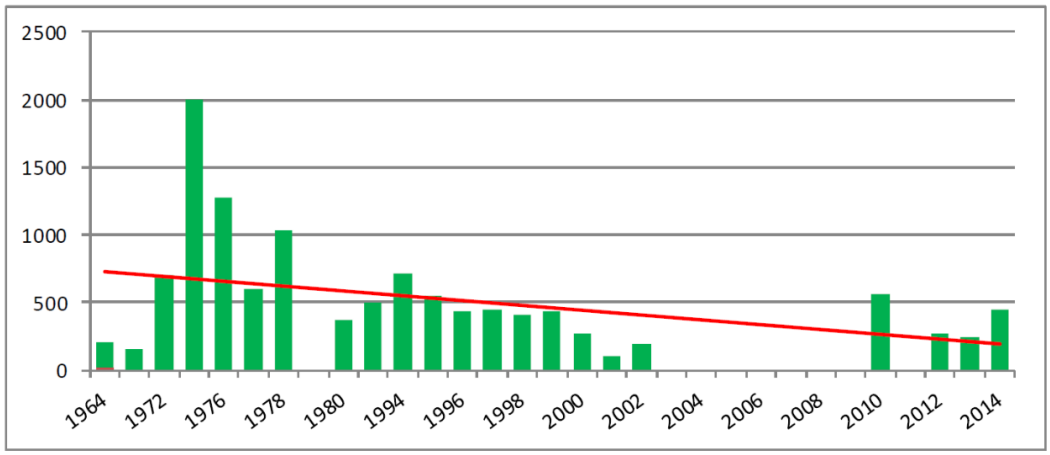

Фиг. 4-28. *Динамика на гнездовата численост на саблеклюна в Атанасовското езеро за периода 1964-2014 г. Профиров и др. 2014 от ПУ (по данни на Dimitrov et al., 2005).*

Река Дунав и Дунавска равнина

По поречието на р. Дунав числеността на популацията е силно флуктуираща, определящо е хидрологичното състояние на влажните зони и нивото на река Дунав. Установени са гнездящи двойки в рибарници Хаджи Димитрово – 2 дв. през 2012 г., заливната низина на Сливо поле (област Русе) – 2 дв. през 2017 г., на запад от Белене – 1 дв. през 2005, рибарници Калимок, езерото Сребърна (Shurulinkov et al., 2019).

При проучване на българо-румънския участък на река Дунав, по време на размножителния сезон на 2011 г. са установени 80 размножаващи се двойки саблеклюни, а през 2013 г. – 2 двойки (на пясъчен остров близо до о. Батин). Голяма част от размножаващите се двойки - 75 (93,7%) през 2011 г. са установени в българо-румънския участък на р. Дунав между гр. Никопол и гр. Силистра. Наблюдаваните колонии са разположени близо до о. Персин, с. Попина и на остров в устието на р. Янтра. Гнездящите двойки варират между 2 и 43 като са смесени с рибарки и други видове водолюбиви птици (Shurulinkov et al., 2016).

По данни на БДЗП видът е установен на пясъчна коса срещу о. Вардим – 6 дв. през 2020 г. и пясъчна коса срещу с. Бръшлен – 6 дв. през 2022 г., също в яз. Каменец – 1-5 дв. през 2020 г. и рибарници Хаджи Димитрово – 2 дв. през 2017 г.

Вътрешността на страната

Във вътрешността на страната е установен близо до Добрич – при с. Сенокос (1 дв. през 2010 г.), Чаиря (3 дв. през 2010 г.), с. Генерал Колево (1 дв. през 2010 г.), в наводнени полета между с. Загражден и с. Дъбован – 2 дв. през 2010 г. (област Плевен), също във временни влажни зони при с. Долно Церовене – 2 дв. през 2010 г. и с. Якимово (област Монтана) (Shurulinkov et al., 2013).

Основните гнездови находища на вида са разположени на територии, свързани с добив на морска сол. Технологичният процес при добива е свързан с повишаване на водните нива в басейните. Този процес води до унищожаване на мътила и люпила. Проливните дъждове, рязкото застудяване и силния вятър, образуващ вълни, заливат гнездата по бреговите ивици на басейните и ги унищожават.

Данни от теренни изследвания през 2021 г.

По време на теренните проучвания през 2021 г. видът е установен в Атанасовско езеро, Поморийско езеро и Шабленски езерен комплекс. През май месец 2021 г. в Шабленски езерен комплекс са наблюдавани скитащи 8 саблеклюна. През месец юни 2021 г. в района на Атанасовско езеро са наблюдавани 952 индивида, от които 143 мътещи птици. В района на Поморийско езеро през същият месец са установени 17 индивида, от които 12 мътещи птици в смесена колония с кокилобегачи и речни рибарки.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. След първата година възрастта на птиците не може да бъде определена. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида през юни и юли. Излетелите млади птици са с оперение подобно на възрастните, но всички тъмни части на оперението са сивокафяви. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно като снася най-често по 3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията - обобщение

Понастоящем саблеклюнът гнезди основно в Бургаските влажни зони с численост около 500 двойки. По поречието на р. Дунав гнездовата численост е около 85 двойки и във вътрешността на страната – около 10 двойки. Това прави обща численост за страната около **612 двойки**. Трябва да се има предвид, че тази численост е доста променлива и зависи до голяма степен от състоянието на подходящите местообитания всяка година както по Черноморското крайбрежие, така и по поречието на р. Дунав.

Според Янков отг. ред. (2007) размерът на гнездящата популация в страната е 250-790 двойки. Според Далакчиева и кол. (2005) към 2013 г. популацията в страната се оценява на 500 гнездящи двойки. Според Червена книга на Р България (Димитров М., 2015) размножаващата популация в страната е 250–800 гнездящи двойки. Според BirdLife International 2004 популацията на вида за периода 1996–2002 е 210–530 гнездящи двойки. Данните показват, че има различни оценки за гнездовата численост на вида в страната като най-вероятно това се дължи на различното състояние на подходящите местообитания за гнездене всяка година.

Съгласно Докладването по Директива за птиците от 2019 г. (за периода 2013-2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценява на 100–800 двойки. Краткосрочната популационна тенденция (2001-2018 г.) е променлива, а дългосрочната (1980-2018 г.) е намаляваща. Съгласно същото докладване от 2019 г. (за периода 2013-2018 г.) националната мигрираща популация на вида се оценява на 3500 – 7000 индивида. Националната зимуваща популация на вида се оценява на 100–350 индивида.

Европейската гнездяща популация се оценява на 58 400-74 300 двойки, но се увеличава значително между 1970 - 1990 г. В някои страни на Европа има тенденция за намаляване, а в други на увеличение, но като цяло тенденцията на популацията е флуктуираща (BirdLife International 2015).

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Характерни местообитания на вида са крайбрежни солени езера, бракични или сладководни водоеми, засолени терени, пясъчни коси, рибарници, изкуствени водоеми с плитки участъци, не по-дълбоки от 15 cm, с открити брегове, не обрасли с висока растителност или с

пясъчно-чакълести ивици. Важно условие за заселването на тези биотопи е наличието на богата придънна безгръбначна фауна (Димитров в Червена книга на Р България, 2015).

Гнезди изключително в лагуни и покрай свръхсолени плитководни лимани като разполага гнездата си по засолени терени с халофитна растителност, на диги и разделителни валове в солници, по-рядко по бреговете на стоящи бракични води и стоящи пресни води с 0 – 20 m н. в. (Димитров и др., 2007). Определящо е хидрологичното състояние на влажните зони и числеността на популацията е силно флуктуираща през годините. Подходящите местообитания са разнообразни влажни зони с кодове: 1110, 1130, 1140, 1150, 1160, 1530 и 6440 според Директивата за местообитанията (Кавръкова и др., 2009).

По време на зимуване в България, използва незамръзващи крайбрежни солени, бракични или сладководни водоеми, засолени терени, пясъчни коси, рибарници, изкуствени водоеми.

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период видът обитава разнообразни влажни зони, езера и блата с плитки участъци, не по-дълбоки от 15 cm, с открити брегове, не обрасли с висока растителност или с пясъчно-чакълести ивици (Нанкинов и др., 1997).

4.5.3. Миграция

Гнездещо-прелетен и зимуващ вид. Пролетната миграция е през февруари-април. Есенна миграция е от края на юли, но повечето птици отлитат през септември, октомври и началото на ноември. По време на миграционния период може да бъде срещнат по бреговете на различни водоеми във вътрешността на страната. Отделни индивиди остават в България и през зимата. Основните зимовища на нашите саблеклюни са разположени по Средиземноморието, възможно по долината на р. Нил, в Централна и Северозападна Африка. В България преминават или остават да зимуват птици от района на Унгария и Австрия (Нанкинов и др., 1997; Димитров в Големански гл. ред., 2015).

В Бургаските влажни зони саблеклюна е обикновен пролетен и есенен мигрант. Най-високи числености са установени през есента на Атанасовското езеро (4490 инд. през 2001 г.). В Атанасовското езеро средномесечните числености през есента варират между 540 през октомври и 2096 инд. през август. През пролетта средномесечните числености са по-ниски и варират между 334 инд. през май и 710 инд. през април. В Поморийското езеро есенните числености са по-малки: между 27 инд. средно за ноември и 221 инд. средно за август. По време на пролетната миграция средномесечните числености варират между 23 инд. през март и 54 инд. през май (Dimitrov et al., 2005).

По време на пролетната миграция видът е наблюдаван във вътрешността на страната по време на пролетната миграция в Стралджанското блато – 16 инд. през 2010 г., яз. Ц. Церковски - 1 инд. през 2010 г., яз. Чарда - 2 екз. 2008 г., рибарници Николаево – два пъти през 2011 г., яз. Малзмак - 13 екз. 2019 г. (Даскалова и др., 2020).

4.5.4. Зимуване

Зимува по морските крайбрежия и по някои вътрешни водоеми на Африка и Южна Азия, а също по крайбрежията на Испания, Франция, Англия и Балканските страни (Cramp, Simmons, 1983).

В периода 1977-1996 средната зимуваща численост е около 118 инд. като максимална численост е наблюдавана през 1984 г. – 809 индивида. Основната зимна численост се концентрира в Атанасовско езеро със средна численост от 114 инд. през януари 2001 г.

Максимална концентрация е установена през 1984 г. – 800 инд. През периода 1997-2001 г. зимната численост на вида е намаляла значително - до 29 инд. с максимален общ брой през 2001 г. – 114 инд. (Michev, Profirov, 2003). (**Фиг. 4-29**).

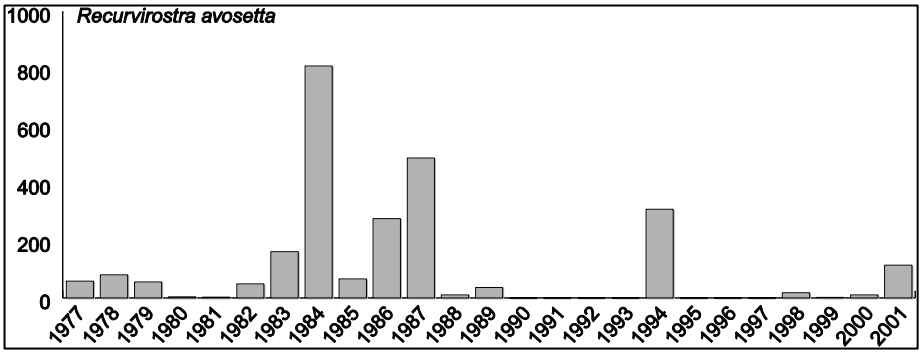

***Фиг. 4-29**. Зимна численост на саблеклюна в България (по Michev and Profirov, 2003)*

По данни на ИАОС от среднозимните преброявания в България за периода 2011-2020 г. видът зимува в Атанасовско езеро, Поморийско езеро, Варненско езеро, Комплекс Шабла и язовир Крумово (яз. Малазмак). Най-редовно и с най-високи зимни числености е Атанасовското езеро като стойностите варират между 46 инд. през 2015 г. и 160 инд. през 2020 г. Само че през 2011 г. в Поморийското езеро са отчетени 280 инд. В останалите места са наблюдавани 1-3 индивиди. Данните показват, че зимните числености на вида са доста променливи и това най-вероятно зависи от метеорологичните условия в средата на януари, когато се извършва среднозимното преброяване в страната.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на саблеклюните, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни, но най-вече проливните дъждове, рязкото застудяване и силния вятър, който образува вълни, които заливат гнездата по бреговите ивици.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на саблеклюните. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Видът не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези

птици, след прилагане на съответното лечение, биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Кафявокрил огърличник, *Glareola pratincola*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Кафявокрил огърличник
Латинско име - *Glareola pratincola* Linnaeus, 1766
Glareola torquata Gm.: Finsch, 1859: 385; Sintenis, 1877: 67.

Описание

Възрастни птици в брачно оперение. Мъжките отгоре са сивокафяви с маслинов оттенък, особено по врата и главата. Надопашието е бяло, а опашката - кафява. От юздичката, под очите и под гърлото минава черна „огърлица“, ограничена от вътрешната, а понякога и от външната страна с бяла ивица. Гърлото е бледо охристо. Гърдите отпред са сивокафяви, назад по-светли. Коремът и подопашието са бели. Маховите пера са чернокафяви. Подкрилията и подмишните пера са кафяво-червени. Клюнът е черен, в основата си яркочервен. Краката и ирисът са тъмнокафяви. При женските юздичката и огърлицата са тъмнокафяви. В извънбрачно оперение огърлицата липсва или е силно размита, юздичката е кафява, гърлото е с кафеникави петна, а гърдите са сивокафяви. **Младежко оперение**. Тялото отгоре е покрито с кафяво-сиви пера по страните със светли кантове. Гърлото е белезникаво жълто. По гърдите има сиви пера с бели кантове (Нанкинов и др., 1997).

Отличава се от чернокрилия огърличник (*Glareola nordmanni*) по кафяво червените подкрилия. Разликата в размерите между двата вида е нищожна. Опашката при кафявокрилия огърличник е по-слабо раздвоена, нещо, което се забелязва при едновременно наблюдаване на двата вида (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Брачните игри в страната са наблюдавани обикновено през втората половина на април. Гнезди колониално, понякога съвместно с чернокрилия огърличник, например през 1978 г. до Атанасовското езеро е намерена смесена колония от 23 двойки кафявокрили и 3 двойки чернокрили огърличници (Нанкинов, Даракчиев, 1977). Строителството на гнездата започва най-рано в началото на май. Гнездото се разполага сред ниска и рядка тревна растителност или в слънчогледови ниви. При разположение на гнездата на брега, близко до водата край водоеми те са най-застрашени от наводнения, но по малко застрашени от хищници. Разстоянието между съседните гнезда в колониите е от 1-2 до 30-50 m. Гнездото представлява земна трапчинка, в която снася 2-4 гъсто напетнени, жълтеникави яйца. Мътят двете птици от средата на май. Малките остават в гнездото 2-3 дни след излюпването, после се крият в околната растителност (**Фиг. 4-30**). Размножителният цикъл е много разтегнат като мътила могат да се намерят и в началото на юни. Възрастните птици доизхранват вече летящи млади до средата на август. Гнездата се повреждат от колебанията в нивото на водата, от нефтопродукти, от хора в района на колонията, от селскостопански животни, от скитащи кучета, котки и други фактори. При наближаване на човек към района на гнездата те го посрещат с тревожни викове, въртят се над

него, понякога пикират. Отделни индивиди се преструват на ранени с цел да отдалечат човека от гнездата (Нанкинов и др., 1997).

Нелетящо малко на 16 юни 2021 г., скрито в слънчогледова нива (сн. Любомир Профиров)

Летящо малко на 4 юли 2021 г., скрито в крайбрежна растителност (сн. Любомир Профиров)

***Фиг. 4-30**. Малки от колония в Горнотракийската низина*

Хранене

Видът е насекомояден. Храни се с наземни твърдокрили насекоми и техните ларви, най-често тези, които се развиват в тор, а също и скакалци (*Shingonotus coerularis, Sh. rubescens* и др.), изобилстващи по пясъците и в обработваеми земи край колониите през юли и август (Коцаков и Кантарджиев, 1986).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Кафявокрилият огърличник в Европа има петнисто разпространение (**Фиг. 4-31**). Изолирани находища има на Пиренейския полуостров, в Южна Франция, Италия, Унгария, Балканските страни, Русия, Украйна. Размножава се около Средиземно, Черно и Каспийско море, в Азия достига Близкия Изток и Източен Казахстан.

Фиг. 4-31. *Гнездово разпространение (в жълто) на кафявокрилия огърличник в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Разпространение преди 2010 г.

В миналото кафявокрилият огърличник е бил широко разпространен и многоброен вид. Установяван е в следните райони на страната: 1/ пясъчните коси и острови по поречието на р. Дунав и заблатените влажни участъци край реката (при Лом, Гулянци, Сомовит, Свищов, с. Остров); 2/ Добруджанското крайбрежие на Черно море при Дуранкулак, Шабла, Русалка, н. Калиакра; 3/ в езерата около Бургаския залив - Поморийско, Атанасовско, Бургаско, Мандренско; 4/ Югозападна България – на р. Струма; 5/ във вътрешността на страната при Пловдив, с. Соколица, Пловдивско, и край гр. Стралджа; и 6/ в Софийско (Finsch, 1859; Radakoff, 18,79; Lorenz-Liburnau, 1893; Reiser, 1894; Патев, 1950; Петров, Златанов, 1955; Паспалева - Антонова, 1961; Mountfort, Ferguson-Lees, 1961; Baumgart, 1970; Дончев, 1977; Нанкинов, Даракчиев, 1977; Нанкинов и др., 1985; Königstedt, Robel, 1977; Roberts, 1980; Димитров, 1981; Коцаков, Кантарджиев, 1986). С пресушаването на блатата през 1920–1950 г. постоянните гнездовища на вида с многобройни колонии покрай р. Дунав изчезват и видът гнезди и в този район само епизодично и изолирано – колония от около 30 инд. през 1966 г. до Сомовит; отделни индивиди до устието на р. Лом, до с. Остров и ез. Сребърна (Паспалева–Антонова, 1961; Uhlig, 1988; Nankinov et al., 2002). След 1950 г. гнезди редовно само по Черноморското крайбрежие.

Гнездовото разпространение на кафявокрилия огърличник според Атлас на гнездящите птици в България (2007) е представено на **Фиг. 4-32**.

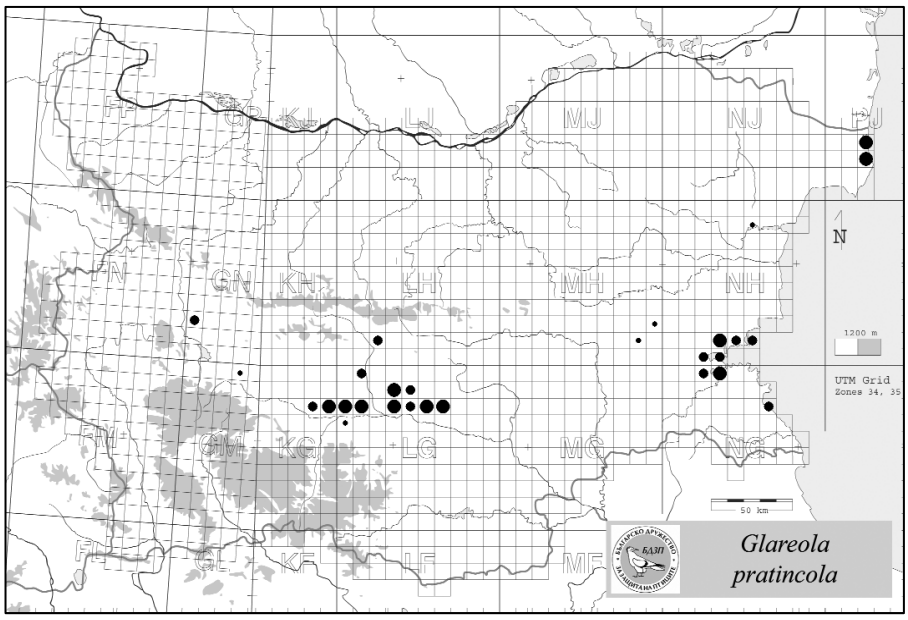

***Фиг. 4-32**. Гнездово разпространение на кафявокрилия огърличник по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

През периода 1950–1990 г. липсват каквито и да са сведения за гнездене на вида в Горнотракийската низина, въпреки интензивното проучване на района (Калчев, 1965; Даракчиев, 1984 и др.). При картирането за Атласа на гнездящите птици през 90-те години на 20 в. (Янков отг. ред., 2007) в този район е установена по-голяма част от популацията в страната. Възможно е това да е станало за сметка на намаляването на числеността в Черноморските колонии (в Атанасовското езеро през 1988 г. са гнездили до 130 двойки) (Янков отг. ред., 2007). Видът не е отчетен като гнездящ в Средна Дунавска равнина (Шурулинков и др., 2005)

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем кафявокрилият огърличник гнезди в два основни центъра в страната - Тракия по долината на р. Марица и Бургаските езера. Местообитанията в Тракия са подходящи с големите територии на оризища около 33 000 ha, които предоставят много добри екологични условия за вида. Оризища Цалапица са обявени като Натура 2000 зона, която предоставя много добри екологични условия за вида. Има разработен и приет План за управление на зоната https://plovdiv.riosv.com/files/file/OPOS/PU_Calapica.pdf.

По поречието на р. Дунав Shurulinkov et al. (2019) не споменават вида.

В Тунджанската хълмиста низина кафявокрилият огърличник е рядък гнездящ вид. Местата за гнездене са непостоянни като е регистриран в 6 локалитета, но само в три от тях има сигурно гнездене: 1/ между селата Болярско и Роза (2011 и 2017 г.), 2/ източно от яз. „Болярско 1“ (2011 и 2017 г.) и 3/ блатисти разливи между с. Скобелево и с. Гълъбинци (Даскалова и др., 2020).

През гнездовия период на 2021 г. най-голям брой колонии на кафявокрилия огърличник са установени в Горнотрайкийската низина: оризища край гр. Съединение, ниви край с. Сарая, при яз. Калояново, при рибарници Труд, пасища край с. Ясно поле, при яз. Шишманци, при яз. Болярино, при яз. Генерал Николоаево. Колонии на вида бяха отчетени и по Черноморското

крайбрежие: на две места около Атанасовското езеро, Поморийското езеро и разливи край Слънчев бряг. Отделни индивиди са установени също при с. Чоба и с. Войсил (Пловдивско).

По Дунавското крайбрежие видът е установен само на едно място – нива северно от с. Ореш. (БДЗП 2020).

По данни на ИАОС за 2013-2014 г. кафявокрилият огърличник е отчетен в и около Атанасовското езеро и в ниви близо до с. Лъка, в оризища Цалапица, също в ниви при с. Паничери.

Данните от платформата eBird потвърждават, че видът понастоящем се размножава само в Горнотракийската низина и покрай Бургаските влажни зони. В Горнотракийската низина индивиди са отчетени на следните места: при яз. Пясъчник (2018 и 2021 г.), яз. Калояново (2020-2022), яз. Раковски (2018, 2021), яз. Чоба (2021), яз. Болярино (2021), блата при с. Шишманци (2017, 2020, 2021), рибарници Труд (2021, 2022), оризища Цалапица (2017, 2021), блата Триводици (2018), река Марица преди Пловдив (2022), слънчогледови ниви при с. Добри дол в близост до р. Марица (2022). По Черноморското крайбрежие вида е отчетен при: Атанасовското и Поморийското езера и местността Пода и Шабленска тузла (8 инд. през 2020 г., Страхил Пеев).

Трябва да се има предвид, че разпространението на вида може да има различия всяка година, тъй като някои от гнездовищата са непостоянни и възникват в зависимост от това дали през съответната година има подходящи места за гнездене и хранене.

На **карта № 1-8** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на кафявокрилия огърличник по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-8** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната.

4.4. Състояние на популациите

Числеността на популацията на кафявокрилия огърличник по години силно варира. Ежегодно в страната са се размножавали приблизително 50-150 двойки. На Атанасовското езеро и околностите му количеството на двойките е било следното: 1978 г. - 29, 1979 г. - 36, 1980 г. - 28, 1981 г. - 7, 1982 г. - 34. В колонията на р. Струма през 1985 г. са наблюдавани 20 възрастни птици (Коцаков, Кантарджиев, 1986), а на следващата година само 6 индивиди (Нанкинов др., 1997). В отчета на проекта „Солта на живота“ се посочва численост вероятно 50 двойки (не е посочено за брой индивиди ли се отнася числеността или за брой двойки) за периода 2012-2018 г. (Layman’s Report of Salt of LIFE Project).

В Тунджанската хълмиста низина кафявокрилият огърличник е рядък гнездящ вид с численост около 6 двойки (Даскалова и др., 2020).

По поречието на р. Дунав Shurulinkov et al. (2019) не споменава вида. По данни на БДЗП по Дунавското крайбрежие видът е установен само на едно място – нива северно от с. Ореш – 46 двойки през 2020 г.

През гнездовия период на 2021 г. в Горнотракийската низина видът се размножава в следните находища като числеността е следната: ниви край с. Сарая – 12 дв., оризища край гр. Съединение – 5 дв., при яз. Калояново – 35 дв., при рибарници Труд – 29 дв., пасища край с. Ясно поле – 25 дв., при яз. Шишманци – 3 дв., при яз. Болярино – 6 дв., при яз. Генерал Николоаево – 5 дв. или общо **120 двойки**.

По Черноморското крайбрежие бяха установени следните гнездови числености: Атанасовско езеро – 26 дв., засолени пасища западно от Атанасовското езеро – 10 дв., ниви край

с. Лъка – 18 дв., Поморийско езеро – 30 дв. и разливи край Слънчев бряг – 40 дв., **общо 124 двойки**.

По данни на ИАОС за 2013-2014 г. кафявокрилият огърличник е отчетен с обща численост от 202 индивиди.

Данни от теренни изследвания

По време на теренните изследвания през 2021 г. във южната част на страната видът беше наблюдаван в следните места: в „Рибарници Труд“; яз. Калояново, яз Чоба 2 и 3, яз. Раковски и на три места край АМ „Тракия“, където съществуваха подходящи местообитания. Птиците започнаха гнезденето около 10 май и първите нелетящи малки заснехме на 16 юни. В повечето случаи като места за гнездене бяха избрали слънчогледови ниви, където развитието на растения беше забавено. По време на гнезденето те посещават микроязовири с цел пиене на вода. В началото на месец юли бройката на птиците се увеличава, което се дължи на летящите малки. Числеността на откритите колонии е представена в **Табл. 4-8.**

***Таблица 4-8**. Численост и възраст на установени през 2021 г. колони на кафявокрил огърличник в Тракия*

Място / Дата / Екз.	01.05.	18.05.	04.06.	10.06.	13.06.	16.06.	04.07.	11.07.
Яз. Калояново-пасище с биволи	120					27	87/10 juv	20/10 juv
Рибарници Труд		1	11			18/2 juv		
Км. 93 АМ Тракия			16	10				
Яз. Чоба 3 и 4				16				
микроязовир Болярино				1				
Км. 147 АМ Тракия - пасище с биволи				10				
с. Войсил					9			
Км. 112 АМ Тракия					9			
микроязовир Раковски						7		
Всичко	120	1	27	37	18	52/10 juv	87 /10 juv	20 /10 juv

В други части на страната по време на проучването през 2021 г. кафявокрил огърличник беше установен в друго традиционно място - „Атанасовското езеро“. На 8 юни там бяха наблюдавани 13 двойки, а на 11 юни по експертна оценка 22-33 двойки.

Състояние на популацията - обобщение

Данните показват, че гнездовата численост на вида е около **300 двойки**, които се разпределят с почти еднакъв процент в Горнотракийската низина – 41% и в Бургаските влажни зони – 42%. Останалите проценти са за популацията по Дунавското крайбрежие. Според нас в страната има още нерегистрирани находища. Всеки язовир и микроязовир в страната, който в околностите си има ниви със слънчоглед, люцерна или царевица представлява подходящо местообитание за вида. За да се оцени тенденцията на Българската популация е необходимо да се направи едновременно проучване във всички подходящи местообитания на вида, което означава да се обходят всички язовири и микроязовири, оризища и рибарници и техните околности в рамките на една година. По този начин ще се оцени пълната гнездова численост на вида и на последващ етап да се оцени тенденцията на популацията.

През 1985 г. гнездовата численост на кафявокрилия огърличник не е оценена, като са посочени числеността на вида само в Атанасовското езеро през отделни години (Ботев, Пешев отг. ред., 1985). През 1997 г. гнездовата численост е 25-50 дв. (Костадинова, 1997). По-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 38 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 100-150 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България от 2007 г. посочва обща численост на вида 140 -180 двойки.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2013–2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 100 – 300 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2001–2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) също флуктуираща. Националната миграционна популация се оценява на 600-1100 индвиди.

Световната популация се смята, че намалява, въпреки че някои части на популацията са стабилни, а за други тенденцията не е ясна. Европейската популация се оценява на 7800-14900 двойки и тенденцията й е флуктуираща (BirdLife International 2015).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Необходимо е да се направят конкретни продължителни проучвания в поне 3 колонии на вида. Съотношението на излетели млади и възрастни в колониите на вида е вероятно около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Кафявокрилият огърличник гнезди в посеви и други (едногодишни) тревни култури (особено в ниви с царевица, слънчоглед и памук в началния стадий на развитие на растенията), в степни и сухолюбиви тревни съобщества по варовити терени, обикновено използвани като пасища, също в засолени терени с халофитна растителност, в тревна растителност разположени близо до езера, блата, речни разливи, оризища, язовири и микроязовири или край морския бряг. Също така търси места, където пасе или преминава едър рогат добитък и коне (Нанкинов и др., 1997). Последното бе доказано и от полевите изследвания през 2021 г. Поради съкращаване на наличните площи от тези типове местообитания през последните години се наблюдава, че колониите на огърличника заемат окрайнините на слънчогледови ниви (**Фиг. 4-33**). Предпоставка за това са, че видът гнезди в степни съобщества от Казашки бодил (*Xanthium spinosum*). Като пролетна култура при развитието си в началото на м. май слънчогледът много прилича на казашки бодил, което кара птиците да търсят защита от хищници при гнездене в такива ниви. Това явление се наблюдава в повечето от колониите в Тракия, както и тази край Атанасовското езеро.

***Фиг. 4-33**. Типична гнездови местообитание край Рибарници Труд (сн. Любомир Профиров)*

4.5.2. Скитане

Гнездещо-прелетна птица, която извън гнездовия период може да бъде наблюдавана на много места край водоемите в цялата страна.

4.5.3. Миграция

Пролетната миграция на вида е април-май, а есенната - от средата на юли до октомври. В миналото се срещала на големи ята от март до ноември по Дунавското и Черноморското крайбрежие, а също и в Югозападна България. През нашата страна прелитат индивиди, мътещи в Румъния, по Северното Черноморско крайбрежие и вероятно в Унгария. Лети на малки ята от няколко екземпляра, рядко повече. Интензивна миграция е отбелязана на 8 и 16 август 1972 г. над Кумлушката низина (край Бургас), когато преминават съответно около 100 и 600 инд. (Нанкинов и др., 1997). На Поморийското езеро, където видът се концентрира по време на миграция сме установявали 115 птици на 18 юли 2020 както и други 104 птици (устно съобщение на В. Младенов) на 18 април 2020. Тези стойности са по-високи от установените от нас за Бургаските езера в периода 1998-2002 (Dimitrov et al., 2005), когато максимумите са 30 и 61 индивиди.

4.5.4. Зимуване

Зимува в Югозападна и Южна Африка. Прелетни птици са намерени в много средно- и западноевропейски страни (Нанкинов и др., 1997). Видът не зимува в страната.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на кафявокрилия огърличник, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за кафявокрилия огърличник.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на огърличниците. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Белобуза рибарка, *Chlidonias hybrida*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Белобуза рибарка
Латинско име - *Chlidonias hybridus* (Pallas, 1811)
Sterna hybrida Pallas, 1811; Иванов, 1985: 118; Симеонов, Мичев, 1991: 148; Нанкинов и др., 1997: 306.
Други имена: Белобрада рибарка

Описание
Спада към т.нар. блатни рибарки, род *Chlidonias*. Отличават се от другите рибарки по по-късите и широки крила и по-слабо врязаната опашка. Има възрастов и сезонен диморфизъм. Възрастните птици през лятото са сиви, по-тъмни по корема и слабините, челото, темето и тилът са черни, а крилата отдолу, бузите и гърлото са бели. Клюнът е тъмночервен. Краката са яркочервени. През другите сезони челото е бяло, темето - изпъстрено с черни ивици, а тилът е черен. Горната страна на тялото е светлосива, а долната бяла. Пред окото има тъмно петно. Клюнът е черен, краката кафяво-червени. Младите са с чернокафяви петна по гърба и опашката, а главата е като на възрастните в зимно оперение. Може трудно да се отличат от младите на черната и белокрилата рибарка по окраската на гърба и кръста (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване
В България гнезди само колониално като двойките в една колония са между 5 и 40 (Нанкинов и др., 1997). Най-много са установени на о. Белене – 160 (Иванов, 1985). Най-малкото разстояние между гнездата е 1 m, обикновено между 1 и 5 m (del Hoyo et al., 1996). Гнездата са построени върху коренища или листа на водна лилия (*Nymphaea alba*), непосредствено на водната повърхност. Гнездото представлява купчина водна растителност или суха трева, поставено върху плаваща и изникваща растителност над вода с дълбочина 60-80 cm или върху дъното на много плитка вода. Размери на гнездата: диаметър на гнездото (40) 430 (300–640) mm, диаметър на ямката (40) 120 (80–200) mm, дълбочина на ямката (40) 20 (15–30) mm, обща височина на гнездото (40) 150 (100–260) mm, височина над водната повърхност (40) 30 (25–50) mm. Женската снася в началото на юни. Пълното мътило е от 3 (1-5) яйца с овална форма и сложно оцветяване - зеленикави, кафеникави или сивкави с повърхностни шарки по-гъсти към тъпия край. Размера на яйцата в mm е (51) 36,1-43,4 x 26,5-29,4. Тегло около 17g. Има едно поколение годишно през периода май-юни. Инкубационния период е 18–20 дни. Хранят и двамата родители. Иванов Б. (устно съобщение) дава следната информация за люпилата в рибарници Мечка: на 29.06.1988 г. – 16 гнезда с 3 яйца, 30 гнезда с 2 яйца и от 66 гнезда малките са били напуснали гнездото. Излюпените малки могат да бягат и да плуват, но остават в гнездото до 2 седмици. В първите дни след излюпването малките се крият във водната растителност. Започват да летят на 23-25 дневна възраст. Половата зрялост настъпва на 2 годишна възраст (Нанкинов и др., 1997).

Хранене
Състава на храната се състои от сухоземни и водни насекоми (напр. Dytiscidae, възрастни и ларви Odonata, Orthoptera, летящи мравки и комари), жаби, паяци, попови лъжички, малки раци,

скариди и дребни риби (del Hoyo et al., 1996). Храни се предимно с насекоми, които лови над водата в полет. По-рядко се храни с дребни рибки и земноводни. Могат да се хранят на разстояние до 9 km от местата за размножаване, но по-често в рамките на 1 km (del Hoyo et al., 1996).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Вид на Стария свят, който гнезди в 5 обособени района: европейско-средноазиатски, източноазиатски, индийски, африкански, австралийски. С петнисто разпространение в Европа, Азия и Австралия. Среща се в почти цяла Африка, без Сахара и Централна Западна Африка. В Южна Африка и Мадагаскар видът е постоянен. Постоянен е и в някои държави от Южна Европа, Северна Африка и Югоизточна Азия. В Европа гнезди разпръснато (**Фиг. 4-34**), с разпокъсан ареал, предимно в държавите от Южна Европа – Испания, Франция, Италия, Гърция, Турция, България, Черна гора, Албания, но и в някои държави от Средна и Източна Европа – Унгария, Полша, Беларус, Украйна, Румъния, Молдова и Русия. Вид с изключително голям ареал (del Hoyo et al., 1996; Нанкинов и др., 1997).

Фиг. 4-34. *Разпространение на белобузата рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Понастоящем гнезди разпръснато до групирано, основно по р. Дунав и в Дунавската равнина. С изолирани находища по Черноморското крайбрежие, в Тракийската низина и Софийското поле.

Разпространение преди 2010 г.

В миналото е гнездил в единични находища. В края на XIX и началото на XX в. гнезди по поречието на р. Дунав (1890 г. Свищовско блато, 20–30 дв.), наблюдаван през гнездовия период и по Черноморското крайбрежие (1890 г. до Варна), но без данни за размножаване (Янков ред., 2007). До средата на XX в. липсват данни за други находища (Патев, 1950). По-интензивните проучвания след 1950 г. установяват гнездовища и на други места по Дунавското крайбрежие -

Свищовско, Беленски острови, ез. Сребърна, Гарванско блато, блато Малък Преславец, рибарници Мечка, възможно в Бургаските езера (Иванов, 1985; Нанкинов и др., 1997; Янков ред., 2007). Предполага се гнездене и по Черноморското крайбрежие, особено в Дуранкулашкото езеро, където през юни и юли 1952 г. са наблюдавани 5 екз. (Петров, Златанов, 1955). Във влажните зони около Бургас са отбелязани индивиди през юли 1960 г. (Простов, 1964), впоследствие видът е наблюдаван през гнездовия период и в Атанасовското езеро, ез. Вая и по Дяволска река (Иванов, 1985). Наблюдения има и във вътрешността на страната – в Софийското поле (юли 1967 г. около Челопечене – Симеонов, Софрониев, 1968). Както за Черноморското крайбрежие, така и за вътрешността обаче липсват данни за сигурно гнездене. И след 1980 г. видът се размножава само по Дунавското крайбрежие – през 1988 г. в ез. Сребърна, Гарванското блато и блатото Малък Преславец гнездят общо повече от 200 дв., а в рибарниците Мечка – 112 дв. (Нанкинов и др., 1997). И през 1980–1990 г. неразмножаващи се индивиди и групи се срещат през гнездовия период по Черноморското крайбрежие и вътрешността на страната, включително на нови места (28.06.1989 г. в микроязовир до Омуртаг). През периода 1990–2005 г. като цяло популацията остава стабилна (Янков ред., 2007) (**Фиг. 4-35**).

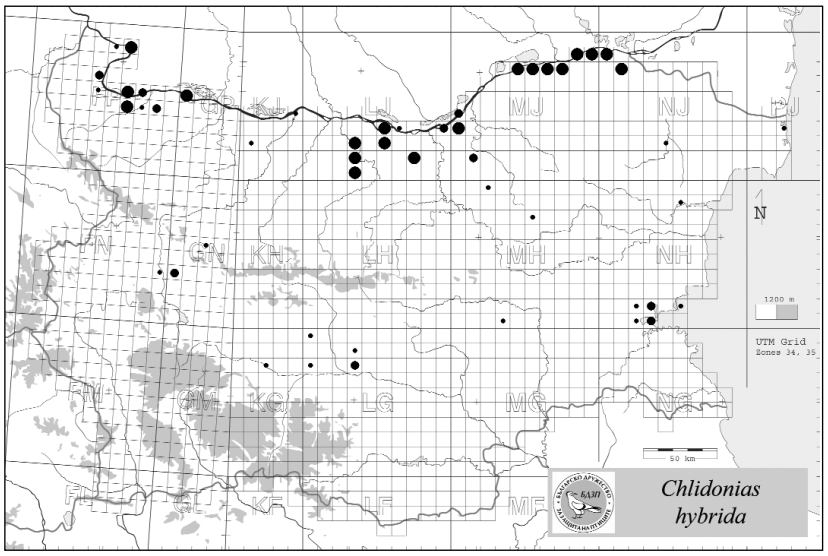

***Фиг. 4-35**. Гнездово разпространение на белобузата рибарка в България (по Атлас на гнездящите птици в България, Янков, отг. ред., 2007)*

В големите крайдунавски водоеми видът е широко разпространен. Количеството на размножаващите се птици силно варира през годините. В ЗМ „Калимок–Бръшлян“ се размножават 20–500 двойки, в рибарниците Мечка са се размножавали около 5–210 двойки, като видът вече не гнезди там, в Сребърна – до 250 (Kambourova, 2005), в рибарниците Хаджидимитрово, Персинските блата, нередовно в рибарници в Северна България – до 40–50 (Шурулинков и др., 2005), блатото Малък Преславец – 40–120 двойки. Размера на колониите в блатата, езерата и рибарниците зависи от нивото на водата. По-висока е числеността в години с високо ниво на водата през пролетния и летния период.

Разпространение след 2010 г.

Видът се наблюдава често в различни влажни зони на територията на страната, в равнинните и в ниски части. Гнездовата популация на вида е основно по р. Дунав и в Дунавската равнина, като има гнездови находища и по Черноморското крайбрежие, в Тракийската низина и Софийското поле.

По данни на ИАОС през 2013 и 2014 г. гнездене на вида е регистрирано по р. Дунав – о. Персина и рибарници Калимок, както и около Ореш, Крива бара и Ситово, близо до р. Дунав, в Дунавската равнина. Вероятно гнездене на 10 двойки рибарки е отбелязано на Шабленската Тузла, а възможно гнездене на вида във вътрешността на страната е установено в язовир на Текирска река, южно от гр. Чирпан.

По данни на БДЗП за периода 2014-2021 г. видът гнезди в следните локалитети по поречието на р. Дунав и Дунавската равнина: Видинско блато, Арчарско блато, разливи при с. Добри дол и с. Сливата, Рибарници Орсоя, Островско блато, Блато Кайкуша, Персински блата, Рибарници Хаджи Димитрово, Комплекс Калимок, блато Малък Преславец, Гарванско блато и езерото Сребърна.

Възможно е видът да гнезди и в Тунджанската и Горнотракийската равнина, без да има сигурни данни за това. Наблюдения на вида в гнездовия период има в рибарници Коньово и яз. Асеново (Даскалова и др., 2020).

На **карта № 1-4** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на белобузата рибарка по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-4** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

Гнездовата популация на вида е основно по р. Дунав и в Дунавската равнина, като има гнездови находища и по Черноморското крайбрежие, в Тракийската низина и Софийското поле.

Река Дунав и Дунавска равнина

Дунавското крайбрежие е основното гнездовище на вида. Размерът на дунавската популация е между 339 и 1637 г. размножителни двойки (Shurulinkov et al., 2019). Няма ясна тенденция в числеността поради значителните колебания (**Фиг 4-36**). Най-голям брой са регистрирани в рибарниците Калимок (24% от всички преброени двойки), блатата на о-в Персин (24%) и в езерото Малък Преславец (12%). Проучването по р. Дунав (2006 – 2013 г.) ясно показа, че броят на гнездящите рибарки се е увеличил през последните години. Числеността по българския участък на р. Дунав е от 300-1650 двойки, с отделни колонии над 500 двойки в отделни години (в блатата на Персина и Калимок). Гнездене на вида извън поречието на р. Дунав е локално и нередовно, характерно за Дунавската равнина, и колониите не са по-големи от 20-30 двойки (Шурулинков и др., 2005; Shurulinkov et al., 2013).

Рибарници Орсоя

Видът е гнездил в зоната през 2010 г., когато там са наблюдавани 10-15 дв. (Матеева и др., 2013). В ОВМ „Рибарници Орсоя“ са отчетени 8-30 дв. (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). Изследванията на Shurulinkov et al. (2019) за годините 2006-2013 посочват гнездене на вида в рибарници Орсоя през 2010 и 2013 г.

Рибарници Мечка

В периода 2006-2013 г. видът гнезди в рибарниците с численост 0-50 инд. (Shurulinkov et al., 2019). Видът е гнездил в зоната през 2010 г., когато там са наблюдавани 45-50 дв., а през 2011 г. са гнездили 18 дв. (Матеева и др., 2013). В ОВМ „Рибарници Мечка“ са отчетени 110-200 дв. (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). Белобузата рибарка е наблюдавана в зоната и на 31.05.1998 г. с численост 51 инд. (Л. Профиров, лично съобщ.). Василев (1999) посочва като гнездящи в рибарниците между 10 и 100 двойки. След 2013 г. няма данни за гнездене на вида в рибарниците и защитената зона.

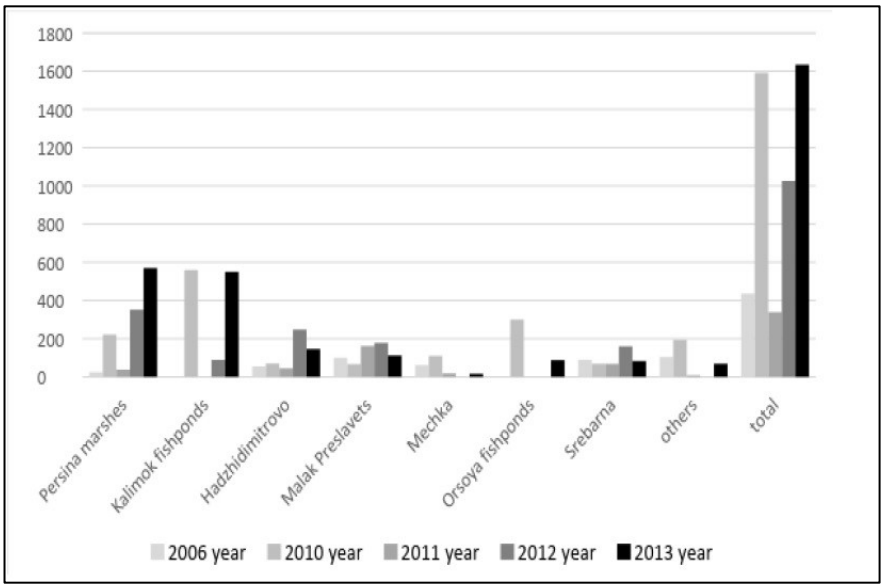

***Фиг. 4-36**. Численост и разпространение на белобузата рибарка в българския участък на р. Дунав. (по Shurulinkov et al., 2019)*

Комплекс Калимок

Едно от най-значимите гнездовища на вида. Тук гнездят големи колонии от белобузи рибарки до 400 – 500 двойки (Доклад Зелени Балкани, 2001). През пълноводните 2010 и 2013 г., когато в басейните на рибарниците е имало голямо количество вода, белобузата рибарка достига численост над 500 двойки (Shurulinkov et al., 2019). В ОВМ „Комплекс Калимок“ са посочени 20-450 гнездящи двойки (Куцаров и др., 2007). Според Чешмеджиев и Георгиев (2018) видът гнезди в зоната с 560 двойки през 2010 г., каквато е и числеността в стандартния формуляр на зона „Комплекс Калимок”. Числеността на вида през 2012 г. е 89 двойки, през 2013 г. - 550 двойки, през 2014 г. - 487 двойки, през 2017 - 90-110 двойки и през 2018 г.: 280 - 320 двойки.

Комплекс Беленски острови

Видът гнезди в големи численост в блатата на о. Белене. Според СФ на ЗЗ „Комплекс Беленски острови” в зоната гнездят между 45 и 570 двойки. Тук са едни от най-значимите гнездовища на вида. В Мъртво блато през 2001 г. са гнездили 10-15 двойки, през 2004 г. – 40 - 50 двойки (Shurulinkov et al., 2019). В Мъртвото блато през последните години гнездят 15-80 двойки. Числеността на вида е по-висока при по-високи води на р. Дунав (ПУ на ПП „Персина”). През отделни години обаче техния брой може да надхвърли 500 двойки. Колониите са разположени

върху обраствания от водна лилия, обособени на групи на отстояние от 30 до 60 m една от друга и разстояние между гнездата от 3 до 5-10 m едно от друго (Иванов, 1985).

Малък Преславец

В периода 2006-2013 г. в блатото Малък Преславец са отчетени 12% (41-196 дв.) от общия брой гнездящи двойки по поречието на Дунав (Shurulinkov et al., 2019). Видът е гнездил в зоната през 2011 и 2012 г. с численост съответно 162 дв. и 178 дв. (Матеева и др., 2013). В ОВМ „Блато Малък Преславец“ са отчетени 13-50 дв. (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). В Червена книга на България е посочено, че в зоната се размножават между 40 и 120 дв. белобузи рибарки (Василев и Иванова, 2015). В блатото колонията се разполага върху водните лилии. Броят на гнездата всяка година е различен, но средно наброява около 40 двойки (Й. Куцаров, in litt.). През 2018 г. са наблюдавани 100 инд. строящи гнезда (observation.org). Чешмеджиев (БДЗП) отбелязва до 240 дв. в периода до 2021 г.

Сребърна

В периода 2006-2013 г. видът гнезди в зоната с численост около 40-160 дв. (Shurulinkov et al., 2019). Видът е гнездил в зоната през 2012 г. с численост 160 дв. (Матеева и др., 2013). В ОВМ „Сребърна“ са отчетени 150-500 дв. (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). През 2014 г. в зоната са отчетени между 90 и 110 дв. През периода 2001-2003 г. в езерото гнездят 25-40 двойки като колониите се разполагат върху листа на водна лилия (Kambourova, 2005).

Цибърско блато

Белобузата рибарка е нередовно гнездящ вид в защитена зона „Цибърско блато“. Причината за това е нерегулярното наличие на воден стълб в зоната. При години с високи нива на р. Дунав белобузата рибарка е добре представена в зоната и обратно. Понякога видът гнезди и в напоителните канали. 30 двойки са наблюдавани на 10.06.2006 г.; 40 двойки са установени на 29.06.2010 г. (С. Чешмеджиев - непубл. данни). След това липсват данни за гнездене на вида в зоната. В стандартния формуляр на зоната популацията на вида е оценена на до 60 гнездящи двойки.

Чешмеджиев (БДЗП) по лични наблюдения посочва следните гнездови численост на белобузата рибарка по поречието на р. Дунав между 2014 и 2021 г. (**таблица 4-9**).

Таблица 4-9 *Гнездови численост на белобузата рибарка по поречието на р. Дунав между 2014 и 2021 г. (Чешмеджиев (БДЗП), лични наблюдения)*

Място	брой двойки
Видинско блато	0-15
Арчарско блато	0-10
разливи при с. Добри Дол и с. Сливата	0-44
Рибарници Орсоя	0-37
Островско блато	0-5
Блато Кайкуша	0-7
ПР "Персински блата"	197-400
Рибарници Хаджидимитрово	97-134

Комплекс Калимок	110-487
Малък Преславец	112-240
Гарванско блато	0-14
Сребърна	114-350

Дунавска равнина

Видът гнезди изключително нередовно в блато Кайкуша. Оценката на гнездящата популация в блатото в периода 2010–2018 г. е: 0 – 5 дв. през 2010 г., 0 – 3 дв. през 2011 г., в периода 2012 – 2017 г. белобузата рибарка не гнезди в блато Кайкуша, а през 2018 г. техния брой е бил 0 – 7 двойки (Чешмеджиев, 2018). През 2019 г. оценката на гнездящата популация в ЗМ „Кайкуша“ е 0 – 10 дв., а през 2020 г. – 0 – 6 дв. (Чешмеджиев, непубл. данни). Данни за гнездене на вида има в разливи на р. Осъм до с. Новачене, където през 1998 г. са установени 2 гнездящи двойки и още 16 инд. готвещи се за гнездене. В микроязовира на Драгомирово на 19.06.2000 г. – колония от 15 гнездещи двойки, в рибарниците при с. Тотлебен на 19.06.2003 г. – 20 - 25 гнездещи двойки, на 8.06.2004 г. – 15-18 гнездещи двойки, на рибарници Хаджидимитрово през май 2004 г. – 30 гнездещи двойки (Шурулинков и др., 2005).

Данни от теренни изследвания

Рибарници Орсоя

Белобузи рибарки бяха наблюдавани от нас на 11.05.2021 г. да прелитат над рибарниците. Понастоящем рибарниците не са действащи и техния воден режим не се поддържа. По време на нашите наблюдения през май 2021 г. в по-голямата си част рибарниците бяха пресъхнали. В бившите рибарници и в Защитената зона няма подходящи местообитания за гнездене на вида. Единствено при оводняване на басейните може да се подобри тяхното състояние.

На 14 май 2021 г. белобузи рибарки наблюдавахме в блатото при с. Добри дол, което не попада в ЗЗ „Рибарници Орсоя”, но гнездене при следващи посещения през м. юни не беше доказано.

Моминбродско блато

През май и юни 2021 г. беше установено гнездене на вида в Моминбродското блато, намиращо се в кв. Момин брод, гр. Лом. В южния край на блатото беше сформирана малка колония от 6 двойки белобузи рибарки.

Рибарници Мечка

Видът не беше отчетен при нашите теренни проучвания през гнездовия период на 2021 г. Понастоящем рибарниците не са действащи и техния воден режим не се поддържа. През май 2021 г. в по-голямата си част бяха пресъхнали. В рибарници Мечка, както и в Защитената зона „Рибарници Мечка” няма подходящи местообитания за гнездене на вида. Единствено при оводняване на част от басейните може да се подобри тяхното състояние и те да станат подходящи за гнездене на вида.

Цибърско блато

По време на теренните проучвания през 2021 г. белобузата рибарка не беше регистрирана като гнездящ вид в Цибърското блато и ЗЗ „Цибърско блато”.

Комплекс Калимок

По време на теренните проучвания през май и юни 2021 г. в комплекс Калимок са установени 237 индивида, от тях 69 в подходящо гнездово местообитание в рибарници Изток. Вероятно през 2021 г. в зоната се гнездили около 40 дв. белобузи рибарки.

Малък Преславец

През гнездовия период на 2021 г. (19.05.2021 и 24.06.2021) са отчетени общо 8 инд. Гнездене на вида обаче не беше установено. Един индивид е наблюдаван в блатото на 10.07.2021 г. Тези данни показват, че през 2021 г. видът не е гнездил в зоната.

Сребърна

През гнездовия период на 2021 г. в Сребърна беше отчетена една колония на вида с численост 35 дв., която се намира в западните части на резервата и е разположена изключително върху водни лилии. Поради редуциране на съобществата от водна лилия в резервата значително намалява числеността на колониите на вида. Причината за намаляването на съобществата от водна лилия се дължи на големите изменения във водното ниво на езерото през годините.

Дунавска равнина

През 2021 г. гнездене на вида бе установено в някои микроязовири и рибарници в Дунавската равнина. В язовир при с. Овча могила на 25.05.2021 г. установихме гнездене на 10-17 двойки белобузи рибарки. Видът гнезди и в рибарници Хаджи Димитрово – 4 двойки, язовир до с. Павел – 3 двойки. През м. юни наблюдавахме птици и в други микроязовири във вътрешността на страната, но без да бъде установено гнездене – яз. до с. Осен – 6 инд. на 9.06.2021, яз. Септемврийци – 12 инд. на 11.06.2021, яз. при с. Добролево – 5 инд. на 11.06.2021 г.

В Южна България и района на Тракийската низина видът е наблюдаван на 10.06.2021 – оризища при с. Шишманци – 8 инд. и на 16.06.2021 при с. Калояново – 10 инд., но без данни за гнездене.

Състояние на популацията - обобщение

Цялата популация на белобузата рибарка в страната се размножава по поречието на р. Дунав и прилежащите влажни зони. Оценката на популацията е около **300-1700 двойки**. Числеността на вида в отделните гнездовища е флуктуираща и всяка година зависи от наличието на подходящи местообитания за гнездене и търсене на храна.

Популацията на белобузата рибарка в България се оценява на 400 гнездящи двойки през 1997 г., като най-големите колонии достигат до 160 двойки на остров Персина (Нанкинов и др. ал.1997). През 2007 г. числеността на вида на национално ниво е оценена между 220 и 800 гнездящи двойки (Куцаров и Стефанов, 2007). Според Атласа на гнездящите птици в България (Янков отг. ред., 2007) общата численост в страната е 220–800 гнездещи двойки.

Съгласно докладването през 2019 г. (за периода 2013-2018 г.), гнездящата национална популация се оценява на 320-1680 двойки. Краткосрочната (2000-2018 г.) и дългосрочната (1980-2018 г.) популационни тенденции са флуктуиращи. Мигриращата национална популация се оценява на 5000-10000 индивида.

Глобалната популация се оценява на около 300 000 - 1 500 000 индивида (Wetlands International 2015). Европейската популация се оценява на 66 300-108 000 двойки (BirdLife International 2015).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. Млади птици са наблюдавани в и

около колониите на вида през м. юни и юли. Излетелите млади птици се отличават от възрастните по чернокафявите петна по гърба и опашката. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Видът използва различни местообитания във влажни зони, но показва предпочитание към сладководни блата с разпръснати басейни, особено там, където заобикалящата растителност се пашува от говеда или коне (Richards, 1990). Често се среща във вътрешни езера, реки, блата, временни басейни (напр. в Африка), изкуствени езера и дренажни езера, покрити с водни лилии (напр. в Италия), блата, речни басейни, резервоари, големи язовири, канализационни езера, наводнени солници (del Hoyo et al., 1996) и оризови полета (del Hoyo et al., 1996).

У нас видът предпочита блата, мочурища, постоянни сладководни езера, рибарници, гъсто обрасли с надводна и околоводна растителност. По време на миграция се среща и в соленоводни водоеми. Предпочита литоралната зона с дълбочина на водата от 1 до 2 m (Василев и Иванов, 2015 в Червена книга на България; Nesterenko, 2000). Гнезди върху листа на водни лилии с плътност 25-40 двойки на около 40 m^2 (Kambourova, 2005).

По време на миграции се наблюдава в редица вътрешни водоеми и микроязовири, както и по Черноморското крайбрежие и край черноморските езера.

4.5.2. Скитане

Северните популации на вида са пълни мигранти, докато тези в тропическите райони са скитащи или извършват кратки локални придвижвания.

След размножителния период птиците тръгват към местата за зимуване. В извън гнездовия период се хранят по водоемите на малки групи или в смесени ята с други рибарки. През лятото млади, негнездящи индивиди скитат по водоемите на страната (Нанкинов, 2012).

4.5.3. Миграция

Мигриращата национална популация се оценява на 5000-10000 индивида.

Пролетният прелет на белобузата рибарка е много по-добре изразен от есенния. Най-рано в Северна България видът е наблюдаван на 14.04.2000 г. – 5 екз. на рибарници Обнова, а в Южна България на 3.04.2019 – 3 екз. в рибарници Коньово. Прелетът преминава основно в периода от средата на април докъм 20 май. В Южна България видът мигрира главно от 15 април до 15 май като миграцията продължава до края на май. Белобузите рибарки при миграция образуват малки ята от 5 до 40 птици. По-големи мигриращи ята са наблюдавани на яз. Болярско 1 – 35 екз. на 22.04.2009, на яз. Ц. Церковски – 39 екз. на 19.04.2009, на яз. Раднево – 28 екз. на 19.04.2011. През пролетта видът е наблюдаван също на Стралджанското блато, рибарници Николаево, Мечкаревските дупки, Сливенско, яз. Пет могили и др. (Шурулинков и др., 2005; Даскалова и др., 2020).

През есента белобузата рибарка в Дунавската равнина е наблюдавана на 19.09.2000 г. – 1 екз. при устието на р. Осъм и на 11.10.1999 г. – 2 екз. на рибарници Обнова. Есенната миграция е основно от средата на септември до края на октомври, но в Южна България птици са наблюдавани през ноември и дори през декември – 2 екз. на 5.12.2010 на яз. Овчарица. През есента наблюденията на мигриращи птици са по-малко в сравнение с пролетта. В Южна България

и Тракийската низина наблюдения на вида има на 23.09.2008 и на 22.10.2008 на Мечкаревските дупки, съответно 28 екз. и 1 екз., на яз. Овчарица на 16.09.2009 – 2 екз, на 7.11.2010 – 2 екз. (Шурулинков и др., 2005; Даскалова и др., 2020).

В Бургаските влажни зони белобузата рибарка е обикновен есенен мигрант като най-много индивиди са отчетени в езерото Вая през август 2002 г. – 162 инд. Средните месечни числености за Бургаските влажни зони по време на пролетната миграция варират между 16-24 инд., а по време на есенната миграция между 2 и 92 инд. (Dimitrov et al., 2005).

4.5.4. Зимуване

През зимата видът не е регистриран у нас. Видът не зимува у нас.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на белобузата рибарка, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни, но се дължат основно на наводняване на гнездата в резултат на рязко покачване на водите във влажните зони, където гнезди, а също и в резултат на безпокойство в началото на гнездовия период.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на рибарките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Черна рибарка, *Chlidonias niger*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Черна рибарка

Латинско име - *Chlidonias nigra* (Linnaeus, 1758)

Sterna nigra Linnaeus, 1758; *Sterna fissipes* L. Elwes, Buckley, 1870; *Sterna nigra* Radakoff, 1979; *Sterna fissipes* Pall., Radakoff, 1979; *Hydrochelidon nigra (*L.), Reiser, 1894;

Други имена: Траурна рибарка

Описание

Отнася се към така наречените блатни рибарки, род *Chlidonias*. Отличават се от другите рибарки по по-късите и широки крила и по-слабо врязаната опашка. Има възрастов и сезонен диморфизъм. Възрастните птици през лятото са черни със сиви гръб и крила и бяла подопашка. Главата е черна, клюнът и краката също са черни. През есенно-зимния период са като

възрастните на белобузата рибарка, но с по-черно теме и с черно петно зад окото. Има характерни черни петна отстрани на гърдите в основата на шията. Краката са кафяво-червени. Младите наподобяват тези на белобузата рибарка. Наподобяват възрастните черни рибарки в зимно оперение, но гърбът и крилата отгоре са пъстро сивокафяви. Краката са кафяво-червени. Клюнът е черен (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Гнездящо-прелетен и преминаващ вид. Мъти в колонии, често с белобузи и речни рибарки, рядко единично. Гнездото се разполага върху листата на плаващата растителност, по-рядко на туфи от тръстика. Гнездото може да бъде ниска сгъстена могила от растителни материали, поставена в много плитка вода или върху плаваща постелка от водна растителност над вода с дълбочина повече от 50 cm. Гнездото е от стебла и листа на водни растения и има следните размери (mm): (14) външен диаметър: 170 (140–190), вътрешен диаметър: 95 (90–100), дълбочина на ямката: 20 (10–45). Разстоянието между гнездата е от 0,5 до 7 m. Снасянето на яйцата е в края на май – до средата на юни. Гнезда с пълни люпила у нас са установени между 22 май и 14 юни (Простов, 1964). Мътилото съдържа обикновено 3 яйца. Яйцата са маслинено-зелени или тъмнокафяви със сивкави петна и кафяви или черни шарки. Средните им размери са 34,5x25,2 mm (20) (33,0–36,5 x 24,0–25,8). Мътят и двете птици. Инкубационния период е 18-22 дни. Малките се появяват най-често към края на юни и са гнездобегълци. След излюпването се крият във водната растителност. Започват да летят след 18–21 дни. Полова зрялост настъпва не по-рано от втората година (Нанкинов и др., 1997).

Хранене

Храната включва ларви на водни насекоми, дребни ракообразни и др. При размножаване храната се състои предимно от насекоми (напр. Chironomids, Odonata, Ephemeroptera и Coleoptera), както и малки риби и земноводни (напр. попови лъжички и жаби). При миграция и през зимата диетата на вида се състои предимно от морски или сладководни рибки, въпреки че могат да се приемат и насекоми и ракообразни.

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Холарктичен вид, обитаващ Европа (**Фиг. 4-37**) и Азия от Франция и Южна Испания до ез. Байкал и Северна Америка – между 60º и 40º с. ш. Вид с изключително голям ареал. Среща се в Стария и Новия свят. Обхвата на разпространение на вида е от Южна Скандинавия до Южна Испания, на изток през Европа и Западна Азия до Централна Монголия. Индивидите от тази област зимуват предимно на атлантическото крайбрежие на Африка, от Западна Сахара до Южна Африка (Нанкинов и др., 1997).

Фиг. 4-37. *Разпространение на черната рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

В миналото е гнездил по блатата около Дунав и по Черноморското крайбрежие (Нанкинов и др., 1997). Сега е с неясно разпространение и численост. Нередовно и в много малък брой гнезди в блатото при с. Малък Преславец и в резервата „Сребърна“ (Kambourova, 2005). Потенциал за гнездене имат и в някои рибарници във вътрешността на страната.

С малко на брой разпръснати гнездовища основно във влажните зони по поречието на р. Дунав и прилежащите му части на Дунавската равнина. С по-ниска степен на достоверност за гнездене установен в Софийското поле и Тракийската низина, там и по долината на р. Струма, Черноморското крайбрежие и Дунавската равнина са наблюдавани летуващи или неразмножаващи се индивиди (Янков, ред., 2007).

Разпространение преди 2010 г.

През XIX и първите десетилетия на XX в. широко разпространен и изобилен гнездящ вид. Мъти основно по блатата около р. Дунав (1890 г. до Лом; 1890 г. в Свищовското блато; до устието на р. Янтра, в ез. Сребърна - 1890 г.). Намиран в Софийското поле (1890 г. и 1893 г. по р. Искър около Кубратово и Негован, 1903 г. и 1931 г.; 1897 г. при Драгоманското блато; 1904 г. до София; 1948 г. до Алдомировското блато). Във вътрешността е наблюдаван през гнездовия период в Синделското блато (2–3 дв. - 1890 г.), а по Черноморското крайбрежие – само в Поморийското езеро (юли 1946 г.). След средата на XX в. сведения за колонии или многобройни гнездящи двойки липсват, което вероятно е свързано със спад в популацията поради пресушаването на блатата през периода 1920–1950 г. След 1950 г. се размножава предимно по Дунавското крайбрежие – в ез. Сребърна (около 25 дв. през 1960 г.; 3 гн. през 1972 г.; 1 не гнездяща дв. през 1977 г.), Гарванското блато (около 25 дв. през 1960 г.) и блатото Малък Преславец. Гнезди и по Черноморието – в Дуранкулашкото и Шабленското езеро, в Атанасовското езеро (20–25 гн. през 1956 г.), ез. Вая (2 гн. през 1956 г.) и на о. Свети Тома (1962 г.). Наблюдения има и от вътрешността на страната (12 екз. до яз. Копринка на 06.1972 г.; 4 екз. в микроязовир до Омуртаг на 06.1989 г.), но вероятно те се отнасят за скитащи индивиди (Янков, ред., 2007).

След 1970 г. е отбелязано намаляване на колониите и все по-нередовно размножаване, дори в основни гнездовища покрай р. Дунав. През периода 1990–2005 г. като цяло гнездовото разпространение на вида се запазва, като популацията продължава да намалява (Янков, ред., 2007).

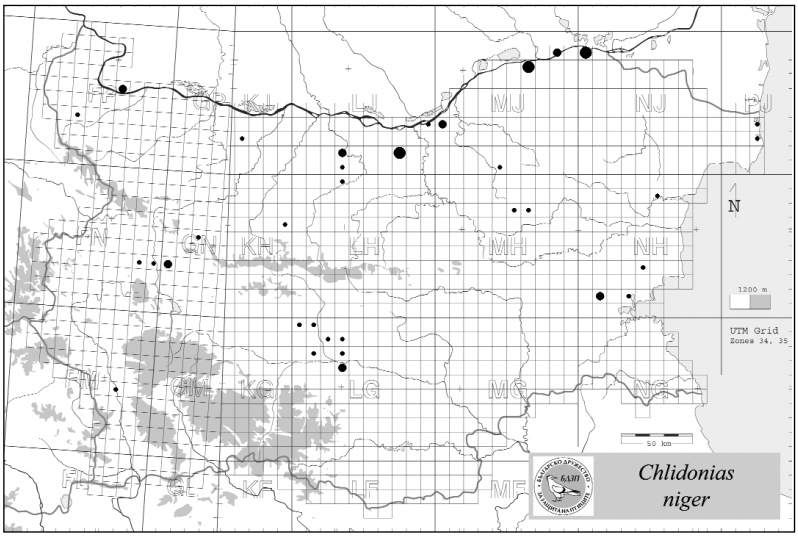

***Фиг. 4-38**. Гнездово разпространение на черната рибарка в България по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

Разпространение след 2010 г.

След 2010 г. наблюденията на черни рибарки са основно на мигриращи през страната птици. Освен по Дунавското и Черноморско крайбрежие, основни локации са Дунавската равнина, поречието на р. Марица, Тракийската низина, Софийското поле.

Гнездовото разпространение на вида е главно по Дунавското крайбрежие – Персинските блата и рибарници Калимок, ез. Сребърна, с ниски числености и то не всяка година. През 2019 г. в Блатото Песчина на о. Белене са гнездили 18 двойки (Чешмеджиев, лични данни).

Във вътрешността на страната се среща в рибарници Хаджи Димитрово, Стралджанското блато. Редовно се наблюдава в блата и рибарници през пролетните месеци в Софийско, около Челопечене, Долни Богоров, Безден, Петърч, Драгоман, Мрамор и др.

По-значими числености на черни рибарки във вътрешността на страната през 2022 г.: На 14.05.2022 са наблюдавани 40 птици на яз. Ал. Стамболийски край с. Горно Косово, 100 птици на яз. Калояново, както и 20 птици при рибарници Труд, на 11.05.2022 при яз. Сопот – 35 инд., на 1.05.2022 – 40 птици при яз. Тюркмен, Пловдивско.

По данни на ИАОС през 2013 и 2014 г. възможно гнездене на вида е констатирано в кариерните блата край Челопечене, Софийско, както и на Пода край Бургас.

На **карта № 1-5** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на черната рибарка по налични данни и полеви изследвания от 2021-2022 г. На **карта № 2-5** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната и установени негативни промени в някои от тях.

4.4. Състояние на популациите

Понастоящем вероятно видът се размножава и то нередовно в някои Дунавски блата, най-вече в Сребърна, рибарници Калимок, о. Белене и в рибарници Хаджидимитрово. Нередовно отделни двойки или малки групи от двойки гнездят вътре в колониите на белобузите рибарки. Такива случаи са регистрирани в Рибарници Хаджидимитрово, рибарници Мечка и ез. Сребърна. В миналото черната рибарка е била често срещан и многоброен вид в българския участък от р. Дунав, много по-многоброен от белобузата рибарка (Патев, 1950; Паспалева-Антонова, 1961).

Река Дунав и Дунавска равнина

Сребърна

В езерото Сребърна са останали 1-3 двойки от преди многобройната популация на вида (Иванов, 1985). В ОВМ „Сребърна“ са описани 3-9 гнездящи двойки (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). През 2012 г. в колонията на белобузата рибарка е установена само 1 дв. (Shurulinkov et al., 2019). Видът не е гнездил в зоната през периода 2010-2012 г. според Матеева и др. (2013). През 1999 г. в резервата са гнездили 10 дв. черни рибарки, а през 2014 г. е дадена численост 0-2 дв. (Актуализиран план за управление на ПР Сребърна, 2015). Числеността на черните рибарки в езерото Сребърна е оценена на 6-9 двойки (Петков и др., 2007). Съгласно стандартния формуляр на ЗЗ „Сребърна” в зоната гнездят между 0 и 9 двойки.

Рибарници Мечка

Видът е гнездил в рибарници Мечка през 2010 г. с численост 6 дв. (Матеева и др., 2013). В ОВМ „Рибарници Мечка“ са описани 5 дв. (Костадинова и Граматиков, отг. ред., 2007). През периода 1993-1995 г. видът е гнездил в зоната с численост 3-5 дв. (Василев, 2003), а през 2004 една двойка е гнездила сред белобузи рибарки. През 2010 г. са установени 6 дв. също в колония на белобузи рибарки (Shurulinkov et al., 2019). След 2010 г. няма данни за гнездене на вида в рибарниците. Констатирано е също така, че рибарниците постепенно са изгубили значението си като влажна зона след прекратяването на дейността си през 1998 г. След 2010 г. те са напълно сухи, а през 2021 г. е установено, че част от територията е превърната в обработваеми земи или трайни насаждения.

Рибарници Хаджидимитрово

В рибарници Хаджидимитрово е установено гнездене на една двойка в колония на белобузи рибарки на 14-15.07.2004 г. През 2006 г. са гнездили 1-5 двойки, през 2010 г. - 1-3 двойки, през 2013 г. - 4 двойки, също в колонията на белобузи рибарки (Shurulinkov et al., 2019). Видът е гнездил в рибарниците през 2010 г. с численост 6 дв. (Матеева и др., 2013).

Комплекс Калимок

В СЗЗ „Комплекс Калимок“ видът образува най-многочислените колонии за страната: 70 дв. през 2009 г. и 49 дв. през 2013 г. (Shurulinkov et al., 2019a). В ОВМ „Комплекс Калимок“ са посочени 10-15 гнездящи двойки (Куцаров и др., 2007). През 2017 и 2018 г. видът не е установен да гнезди в зоната (Чешмеджиев и Георгиев, 2018). През 2020 г. не е имало вода в басейните на бившите рибарници и видът не е гнездил (Чешмеджиев и Христов, 2020).

Комплекс Беленски острови

В СЗЗ „Комплекс Беленски острови” не е установено гнездене в периода 2006 и 2009 – 2013 г. (Shurulinkov et al., 2019a; Матеева и др., 2013). В Атласа на гнездящите птици в България

не се съобщава видът да гнезди на Беленските острови (Янков отг. ред., 2007). По данни на Чешмеджиев през 2019 г. в зоната са гнездили 18 двойки.

Във **вътрешността на страната** и по Черноморското крайбрежие данни за възможно гнездене на вида има в информационната система на ИАОС. През 2013 г. една двойка в района на Кремиковци и през 2014 г. в ЗМ „Пода” край Бургас, наблюдавани 100 птици. Не е доказано обаче сигурно гнездене на вида. През лятото неразмножаващи се птици са наблюдавани и на 8.06.2008 – 1 екз. на яз. Малазмак, на 2.07.2006 една двойка и на 31.07.2005 една птица на рибарници Николаево (Даскалова, 2020; Тилова и др., 2005).

Данни от теренни изследвания

Сребърна

Видът не беше отчетен при нашите теренни проучвания през гнездовия период на 2021 г. Данните от eBird показват, че видът е наблюдаван в зоната на 04.07.2021 г. с численост 5 инд. Поради редуциране на съобществата от водна лилия в резервата значително намалява числеността на двойките на вида. Причината за намаляването на съобществата от водна лилия вероятно се дължи на големите изменения във водното ниво на езерото през годините.

Рибарници Мечка

Видът не беше отчетен при нашите теренни проучвания през гнездовия период на 2021 г. Понастоящем рибарниците не са действащи и техния воден режим не се поддържа. През май 2021 г. по-голямата си част рибарниците бяха пресъхнали. Поради тази причина към настоящия момент в зоната няма подходящи местообитания за гнездене на вида.

Рибарници Хаджидимитрово

Видът не беше отчетен при теренните проучвания през гнездовия период на 2021 г. Въпреки че в рибарниците гнездиха 4 двойки белобузи рибарки, нямаше гнездящи двойки черни рибарки през 2021 г. в Рибарници Хаджидимитрово.

Комплекс Калимок

През май и юни 2021 г. в зоната са установени 25 инд. Това са хранещи се птици, летящи по реката. Видът не е установен да гнезди в зоната през 2021 г. По данни от https://observation.org, видът е наблюдаван в зоната през 04.2021 г.- 60 инд (Y. Kutsarov), но по-късно през май и юни не е наблюдавано гнездене.

Комплекс Беленски острови

По данни от теренните проучвания в края на април и началото на май 2021 г. са наблюдавани общо 122 птици в района на Персинските блата. По-късно, през юни 2021 г. са наблюдавани 11 птици в близост до о. Милка и 1 птица в западния край на Песчинско блато, но размножаващи се птици не са констатирани. Вероятно през последните години видът гнезди нередовно и с малка численост в района на Беленските острови.

Във вътрешността на страната и **по Черноморското крайбрежие** има няколко наблюдения на вида без да е доказано сигурно гнездене. Това най-вероятно са скитащи се, не размножаващи се птици. По Черноморието черни рибарки са наблюдавани на 26.05.2021 на ез. Дуранкулак – 7 птици, на 1.06.2021 и на 3.06.2021 на Атанасовско езеро, съответно 8 и 9 инд., на 2 и 12.06.2021 на Поморийско езеро общо 3 птици, на 4.06.2021 на Пода – 12 птици и на 10.06.2021 на яз. Порой – 3 птици. В Тракийската низина наблюдения на черни рибарки има на

рибарници Труд – 2 инд. на 4.06.2021, при с. Болярино – 8 инд. на 10.06.2021 и при с. Калояново – 8 инд. на 16.06.2021.

Състояние на популацията - обобщение

Според Червена книга на НР България (1985) гнездовата численост е неизвестна, вероятно само отделни двойки. Гнездовата популация у нас варира между 0 и 100 двойки (Костадинова, 1997). Според по-нови оценки – между 30 и 50 двойки (Нанкинов и др., 2004). В периода 1996–2000 г. тя е била 0–5 двойки. **Сега вероятно е под 20 двойки**. Видът мигрира до късно през май, като в средата на месеца все още се наблюдава интензивен прелет. Тогава се среща в много от езерата покрай Черноморското крайбрежие, но това не може да се приеме за гнездене. По време на миграцията се среща по водоемите в цялата страна като ятата понякога наброяват стотици птици.

Съгласно докладването през 2019 г. (за периода 2013-2018 г.), гнездящата национална популация се оценява на 0-35 двойки. Краткосрочната популационна тенденция (2000-2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (1980-2018 г.) е намаляваща. Мигриращата национална популация се оценява на 7000-11000 индивида.

Глобалната популация се оценява на 800 000 - 1 750 000 индивида като тенденцията е намаляваща (Wetlands International 2015). Европейската популация се оценява на 74 400-154 000 двойки като тенденцията е неизвестна (BirdLife International 2015).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида през м. юни и юли. Излетелите млади птици се отличават от възрастните. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Видът гнезди в пресни или бракични влажни зони като малки басейни, езера, блата, обрасли канали, тихи потоци на реки, заблатени ливади, торфени блата и оризища, показващ предпочитание към добре обрасли площи с рядка водна растителност (напр. *Typha* spp., острица или тръстика) и плаващи водни лилии с вода с дълбочина 1-2 m (Flint et al., 1984; Richards 1990; del Hoyo et al., 1996). Като цяло избягва малки блата с площ под 4 ha.

У нас видът се размножава в блата и други водоеми със стоящи пресни води (рибарници, временни разливи и др.) като разполага гнездата си по плаваща водна растителност в откритите части на водоемите. През останалите сезони се среща по разнообразни водоеми в равнинни райони (Янков, ред., 2007). Минималното разстояние между отделните гнезда е 2,2 m (Нанкинов и др., 1997).

При миграции видът често посещава вътрешни влажни зони, включително басейни, различни типове водоеми, езера и канализационни ферми, както и крайбрежни местообитания и естуари (del Hoyo et al., 1996; Snow and Perrins, 1998). През зимата е предимно крайбрежен, често посещаващ естуари, солници, заливи, крайбрежни ивици и крайбрежни лагуни, както и морски води до 400-600 km от брега (Urban et al., 1986; del Hoyo et al., 1996; Snow and Perrins, 1998).

4.5.2. Скитане

Черната рибарка е изявен мигрант като мигрира както над сушата, така и над морски пространства. След размножителния период, след месец юли, тръгва към местата за зимуване, връщайки се отново на север от края на март. Видът се среща на ята и малки групи през цялата година като се храни обикновено в групи от 2-20 птици по време на размножителния сезон и се събират на по-големи ята при миграция и през зимата, следвайки често пасажи от хищни риби над морските пространства (Richards, 1990; del Hoyo et al., 1996; Snow and Perrins, 1998).

През лятото негнездящи, скитащи индивиди могат да се наблюдават по водоемите на цялата страна (Нанкинов, 2012).

4.5.3. Миграция

Мигриращата национална популация се оценява на 7000-11000 индивида. Миграцията на вида през пролетта е най-често през април – май, а през есента от юли до октомври. По време на пролетната миграция понякога се среща на големи ята. Най-голяма численост е установена на рибарници Хаджидимитрово – 80 инд. на 3.05.2000 г., 40 инд. на 17.05.2000 г. Редовно се появява и на яз. Г. Дъбник. В Южна България е наблюдавана на яз. Ц. Церковски и рибарници Николаево. Големи ята са наблюдавани на яз. Ц. Церковски – 100 инд. на 27.04.2019, 30 инд. на 24.05.2004. Най-рано е наблюдавана в яз. Ц. Церковски на 18.04.2010 – 6 инд. През есенната миграция е по-рядка. Наблюдавана е на 16.08.2008 на яз. Чарда – 3 инд. и на 2.09.2000 в яз. Болярско - 2 инд. (Нанкинов и др., 1997; Даскалова, 2020).

В Бургаските влажни зони видът е по-многоброен по време на есенната миграция, отколкото по време на пролетната. Най-голям брой индивиди са установени през есента – 1115 (август 2022 г.). През пролетта максимумът е 183 инд. Най-голям брой индивиди са установени в Атанасовското езеро – 620 инд. през юли 1996 г. (Dimitrov et al., 2005).

4.5.4. Зимуване

Видът не зимува у нас. За 25 годишен период по време на среднозимните преброявания в страната вида е установен само веднъж на езерото Вая в средата на януари 2001 г. (Michev and Profirov, 2003).

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на черната рибарка, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за черните рибарки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на рибарките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези

птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Дебелоклюна рибарка, *Gelohelidon nilotica*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име – Дебелоклюна рибарка
Латинско име - *Gelohelidon nilotica nilotica*
Други наименования: Евроазиатска дебелоклюна рибарка, английска рибарка
***Sterna nilotica* Gmelin, 1789;** *Gelochelidon nilotica* (Gmelin, 1789)

Описание

Двата пола са неотличими и с малки сезонни различия. Младите се разграничават от възрастните, но са трудно различими от тези на гривестата рибарка, от която се отличават по по-късия и по-масивен клюн, по-тъмните върхове на крилата отдолу, сивия кръст и опашка. По-слабо е привързана към морето от гривестата рибарка и по-рядко се гмурка от пикиращ полет при ловене на плячката. **Възрастни птици в брачно оперение**. Челото, темето и тилът са черни. Горната страна на тялото е светлосива, а долната бяла. Първостепенните махови пера са с тъмни върхове. Опашните пера отгоре са сиви, само крайните - бели. Клюнът е черен, оранжев при ъгъла на основата му. Краката са черни, често с чернокафяв оттенък. Ирисът е тъмнокафяв. **Възрастни птици в зимно оперение**. Главата е бяла с тъмни щрихи по темето и голямо черно петно около окото. Първостепенните махови пера са по-тъмни. **Младежко оперение**. Както при възрастните в зимно оперение, но щрихите по темето са повече и по-контрастни. Гърбът и крилата отгоре са кафяво-сиви с различни по големина черни препаски (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Гнезди в малки колонии до около 36 двойки, разположени по пясъчни коси, диги и насипи в средните части на водоемите. Липсват данни за разстоянието между отделните гнезда. Те представляват трапчинки в почвата, заобиколени със сухи водорасли, в някои случаи с черупки от миди и трески. Липсват данни за размерите на гнездото при българската популация. Снасянето на яйцата започва от края на май - началото на юни. Пълното мътило е от 3 яйца. Формата им е правилна, яйцевидна, но има и с по-коничен край. Окраската на яйцата е твърде разнообразна, но могат да се различат два типа: сивкаво-розов основен тон с дълбоки лилави и светлокафяви повърхностни петна и сивкаво-охрист основен тон с дълбоки лилави и тъмнокафяви повърхностни петна. Размери в mm: 44,5-50,2 x 32,0-34,2 (20), средно 47,4 x 33,6 (9) (по Простов 1957, 1964). Мътят и двете птици. Инкубационният период е 20-23 дни. Малките се излюпват между 18.06 и 7.07. Те се изхранват и от двамата родители (Простов, 1964). Напускат гнездото 1-4 дни след излюпването и се скриват в най-близката гъста растителност, ако има такава. Стават независими след около три месеца. Половата зрялост настъпва не по-рано от две години (Нанкинов и др., 1997; iBWP, 2006).

Хранене

Основната храна на дебелоклюната рибарка е от различни видове водни и сухоземни насекоми и техните ларви, червеи, дребни влечуги, земноводни, дребни мишевидни гризачи, малки на чайкови, дъждосвирцови и на пойни птици; по-рядко – дребни рибки и водни безгръбначни. В три стомаха Простов (1957) установява *Pentadon idiota*, *Gryllotalpa gryllotalpa*, *Lacerta* sp. По време на размножителния сезон може да се храни и с насекоми над езера, пасища, земеделски земи (del Hoyo et al., 1996).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Космополитен вид с петнист гнездови ареал. Номинантният подвид *S. n. nilotica* обитава Европа (**Фиг. 4-39**), Северозападна Африка и Близкия Изток, Казахстан, Иран, Пакистан, Индия, Манджурия. В Европа гнезди във Франция, Германия, Дания, Италия, Гърция, България, Румъния и бившия СССР (Cramp et al., 1985).

***Фиг. 4-39**. Гнездово разпространение на дебелоклюната рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Атанасовското езеро е единственото гнездово находище понастоящем на вида в България. Популацията на вида е с численост 1-36 дв. (Мичев и колектив, 2003).

Разпространение преди 2010 г.

През 1956 г. е установен за първи път като гнездящ в Атанасовското езеро – колония от 22 двойки (Простов, 1957). Там се формира единственото постоянно гнездово находище в страната, което през 1970-1980 г. е с относително постоянна численост от 15–65 двойки (Konigstedt and Robel., 1977; Мичев, 1985). Намерен е да гнезди еднократно през 1972 г. в Поморийското езеро – 26 гнезда (Konigstedt and Robel., 1977). След 1982 г. числеността на популацията рязко намалява и след 1997 г. няма регистрирано гнездене (Dimitrov et al., 2005). По време на размножителния сезон единични птици и малки или по-големи групи (до 20 индивиди) са установени в Дуранкулашкото езеро (Петров, Златанов, 1955), устието на р. Батова (Liedel, Luther, 1969), ез. Вая (Mountfort, Ferguson-Lees, 1961), Мандренското езеро (Hubalek, 1978) по

Дунавското крайбрежие, рибарници Калимок (Konigstedt and Robel., 1977), както и във вътрешността на страната – блатата до с. Челопечене (Симеонов, Софрониев, 1968; Нанкинов, 1982). Между 1960 и 1980 г. единични екземпляри и ята са наблюдавани през размножителния период и на други места в страната, но без признаци на гнездене. Присъствието на отделни птици и двойки през гнездовия период на 2003–2005 г. както в Атанасовското езеро, така и в Поморийското езеро допуска гнездене на единични двойки (Янков отг. ред., 2007).

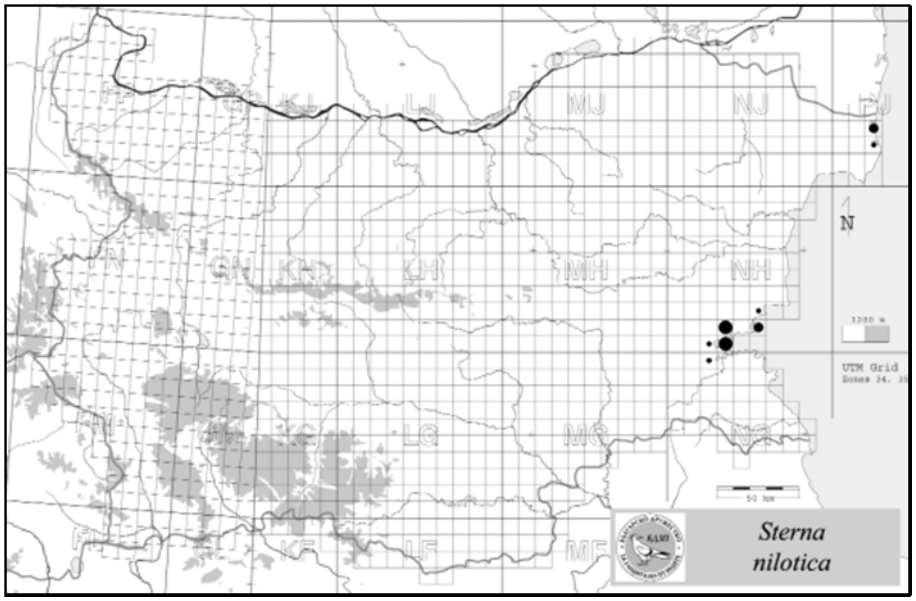

***Фиг. 4-40**. Гнездово разпространение на дебелоклюната рибарка в България (по Атлас на гнездящите птици в България, Янков, отг. ред, 2007)*

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем дебелоклюната рибарка гнезди единствено в Атанасовското и Поморийското езеро.

По време на теренните изследвания през май 2021 г. са наблюдавани 2-3 индивиди на езеро Дуранкулак.

В Тунджанска хълмиста низина видът е установен само по време на миграция – рибарници Николаево, в близост до яз. „Ц. Церковски“ и яз. „Розов кладенец“.

Данните от платформата eBird за периода 2010-2022 г. показват, че по време на размножителния период видът се среща основно в Атанасовското и Поморийското езеро, но също и в местността „Пода“ и езерото Дуранкулак.

На **карта № 1-7** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на червената чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021-2022 г. На **карта № 2-7** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната и установени негативни промени в някои от тях.

4.4. Състояние на популациите

Дебелоклюната рибарка гнезди единствено на Атанасовското и Поморийското езеро.

През периода 1990–2005 г. данни за сигурно гнездене има само от Атанасовско езеро (**Фиг. 4-41**). Присъствието на отделни птици и двойки през гнездовия период на 2003–2005 г. както там (30.05.2003 г.; 31.05.2004 г.; 10.06.2004 г.; 09, 23 и 27.05.2005 г.), така и в Поморийското езеро (11.06.2004 г.) допуска гнездене на единични двойки (Димитров и Профиров, 2007 в Атлас на гнездящите птици).

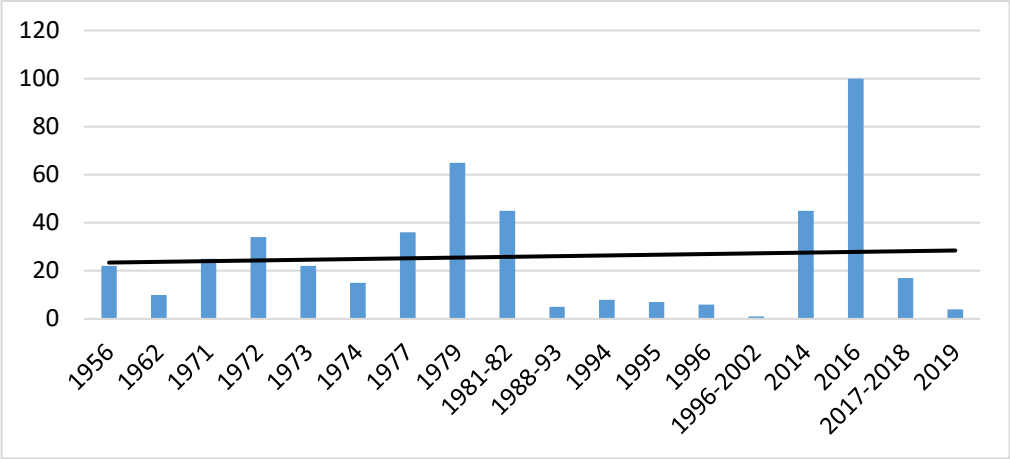

***Фиг. 4-41**. Численост на популацията на дебелоклюната рибарка в Атанасовско езеро през периода 1956-2002 г. (по Dimitrov et al., 2005 с допълнения), Профиров и др. 2014*

Понастоящем дебелоклюната рибарка гнезди в Атанасовското езеро с колебания в числеността. През 2014 г. в езерото гнездят 40-50 двойки. Тогава видът за пръв път гнезди отново в Атанасовското езеро след 1996 г. През 2016 г. са регистрирани още по-голям брой гнездящи птици: 90-110 двойки. През 2019 г. в езерото е установено гнездането на 4 двойки, което е повече от 4 пъти по-нисък брой от средния за периода 2010-2018 г. – 17 двойки, но и 4 пъти по-висок от този за периода 1996-2002 г. (Dimitrov et al, 2005), който е 1 двойка (Янков, 2019).

В Поморийското езеро гнездането на вида също се характеризира с колебания в числеността като не всяка година гнезди там. През 2015 г. в лагуната са гнездили 35 двойки, а през 2017 г. те са вече 50-60 двойки. Завръщането на вида в Поморийското езеро се дължи на построения малък остров в южната част на лагуната от доброволци на Зелени Балкани и BTCV (Великобритания).

По време на теренните проучвания през 2021 г. дебелоклюната рибарка е установена в Дуранкулашкото езеро с численост 2-3 инд., но няма доказано гнездене. Освен това видът е отчетен в северните части на Атанасовското езеро с численост 1-17 индивиди, а в южните: 4 индивиди.

Данните от платформата eBird показват, че дебелоклюната рибарка е установена на 6 април 2022 г. на Поморийското езеро с численост 50 инд. (Ivailo Borissov). В южните части на Атанасовското езеро на 22 юни 2022 г. са отчетени 10 инд. от вида (Mika Tomta).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида през м. юни и юли. Излетелите млади птици се отличават от възрастните. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-

често по 3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията – обобщение

Гнездовата численост на вида е много флуктуираща и може да се оцени в диапазона **4-110 двойки**. Както и при другите видове рибарки тези колебания в гнездовата численост се дължат на състоянието на подходящите гнездови местообитания през съответната година. Ключови фактори се явяват безопасността на местообитанията от хищници и скитащи кучета, както и колебанията на водното ниво в основните гнездовища – Атанасовско и Поморийско езеро.

През 1985 г. гнездовата численост на дебелоклюната рибарка е оценена на 1-36 двойки (Ботев, Пешев отг. ред., 1985). През 1997 г. гнездовата численост е оценена на 10-30 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 20 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 1-10 двойки (Нанкинов и др., 2004).

Съгласно докладването през 2019 г. (за периода 2013-2018 г.), националната гнездяща популация на вида се оценява на 0-110 двойки. Мигриращата национална популация е оценена на 100-300 индивида. Докладването от 2013 г. (за периода 2008-2013 г.) съобщава численост от 2-8 двойки.

Предполага се, че популацията на вида като цяло намалява поради загубата и влошаването на местообитанията в централната част на ареала ѝ (del Hoyo et al., 1996). Европейската популация на вида се оценява на 16 600 – 21 200 двойки и се оценява като нарастваща (BirdLife International 2015).

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

През размножителния период обитава свръхсолени и сладководни блата и езера по морски крайбрежия. Гнезди в различни места с острови без или с оскъдна растителност, пясъчни коси, гола пръст или пясък, плажове, дюни, солени блата, сладководни лагуни, естуари, делти, вътрешни езера, реки, блата и тресавища (del Hoyo et al., 1996; Snow and Perrins, 1998).

В България през гнездовия период обитава свръхсолени и сладководни блата и езера по морски крайбрежия, солници. Гнездовите колонии са разположени в изолирани, отдалечени места, заобиколени от големи водни площи. През останалите сезони се среща предимно по морски крайбрежия и разнообразни водоеми навътре в сушата (Нанкинов и др., 1997; Мичев, 1985).

По време на прелет видът често се храни по солници, крайбрежни лагуни, тинести плитчини, блата и влажни ниви. През зимата обитава естуари, солници, лагуни и солени блата или по-вътрешни зони като големи реки, езера, оризища, утайници, язовири, солници и напоителни канали (del Hoyo et al., 1996).

4.5.2. Скитане и Миграция

Пролетната миграция е през април - май, а есенната от края на юли до началото на октомври в ята от няколко до около 40 индивида (Дончев, 1984).

В Бургаските влажни зони дебелоклюната рибарка е рядък мигрант като максималните числености през пролетта са 38 инд., а през есента – 87 инд. Най-голям брой птици са отчетени през септември 1999 г. на Атанасовското езеро. Пролетната миграция започва от втората половина на март и продължава до средата на април, когато започва гнездовия период. Есенната

миграция е най-интензивна през втората половина на август, когато са отчетени и най-голям брой индивиди - 87 на 01.09.1999 г. Друга важна влажна зона по време на миграция са рибарници „Черни Връх“, на които през август 1996 г. са наблюдавани 28 индивиди, 21 от които млади птици. Отделни птици остават и през октомври и даже ноември (Dimitrov et al., 2005).

Мониторинга на птиците в Атанасовското езеро показва, че дебелоклюната рибарка се среща с ниска численост по време на миграция. Кривата на числеността на дебелоклюната рибарка през 2019 г. показва известни различия с тези от предходните периоди, изразени в пик през юли, докато пикът през периода 1996-2002 г. е през септември, а през 2014-2018 г. – през юни (**Фиг. 4-42**). Числеността на вида при настоящия мониторинг е близка до тази през периода 1996-2002 г. и в пъти по-ниска от тази през 2014-2018 г. (Янков, 2019).

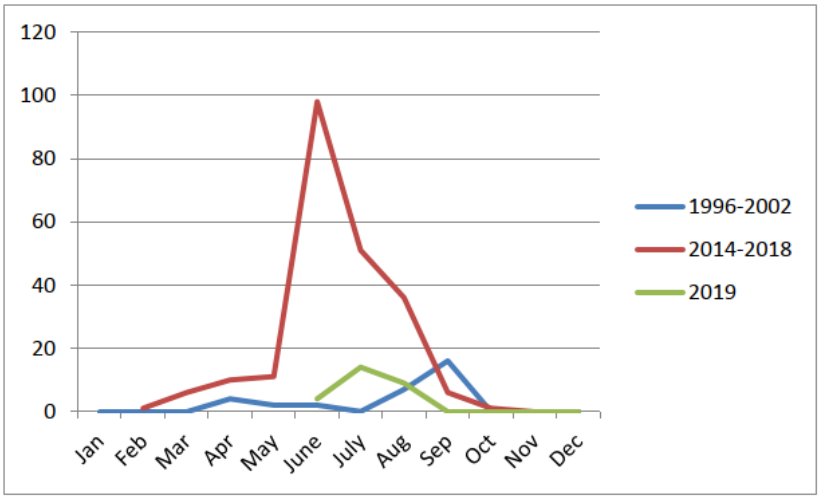

***Фиг. 4-42**. Съотношение на числеността на дебелоклюната рибарка в Атанасовското езеро през 2019 г. към средно месечните числености на вида през периода 1996-2002 г. и периода 2014-2018 г. (по Янков, 2019).*

4.5.3. Зимуване

Много рядко отделни птици може да останат да зимуват в страната.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на дебелоклюните рибарки, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за дебелоклюните рибарки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на делоклюните рибарки. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Речна рибарка, *Sterna hirundo*

4. 1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Речна рибарка
Латинско име - *Sterna hirundo* Linnaeus, 1758; *Sterna fluviatilis* Naum.: Reiser, 1894, p. 196.
Народни имена: речна рибарка, обикновена морска лястовица;

Описание

Дребна рибарка с дълги, тесни крила и дълбоко врязана опашка. Двата пола са неотличими, но има възрастов диморфизъм и малки сезонни различия. Възрастните през лятото отгоре са сиви, а отдолу – бели. Главата отгоре е черна, клюнът е яркочервен с черен връх, а краката са яркочервени. Крайните първостепенни махови пера са с тъмносиви ивици, успоредни на стъпалата. Върховете на крайните първостенни пера са тъмносиви. Вътрешното ветрило на опашните пера е бяло, а външното - сиво, към средните пера все по-светло. Ирисът е тъмнокафяв. През есенно-зимния период челото е белезникаво, а клюнът и краката - черни. Младите са с черни плещи. От полярната рибарка се отличава по черните външни махови пера и черния връх на клюна, а отблизо главата е по-слабо заоблена и коремът е по-светъл. (Нанкинов и др., 1997; Мичев и др., 2012).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Гнезди на колонии. Понякога гнезди и поединично. Образува смесени колонии до около 300 двойки със саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*), кокилобегач (*Himantopus himantopus*), черноглава чайка (*Larus melanocephalus*), белочелата рибарка (*Sternula albifrons*), кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*), речна чайка *(Larus ridibundus*) (Бедев и Димитров, 2015 в Червена книга). По Дунавското крайбрежие повечето колонии на речната рибарка са смесени с белочелата рибарка, а 24% от колониите са били самостоятелни (Shurulinkov et al., 2016). По време на ухажването, което започва през април, мъжките рибарки установяват своите територии в колонията. Мъжките носят риба на женските като начин да ги ухажват. Речната рибарка е моногамен вид. Разстояние между гнездата в колониите в различните части на ареала варира между 0,99 – 28,3 m, като може да достигне 60 m (Burger and Gochfeld, 1991; Ehrlich, et al., 1988, Енев, 1996). Гнездата са изградени от листа и стъбла на водни растения - *Salicornia herbacea, Potamogeton* sp. или представляват трапчинка в пясъка, заобиколени понякога с черупки от миди, скрити между растителността или между камъни, или парчета дървен материал, и гнезда изградени от дървени пръчки и сламки (Нанкинов и др., 1997). Среден външен диаметър на гнездото е 15 cm; среден вътрешен диаметър 10 cm; дълбочина до 4 cm (Bocheński, 1966). Снасянето на яйцата става около средата на май, но може да продължи и до юли.

Продължителността на мътене е около 22-31 дни, но при снасяне само на едно яйце, след 33 дни. Пълното мътило от 1 до 3 яйца. Формата им е овална. Цветът им варира твърде много - от светлокафяви, маслинено-кафяви до тъмнокафяви с многобройни петна и шарки с черен цвят. Размери (mm): (112) по 41,7 x 30,5 (45,3-37,3 32,2-28,1). Мътят и двете птици. Най-рано излюпени малки са установени на 8 юни. Хранят се и от двамата родители. Наскоро след излюпването малките се крият из околната растителност. Половата зрялост настъпва след 3-4 години, рядко една година по-рано (Нанкинов и др., 1997; Khemis et al., 2021; Ehrlich, et al., 1988; Burger and Gochfeld, 1991).

Хранене

Храни се със сладководни риби и малка част морска риба, скариди, насекоми (*Odonata,* Gerridae, Dytiscidae, Crustacea). Речната рибарка е опортюнист по отношение на храната като при промяна на обстоятелствата бързо сменя вида на плячката и начина на хранене. Могат да се наблюдават значителни разлики в храненето между отделните колонии, години и дори между отделните часове в колониите. Рибата се уловя предимно чрез гмуркане от въздуха, често предшествано от висене във въздуха над водата. Височина на гмуркане: 1-6 m, средно 2-6 m. (iBWP, 2006).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Вид с холарктичен тип на разпространение. Вид с изключително голям ареал, който обхваща Северна Америка, Карибско море, Европа (**Фиг. 4-43**), Северна и Западна Африка, Средния Изток до равнините на Казахстан и Западен Сибир. В Европа гнезди рядко в почти всички страни (без Португалия) и бившия СССР (Нанкинов и др., 1997). Световната популация се оценява на 1 600 000 - 3 600 000 индивида, а Европейската се оценява на 316 000 - 605 000 гнездящи двойки (BirdLife International 2015). У нас гнездящо-прелетен и преминаващ вид.

Фиг. 4-43. *Разпространение на речната рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Разпространение преди 2010 г.

В края на XIX и началото на XX в. е обикновен гнездящ вид за страната. За периода 1859–1893 г. има съобщения за наблюдения в района на Лом, Карабоазкото и Свищовското блато, до Свищов и ез. Сребърна, както и по Черноморското крайбрежие - около Бургас, до р. Ропотамо и при гр. Созопол. Във вътрешността на страната за същият период има наблюдения в Софийското поле, до Богров, до Кубратово, в Тракийската низина, по пясъчните брегове на р. Марица до Пловдив и до Свиленград. До средата на XX в. популацията му е стабилна, след което започва да намалява, вероятно от пресушаването на големите блата в страната. След 1950 г. най-многоброен е по Черноморското крайбрежие - Атанасовското езеро, Поморийското езеро, Дуранкулашкото езеро, о. Свети Тома. Видът е регистриран и като гнездящ в езерото Сребърна през 1956-1961 г. (Паспалева-Антонова 1961, Дончев 1967). Към 1965 г. по поречието на р. Дунав са наблюдавани 6 колонни по пясъчни коси на острови (3 самостоятелни и 3 смесени гнездови колонии с белочелата рибарка), през 1983 г. в ез. Сребърна 6 двойки, като и малък брой през 1986–1990 г. През 50-те и 60-те години са наблюдавани за кратко време отделни колонии по поречието на р. Марица при Пазарджик и Харманли, р. Струма до с. Марикостиново, Петричко (Янков отг. ред., 2007). Гнездовото разпространение на речната рибарка по Атлас на гнездящите птици в България (2007) е представено на **Фиг. 4-44**. Според нас големият брой UTM квадрати с възможно гнездене отразява мигранти и летуващи птици.

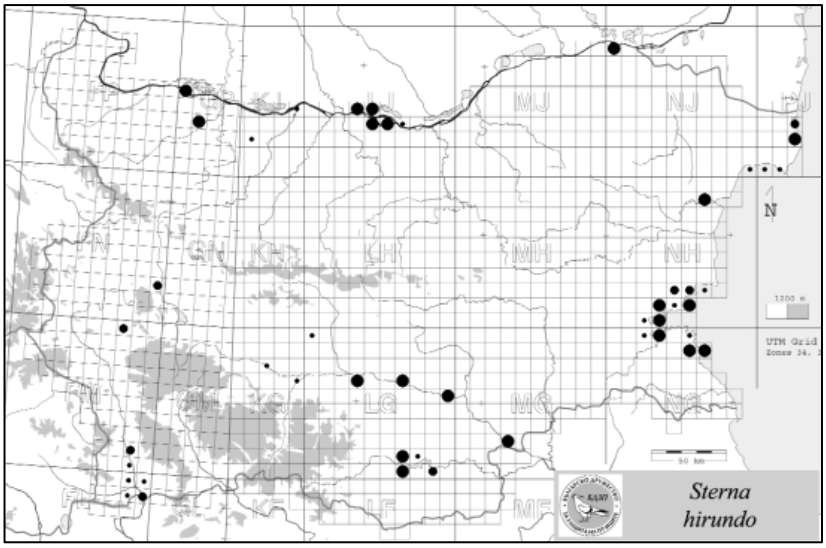

***Фиг. 4-44**. Гнездово разпространение на речната рибарка в България по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

В Средна Дунавска равнина е рядък гнездящ вид като отделни двойки твърде вероятно гнездят по р. Дунав. Брачни игри на 2 двойки са наблюдавани на 28.06.2003 г. на пясъчни коси в р. Дунав при устието на р. Осъм. Отделни двойки и групи птици са наблюдавани през юни-юли около о-в Белене (9.06.1998 г. – 1 двойка) (Шурулинкав и др., 2005).

В Бургаските влажни зони за периода 1996-2022 г. това е най-многобройната размножаваща се рибарка. Гнезди в Поморийско и Атанасовско езеро, местността „Пода“. До

1995 г. се е размножавал и на Узун Герен (редовно 25-30 двойки), а след това - на размножителните платформи в окислителните басейни на Лукойл-Нефтохим с 220 двойки през 2003 г. и още 10 двойки на дигите (Кирил Бедев, лични съобщения). (Dimitrov et al., 2005).

Разпространение след 2010 г.

Съвременното разпространение на вида е главно по поречието на р. Дунав (основно по пясъчни коси и острови както и във влажни зони) и по Черноморското крайбрежие (главно Бургаските влажни зони). Има отделни гнездовища във вътрешността на страната.

По поречието на река Дунав речната рибарка гнезди основно по пясъчни коси и острови в реката като по-голяма част от популацията е съсредоточена по източното крайбрежие между Никопол и Силистра. През 2011 г. най-големите колонии са разположение срещу с. Попина, в устието на р. Янтра и на о. Персина. През 2013 г. по-голяма част от колониите са били разположени на две места: пясъчен остров до о. Голям Бързина и на пясъчно островче близо до о. Батин. Видът основно гнезди по пясъчните коси по поречието на р. Дунав, а при много високи води и наводняване на косите гнезди основно в Сребърна и Персина (Shurulinkov et al., 2016).

По данни на BSPB за периода 2014-2022 г. колонии на речната рибарка са установени на следните места: о. Персин, о. Есперанто, пясъчна коса до о. Вардим, пясъчна коса до о. Гарван, пясъчна коса срещу с. Бръшлян, пясъчна коса срещу с. Ново село, пясъчна коса срещу с. Сливо Поле, пясъчни брегове до гр. Лом и пясъчни коси при о. Ветрен. Отделни индивиди и групи от индивиди са наблюдавани по протежение на целия български участък на река Дунав.

По данни на ИАОС за 2013 и 2014 г. сигурно гнездене с наличие на колония е установено само на Поморийското езеро. Отделни индивиди или групи от индивиди са наблюдавани на следните места: Дунавското крайбрежие при с. Станево, при с. Долни Цибър, при о. Палец, о. Персин, при устието на р. Янтра; Черноморското крайбрежие - езерата Дуранкулак и Шабла, при Слънчев бряг, Атанасовското и Поморийската езеро, местността Пода, яз. Мандра, блато Алепу; вътрешността на страната – яз. Ивайловград, р. Марица при Първомай.

Данните от онлайн базата данни eBird за 2017-2022 г. потвърждават разпространението на вида предимно по р. Дунав и Черноморското крайбрежие, но също така има наблюдения на вида във вътрешността на страната – яз. Пясъчник, яз. Калояново, яз. Раковски, рибарници Звъничево, влажна зона при с. Шишманци, яз. Соколица, яз. Студен кладенец, яз. Ц. Церковски и Софийското поле (кариерните езера при Челопечене и Негован).

Теренните наблюденията през 2021 г. потвърдиха разпространението на вида основно по Черноморското крайбрежие – колонии на вида са установени в Атанасовското езеро, Поморийското езеро, местността Пода и на Змийски остров. По Дунавското крайбрежие и Дунавската равнина речната рибарка е отчетена на следните места - река Дунав при с. Богдан, срещу о. Близнаците, при о. Вардим, блатата на о. Персина, блатото Малък Преславец, Сребърна, язовир при с. Синаговци, яз. горни Дъбник, яз. до. с. Рогозен – запад. Във вътрешността на страната речната рибарка е установена във влажни зони/оризища при с. Шишманци, на яз. Калояново, на яз. Соколица, яз. горни Дъбник.

На **карта № 1-14** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на гривестата чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-14** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

Гнездовата популация на вида е съсредоточена главно по Черноморското крайбрежие (главно Бургаските влажни зони) и по поречието на р. Дунав (основно по пясъчни коси и острови както и във влажни зони). Има отделни гнездовища и във вътрешността на страната.

Река Дунав и Дунавска равнина

При проучване на българо-румънския участък на река Дунав е установено, че речната рибарка е най-многочисленият гнездящ вид птица по островите и пясъчните коси. През размножителния сезон на 2011 г. са отчетени 138 двойки (31,5 %) гнездящи на български острови и 208 двойки (47,5 %) на румънски острови. През 2013 г. са наблюдавани 510 - 550 двойки в 6 локалитета като на български острови са 59 двойки (11,1 %), останалите 451 - 491 двойки (88,9 %) се размножават на румънски острови. Основните гнездови находища се намират в източната част на реката между Никопол и Силистра като за 2011 г. са отчетени общо 330 двойки, регистрирани основно в района на с. Попина - 40%, устието на р. Янтра – 11.2%, о. Персина- 9.6%, а в западният участък между устието на р. Тимок и Никопол – 108 двойки. За 2013 г. – общо регистрирани в източният участък от реката двойки са 502-542, а през 2013 г. – 9 двойки. В същото проучване 75.8% от случаите колониите на речната рибарка са смесени с белочела рибарка и други видове от разред Charadriiformes (Shurulinkov et al., 2016).

По данни на БДЗП за периода 2014-2020 г. колонии на речната рибарка са установени на 13 места като числеността варира между 2 и 220 двойки като максимума отчетен на пясъчна коса срещу с. Попина през 2020 г. (**Табл. 4-10**). За периода 2014-2019 г. двойките варират от 23 до 36.

Таблица 4-10. *Численост на гнездови колонии на речната рибарка по поречието на р. Дунав (по данни на БДЗП допълнени с данни от Христов и Чешмеджиев, 2020)*

Място	Година/дата	Двойки
о. Есперанто	2021	17
о. Персин	2014	23
о. Персин	2015	23
о. Персин	2016	29
о. Персин	2017	34
о. Персин	2018	36
о. Персин	2019	35
пясъчна коса до о. Вардим 1	2020	11
пясъчна коса до о. Вардим 2	2020	52
пясъчна коса до о. Гарван	2022	8
пясъчна коса срещу с. Бръшлен	2022	42
пясъчна коса срещу с. Ново село	2020	2
пясъчна коса срещу с. Сливо Поле	2022	10
пясъчни брегове до гр. Лом	2021	30
пясъчни коси при о. Ветрен	2022	22
пясъчна коса срещу с. Попина	2020	220
пясъчна коса при Батин	2020	34
пясъчна коса при Добрина	2020	1

По време на теренните изследвания през 2021 г. речната рибарка беше отчетена на 9 места по поречието на р. Дунав и Дунавската равнина - река Дунав при с. Богдан, срещу о. Близнаците, при о. Вардим, блатата на о. Персина, блатото Малък Преславец, Сребърна, язовир при с. Синаговци, яз. горни Дъбник, яз. до. с. Рогозен – запад с численост 1-16 инд.

Черноморско крайбрежие

В Поморийското езеро гнездовата численост на речната рибарка за периода 1991-2002 г. варира между 15 и 30 двойки (Dimitrov et al., 2005). През периода 2006-2009 г. числеността е била 41-287 двойки, средно 76 двойки (Интегриран план за управление на Поморийското езеро, 2009).

В Атанасовското езеро гнездовата численост на речната рибарка за периода 1991-2002 г. варира между 58 и 830 двойки с максимум през 1994 г. За периода 2000–2014 г. е отчетена средна численост от 137 двойки (8-303) като максимума е наблюдаван през 2014 г. (Dimitrov et al., 2005; План за управление Мичев и др., 2015)

В ЗМ „Пода“ гнездовата численост на вида за периода 1991-2002 г. варира между 51 и 150 двойки с максимум през 1999 г. (Dimitrov et al., 2005). В Узун Герен видът гнезди между 1988 и 1995 г. като числеността е около 30 двойки. През 1995 г. речната рибарка започва да гнезди в окислителните басейни на ЛукОйл с численост 85-200 двойки.

Данните от теренните изследвания през 2021 г. показаха, че видът е с най-голяма гнездова популация в ЗМ „Пода“ – 100 дв. и в Поморийското езеро – 69 дв. В Атанасовското езеро са отчетени 41 дв., на Змийски остров – 17 дв. През май месец 2021 г. в Шабленски езерен комплекс са наблюдавани 67 индивида, не са наблюдавани гнездови ямки или мътила. По време на теренните проучвания през 2021 г. по черноморското крайбрежие общо са отчетени 1381 инд. През месец юни 2021 г. в района на Атанасовско езеро са наблюдавани общо 423 индивида. В района на Поморийско езеро през същият месец са установени общо 425 индивида, а на Мандра-Пода – общо 279 инд. Речната рибарка е наблюдавана по цялото Черноморско крайбрежие, както и във всички по-големи крайбрежни влажни зони с численост между 1 и 153 индивиди.

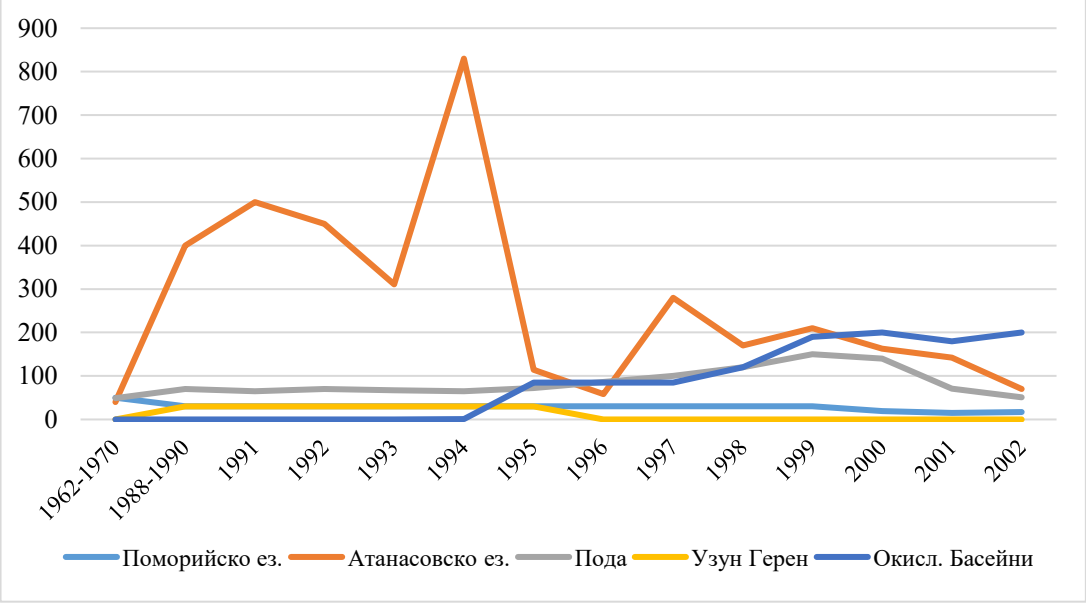

***Фиг. 4-45**. Гнездова численост на речната рибарка (в двойки) в Бургаските влажните зони за периода 1973-2002 г. (по Dimitrov et al., 2005)*

Вътрешността на страната

Във вътрешността на страната колонии не са установени, но са наблюдавани индивиди или група от индивиди. По данни на ИАОС за периода 2013-2014 г. видът е отчетен през гнездовия период в района на Любимец по поречието на р. Марица – 4 инд., с възможно гнездене. Данните от теренните изследвания показват, че са отчетени по 1 индивид на следните три места-влажните зони/оризища при с. Шишманци, яз. Калояново и язовир при с. Соколица.

Състояние на популацията - обобщение

Данните от последните полеви проучвания през 2021 г. потвърждават, че и понастоящем гнездовата популация на вида е концентрирана по Черноморието и Дунавското крайбрежие. Много трудно е да бъде оценена популацията на вида в страната, тъй като няма едновременно преброяване във всички гнездовища, също така през отделните години броят на двойките е флуктуиращ и зависи от състоянието на гнездовите местообитания и нивото на водите в р. Дунав и в Черноморските влажни зони. По груба оценка по Дунавското крайбрежие се размножават до 300 двойки, а по Черноморското крайбрежие – до 750 двойки, т.е. общата численост е около **1050 двойки**. Тъй като гнездовата популация на речната рибарка е променлива през годините не можем да определим тенденцията в развитието.

През 1997 г. гнездовата численост е оценена на 200-500 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 350 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 400-500 двойки (Нанкинов и др., 2004). По данни от Янков отг. ред. (2007), националната гнездяща популация се оценява на 500 – 1200 двойки. Според Далакчиева и кол. (2005) към 2013 г. в страната гнездят 500 двойки.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2013–2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценя на 500–1500 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000–2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) – също флуктуираща. Краткосрочната тенденция на гнездящата популацията в рамките на Натура 2000 е флуктуираща. Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2001–2018 г.) националната мигрираща популация на вида се оценя на 3000–10000 индивида. Краткосрочната и дългосрочната тенденции на популацията са неизвестни.

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. В края на размножителният период в колониите се наблюдават и възрастни, и млади индивиди, но са необходими продължителни наблюдения и няколко годишни проучвания, за бъде проучена точно възрастовата структура на колониите/колонията. Ако приемем, че в гнездото остава средно по едно отраснало малко, то съотношението ще е 2 възрастни към 1 малко.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Гнезди в лагуни (по разделителни диги и изкуствени острови в солници) или солени блата, в растителност по периферията на водоеми, в стоящи пресни води, стоящи бракични води, по острови в течащи води, полуострови, пясъчни или чакълести коси. При устието на р. Ропотамо гнезди на малки скални острови в морето (Янков, ред., 2007). По течението на р. Дунав на пясъчни коси и малки плаващи островчета от тръстика и папур, както и на водната повърхност (плаващи маси от мъртви растения в плитки води и дори листа от водни лилии). През годините,

когато нивото на водата е високо и пясъчните коси и острови са наводнени, гнезди в ез. Сребърна и Персински блата (Shurulinkov et al., 2019). Подходящи местообитания вероятно са 1150 и 3150 според Директивата за хабитатите (Кавръкова и др., 2009).

През останалите сезони се среща в разнообразни водоеми. По течението на р. Дунав на пясъчни коси и малки острови, когато нивото на водата не е високо и се образуват пясъчни коси (Нанкинов и др., 1997).

4.5.2. Скитане

Понастоящем няма публикувани данни, които да се отнасят за броят на скитащите индивиди от вида в страната.

4.5.3. Миграция

Прелетен и преминаващ вид. Миграцията протича на ята до около 70 инд. от средата на февруари до началото на май и от края на юли до началото на декември. По данни на Shurulinkov et al. (2020) видът е наблюдаван във вътрешността на страната по време на пролетна миграция яз. Кирилово – 2 инд. през април 2008 г., Стралджанско блато - 1 инд. през април 2010 г., яз. Асеново - 1 инд. април 2013 г. и през есента на яз. Жребчево 1 екз. 2009 г. През есента е наблюдаван 1 инд. на яз. Жребчево (през август 2009 г.).

4.5.4. Зимуване

Видът не зимува на територията на страната.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на речната рибарка, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за речните рибарки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на рибарките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ Зелени Балкани в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Гривеста рибарка, *Thalasseus sandvicensis*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Евроазиатска гривеста рибарка
Латинско име - *Thalasseus sandvicensis sandvicensis*
Sterna sandvicensis (Latham, 1787); *Thalasseus sandvicensis* Boie: del Hoyo and Collar, 2014; Нанкинов и др., 1997: 319; Симеонов, 1986: 75; Симеонов и Мичев, 1991: 150.

Описание
Средна по размери рибарка с относително тесни и дълги крила. Двата пола са неотличими с малки сезонни промени. **Възрастни птици в брачно оперение:** Челото и темето са черни. Горната част на тила е черна, но със слабо удължени пера. Плещите, гърбът и крилата са сиви. Останалото оперение е бяло. Опашката е по-плитко врязана, отколкото при речната рибарка. Клюнът е черен, дълъг и върхната част е жълта. Краката са черни. Ирисът е тъмнокафяв. **Възрастни птици в зимно оперение**. Челото е бяло. Предната част на темето е изпъстрена с бели щрихи. **Младежко оперение.** Като при възрастните в зимно оперение, но без удължени пера в горната част на тила и са с пъстро-кафяви плещи, гръб и крила. По големина и окраска младите наподобяват твърде много тези на дебелоклюната рибарка. Различават се от нея по по-дългия клюн, по-светлите върхове на крилата отдолу, по-светлия кръст и опашка (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване
Гнезди колониално заедно с речната и дебелоклюната рибарка, малката черноглава чайка и саблеклюна. Гнездовите колонии са разположени по диги близо до вода. Гнездото представлява трапчинка в земята без строителен материал. Размери: външен диаметър 240-300 mm, вътрешен диаметър 150-170 mm, дълбочина 45-70 mm (Нанкинов и Даракчиев, 1984). Женската снася яйцата в края на май - началото на юни. На 21.05.1981 г. в две гнезда има по 1 яйце, а на 12.06.1984 г. общо 12 гнезда - 6 са с по 1 яйце, 3 – с по 2 яйца, а 3 - с по едно малко (Нанкинов, Даракчиев, 1984; Симеонов, 1986). Яйцата са напетнени с отделни елементи на точковидност, която е от 20 до 25% (Нанкинов, Даракчиев, 1984). Размери по Нанкинов, Даракчиев (1984): (2) 56,35 x 37,40 mm и 53,25 x 35,15 mm. Малките се отличават от тези на дебелоклюната рибарка по обилното си напетняване (Симеонов, 1986). Инкубационният период е 22-23 дни. Мътят и хранят малките и двамата родители. Два до пет дни след излюпването възрастните отвеждат малките в т. нар. „ясли", където има и възрастни птици. Малките започват да летят след 32-35 дни. Половата зрялост настъпва след 3-4 години (рядко след 2 години) (Нанкинов и др., 1997). Размерът на колониите на гривестата рибарка могат значително да варират през годините, тъй като индивидите се преразпределят между съседни колонии. Високите нива на разселване на възрастните птици усложнява изследването на демографските нива и зависимостта от плътността на популациите на морските птици. За определянето на тенденциите в популациите и степента на оцеляване са необходими проучвания на голям брой колонии (Horswill and Robinson, 2015).

Хранене

В България почти непроучено. Според Симеонов (1986) малките се изхранват само с риба. Почти пълен ихтиофаг (Нанкинов и др., 1997). Храни се с дребни, плуващи близо до повърхността риби, улавяни с пикиране от 5–10 m височина (Dunn, 1972).

Основната хранителна база на гнездовата колония в Поморийското езеро е шелфовата ивица на Черно море, където гривестата рибарка се храни основно с двугодишни или едногодишни екземпляри от пасажни видове морски риби (Михов - непубл. данни). През юли 2000 г. е установено, че част от птиците се хранят и в Поморийското езеро като 24% от атерината е уловена там (въпреки че размерите ѝ са били много по-малки от тези, които видът предпочита). В хранителния спектър на вида посоченият автор е установил 33 вида риби, от които най-многобройни са били: *Aterina boyeri, Engraulis encrasicolus, Gymnamodytes cicerellus* (Профиров и др., 2010).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Гнездовият ареал е петнист и обхваща Великобритания, Ирландия, крайбрежията на Франция, Холандия, Дания, Германия, Южна Швеция, средиземноморското крайбрежие на Испания, Североизточна Италия и Румъния. Нередовно гнездене е регистрирано в Норвегия, Полша и Гърция (Cramp et al., 1985). (**Фиг. 4-46**). Общата тенденция на популацията е флуктуираща, въпреки че някои популации са стабилни, а при други тенденциите са неизвестни (Wetlands International 2015). Европейската популация също е флуктуираща (BirdLife International 2015).

Фиг. 4-46. *Разпространение на гривестата рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Гнездящо-прелетен и преминаващ вид за страната.

Разпространение преди 2010 г.

През 70-те и 80-те години на XIX в. е гнездила по Черноморието (Elwes and Buckley, 1870; Radakoff, 1879), след което е регистрирана само по време на прелета (Reiser, 1894; Патев, 1950) или изобщо не е била срещана (Простов, 1964). До 1963 г. никой от авторите, които проучват птиците по Черноморското крайбрежие не установява вида (Петров и Златанов, 1955; Простов, 1964; Mountfort and Ferguson–Lees, 1961; Боев, 1962; Пешев, 1967; Георгиев, 1976). Към 1990 г. неразмножаващи се екземпляри се срещат през целия гнездови период и по цялото Черноморско крайбрежие. Сведения за размножаване на единични двойки има още от 1981 г. (Nankinov, 1993a). Размножаване е установено в Атанасовското езеро на 12.06.1984 г. от Симеонов (1986), който е намерил в западната му част смесена колония от 12 двойки гривеста рибарка, 16 двойки дебелоклюна рибарка, 7 двойки речна рибарка и 2 двойки малка черноглава чайка. Гнезденето на гривестата рибарка в Поморийското езеро започва от 1996 г. (Енев, 1996). Числеността варира от единични птици до няколкостотин двойки (Нанкинов и др., 2004) и е в зависимост от състоянието на местата за гнездене. През 1990–2005 г. е постоянно гнездящ, макар и с променлива численост (Профиров и Михов в Янков отг. ред., 2007).

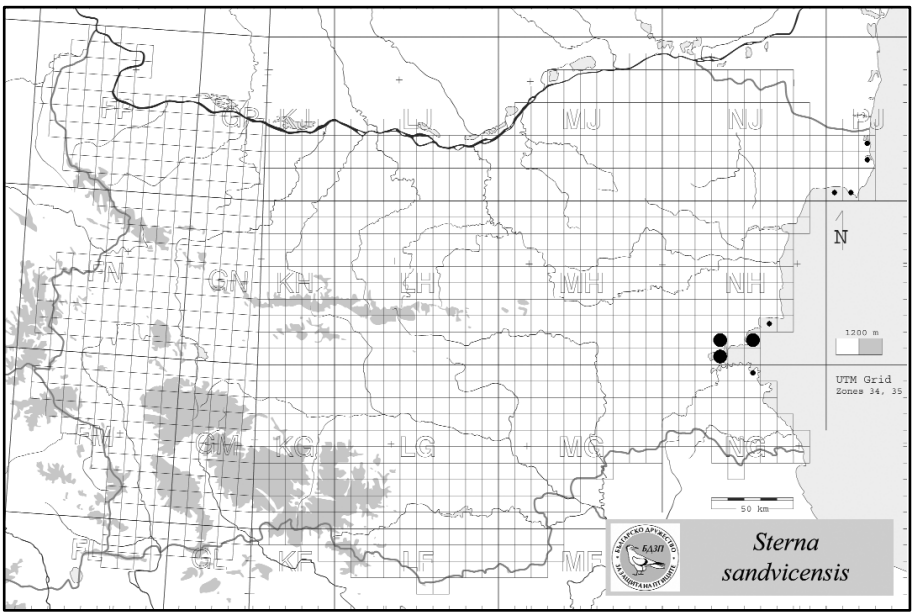

***Фиг. 4-47**. Гнездово разпространение на гривестата рибарка в България по Атлас на гнездящите птици в България (Янков,отг. ред, 2007)*

Разпространение след 2010 г.

Понастоящем гривестата рибарка гнезди основно и в по-голяма численост на Поморийското езеро (Градев, 2003). Числеността варира от единични птици до няколко хиляди двойки и е в зависимост от състоянието на местата за гнездене. През периода 2009-2011 общата численост в страната е около 680 гнездещи двойки (Градев и др., 2015 в Червена книга на България). През периода 2007-2012 г. броят на гнездящите птици в Поморийското езеро е

стабилен в диапазона 1300-1500 двойки (Popov et al., 2012). В периода 2011-2016 г. видът гнезди и в Атанасовското езеро с численост 8-109 двойки (отчет по проект „Солта на живота“, 2016).

В Тунджанска хълмиста низина видът е установен два пъти по време на миграция – през април 2010 г. в Стралджанското блато и през октомври 2005 г. в яз. „Жребчево“ заедно с каспийски рибарки (Даскалова и др., 2020).

По време на теренните изследвания през юни 2021 г. гнездящи двойки бяха установени както на Поморийското езеро, така и на Атанасовското езеро.

Данните от онлайн базата данни eBird за периода юни-юли 2017-2022 г. също показва, че видът гнезди в по-голяма численост на Поморийското езеро и по-малка на Атанасовското езеро. През размножителният период гривестата рибарка е отчетена и в Комплекс Ропотамо.

На **карта № 1-16** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на голямата бяла чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-16** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната.

4.4. Състояние на популациите

Гривестата рибарка гнезди на Поморийското езеро и в Атанасовското езеро.

През 1996 г. орнитолози от федерация „Зелени Балкани” установяват малка колония от 6–10 двойки на гривестата рибарка на „Докторския вал” (Христо Николов и Константин Дичев) в Поморийското езеро. През есента на същата година е планирано разширяване на гнездовото местообитание съвместно с членове на Британския Тръст Доброволци за Консервация (BTCV). Благодарение на тези усилия видът става устойчив елемент в гнездовата фауна на езерото (Градев, 2003). Числеността варира от единични птици до няколкостотин двойки и е в зависимост от състоянието на местата за гнездене (Нанкинов и др., 2004). Построените изкуствени острови допринасят за рязкото увеличаване на гнездовите двойки през следващите години (2400 двойки през 2013 г., 3000 дв. през 2015). В колонията на гривестата рибарка гнездят и други видове като: саблеклюн, белочела рибарка, речна рибарка и морски дъждосвирец. Динамиката на нейната гнездова численост е представена на **Фиг. 4-48**. За увеличаване на местата за гнездене и предпазване на гнездата от наводняване, субстрата на колонията се ремонтира от 1996 г. насам ежегодно от бригади, организирани от сдружение „Зелени Балкани”. Те са насочени към подобряване на гнездовите местообитания на гривестата рибарка и други водолюбиви птици в района на езерото. Под формата на еко-ваканции в района на езерото досега са изградени изкуствени острови с обща площ 270 m^2 (https://greenbalkans.org/natura2000).

Понастоящем Поморийското езеро е най-голямото гнездово находище на вида в страната. През 2013 г. в Поморийското езеро са гнездили 2400 дв. През периода 2006-2009 г. гнездовата численост на вида в езерото е 1300-1500 дв. Това постепенно увеличение на числеността се дължи на факта, че НПО „Зелени Балкани“ поддържа изкуствени острови, на които вида гнезди необезпокояван (Popov and Meshkova, 2021).

След 2002 г. се наблюдава тенденция към изместване на гнездовата популация на вида от Атанасовското към Поморийското езеро (**Фиг. 4-48**). (Профиров и др., 2010). Максимална численост от 1200 гнездещи двойки е установена в Атанасовското езеро през 1993 г. (Dimitrov et al., 2005).

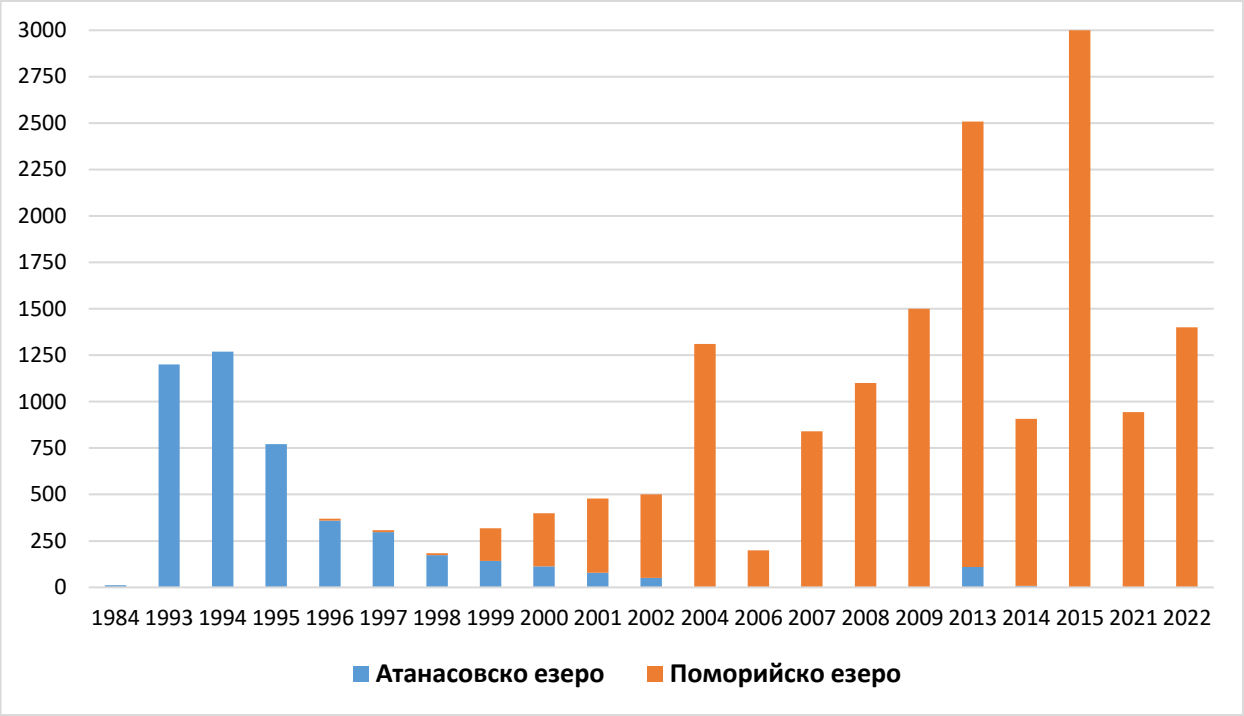

***Фиг. 4-48**. Численост на популациите на гривестата рибарка в Атанасовско и Поморийско езеро през периода 1984-2022 г.(по Профиров и др., 2010 с допълнения)*

По време на теренните изследвания през юни 2021 г. на Поморийското езеро са установени 520 гнездящи двойки, а на Атанасовското езеро 114-122 двойки.

Данните от онлайн базата данни eBird за периода 2017-2022 показват, че на Поморийското езеро през юни 2017 г. са отчетени 150 индивиди (Д. Митев), през юни 2020 г. са наблюдавани 2000 инд. (Д. Димитров), а през юли 2020 г. – 1800 инд. (Л. Профиров). През юли 2021 г. в езерото са отчетени 1000 инд. (В. Шуманова), а през юни 2022 г. – 300 индивиди (Д. Митев). В Атанасовското езеро са отчетени 200 инд. през юни 2020 г. (Д. Димитров).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. В края на размножителния период в колониите се наблюдават и възрастни, и млади индивиди, но са необходими продължителни наблюдения и няколко годишни проучвания, за бъде проучена точно възрастовата структура на колониите/колонията. Ако приемем, че в гнездото остава средно по едно отраснало малко, то съотношението ще е 2 възрастни към 1 малко.

Гнездовата колония на гривестата рибарка в Поморийското езеро (по Popov and Meshkova, 2021).

Състояние на популацията понастоящем - обобщение

Общата численост на гривестата рибарка в страната понастоящем може да се изчисли на около **500-3000 двойки** като тенденцията е увеличаваща се. Числеността на вида в двете гнездовища е флуктуираща и всяка година зависи от наличието на подходящи местообитания за гнездене и търсене на храна. Трябва да се подчертае, че Поморийското езеро предоставя по-оптимални местообитания отколкото Атанасовското езеро, тъй като е по-отдалечено от морското крайбрежие.

През 1997 г. гнездовата численост на гривестата рибарка е оценена на 100-1500 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 1135 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 200-1200 двойки (Нанкинов и др., 2004). Атласът на гнездящите птици в България (Янков отг. ред., 2007) посочва обща численост на вида в страната от 300-1300 дв.,

Съгласно докладването през 2019 г. (за периода 2013-2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценява на 1100-2600 двойки. Краткосрочната тенденция на популацията (за периода 2000–2018 г.) е променлива, а дългосрочната (за периода 1980–2018 г.) също е променлива. Мигриращата национална популация е оценена на 500-1500 индивида. Докладването от 2013 г. (за периода 2008-2013 г.) съобщава численост от 500-1300 двойки.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

По време на размножителния период видът образува колонии на пясъчни острови, скалисти островчета, пясъчни коси, пясъчни дюни, чакълести плажове и обширни делти с непосредствен достъп до чисти води с плитък пясъчен субстрат, богат на риба на повърхността (Snow and Perrins, 1998). Предпочита за гнездене издигнати, открити, незасегнати с растителност пясъчни, чакълести, кални или други открити субстрати (del Hoyo et al., 1996).

В България гнезди в солници със соленоводни или хиперхалинни басейни. В естествени условия разполага гнездата си по разделителни диги и други засолени терени с халофитна растителност, но понастоящем цялата популация гнезди върху изкуствени наколни или насипни острови. Разположението на колониите задължително е в непосредствена близост до крайбрежната част на морето (тинести и пясъчни морски плитчини), където ловува (Профиров и Михов в Янков отг. ред., 2007). Често местата им за гнездене са екологично нестабилни и могат да станат неподходящи поради избуяване на растителността, заливане, ерозия, отмиване на пясък или други естествени причини, както и поради нарушения от страна на човека. Смята се, че тези фактори обясняват внезапните забележими колебания в числеността и промените в местообитанията. Както и други колониални видове птици, гнездящи в солени блата, гривестите рибарки демонстрират относителна привързаност към местата за гнездене в зависимост от безпокойство, причинено от човека или природни бедствия.

Извън размножителния период предпочита по-топли води като зимува близо до брега в морски заливи или естуари покрай бреговата линия, пясъчни плажове и скалисти брегове (Dunn, 1972). Обикновено се придвижват в компанията на други рибарки и чайки като следват пасажи от риба или почиват на ята върху пясъчни брегове. Чувствителен е към безпокойство в местата за размножаване и веднага се възползва от ефективни мерки за опазване, включително осигуряване на изкуствени места за размножаване.

4.5.2. Скитане

Извън размножителния период се среща в разнообразни влажни зони предимно по морското крайбрежие – плажове с пясък или камъчета, естуари, пристанища и заливи, често хранеща се над морето (del Hoyo et al., 1996; Нанкинов и др., 1997).

4.5.3. Миграция

Мигрира по двойки и в ята до около 50 индивиди от април до края на декември (Дончев, 1984). През август 1979 г. в Атанасовското езеро нощуват около 1000 инд. (Симеонов, 1986).

В Бургаските влажни зони е обикновен пролетен и есенен мигрант. През пролетта максимум са установени 1836 инд., а през есента – 1742 инд. Най-голям брой птици от вида са установени на Поморийското езеро през април 1999 г. – 1807 индивиди (Dimitrov et al., 2005).

Миграциите на вида са проучени чрез маркиране с цветни пръстени и радио-телеметрия в Поморийското езеро. Открита е връзка между Черноморските колонии и Адриатическите влажни зони (Popov et al., 2012).

4.5.4. Зимуване

Зимовищата на гривестата рибарка са разположени по западното и южното крайбрежие на Африка, около Средиземно море (Гърция, Южна Италия, о. Сицилия, Франция, Испания, Мароко и Алжир), по-рядко по крайбрежията на Черно и Азовско море (южната част на Кримския полуостров, Кавказ, околностите на гр. Темрюк), западното крайбрежие на Португалия и Африка на юг до Бряг на слоновата кост (Нанкинов и др., 1997).

Много рядък зимуващ вид за страната, като за 25 годишен период (1977-2001) не са установени индивиди. Гривестата рибарка е установена само веднъж през януари, извън периода на среднозимните преброявания (Michev and Profirov, 2003).

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на гривестите рибарки, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за гривестите рибарки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- преминаването на Средиземно/Черно море и пустинята Сахара по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на гривестите рибарки. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Белочела рибарка, *Sternula albifrons*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име – Белочела рибарка
Латинско име – *Sternula albifrons albifrons*
Sterna albifrons Pallas, 1764
Други имена: Малка рибарка, Малка белочела рибарка, Обикновена белочела рибарка (Ботев, Пешев отг.ред., 1985; Нанкинов и др., 1997; Янков ред., 2007; Големански ред., 2015)

Описание

Най-дребната рибарка в рода с относително къси крила и слабо врязана опашка. Двата пола са неотличими с малки сезонни промени. Младите може да се разграничат от възрастните. Поради малките размери и характерното оперение на главата трудно може да се сгреши с други видове рибарки. Често трепти на място с крила, като бързо сменя височината с резки падове. Ловува като се гмурка от пикиращ полет.

Възрастни птици в брачно оперение. Челото е бяло. Темето и тилът са черни. От основата на клюна през окото до темето минава тясна черна ивица. Плещите, гърбът и крилата са сиви (по предния ръб на крилото има тясна черна ивица, която навътре стига до сгъвката). Останалото оперение е бяло. Клюнът е жълт с черна връхна половина. Краката са наситено жълти или оранжево-червени. Ирисът е тъмнокафяв. **Възрастни птици в зимно оперение**. Темето е изпъстрено с бели резки, без черна ивица между основата на клюна и окото. Клюнът е жълт (от края на юли до началото на размножителния период). Краката са тъмно жълтокафяви. **Младежко оперение**. Горната част на главата жълтокафява с бели резки. Зад окото минава тясна черна ивица, стигаща до тила. Плещите, гърбът и крилата са кафеникаво жълти с по-тъмни окраища на перата. Първостепенните махови пера по външния край на крилото и малките надкрилия - черни. Клюнът е черен. Краката са жълтокафяви (Нанкинов и др., 1997).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Гнезди в колонии до около 120 двойки, понякога с речна рибарка и кафявокрил огърличник. Има седем типа места за разполагане на гнездата: върху твърда почва или затревени участъци, високо над водното равнище (33,9% от изследваните гнезда в Атанасовското езеро); върху дъното на отводнени басейни (20,5%); по пясъчни ивици и коси, с черупки от миди и дребни камъчета (19,6%); в стъпки от хора и домашни животни (14,3%); върху стари гнезда на саблеклюни (2,6%); върху слой от натрупани водорасли (1,8%); до дъски (7,2%). Строителният материал за гнездото е от сухи тревни стебла, коренчета (предимно на солянка), мидени късчета, сухи люспи от тиня, дървесни тресчици, пясък, камъчета, пера и кости на умрели птици, парчета от тухли и от каменни въглища. Гнездото представлява добре оформени трапчинки с диаметър 60-90 mm и дълбочина 13-20 mm. Надземните гнезда са с външен диаметър 60-95 mm и дълбочина 10-32 mm, с височина на бордовете до 20 mm. Разстоянието между отделните гнезда е 0,45-80 m, най-често между 4-5 m (16,6%). Оформянето на първите гнезда става в началото на май. Първите яйца се появяват след 10 май. На 19.05.1978 г. от общо 18 гнезда в Атанасовското езеро в строеж са 22,2%, с по 1 яйце - 50%, с по 2 яйца - 16,6%, с по 3 яйца - 11,1 % (Нанкинов, Даракчиев, 1980). Според Простов (1964) пълното мътило е от 2-3 яйца. Липсват данни за формата им. Рисунъкът е еднотипен: 79,40% с петнист основен рисунък, примесен с точковиден. Останалите са с точковиден основен рисунък. Размери: (110) 28,00-35,85 x 24,40-25,20 mm. Маса: 7,03-10,10 грама. Мътят и двете птици като даже през юли при някои двойки продължават любовните полети и токуването. Липсват данни за продължителността на инкубационния период. Според Простов (1964) излюпени малки се срещат от първите дни на юни. В късни повторни люпила малките се излюпват до края на юли-началото на август. Малките се изхранват и от двете птици. През първото десетдневие на юли те донасят до 60 дребни рибки за един час. Повечето малки започват да летят през юли до края на август (Нанкинов, Даракчиев, 1980). Половата зрялост настъпва след 3, понякога след 2 години (Нанкинов и др., 1997).

Хранене

В България слабо проучено. Според Нанкинов, Даракчиев (1980) рибата е основната храна. В изследвани стомаси Простов (1964) установява и остатъци от Hydrophilidae и Gerridae. Храни се основно с дребни видове риба (*Ammodytes* spp., *Rutilus rutilus*, *Scardinius erythrophthalmus*, *Cyprinus carpio* и *Perca fluviatilis*) и ракообразни с дължина 3-6 cm, а също и с насекоми, червеи и мекотели (del Hoyo et al. 1996).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Разпространена е в Европа (**Фиг. 4-49**) и Северна Африка, на изток до Централна Азия, на юг до Мароко, Египет, Ирак, Централен Иран, Северен Пакистан и Индия. Зимовищата са в Западна Африка (Гвинейския залив), Южна и Източна Африка (на север до Кения), южното крайбрежие на Арабския полуостров, Персийския залив и западното крайбрежие на Индия (Cramp ed., 1985).

***Фиг. 4-49**. Разпространение на белочелата рибарка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Гнездещо-прелетен и преминаващ вид за страната.

Разпространение преди 2010 г.

В края на XIX до средата на XX в. белочелата рибарка е била многобройна по р. Дунав, Шабленското и Дуранкулашко езеро (Reiser, 1894; Простов, 1964; Георгиев, 1976; Дончев, 1980; Патев, 1950). Сега главната гнездова популация в страната е съсредоточена в Бургаските влажни зони: Атанасовското езеро (Мичев др., 2003; Michev et al., 2004), Поморийското езеро и местността Пода (Dimitrov, 2005). Ново гнездово находище са окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“ край Бургас, където през 2003–2006 г. са гнездили 13–26 двойки (К. Бедев, непубл. данни). До 10 гнездещи двойки са били регистрирани по р. Дунав, Дуранкулашкото и Шабленското езеро (Янков, ред., 2007).

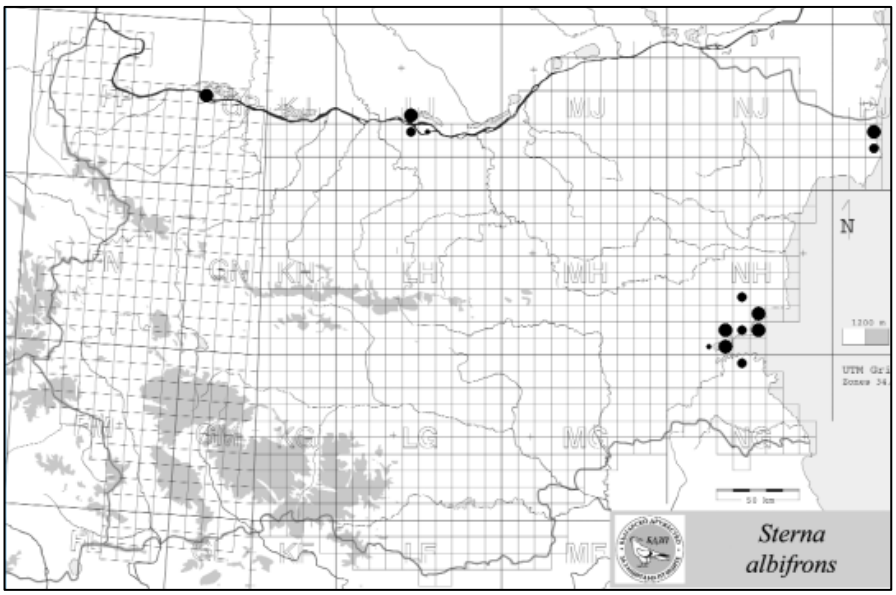

Фиг. 4-50. *Гнездово разпространение на белочелата рибарка по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)*

Разпространение след 2010 г.

Изследване по поречието на р. Дунав установява, че по-голяма част от колониите на белочелата рибарка са отчетени в Дунавския участък между Никопол и Силистра. 70% от гнездящите двойки по поречието на Дунав гнездят в четири основни локалитети: остров до с. Попина, о. Кича до Горни Цибър, устието на р. Янтра и пясъчен остров в устието на р. Огоста. През 2013 г. обаче, 84,5% от гнездящите белочели рибарки са концентрирани в две колонии: пясъчни коси в близост до о. Голяма Бързина и на о. Батин. В повечето случай белочелата рибарка гнезди в смесени колонии с речната рибарка. През 2020 г. общо по дунавските острови са установени 102 двойки белочели рибарки, гнездещи в 5 локалитета. Най-голямото гнездилище е косата пред с. Попина (Христов И., Чешмеджиев С. 2020 Доклад за фирма “Геомарин”). През 2022 г. малки колонии са гнездили и по пясъчни коси при Никополските острови, Пиргово, Сливо поле, Тутракан и Ветрен (С. Чешмеджиев – непубл. данни), но със сигурност още двойки са гнездили и по други острови.

Гнездилищата по Черноморското крайбрежие се запазват в същите локалитети и както и преди 2010 г.

По време на миграцията белочелата рибарка е регистрирана в разнообразни влажни зони от равнинните части на страната, предимно по Черноморското крайбрежие.

На **карта № 1-15 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на гривестата чапла по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-15 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популацията

В края на 19 в. до средата на 20 в. е бил многоброен по р. Дунав, Шабленското и Дуранкулашко езеро. Сега главната гнездова популация в страната е основно по Черноморското

крайбрежие (Бургаските влажни зони и плажовете по Северното Черноморие в района на Шабленското и Дуранкулашкото езеро) и по р. Дунав (предимно в района на о. Белене). Изолирано гнездовище и при Цибърското блато (Янков, ред., 2007).

Сега главната гнездова популация в страната е съсредоточена в Бургаските влажни зони: Атанасовското езеро - 18-158 двойки за периода 1990-2004 г. (Мичев др., 2003; Michev et al., 2004), Поморийското езеро и местн. Пода (Dimitrov, 2005), където през 2003 г. е имало 7, а през 2004 г. – 10 гнездещи двойки (А. Ковачев, непубл. данни). През 2000 г. в м. Пода са гнездили 22 дв. белочели рибарки (План за управление на м. “Пода” за периода 2002-2010 г., 2002). През 1993–1995 г. в ез. Узунгерен са гнездили 4–8 двойки (К. Бедев, непубл. данни). В новото гнездово находище - окислителните езера на „ЛУКОЙЛ“ край Бургас през 2003–2006 г. са гнездили 13–26 двойки (К. Бедев, непубл. данни). До 10 гнездещи двойки са били регистрирани по р. Дунав, Дуранкулашкото и Шабленското езеро (Янков, ред., 2007). Гнездовата популация е оценена на 100–160 гнездещи двойки (Бедев и Димитров, 2015 в Червена книга).

Изследване по поречието на р. Дунав установява 189 дв. през 2011 г., а през 2013 г. – 139-144 дв. 70% от гнездящите двойки по поречието на Дунав гнездят в четири основни локалитети: остров до с. Попина (21.2%), о. Кича до Горни Цибър (19.6%), устието на р. Янтра (14.8%) и пясъчен остров в устието на р. Огоста (14.8%). През 2013 г. обаче, 84,5% от гнездящите белочели рибарки са концентрирани в две колонии: пясъчни коси в близост до о. Голяма Бързина и на о. Батин. Общо са проучени 23 гнезда и в различните колонии етапа на гнездене е бил различен – в някои гнезда са намерени само яйца, а в други – излюпени пиленца (Shurulinkov et al., 2016). През 2020 г. общо по дунавските острови са установени 102 двойки белочели рибарки, гнездещи в 5 локалитета. Най-голямото гнездилище е косата пред с. Попина с 55 двойки (Христов И., Чешмеджиев С. 2020 Доклад за фирма “Геомарин”). През 2022 г. малки колонии са гнездили и по пясъчни коси при Никополските острови, Пиргово, Сливо поле, Тутракан и Ветрен – общо не повече от 40 двойки (С. Чешмеджиев – непубл. данни), но със сигурност още двойки са гнездили и по други острови.

Налице е увеличение на числеността на вида в Поморийското езеро. Там през 2021 г. са гнездили 40-50 двойки (Popov, Meshkova, 2021). На Атанасовско езеро гнездят средно около 15 двойки (според актуализирания стандартен формуляр на защитената зона от Натура-2000 „Атанасовско езеро“). В отчета на проекта „*Солта на живота*“ се посочва численост вероятно 75 двойки (не е посочено за брой индивиди ли се отнася числеността или за брой двойки) за периода 2012-2018 г. (Layman’s Report of Salt of LIFE Project).

Възрастовата структура на популацията е трудно определима. Наблюдения на птици през размножителния период са основно на възрастни птици. Млади птици са наблюдавани в и около колониите на вида през м. юни и юли. Излетелите млади птици се отличават от възрастните. Видът е с нисък размножителен потенциал – едно люпило годишно, като снася най-често по 3 яйца. Съотношението по наши наблюдения на излетели млади и възрастни в колонии на вида е около 1:2.

Състояние на популацията - обобщение

Гнездовата популация е оценена на 100–160 гнездещи двойки по данни докъм 2007-2008 г. (Костадинова, 1997; Нанкинов и др. 2004; Нанкинов и др., 1997; Янков отг. ред., 2007). Понастоящем, към 2022 г., популацията на белочелата рибарка в страната може да се оцени на **100-300 двойки**, с тенденция на увеличение в краткосрочен план. Продължават да са налице

големи флуктуации в числеността главно поради промените във водните нива и състоянието на гнездовите местообитания.

Съгласно докладването през 2019 г. (за периода 2013-2018 г.) националната гнездяща популация се оценява на 33-262 двойки. Краткосрочната популационна тенденция (2000-2018 г.) е флуктуираща, а дългосрочната (1980-2018 г.) е намаляваща. Мигриращата национална популация се оценява на 100-300 индивида.

Световната популация се оценява на около 190 000 - 410 000 индивида (Wetlands International 2015). Европейската популация се оценява на 36 000-53 000 двойки (BirdLife International 2015). В Европа тенденцията в развитието на популацията е неизвестна (BirdLife International 2015).

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Гнезди по бреговете на лагуни – соленоводни и хиперхалинни езера (солници), на стоящи пресни води, стоящи бракични води и на течащи води (по пясъчни коси по р. Дунав), както и по крайбрежни (морски) плажове и пясъчни дюни, рядко покрай блата и в тревиста растителност по периферията на водоеми. Има предпочитания към островчета, заобиколени от солена или сладка вода, където може да лови дребни риби без да е нужно да прави големи прелети за търсене на храна (Snow and Perrins, 1998).

Вън от размножителния период обитава морски крайбрежия, скита по езера, блата, бавно течащи реки, солници и др. Подходящи местообитания за вида са 1150 и 3130 според Директивата за хабитатите (Кавръкова и др., 2009). Белочелите рибарки предпочитат места с обилна храна (например канали, лагуни) и избягват дълбоки морски води и зони, в които има силно човешко присъствие.

4.5.2. Скитане

На този етап няма налична информация.

4.5.3. Миграция

Рядък пролетен и есенен мигрант в Бургаските влажни зони. Най-голям брой индивиди са наблюдавани през есента (162 инд.). Поморийското и Атанасовското езеро се характеризират с най-големи числености, съответно 142 инд. през август 2001 г. и 132 инд. през август 2002 г. През пролетта първите белочели рибарки се появяват в средата на април, като миграцията е най-интензивна от края на април до средата на май. След това започва гнездовия период, но птиците продължават да пристигат до началото на юни. През юли белочелите рибарки вече са напуснали гнездовите колонии и скитат в търсене на храна. Есенната миграция започва от втората половина на юли като максимум са отчетени 162 инд. през август 2002 г. Миграцията е най-интензивна от втората половина на август до началото на септември (Dimitrov et al., 2005).

Мигрира в ята до около 80 инд. от април до началото на юни и от края на юли до края на октомври (Дончев, 1984). През пролетта най-интензивна е миграцията между 28 април и 10 май, а през есента - между 13 и 17 септември (Простов, 1964).

4.5.4. Зимуване

Видът не зимува в страната.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на белочелата рибарка, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за белочелите рибарки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на рибарките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

Малка черноглава чайка, *Larus melanocephalus*

4.1. Таксономия и номенклатура

Българско име - Малка черноглава чайка

Латинско име - *Larus melanocephalus* Temminck, 1820

Larus melanocephalus Natt.: Клайн, 1909: 177; *Chema melanocephalum Natt.:* Reiser, 1894: 198; *Hydrocoloeus melanocephalus* (Temm.): Boetticher, 1927: 197.

Народни имена: Черноглава чайка

Описание

Дребна чайка с набито тяло, масивен клюн, относително широки и незаострени крила и дълги, масивни крака. В сравнение с Черноглавата чайка (*L. ridibundus*) има по-дълбоки гърди, по-широки и по-малко заострени крила, по-силни крака. Има сезонен и възрастов диморфизъм. Възрастните (*Larus melanocephalus*) през размножителния период са бели с черна глава, сив гръб и сиви крила. През есенно-зимния период главата е бяла с тъмно петно зад окото. Младите отгоре са сиво-кафяви с черни първостепенни махови пера и черна ивица на края на опашката. Възрастните през есенно-зимния период се отличават от тези на речната чайка по окраската на главата и бялата долна страна на крилата, а младите - по оцветяването на първостепенните махови пера (Нанкинов и др., 1997; Мичев и др., 2012).

4.2. Биология на вида

Размножаване

Колониален вид. Гнезди в смесени колонии предимно с други видове - дебелоклюна рибарка, речна рибарка, гривеста рибарка като у нас образува малки групи до около 10 двойки. Сформират моногамна двойка с неизвестна продължителност. Колониите са разположени сред рядка, ниска растителност на земята или на острови в езера, блата. Избягва напълно свободни от

растителност места, както и съседството на гнездови колонии на сребриста чайка. Гнездата представляват плитка вдлъбнатина, облицована с трева, водорасли и малко пера. Разстоянието между отделните гнезда е от 0,3 до 4 m. Размери: диаметър на гнездото (35) 235-350 mm, на ямката 155-200 mm, дълбочина (38) 25–65 mm. Снасянето на яйцата започва от 2-14 май, за около 8 - 10 дни. В отделни случаи и един месец по-късно. Пълното люпило от 1 до 4, по-често 2-3, в късните и повторни люпила от 1-2 яйца. Формата им е овална, а оцветяването сложно: светлозелено, сивкаво или маслинен фон с редки петна или щрихи (дълбоките сиви, а повърхностните кафяви). Размери: (97) 48,0-59,8 x 32,6-41,5 mm. Мътят и двете птици. Инкубационният период е 23-26 дни. Малките се излюпват през първата десетдневка на юни. И двете птици изхранват малките. Те напускат гнездата след около 5 дни и образуват отделни групи, които се крият в околната растителност. Върху гнездовия успех силно влияе факторът „безпокойство", тъй като тогава птиците унищожават собствените си гнезда. Половата зрялост настъпва на третата, по-рядко на втората година. Гнездовият успех е от 52,5 до 98% (Cramp and Simmons eds., 1983; Нанкинов и др., 1997; Димитров в Червена книга, 2015).

Хранене

Използва голямо разнообразие от храна като я търси в различни местообитания. В размножителния период се храни предимно със сухоземни и водни насекоми, през останалото време - предимно морски риби и мекотели. Храни се поотделно или на малки до големи групи, често с речни чайки. Използва сходни методи с нея за търсене и улавяне на храната. Храни се с насекоми, риба и храна събирана от земята. Основно бръмбари - *Scarabaeidae, Carabidae, Elateridae, Tenebrionidae, Curculionidae;* молци и пеперуди; скакалци (*Acrididae*, включително *Calliptamus, Oedaleus, Tettigoniidae*), *Gryllotalpa*; Хименоптери, включително мравки (Formicidae); мухи (*Diptera*). Също така паяци (*Araneae*), ракообразни (включително *Artemia salina*), мекотели (*Gibbula, Cochlicella*, *Mytilus*), земни червеи (*Lumbricidae*). Храни се също и с яйца на други птици (*L. genei* и *Sterna sandvicensis*) като ги краде от гнездата. През пролетта в студено време приема и зърно, и друг растителен материал (Cramp and Simmons eds., 1983). Семената на три културни растения: ечемик *Hordeum vulgare*, пшеница *Triticum sp.*, слънчоглед *Helianthus annuus* и *Senecio sp.* съставляват основната диета на средиземноморските чайки в Атанасовско езеро по време на следгнездовия период (Milchev et al., 2004).

4.3. Разпространение

Общо разпространение

Основната гнездова популация е съсредоточена по северното и североизточното Черноморско крайбрежие (**Фиг. 4-51**.). От тук се разпространява по крайбрежието на Северно и Балтийско море, както и във вътрешните водоеми на почти всички държави от Западна и Централна Европа (Нанкинов и др., 1997). Постоянен, преминаващ и зимуващ вид за страната.

Фиг. 4-51. *Разпространение на малката черноглава чайка в Европа (http://datazone.birdlife.org/)*

Разпространение в България

Разпространение преди 2010 г.

В края на XIX в. е многоброен и постоянно гнездящ вид по Черноморието - ез. Вая, Шабленското езеро, Мандренското езеро, Поморийското езеро, както и по р. Дунав (при Свищов). Към средата на XX в. е установено гнездене през 1953 г. в северозападните части на Атанасовското езеро - 4 гнезда с яйца и в западните части на езерото Вая - 7 гнезда с яйца и малки (Простов, 1964). През юни 1974 г. са установени 4 двойки на Атанасовското езеро. Според Nankinov (1993, 1993a) за района на Атанасовското езеро за 1984 г. са посочени 200 гнездящи двойки. Според Катранджиев и Бедев (1984) установените колонии в езерото са най-често от 10 до 15 дв., размножаващи се обикновено заедно със гривеста рибарка. През 1988 г. в Атанасовското езеро са установени 50 гнезда (Няголов, 1988). До 1998 г. числеността се колебае в диапазона 4–62 двойки. След 1998 г. няма данни за гнездене на вида в България. Установени са два неуспешни опита за гнездене в Поморийското езеро. Няма данни за размножаване както през останалите години до 2005 г., така и в други места в страната, въпреки че възрастни индивиди остават през целия гнездови период в Атанасовското и Поморийското езеро. По време на миграцията и през зимата е установена предимно по Черноморското крайбрежие до около 5000 индивиди (Нанкинов, 1985; Нанкинов и др., 1997; Янков отг. ред., 2007; Димитров в Червена книга, 2015; Dimitrov et al., 2005).

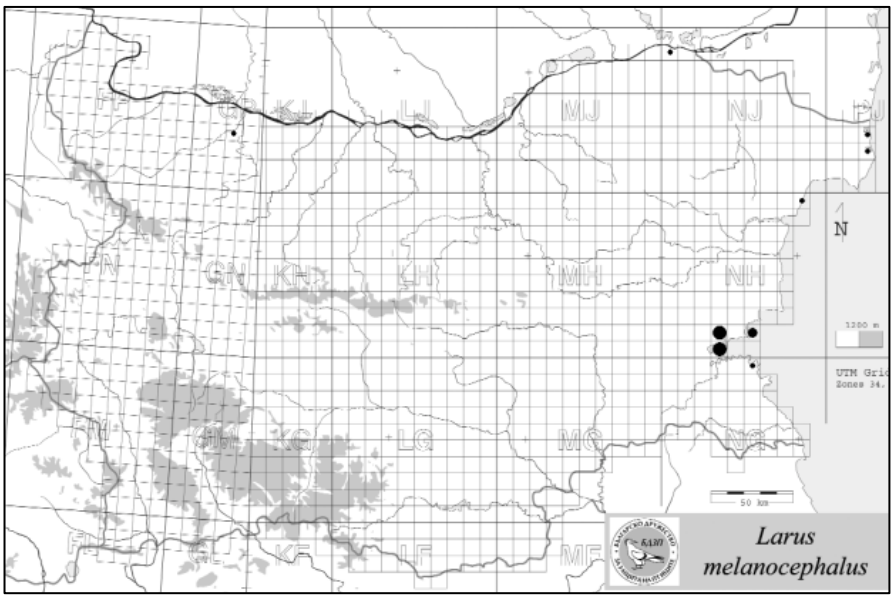

***Фиг. 4-52**. Гнездово разпространение на малката черноглава чайка в България по Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред, 2007)*

Разпространение след 2010 г.

След 1998 г. няма установени размножаващи се двойки в страната.

По данни на ИАОС за 2013 и 2014 г. разпространението на вида е основно по Черноморското крайбрежие: Поморийско езеро - 33 индивида със степен възможно гнездене, Пода - 2 индивида със степен възможно гнездене, Галата – 5 индивида, рибарници Хаджидимитрово 1 двойка – сигурно гнездене (като това не е доказано).

Данните от онлайн базата данни eBird за 2020 и 2021 г. потвърждават разпространението на вида предимно по Черноморското крайбрежие и р. Дунав, но също така наблюдения на вида има във вътрешността на страната и в Софийското поле.

По време на теренните наблюденията през 2021 г. са наблюдавани 3 индивида в района на Атанасовско езеро.

На **карта № 1-9 (Приложение 3)** е показано миналото и съвременното гнездово разпространение на малката черноглава чайка по налични данни и полеви изследвания от 2021 г. На **карта № 2-9 (Приложение 3)** са изобразени най-значимите гнездови местообитания на вида в страната с установени негативни промени в тях.

4.4. Състояние на популациите

Малката черноглава чайка е гнездила в Атанасовското езеро от 1953 г. до 1998 г. и то нередовно. През 90-те на години XX в. числеността в Атанасовското езеро е до 62 двойки (Dimitrov et al., 2005). Има опити за размножаване и на Поморийското езеро без доказано сигурно гнездене. След 1998 г. няма установени размножаващи се двойки в страната.

Данни от теренни изследвания

По време на теренните проучвания през 2021 г. в защитени зони по Черноморското крайбрежие видът е установен само в една защитена зона от Натура 2000 - Атанасовско езеро.

През юли месец 2021 г. са наблюдавани скитащи 130 малки черноглави чайки. По време на теренните проучвания през 2021 г. по поречието на р. Дунав видът е установен на 10.06.2021 г. до с. Ново село – 1 инд.

Състояние на популацията - обобщение

През 1997 г. гнездовата численост е оценена на 0-50 дв. (Костадинова, 1997), а по-късно числеността е оценена на база експертна оценка на 25 дв. (Костадинова, Михайлов, 2002) и 0-20 двойки (Нанкинов и др., 2004). Според Янков отг. ред. (2007) гнездовата популация е оценена на 0-62 двойки. Според Димитров (2015 в Червена книга на България) след 1998 г. няма данни за гнездене на вида в България.

Съгласно Докладването от 2019 г. (за периода 2013-2018 г.) националната гнездяща популация на вида се оценява на 2 – 6 двойки.

Европейската гнездяща популация се оценява на над 120 000 двойки като се увеличава между 1970-1990 г. В някои страни на Европа има тенденция за нарастване на популацията на вида през 1990–2000 г., както и в основната гнездова популация в Украйна. По данни на BirdLife International 2017 Европейската гнездяща популация се оценява на 118 000-328 000 двойки.

4.5. Екология на вида

4.5.1. Изисквания към местообитанията

Малката черноглава чайка се размножава в средиземноморски зони, близо до брегове, делти, устия, лагуни, блата, големи вътрешни водоеми, крайморски езера и блата с пясъчни коси и плитчини, през останалите сезони се среща и навътре в сушата по разнообразни влажни зони. Гнезди близо до вода, в наводнени полета и пасища, а също и често на сухи и влажни зони на острови, където растителността е рядка, като се избягват централните части с високи храсти или дървета. Също така избягва открити пясъци (Cramp and Simmons eds., 1983).

По Българското Черноморско крайбрежие видът е гнездил в соленоводни или свръхсолени езера, каквито са Атанасовското и Поморийското езеро. Неразмножаващи се индивиди и ята са наблюдавани през гнездовия период във Варненско-Белоскавски езерен комплекс, Дуранкулашкото езеро, Шабленската тузла, в ез. Сребърна, във влажни зони по р. Огоста и др. (Янков отг. ред., 2007). Подходящи местообитания вероятно са 1150 и 3150 според Директивата за хабитатите (Кавръкова и др., 2009).

Извън размножителния сезон се измества към бреговете на по-обширни морета, във вътрешността на сушата, по разнообразни влажни зони, бракични и алкални езера, орни земи и пасища, рибарници, солници, сладководни езера, блата, мочурища. Обикновено избягва да лети над големи водни площи (Cramp and Simmons eds., 1983; Нанкинов и др., 1997; Димитров в Червена книга, 2015).

4.5.2. Скитане

Извън размножителния сезон видът се измества към бреговете на обширни морета, обикновено не навлиза във вътрешността, с изключение на Холандия. В Турция рядко пресича сушата, макар и често да се срещат в близост до градове, особено около пристанища.

4.5.3. Миграция

Пролетната миграция е от средата на март до края на май, а есенната – от началото на август до края на септември. По-големи концентрации по време на есенната миграция са

наблюдавани край н. Калиакра и Бургаските езера. Зимуващата в България популация е малобройна, концентрирана основно по Черноморското крайбрежие. (Янков, ред., 2007; Нанкинов и др., 1997).

В Тунджанската хълмиста низина малката черноглава чайка е много рядък мигрант като е установена през пролетта на яз. Асеново – 2 инд. през април 2013 г. и през есента – октомври 2011 г. на яз. Жребчево – 7 инд. (Даскалова и др., 2020).

4.5.4. Зимуване

Зимовищата на вида са по Средиземноморското крайбрежие на Гърция, Италия, о. Сицилия и Тунис (Нанкинов и др., 1997). Подобно на повечето чайки тя образува ята през зимата както по време на хранене, така и при вечерни убежища. Не е пелагичен вид и рядко се вижда в морето далеч от бреговете.

През 1977-1996 г. рядък зимуващ вид със средна численост от 9 индивида и максимум 104 инд. през 1988 г. През зимата се наблюдава само по българското Черноморие, като с по-голяма численост Северното Черноморско крайбрежие - средно 8 инд., максимум 101 инд. през 1988 г.; по южното Черноморие е със средна численост 1 инд. и максимум 4 инд. през 1985 и 1992 г. Зимуващата популация се концентрира и във Варненски езерен комплекс - средно 10 инд. и максимум 99 инд. през 1988 г.; при Шабленската тузла - максимум 12 инд. през 1994 г.; по крайбрежието между Камчия и Обзор са установени максимум 8 инд. през 1994 г. След 1996 г. няма съществени промени в зимната численост на този вид: средна обща численост 9 инд. с максимален общ брой 20 инд. – 1998 г. Максималният брой индивиди от вида по време на цялото проучване е бил отчетен във Варна – 99 инд. през 1988 г. (Michev and Profirov, 2003).

По данни на ИАОС за зимуването на вида в България за периода 2011-2019 г. видът зимува в три защитени зони: Комплекс "Мандра-Пода" – 2010 г. – 2 инд., Комплекс "Шабленско езеро" - 2014 г. – 2 инд., и в Комплекс "Атанасовско езеро" 2016 г. – 1 инд., 2018 г. – 4 инд.

4.5.5. „Тесни места“ в жизнения цикъл на видовете

Периоди от живота на малката черноглава чайка, които могат да се приемат за „тесни места“ и видът е уязвим са следните:

- периодът на мътене и отглеждане на малките. Факторите за смъртност на малките в този период са разнообразни. Особено с климатичните промени и катаклизми от последните години този период става все по-опасен за малките черноглави чайки.

- периодът на линеене през лятото /следгнездово/ - в него възрастните птици са изтощени и като цяло по-уязвими както за хищници, така и за различни паразитни и други заболявания.

- по време на сезонните миграции. Като цяло миграцията е един чувствителен и рисков период в живота на чайките. Смъртността през този период е висока. Особено тежко е именно пресичането на моретата и пустините, където при проблематична ситуация от физиологичен аспект птиците нямат възможност да се приземят и успешно да се напоят и нахранят.

4.5.6. Данни за отглеждане на видовете на затворено

Няма данни за отглеждане на затворено у нас – в зоопаркови условия. Не участва в реинтродукционни проекти. Единствено отделни птици идват за лечение в Центъра за рехабилитация и лечение на редки видове птици на СНЦ „Зелени Балкани“ в Стара Загора. Тези птици след прилагане на съответното лечение биват незабавно освобождавани в естествените им местообитания.

5. Заплахи и лимитиращи фактори

Популациите на водолюбивите видове птици в Южна Европа зависят от промените в условията на околната среда и климата, от човешкото безпокойство и от промените в местообитанията им за търсене на храна, като значението на различните фактори е различно за отделните видове (Fasola, 2010).

Оценката на степента на влияние на заплахите и лимитиращите фактори е представена като експертна оценка на относителната им значимост съгласно следната скала:

Значимост/степен на опасност	Определение
Критична	фактор, който причинява или има вероятност да доведе до много бързо намаляване на числеността на срещащите се в страната птици (> 30% за повече от 10 г.)
Висока	фактор, който причинява или има вероятност да доведе до бързо намаляване на числеността на срещащите се в страната птици (20–30% за повече от 10 години)
Средна	фактор, който причинява или има вероятност да предизвика сравнително бавно, но значително намаляване в числеността на срещащите се в страната птици (10–20% за повече от 10 години)
Ниска	фактор, който причинява, или има вероятност да предизвика колебания в числеността
Неизвестна	фактор, който е вероятно да повлияе на този вид, но не е известно до каква степен.

В тази глава ще бъдат разгледани само факторите и заплахите за видовете, които имат отрицателно въздействие върху него и състоянието на популациите му.

Анализирани са следните групи заплахи и фактори, и тяхното влияние през последните 10 години: 1/ **Неподлежащи на управление фактори**: демографски фактори; естествени заболявания, паразити, вируси; вътревидова конкуренция; междувидова конкуренция; хищничество; климатични промени; съществени социално-икономически промени; и 2/ **Подлежащи на управление фактори**: влошаване и разрушаване на местообитания; пряко унищожаване и преследване; безпокойство; въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер; фрагментация на местообитанията; случайни фактори.

В резултат на анализа за въздействието на гореизброените фактори при отделните видове може да бъде направен **следният обобщен анализ**:

Разрушаването и промяната на гнездовите местообитания е факторът, който при всички видове, с изключение на малката черноглава чайка, се явява с висока степен на заплаха. Може да се каже, че при гривестата рибарка този фактор е критичен, тъй като видът гнезди единствено на Поморийското и Атанасовското езеро, даже последните години само на Поморийското езеро и ако там видът не загнезди през съответната година поради обезпокояване или унищожаване на гнездата, то през съответната година в страната няма да има гнездящи

индивиди от вида. За трите вида чапли – гривеста, малка бяла и нощна **изсичането на крайречна дървесна** растителност е критичен фактор, защото в резултат на това може да изчезнат цели колонии. **Прякото унищожаване и преследване** в рибовъдните стопанства на чапловите птици се явява фактор с висока степен на заплаха. **Случайните фактори** като пожари и пролетни наводнения се явяват критичен фактор за чаплите и блестящия ибис, тъй като също могат да доведат до унищожаването на цели колонии. **Безпокойството** в чапловите колонии и в тези на гривестата и дебелоклюната рибарка се явява фактор с висока степен на заплаха, защото индивидите могат да напуснат гнездата си и люпилата или малките да са изложени на хищници, които могат да унищожат цялото поколение.

От неподлежащите на управление фактори **хищничеството** се характеризира с висока степен на заплаха при всички видове, с изключение на малката черноглава чайка, която не гнезди в страната. **Социално-икономическите промени** свързани с изоставянето на рибарниците се явява фактор с висока степен на заплаха за рибарките, чиито колонии са били многобройни в миналото, когато рибовъдните стопанства в страната са функционирали като такива.

В тази глава видовете ще бъдат разгледани на **групи,** тъй като някои от тях гнездят и се хранят в едни и същи типове местообитания и отрицателно действащите фактори им въздействат по един и същи начин. **Групите са следните:** 1/ червена чапла и голяма бяла чапла; 2/ малка бяла, нощна и гривеста чапла; 3/ белобуза и черна рибарка; 4/ речна и белочела рибарка и саблеклюн; 5/ гривеста и дебелоклюна рибарка и малка черноглава чайка; 6/ бяла лопатарка и блестящ ибис; 7/ кафявокрил огърличник.

Ръждива чапла (*Ardea purpurea*) и Голяма бяла чапла (*Ardea alba*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Демографски фактори

Нисък гнездови успех. Ниският гнездови успех може да се дължи на редица фактори. Той може да доведе до постепенно трайно намаление на числеността на вида. Често се дължи на нападения на гнездата от страна на наземни или пернати хищници.

Изследвания показват, че при голямата бяла чапла размерът на популацията на локално ниво не зависи силно от годишния гнездови успех. Смъртността през първата година е висока – 76%, а смъртността при възрастните е 26% (Pratt and Winkler, 1985). Според изследвания в Нова Зеландия, гнездовият успех на голямата бяла чапла зависи от наличието и силата на бурите през гнездовия период, от наличието на храна и от взаимодействието между малките в гнездото и между тях и възрастните индивиди (Miller, 2001).

Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)

Като всички диви птици, ръждивите и големите бели чапли са подложени на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди.

Смъртност по време на миграция и зимуване

По време на миграциите птиците се изтощават и са подложени на различни влияния и фактори, на които не може да се повлияе. Към тези фактори се отнасят: загуба на места за хранене и почивка, прогонване, промяна на местообитанията и влошаване на хранителният капацитет в района на ловуване и неблагоприятни климатични явления (BWPi 2.0.1, 2006).

Вътревидова конкуренция

Обикновено се хранят самостоятелно и няма наблюдения за проява на агресия както между отделни индивиди, така и с други видове чапли.

Късно излюпените малки обикновено умират от глад или са убити. Съществуват високи нива на агресия между по-възрастните и по-младите пиленца като обикновено по-малките и слаби от тях загиват. Нивата на агресия са по-малки, когато в гнездото има две малки. Оцеляването на малките зависи от количеството на доставяната от родителите храна, а вероятно и от нейния тип (Pratt and Winkler, 1985).

Гнездят единично или колониално в обширни тръстикови масиви. Гнездата на ръждивата и голямата бяла чапла са отдалечени едно от друго на поне 300 m разстояние. Следователно не се наблюдава конкуренция за места за гнездене.

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Възможни конкуренти на червената и голямата бяла чапла е сивата чапла, както и големият воден бик, които гнездят в аналогични местообитания. Двата вида често образуват смесени колонии със сивата чапла. При достатъчен хранителен ресурс между тях няма антагонистично поведение. Възможно е обаче при екстремни външни условия и недостиг на храна да се създадат условия за конкуренция.

При голямата бяла чапла не се наблюдава междувидова конкуренция по време на хранене, тъй като видът се храни обикновено самостоятелно. В САЩ са наблюдавани групово хранещи се големи бели чапли. Установено е, че птиците, които се хранят самостоятелно преследват значително по-често съседите си, отколкото тези, които се хранят в групи. Освен това чаплите, които се хранят самостоятелно преследват своите събратя на значително по-дълги разстояния, отколкото тези, които се хранят в групи. Птиците, които са реализирали сравнително слаб успех при улова на плячка преследват съседите си значително по-често, отколкото тези, които ловуват по-успешно. Степента на улавяне и успехът на улавяне са значително по-високи при птиците, които се хранят в групи, отколкото при тези, които се хранят в разпадащи се групи или самостоятелно (Wiggins, 1991).

Хищничество

Основен фактор за смъртността при малките и младите е хищничеството. Голям процент от малките загиват изядени от хищници – тръстикови блатари, вранови птици, бухали, скитащи кучета, диви котки, лисици, чакали, диви свине. Хищните птици (ястреби, блатари, орли) много често са привлечени от чапловите колонии и могат да причинят значителни загуби, особено ако гнездото на хищната птица е наблизо. (BWPi 2.0.1, 2006).

Този проблем съществува за колонии на двата вида, които са леснодостъпни за чакали, лисици, диви прасета. Такъв проблем съществува например в резервата „Сребърна“ в някои години. Понякога наземните хищници са в състояние да преплуват някои водни площи и да унищожат гнездата и/или малките на двата вида чапли, тъй като в тръстиката двата вида

разполагат гнездата си сравнително ниско. Степента на влияние може да е високо, тъй като могат да бъдат унищожени гнездата в цяла колония.

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Лошите климатични условия могат да бъдат причина за гнездови неуспех при ръждивите и големите бели чапли. Продължителните пролетни валежи или ниските температури могат нерядко да доведат до гибел на малките в гнездата (Stastny, Hudec, 2016).

С глобалното затопляне и засушаване много гнездови местообитания на двата вида вече са на прага на изчезването или екологичните условия в тях не позволяват гнезденето на видовете. Осушаването на влажни зони и пожарите вследствие на високите летни температури водят до съкращаване на подходящите гнездови и хранителни местообитания. Засушаването в зимовищата в Африка например е било причина за значително намаление на гнездовата численост на червената чапла в Европа през XX-ти век.

Според Maclean et al. (2008) на Европейско ниво популацията на голямата бяла чапла не е застрашена от промените в климата. Според авторите ареала на разпространение на вида се разширява на север. Европейската популация на голямата бяла чапла се е увеличила драстично след 1980 г. като това най-вероятно се дължи на наличието на хранителни местообитания и храна, прекратяване на преследването и изменението на климата. Презимуването на хиляди големи бели чапли в Западна и Централна Европа след 2000 година, често в близост до техните гнездовища, позволява на птиците да избегнат опасността на миграцията и да се завърнат в местата си размножаване по-рано, а може би и в по-добро физическо състояние (Ławicki, 2014).

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

Пресушаването на големите блата у нас през XX-ти век е най-сериозния негативен фактор за числеността и разпространението на голямата бяла и ръждивата чапла и другите видове чапли в България. Осушени са напълно или в много голяма степен редица крайдунавски и вътрешни блата, които в миналото са били местообитание за хранене и гнездене на чаплите.

В рибовъдните стопанства през последните 30 години протекоха интензивни промени. Поради социално-икономически фактори много рибовъдни стопанства фалираха, бяха изоставени и впоследствие ликвидирани – тези при Мечка, Челопечене, Орсоя, Ямбол, Обнова и много други. Това доведе до изчезването на ръждивата чапла и голямата бяла в тези локалитети поради липса на гнездови местообитания и/или хранителна база.

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Резки промени във водните нива по време на гнездовия период

Този фактор влияе върху популациите на ръждивата и голямата бяла чапла главно в блатата покрай р. Дунав. При ниски нива много от тях пресъхват и гнезденето става неуспешно или невъзможно. При резки покачвания на нивото на водата и наводнения е възможно заливане на гнезда и загуба на яйцата или малките. Тези промени се дължат преди всичко на хидротехническия комплекс „Железни врата“. Неправилното управление на водите там води до значителни негативни въздействия върху местообитанията във влажните зони обитавани от двата вида.

Разрушаване на местообитания в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване

По този начин са унищожени немалко влажни зони, в които е имало условия за гнездене или хранене на ръждивата и голямата бяла чапла по време на миграцията. Ликвидирани са били блатата при Нови Искър, Страланджа, Султанлар, Свищов, Карабоаз, Айдемир, Остров и много други. Това въздействие може да бъде критично, тъй като води до пряко унищожаване на гнездови и/или хранителни местообитания на двата вида чапли.

Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на замърсяване на водите

Замърсяването с биогенни елементи и еутрофикацията водят до влошаване на местообитанията на ръждивата и голямата бяла чапла в немалко влажни зони. В резултат на еутрофикацията и изплитняването условията за живот на рибата в тези блата се влошават, откритите водни площи обрастват с водна растителност и хранителните местообитания стават неподходящи. Засиленият процес на еутрофикация и опасност от формирането на анаеробна среда във водата има и в някои от крайдунавските блата, които са отделени от р. Дунав с дига – Добридолско, Островско, Гарванско, Бръшленско и др. Голяма част от тях е обрасла с тръстика. Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор влияещ върху качеството на водите в обитаваните от голямата бяла чапла водоеми.

В някои от гнездовите находища на ръждивата и голямата бяла чапла е наблюдавано замърсяване на водите с нефтопродукти – например в Бургаските езера. Водите на р. Дунав също понякога са замърсени от масла и други отпадни продукти. Замърсяване с битови и канализационни отпадъци води до засилена еутрофикация на водоемите, което е налице в Драгоманското блато и Добридолското блато.

Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на пожари

Пожарите засягат често тръстиковите масиви подходящи за гнездене на ръждивата и голямата бяла чапла. При пожари загива голям дял от безгръбначната фауна, а това трайно намалява хранителната база за вида в следващите гнездови и миграционни сезони. Освен това пожарите могат да доведат и до директна гибел на малките в гнездата. Пожарите също така водят често до ликвидиране на тръстиковите масиви в даден водоем в определена година и така възпрепятстват гнезденето (напр. Драгоманско блато, рибарници Калимок и др.).

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че за редица влажни зони от значение за вида са налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което създава значителни затруднения пред опазването на биологичното разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Бракониерски отстрел

Отстрела на чапли в рибовъдните стопанства е фактор, който е бил с по-голямо значение в миналото, когато в страната са функционирали доста по-голям брой рибовъдни стопанства (рибарници) в сравнение със сега. Така например през 80-те години на 20 в. всяка година в

България са отстрелвани около 4500 чапли от 8-те вида (Боев, 1985). През последните 10 години липсват целенасочени проучвания относно незаконното избиване на чапли в страната.

Разрушаване на колонии заради безпокойство от страна на човека

По този начин са застрашени и засегнати колонии в по-малки тръстикови масиви, в някои язовири в Тракия. Присъствието на хора - рибовъди, арендатори и риболовци води до често вдигане на птиците от колонията, при което тя остава незащитена и може да бъде нападната и от пернати хищници – например сиви врани.

5.2.3. Безпокойство

Понякога е налице безпокойството вследствие на спортен риболов или от ловци-бракониери движещи си по бреговете на водоемите, преминаване покрай местата на хранене или почивка на птиците, както и около гнездовите колонии, особено тези, които са разположени в малки влажни зони. Вдигането на птиците от колонията, дори когато е за кратко време, особено през гнездовия период, се отразява изключително неблагоприятно върху възможностите им да използват ресурсите на даденото местообитание и може да доведе до напускането на мястото.

5.2.4. Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер

Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000 на собственици на земи и водни площи, които поддържат местообитанията на приоритетни за опазване видове в добро екологично състояние. Въвеждането на акваекологичните мерки и компенсаторните плащания по Натура 2000 се забави твърде много, което без съмнение имаше негативно влияние върху местообитанията на водолюбивите птици.

Намаляването на площта на местообитанията на ръждивата и голямата бяла чапла се дължи и на някои социално-икономически фактори като изплащането на субсидии за обработване на земите. По този начин тръстиковите масиви в бивши рибарници и блата, в случаите когато не са защитени от закона, са привлекателни за закупуване от едри собственици, които ги осушават и разорават. След това ги регистрират като обработваеми земи, разорават ги и вземат субсидии за тях.

Обедняването на рибните запаси е негативен фактор, тъй като води до влошаване на хранителната база за двата вида чапли. Особено по р. Дунав и в Черно море има намаление на запасите на редица видове риби за последните 40 години. Това е свързано главно с преулов, но също и със замърсяването на водите. След известно подобрение в качеството на водите в периода 1990-2010 г. сега отново е налице тенденция за драматични замърсявания в резултат на действията на безотговорни собственици на промишлени предприятия, корупцията и липсата на контрол и адекватни наказания в тази област. Въздействието от земеделието върху влажните зони като местообитание на ръждивата и голямата бяла чапла е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи (от прекомерна употреба на торове) и пестициди, което също може да доведе до намаляване на хранителния ресурс за двата вида.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

При ръждивата и голямата бяла чапла не е налице това негативно въздействие.

5.2.6. Случайни фактори

Към случайните фактори, които могат да имат отрицателно влияние върху колониите на вида в страната са случайните пожари в тръстикови масиви във влажните зони, поройните дъждове и внезапните застудявания в началото на гнездовия период. Тези фактори могат да бъдат

критични, защото може да доведе до унищожаването на гнездата и люпилата в цяла смесена колония.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популациите на двата вида чапли е съставена **Таблица 5-1**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

***Таблица 5-1**. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на червената и голямата бяла чапла в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Смъртност по време на миграция и зимуване	G07, G10	в местата за зимуване	неизвестна
Вътревидова конкуренция	L06	в местата за хранене	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	-	в рамките на една колония	ниска
Хищничество		на локално ниво	висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Изоставяне и ликвидиране на рибовъдни стопанства	G25	в рамките на държавата	висока
Замърсяването на влажните зони чрез прекомерна употреба на торове и пестициди	A25, A26, J01	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Обедняване на рибните запаси	G08	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Резки промени във водните нива по време на гнездовия период	D02, D13	в рамките на една колония	средна
Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	K02, A01	в гнездовите и хранителни местообитания	критична
Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на замърсяване на водите	A25, A26, J01,	в гнездовите и хранителни местообитания	средна

	D08, F11, F12		
Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на пожари	A11	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида		в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.2. Подлежащи на управление фактори – Пряко унищожаване и преследване			
Бракониерски отстрел	G07, G10	в гнездовите и хранителни местообитания	неизвестна
Разрушаване на колонии заради безпокойство от страна на човека	H08	в гнездовите местообитания	средна
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от рибари, ловци-бракониери, арендатори на водоеми	H08	в гнездовите местообитания	висока
5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000	-	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
Изплащането на субсидии за обработване на земите	A01, A02, A30	в гнездовите местообитания	висока
5.2.5. Фрагментация на местообитанията		в гнездовите и хранителни местообитания	неизвестна
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове, естествени пожари	M07, M08	в гнездовите местообитания	висока

Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*)

Обикновено трите вида чапли **- малката бяла, нощната и гривестата** се срещат в смесени колонии, при което всички фактори оказват еднакво въздействие. В много редки случаи нощната чапла може да гнезди в много малка численост 5-10 гнезда като самостоятелна малка колония. Такива колонии имат временен характер и най-често се сформират от изостанали птици. Подобна беше колонията в Злато поле през 2020 г. Началото на изграждането на колонията обикновено се поставя от сивата чапла, след което идват малката бяла, нощната и гривестата. Когато една колония се „утвърди“ на дадено място през следващите години се наблюдава нейното разрастване като брой на гнездата, както и присъединяване на други видове чапли или бели лопатарки и ибиси. От поведението между трите вида чапли се определя кой от тях се явява като доминиращ по отношение на общия брой. Това определя заемането на най-добрите места за гнездене, първи старт за мътене и по-рано излюпване на малките. Нощната чапла, която е и с най-големи размери, често заема тази доминираща роля, обратно гривестата чапла, която се завръща последна и е с най-малки размери, често проявява по-голяма агресивност, което да й позволи включването в колонията.

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Демографски фактори

При тези три вида чапли най-критичният демографски параметър е оцеляването на възрастните и младите птици, а не успехът на гнездене (Hafner et al., 1999). Редът на излюпване на малките, мекото зимно време и наличието на изобилна храна веднага след излюпването не оказват влияние върху преживяемостта. Факторите, които предизвикват смъртност включват смъртност през зимата, рискове по време на миграцията и хищничество (Hafner et al., 1992; Combridge 2000).

Във Франция са изследвани репродуктивните параметри на малката бяла чапла като е установено, че размера на люпилото намалява с течение на времето, но въпреки това е отчетено нарастването на популацията (Bennetts et al., 2000). Това откритие предполага, че репродуктивните параметри са частично зависими от плътността на популацията. Друг важен аспект от популационната биология е способността на видовете да се местят между местата за гнездене, дори на хиляди километри, в отговор на неблагоприятни условия на средата. По този начин загубите на индивиди в една колония (например при тежка зима) могат да бъдат компенсирани с приток на индивиди от други райони (The IUCN-SCC Heron Specialist Group).

Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)

Като всички диви птици, малките, гривестите и нощните чапли са подложени на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди.

Смъртност по време на миграция и зимуване

Като цяло малката бяла чапла е мигриращ вид, но когато условията на средата го позволяват малка или по-голяма част от популацията зимува в гнездовите територии. Частта на немигриращата популация в Средиземноморието се увеличава през последните години.

Гривестата чапла е мигриращ вид като през януари 2020 беше установена зимуваща птица край р. Огоста (Росен Петров, eBird).

Нощната чапла е мигриращ вид, но когато условията на средата го позволяват малка част от популацията зимува в гнездовите територии (Тракия или езеро Вая, край течащи водоеми) или за условията на България това са птици идващи от Север.

По време на миграциите птиците се изтощават и са подложени на различни влияния и фактори, на които не може да се повлияе. Към тези фактори се отнасят: загуба на места за хранене и почивка, прогонване, промяна на местообитанията и влошаване на хранителния капацитет в района на ловуване и неблагоприятни климатични явления (BWPi 2.0.1, 2006).

Намаляване на хранителната база от дребна плевелна риба през периода 15 март – 30 април

Това е един от най-критичните периоди в живота на чаплите. Птиците пристигат от дълга миграция изтощени, заемат територии в или в близост до гнездовите местообитания и наличието

на храна (дребна риба) е ключов фактор в първите 15-20 дни до заемане на колонията и началото на снасяне. В резултат на дългогодишни наблюдения и проведените проучвания при изработването на плана на ЗЗ „Яз. Конуш“ може с голяма достоверност да се предложат причините за намаляването в последните 25-30 години на ресурса от дребна риба: 1/ в цялата територия за хранене (100 хил. ha) в продължение на 5 месеца са зимували не по-малко от 2000 големи корморана и 1500 малки корморана, които са намалили количествата на дребна риба във водоемите (както големите, така и малките корморани преди 30 години не са зимували в Горнотракийската низина и това са сравнително нови зимовища на тези два вида.); 2/ промяна на технологиите на стопанисваните водоеми (микроязовири и рибарници). Рибовъдите понасящи загуби от зимуващите корморани сменят традиционната технология на късно есенно зарибяване с късно пролетно. Рибовъдите изчакват кормораните да напуснат районите на зимуване (най-рано в първата половина на април) и чак тогава престъпват към зарибяване. По този начин те намаляват загубите си, което отново лишава пристигащите в края на март чапли от ресурси на дребна риба (ПУ на ЗЗ „Яз. Конуш“). Заплахата е с естествен произход, но се подсилва нейната интензивност от човешкия фактор.

Вътревидова конкуренция

Агресивната конкуренция при търсене на храна е по-честа към други видове чапли, отколкото към индивиди от същия вид (Fasola, 1986), въпреки че Mees (1950) за пръв път наблюдава агресивно поведение между хранещи се малки бели чапли, когато едната се приближава твърде близо до другата.

Пиленцата в люпилото се конкурират за храната донесена от възрастните като по-големите от тях са по-успешни. По-рано излюпените започват активно да просят храна по-рано. В резултат на това те изпреварват по-късно излюпените в растежа и в активността им да просят храна и съответно способността да поглъщат по-едри парчета от храната. При разлика във възрастта на излюпване от 2 и повече дни, оцеляването на по-късно излюпените е изключение. В резултат на това съревнование люпилото обикновено намалява (Inoue, 1985). С тази цел Федерация „Зелени Балкани“ по проект по ОПОС изградиха единствената в страната волиера за приемане на малки, намерени под гнездата на чаплите.

И при трите вида чапли съществува и конкуренция за места за гнездене в колонията, например в Камарг (Франция). Конкуренцията обикновено за места, които се намират в средата на колонията, е най-голяма, тъй като те най-малко са изложени на хищничество и на неблагоприятни климатични условия (силни и студени ветрове), които биха довели до загиване на малките в гнездото (Bennetts et al., 2000).

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Когато се хранят в групи взаимодействията с други видове птици са сложни като гривестите се конкурират с нощните и малките бели чапли. Нощните чапли избягват конкуренцията с малката бяла и гривестите благодарение на предимно нощната си активност. Малките бели чапли защитават местата си за хранене и индивидуалните разстояния спрямо близко стоящи други птици, включително други видове, особено нощни чапли. Териториалността е силно изразена както при самостоятелно хранене, така и когато са в групи (Chu and Wang, 1988).

Конкуренция за места за гнездене в колонията е установена между гривестата чапла, нощната и малката бяла чапла в колонията при с. Труд, където основно гнездят само тези три вида. Конкуренция за места за гнездене е установена и между нощната чапла и малката бяла чапла в колонията при яз. Конуш, където основно гнездят само тези два вида.

Хищничество

Основен фактор за смъртността при малките и младите е хищничеството. Голям процент от малките загиват изядени от хищници – тръстикови блатари, вранови птици, бухали, плъхове, диви котки. Хищните птици (ястреби, блатари, орли) много често са привлечени от чапловите колонии и могат да причинят значителни загуби, особено ако гнездото на хищната птица е наблизо. В делтата на р. Рона (Франция), двойка тръстикови блатари за една година (1999) убиват минимум 13 малки и 3 възрастни птици, а през 2000 г. – 16 малки и 8 възрастни птици. Малките колонии с численост под 30 индивида са особено уязвими на хищници и могат напълно да бъдат унищожени от сива врана (*Corvus corone*) (BWPi 2.0.1, 2006). В България високата популация на свраката оказва също негативна роля.

В колонията при яз. Конуш заплахата е подробно изследвана и оценена. Годишно се унищожават от 200 до 350 яйца. Почти половината от гнездовите двойки имат загуби от вранови птици. В крайна сметка те престъпват към допълване на люпилото и снасяне на допълнителни яйца. Това води до изразходване на повече ресурси и удължаване на гнездовия период. Интензивността на заплахата зависи от количеството на вранови птици и варира от ниска до висока.

В колонията при рибарници Труд бездомни кучета, изоставени от рибарите, ежедневно обикалят под колониите за намиране на изпаднали малки (**Фиг. 5-1**).

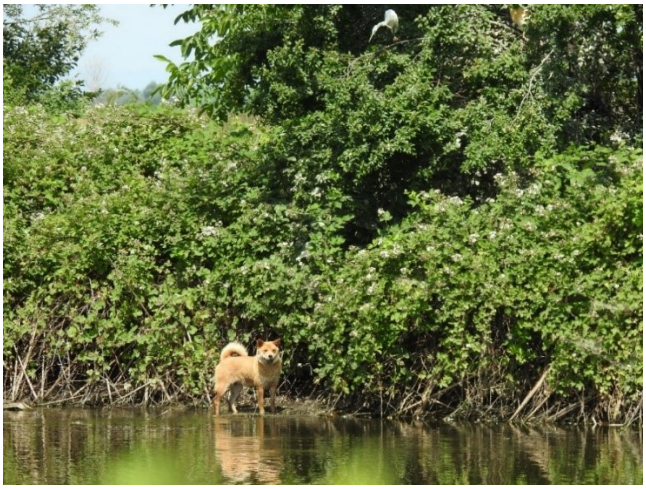

***Фиг. 5-1**. Бездомно куче в колонията при рибарници Труд (сн. Любомир Профиров)*

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Засушаването на климата и пресъхването на влажни зони водят до загуба на гнездови и хранителни местообитания на малката бяла, нощната и гривестата чапла. В България това е от голямо значение поради нарушения воден режим на редица от влажните зони по поречието на р. Дунав и вътрешността на страната. Оризищата в Тракия с обща площ около 33 000 ha се явяват

нов изкуствен тип екосистема, която по време на размножаване осигурява нови трофични условия за чаплите (**Фиг. 4-15**). Поради по-късите си крака гривестите чапли много хубаво се скриват в израстващия ориз.

Изследване в Камарг (Франция) установява, че средният размер на мътилото при малката бяла чапла е положително свързан с валежите. Това вероятно е свързано с по-ниските температури и изоставянето на мътилото при по-продължителни неблагоприятни условия. Ако валежите предхождат гнездовия период, в резултат увеличаването на площта на хранителните местообитания могат да доведат до увеличаване на гнездовия успех. Силните ветрове са друг фактор, който може да доведе до срутване на гнезда, особено когато те са разположени в периферията на колонията и така са изложени на по-силен вятър. Особено опасни са силните северни ветрове, когато малките вече са излюпени и гнездата се намират в периферията на колонията – това може да доведе до значително намаляване на гнездовия успех (Hafner et al., 1992; Bennetts et al., 2000).

Колонията на яз. Конуш (**Фиг. 4-14**) използва за гнездене пирамидални тополи като гнездата са разположени в пръстените, които се образуват по ствола на дърветата. Така например ураганни ветрове през 2016 г. водят до събарянето на повече от 180 гнезда с яйца в тях. Колонията на рибарници Труд използва за гнездене короната на диви сливи, черници и др. подивели дървета. И при двете колонии силните ветрове, разрушават част от гнездата и птиците непрекъснато ги доизграждат, дори по време на мътене и излюпени малки, което наблюдавахме по време на проучванията през 2021 г.

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

Пресушаването на големите блата у нас през XX-ти век и превръщането им в земеделски земи, язовири и рибарници е най-сериозният негативен фактор за числеността и разпространението на чаплите в България. Осушени са напълно или в много голяма степен редица крайдунавски и вътрешни блата, които в миналото са били местообитание за хранене и гнездене на трите вида чапли. Сред най-значимите по въздействие са мащабните отводнявания на низинните и блатистите места по протежение на цялото Дунавско крайбрежие, осъществени след 1945–1948 г. За периода 1930–1960 г. са унищожени повече от 180 000 ha блата, езера и мъртвици. Това е предизвикало загубата на големи, смесени чаплови колонии като тези в блатата на о. Персина, блатото Кайкуша, Беленското блато и др. Други типични примери са пресушаването на част от басейните в рибарници Звъничево, пресушаването на ЗЗ „Рибарници Мечка” и превръщането им в обработваеми земи през 2012 г., пресушаването на ЗЗ „Рибарници Орсоя” и ЗЗ „Гарванско блато” през 2010 г. Всички крайдунавски влажни зони са били отделени от водите на р. Дунав посредством високи диги. Това е довело до бързи процеси на еутрофикация и изплитняване и на малкото останали непресушени напълно блата – Сребърна, Гарванско, Мъртво блато, Песчина, Бръшленско, Островско и др. (Василев и кол., 2012). Строителството и урбанизацията чрез ефектът на жилищното и ваканционното строителство върху природните местообитания е свързан най-вече с площното отнемане и фрагментирането на местообитанията на чаплите и по-конкретно хранителни такива при ново строителство, както и свързаната с него инфраструктура.

Въздействието от земеделието върху влажните зони като местообитание на трите вида чапли е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи и пестициди.

От друга страна развитието на оризищата в Тракия с обща площ над 33 000 ha осигуряват голяма територия с подходяща трофична база за изхранването на чаплите. Така гнездещи чапли

в близост до рибовъдни стопанства или в техните граници не нанасят щети на арендаторите, поради техните предпочитания към храна състояща се от малки рибки и водни организми. При такива взаимодействия в началото на 80-те години в Тракия бяха установени 3 колонии с обща численост 1100 -1600 двойки (Николов, 2015)

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Изсичане на крайречна дървесна растителност

Изсичането на заливни и алувиални гори (крайречна дървесна и храстова растителност), включително групи върби и други дървета в плитките части на язовири и микроязовири, които са подходящи гнездови местообитания на трите вида чапли. Незаконното изсичане на дървета по бреговете на водоемите и по островите на по-големите реки и плановото прочистване на речните корита лишава трите вида чапли от места за гнездене, както и оказва отрицателно влияние върху благоприятните за вида условия за укриване и хранене. Бракониерските сечи са широко разпространени по поречието на р. Тунджа в Сливенско, по р. Струма, р. Струмешница, по р. Марица в Пазарджишко и др.

Изсичането на естествена растителност по крайбрежията и островите на големите реки Дунав, Марица, Тунджа и др. и заместването им с тополови насаждения е друг аспект на фактора. Характерни примери в това отношение са крайбрежието на р. Дунав, о. Вардим, о. Батин, о. Голяма Бързина. По изследвания на СНЦ „Зелени Балкани” за течението на р. Марица през периода 1983–1998 г. растителността по крайбрежието на островите намалява 4.5 пъти. Три чаплови колонии при с. Виница и с. Поповица са унищожени и променят своето местоположение. Два пъти намалява числеността на гнездящите чапли през този период (Николов и кол., 2000).

Степента на заплаха на този фактор може да бъде критична, тъй като може да доведе до унищожаването на цяла колония.

Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване

По този начин са унищожени немалко влажни зони, в които е имало условия за гнездене или хранене на трите вида чапли по време на миграция или гнездене. Ликвидирани са били блатата при Нови Искър, Страланджа, Султанлар, Свищов, Карабоаз, Айдемир, Остров и много други. Това въздействие може да бъде критично, тъй като води до пряко унищожаване на гнездови и/или хранителни местообитания на трите вида чапли.

Влошаване на качествата на водите във влажните зони

Замърсяването с биогенни елементи и еутрофикацията водят до влошаване на местообитанията на трите вида чапли в немалко влажни зони. В резултат на еутрофикацията и изплитняването условията за живот на рибата в тези блата се влошават, откритите водни площи обрастват с водна растителност и хранителните местообитания стават неподходящи за трите вида чапли. Засилен процес на еутрофикация и опасност от формирането на анаеробна среда във водата има и в някои от крайдунавските блата, които са отделени от р. Дунав с дига – Добридолско, Островско, Гарванско, Бръшленско и др. Голяма част от тях е обрасла с тръстика. Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор влияещ върху качеството на водите в обитаваните от чаплите водоеми.

Степен на заплаха - средна.

Влошаване и разрушаване на местообитанията за престой по време на прелет, скитане и зимуване

През периодите на миграция, зимуване и скитане малката бяла, нощната и гривестата чапла обитават голямо разнообразие от местообитания и са регистрирани в много повече находища из цялата страна в сравнение с периода на гнездене. В такъв смисъл всякакви дейности застрашаващи влажните зони могат да влошат местообитанията на видовете. Изброените в точка 5.2.1. заплахи се отнасят и за местообитанията по време на миграциите.

Степен на заплаха – неизвестна.

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че за редица влажни зони от значение за трите вида чапли са налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което създава значителни затруднения пред опазването на биологичното разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Отстрела на чапли в рибовъдните стопанства е фактор, който е бил с по-голямо значение в миналото до 1985 г, когато със заповедта за обявяване на защитените видове птици беше премахната възможността чаплови птици да бъдат отстрелвани в райони на рибовъдни стопанства, където нанасят щети на производството. Тогава в страната са функционирали доста по-голям брой рибовъдни стопанства (рибарници) в сравнение със сега. Така например през 80-те години на 20 в. всяка година в България са отстрелвани около 4500 чапли от 8-те вида (Боев, 1985). През последните 10 години липсват целенасочени проучвания относно незаконното избиване на чапли в страната. В района на Рибарници Николаево собствениците отсякоха тополите, на които чаплите гнездяха, а преди това ги пропъждаха с пушки от тези места.

5.2.3. Безпокойство

Целенасочено безпокойство и отпъждане на трите вида чапли може да съществува в рибовъдните стопанства. Най-вероятно, подобно на отстрела, този фактор е с по-малко значение сега, тъй като броят на действащите рибарници понастоящем в сравнение с тези от 80-те години на 20 в. е по-малък. Не така обаче стои въпроса с язовирите, които се явяват места както за хранене на чаплите, така и понякога в техните околности се сформират колонии. В края на 80-те години на територията на Пловдивското поле има три смесени колонии с обща численост до 1000 двойки от нощна и малка бяла чапла. От 1990 г. до 2000 г. почти всички язовири постепенно преминават в частни ръце и започва действието на една изключително сериозна заплаха – умишленото прогонване на колониите.

По проекта на Сдружение „Зелени Балкани“ е изработена карта, която показва места на бивши колонии на чапли в периода 1978-2011 г. (**Фиг. 5-2**). Изследванията показват, че водеща причина за критичното състояние на нощната, гривестата и малката бяла чапла в яз. Конуш е безпокойството и прогонването им от гнездовите колонии най-често от арендатори на язовири или изпратени от тях лица. Историята на последната голяма чаплова колония в Тракия недвусмислено доказва тази теза. Колонията само за 30 години четири пъти сменя своето

местообитание и при всяка смяна значително спада и числеността. Може да се види местоположението на бившите вече колонии.

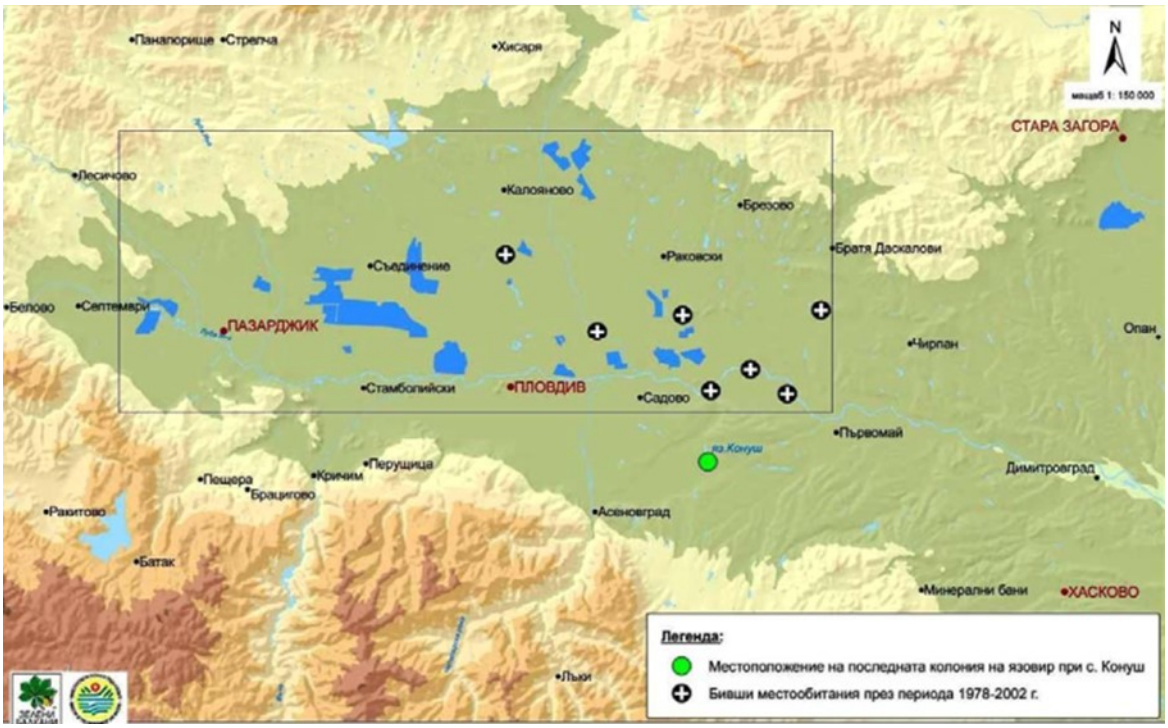

***Фиг. 5-2**. Карта на разпространението - местоположение на смесени чаплови колонии в Горнотракийската низина в периода 1978-2011 г. (по ПУ на ЗЗ „Язовир Конуш“, 2016)*

Понякога е налице безпокойството вследствие на спортен риболов по бреговете на водоемите, преминаване покрай местата на хранене или почивка на птиците, както и около гнездовите колонии, особено тези, които са разположени в малки влажни зони. Вдигането на птиците от колонията, дори когато е за кратко време, особено през гнездовия период, се отразява изключително неблагоприятно върху възможностите им да използват ресурсите на даденото местообитание и може да доведе до напускането на мястото.

Особено уязвими са колониите по р. Марица и р. Тунджа поради ежегодно организирани туристически походи с лодки. Най-уязвими са през периода на заемането на местообитанията (териториите за гнездене) и яйцеснасянето. Тогава е възможно цялата колония да смени местоположението си и в резултат да се намали неколкократно успеха от размножаването. Навлизането на хора е причина за разпадането на най-голямата смесена колония при с. Виница през 1986 г. (Николов и кол., 2000). Също така безпокойството може да увеличи хищничеството (Crivelli et al., 2000).

5.2.4. Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер

Липса на механизми за компенсиране на собствениците на рибовъдни стопанства за загуби, причинявани от рибоядни птици

Макар малката бяла, гривестата и нощната чапли да не вредят на рибното стопанство, те биват преследвани и отстрелвани в рибарниците и рибовъдните язовири, наред с кормораните. Липсата на действащ механизъм за компенсиране на рибопроизводителите води до изостряне на

конфликта „човек-рибоядни птици” и до големи бракониерски нарушения на територията на подобни частни/арендовани водоеми. Опитът от други държави като Чехия, Белгия, Италия и Германия показва, че въвеждането на подобни компенсации може да бъде една мярка за редуциране на този конфликт (Carss, 2003). Разбира се, въвеждането им не може да стане без въвеждане на ефективен контрол по прилагането на изискванията за отпускане на подобни компенсаторни плащания.

Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000 на собственици на земи и водни площи, които поддържат местообитанията на приоритетни за опазване видове в добро екологично състояние. Въвеждането на акваекологичните мерки и компенсаторните плащания по Натура 2000 се забави твърде много, което без съмнение имаше негативно влияние върху местообитанията на водолюбивите птици.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

Налице е фрагментация на крайречните естествени гори по р. Дунав и по вътрешните реки в резултат на неконтролираните сечи. Необходими са допълнителни проучвания за ефекта на фрагментацията върху популациите на малката бяла, нощната и гривестата чапли в крайречните и островните гори по р. Дунав.

5.2.6. Случайни фактори

Към случайните фактори, които могат да имат отрицателно влияние върху колониите на трите вида чапли в страната са случайните пожари в тръстикови масиви във влажните зони. Този фактор е критичен, защото може да доведе до унищожаването на цяла смесена колония. Друг случаен фактор са силните бури, придружавани от дъждове и градушка. В тези случаи голяма част от гнездата понасят щети и част от мътилата са компрометирани. Подобни бури имаше и през проучвания период през 2021 г. в Пловдивско. Такава буря с град имаше на 13 юни, при което част от птиците са загубили техните люпила. Степента на тази заплаха може да е критична, тъй като птиците в колонията може да загубят люпилата си и гнездовия успех да е доста намален.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популациите на малката, нощната и гривестата чапли е съставена **Таблица 5-2**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

***Таблица 5-2**. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на малката бяла, нощната и гривестата чапла в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Смъртност по време на миграция и зимуване	G07, G10	в местата за зимуване	неизвестна

Намаляване на хранителната база от дребна плевелна риба през периода 15 март – 30 април		в началото на гнездовия период	висока
Вътревидова конкуренция	L06	в местата за хранене	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	-	в рамките на една колония	ниска
Хищничество		на локално ниво	висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Унищожени в миналото гнездови и хранителни местообитания	A30, K02	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Строителството и урбанизацията чрез ефектът на жилищното и ваканционното строителство	F02, F05	в хранителните местообитания	средна
Замърсяването на влажните зони чрез прекомерна употреба на торове и пестициди	A25, A26, J01	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Изсичане на крайречна дървесна растителност	B05, B09	в гнездовите местообитания	критична
Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	K02, A01	в гнездовите и хранителни местообитания	критична
Влошаване на качествата на водите във влажните зони	A25, A26, J01, F11, F12	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Влошаване и разрушаване на местообитанията за престой по време на прелет, скитане и зимуване	A25, A26, J01, F11, F12	в местата за хранене	неизвестна
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида		в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.2. Подлежащи на управление фактори – Пряко унищожаване и преследване			
Отстрел в рибовъдните стапанства	G07, G10	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
Безпокойство и отпъждане	H08	в гнездовите местообитания	средна
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от рибари, ловци-бракониери, арендатори на водоеми и др.	H08	в гнездовите местообитания	висока/критична по време на оформяне на двойките

5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000	-	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
Липса на действащ механизъм за компенсиране на рибопроизводителите	-	в гнездовите местообитания	ниска
5.2.5. Фрагментация на местообитанията		в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове, естествени пожари	M07, M08	в гнездовите местообитания	висока/критична

Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Ниска продуктивност. Вероятно се дължи на фактори като замърсяването на водите и почвите, натрупването на химикали в хранителните компоненти предпочитани от блестящият ибис и бялата лопатарка, изменена възрастова структура на популацията и др.

Нисък гнездови успех. Ниският гнездови успех може да се дължи на редица фактори. Той може да доведе до постепенно трайно намаление на числеността на вида. Често се дължи на нападения на гнездата от страна на наземни или пернати хищници.

Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)

Като всички диви птици, ибисите и лопатарките също са подложени на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални, като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди.

Лопатарката е податлива на вирусни заболявания, напр. птичия грип, така че може да бъде застрашена и популацията да търпи известни загуби от бъдещи огнища на вируса (Melville and Shortridge, 2006).

Смъртност по време на миграция и зимуване

По време на миграциите птиците се изтощават и са подложени на различни влияния и фактори, на които не може да се повлияе. Към тези фактори се отнасят: загуба на места за хранене и почивка, прогонване, промяна на местообитанията и влошаване на хранителния капацитет в района на ловуване и неблагоприятни климатични явления (BWPi 2.0.1, 2006).

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Възможни конкуренти на ибиса и лопатарката по отношение на местата за гнездене са чапловите птици и корморанite в смесените колонии, в които гнездят. По принцип у нас двата вида гнездят в смесени колонии. Хранителната специализация на блестящия ибис и лопатарката изключва конкуренция с останалите видове от колониите по отношение на хранителния ресурс.

Хищничество

Основен фактор за смъртността при малките и младите е хищничеството. Голям процент от малките загиват изядени от хищници – тръстикови блатари, вранови птици, бухали, скитащи кучета, плъхове, диви котки, лисици, чакали, диви свине. Хищните птици (ястреби, блатари, орли) много често са привлечени от чапловите колонии и могат да причинят значителни загуби, особено ако гнездото на хищната птица е наблизо. (BWPi 2.0.1, 2006).

Този проблем съществува за колонии на вида, които са достъпни за чакали, лисици, енотовидни кучета, диви прасета, например в резервата “Сребърна“ в някои години. Понякога наземните хищници са в състояние и да преплуват някои водни площи и да унищожат гнездата и/или люпилата на двата вида в колонията, тъй като гнездят по-ниско в тръстиката.

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Лошите климатични условия могат да бъдат причина за гнездови неуспех при ибисите и лопатарките. Продължителните пролетни валежи, ниските температури и замръзването могат нерядко да доведат до гибел на малките в гнездата. Силните ветрове пък могат до доведат до падането на някои гнезда разположени на дървета.

Засушаванията в последните години и спадането на водното ниво или пълно пресъхване на някои водоеми се отразяват негативно върху трофичната база на двата вида. Намаляването на разливите и заливните водни площи води до намаляване количеството на водните безгръбначни и другите водни организми, които са храна за ибиса и лопатарката. Гнездовите колонии са по-слабо засегнати от колебанията в нивото на р. Дунав и естествените климатични промени, свързани с ниските водни нива.

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

Пресушаването на големите блата у нас през XX-ти век е най-сериозният негативен фактор за числеността и разпространението на ибиса и лопатарката в България. Осушени са напълно или в много голяма степен редица крайдунавски и вътрешни блата, които в миналото са били местообитание за хранене и гнездене на двата вида.

Промяната в стопанските практики, все по-мащабното ползване на инсектициди и големи количества торове влошават качеството на водите, променят благоприятните условия за развитие на водната фауна и намаляват трофичната база на лопатарките и ибисите. Интензивното ползване на препарати за растителна защита в обработваемите площи в близост до влажни зони и микроязовири води до еутрофикация на водите, изчерпване на кислорода от водата и влошаване състоянието на тръстиковите масиви (Cizkova et. al., 1996)

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Резки промени във водните нива по време на гнездовия период

Този фактор влияе върху популациите на ибиса и лопатарката главно във влажните зони покрай р. Дунав. При ниски нива много от тях пресъхват и гнездането на двата вида е неуспешно или невъзможно. Липсата на вода в крайречните блата води и до остър недостиг на хранителни ресурси. При резки покачвания на водата и наводнения пък е възможно заливане на гнезда и загуба на яйца или малки. Тези промени се дължат преди всичко на хидротехническия комплекс Железни врата. Неправилното управление на водите там води до значителни негативни въздействия за влажните зони по нашето Дунавско крайбрежие. От значение е и правилното управление на водните нива в блатата на о. Персин и в комплекс Калимок в съответствие с екологичните изисквания на блестящия ибис и лопатарката.

Разрушаване на местообитания в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване

По този начин са унищожени немалко влажни зони, в които е имало условия за гнездене или хранене на ибиса и лопатарката през гнездовия период или миграцията. Ликвидирани са били блатата при Нови Искър, Страланджа, Султанлар, Свищов, Карабоаз, Айдемир, Остров и много други.

Влошаване на качеството на местообитанията заради замърсяване на водите

В някои от гнездовите находища на вида е наблюдавано замърсяване на водите с нефтопродукти – например в Бургаските езера. Водите на р. Дунав също понякога са замърсени от масла и други отпадъчни продукти.

Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на пожари

Пожарите засягат често тръстиковите масиви подходящи за гнездене на лопатарката и ибиса. При пожари загива голям дял от безгръбначната фауна, а това трайно намалява хранителната база за двата вида в следващите гнездови и миграционни сезони. Освен това пожарите могат да доведат и до директна гибел на малките в гнездата. Пожарите също така водят често до ликвидиране на тръстиковите масиви в даден водоем в определена година и така възпрепятстват гнездането на блестящия ибис и лопатарката.

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че за редица влажни зони от значение за вида са налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което създава значителни затруднения пред опазването на биологичното разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

Изграждане на речни корекции и други хидротехнически съоръжения

Речните корекции, дигирането на реките често води до влошаване на оводняването на крайречните гори. Това често се случва в резултат на вдълбаването на речните корита и спадането на нивото на околните подпочвени води. В резултат на това крайречните гори от летен дъб, ясен, върба и др. започват да съхнат. Разливите и мочурите около тях изчезват. Сечите в тези гори се засилват поради улесnената достъпност за хора. Вероятно тези процеси са причина за изчезването на блестящия ибис като гнездящ от долното течение на р. Тунджа, където в близкото минало е имало колонии на вида по дървета.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Бракониерски отстрел

Този проблем съществува главно в рибовъдни стопанства и язовири, където пазачите понякога са ниско образовани въоръжени хора, които убиват защитени видове, сред които и блестящия ибис и лопатарката. Възможни са и случаи на отстрел на блестящи ибиси и от бракониери –ловци.

5.2.3. Безпокойство

Блестящият ибис и лопатарката гнездят в твърде малко находища у нас. Повечето от тях са в строго защитени територии и безпокойството от страна на човека там е сведено до минимум. Понякога е налице безпокойството вследствие на спортен риболов по бреговете на водоемите, преминаване покрай местата на хранене или почивка на птиците, както и около гнездовите колонии, особено тези, които са разположени в малки влажни зони. Вдигането на птиците от колонията, дори когато е за кратко време, особено през гнездовия период, се отразява изключително неблагоприятно върху възможностите им да използват ресурсите на даденото местообитание и може да доведе до напускането на мястото. Прекомерният риболов и безпокойството са довели до намаляване на популацията на лопатарката в Гърция (Hancock et al., 1992).

Безпокойството, свързано с човешко присъствие около размножителните колонии на двата вида е значим фактор за гнездовия успех. Едни от основните заплахи, свързани с безпокойство са следните:

- Дърводобив и движение на хора и техника в близост до размножителните колонии и дунавските острови по време на гнездовия период;
- Увеличаването на туризма около водните обекти, места за отдих, места за пикник, къмпинг, строителство на временни и постоянни постройки и др.;
- Интензивен риболов, спортен или любителски в места за размножаване, движение на моторни лодки, бивакуване на дунавските острови;
- Увеличаване на туристопотока и човешкото присъствие по дунавските острови, особено при ниски водни нива;
- Безпокойство върху гнездови колонии може да бъде породено и от строителство и свързаното с него шумово и светлинно замърсяване в зони в близост до подходящи гнездови местообитания.

5.2.4. Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер

Намаляването на площта на местообитанията на двата вида се дължи и на някои социално-икономически фактори като изплащането на субсидии за обработване на земите. По този начин тръстиковите масиви в бивши рибарници и блата, в случаите, когато не са защитени от закона, са привлекателни за закупуване от едри собственици, които ги осушават и разорават. След това ги регистрират като земеделски земи и вземат субсидии за тях.

Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000 на собственици на земи и водни площи, които поддържат местообитанията на приоритетни за опазване видове в добро екологично състояние. Въвеждането на акваекологичните мерки и компенсаторните плащания по Натура 2000 се забави твърде много, което без съмнение имаше негативно влияние върху местообитанията на водолюбивите птици.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

Налице е фрагментация на крайречните естествени гори по р. Дунав и по вътрешните реки в резултат на неконтролираните сечи. Необходими са допълнителни проучвания за ефекта на фрагментацията върху популациите на ибиса и лопатарката в крайречните и островните гори по р. Дунав.

5.2.6. Случайни фактори

Към случайните фактори, които могат да имат отрицателно влияние върху колониите на ибиса и лопатарката в страната са случайните пожари в тръстикови масиви във влажните зони (не такива, които са предизвикани нарочно от човека). Този фактор е критичен, защото може да доведе до унищожаването на цяла смесена колония.

Друг случаен негативен фактор може да бъдат сблъсъците с въздушни електрически проводници. Този фактор, особено при мигриращите птици е основен причинител на случайна смъртност при лопатарките (Triplet et al., 2008).

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популациите на блестящият ибис и бялата лопатарка е съставена **Таблица 5-3**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

Таблица 5-3. *Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на блестящият ибис и бялата лопатарка в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Смъртност по време на миграция и зимуване	G07, G10	в местата за зимуване	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	-	в рамките на една колония	ниска
Хищничество		на локално ниво	висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Унищожени в миналото гнездови и хранителни местообитания	A30, K02	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Замърсяването на влажните зони чрез прекомерна употреба на торове и пестициди	A25, A26, J01	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Резки промени във водните нива по време на гнездовия период	K01, K03	в гнездовите и хранителни местообитания	висока

Разрушаване на местообитания в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	K02, A01	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Влошаване на качеството на местообитанията заради замърсяване на водите	A25, A26, J01, F11, F12	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Влошаване на качеството на местообитанията в резултат на пожари	A11		висока
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида	-	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Изграждане на речни корекции и други хидротехнически съоръжения	K04, K05	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.2. Подлежащи на управление фактори – Пряко унищожаване и преследване			
Отстрел в рибовъдните стопанства	G07, G10	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска/средна
Безпокойство и отпъждане	H08	в гнездовите местообитания	средна
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от рибари, ловци-бракониери, арендатори на водоеми и др.	H08	в гнездовите местообитания	висока
5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Бавно въвеждане на системата за акваекологични плащания и плащания по Натура 2000	-	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
Изплащането на субсидии за обработване на земите	A01, A02, A30	в гнездовите местообитания	висока
5.2.5. Фрагментация на местообитанията		в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове, естествени пожари	M07, M08	в гнездовите местообитания	критична

Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), Черна рибарка (*Chlidonias niger*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Демографски фактори

Гнездовият успех, изразяващ се в броят снесени яйца и броят на отгледаните малки при белобузата и черната рибарка е различен през отделните години и се повлиява от голямо

разнообразие от фактори – избора на място за гнездене, климатичните условия, стабилността на водното ниво във влажните зони, изобилието на храна и др. (Lledo et al., 2018).

Естествени заболявания, паразити, вируси и други негативни фактори на популационно ниво

Като всички диви птици, белобузата и черната рибарка са подложени на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални, като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди.

Смъртност по време на миграция и зимуване

По време на миграциите птиците се изтощават и са подложени на различни влияния и фактори, на които не може да се повлияе. Към тези фактори се отнасят: загуба на места за хранене и почивка, прогонване, промяна на местообитанията и влошаване на хранителния капацитет в района на ловуване и неблагоприятни климатични явления (BWPi 2.0.1, 2006).

Вътревидови конкурентни взаимоотношения вероятно се проявяват при избора и местоположението на гнездата в колониите. Факторът е недобре проучен.

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Белобузата и черната рибарка се конкурират вероятно с речната рибарка, с която образуват често смесени колонии. Конкурентните взаимоотношения се пораждат от избор на места за гнездене, строителен материал, както и за хранителната база във водоемите.

Хищничество

Недобре проучен фактор е и хищничеството от страна на грабливи птици и хищни бозайници, особено върху разрушаване на люпила, яйца и смъртност при новоизлюпените рибарки.

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Сушата е лимитиращ фактор, който може да намали репродуктивния успех при рибарките, тъй като по-ниските нива на водата позволяват достъп до колониите на хищници, диви прасета и други животни.

И при този вид климатичните промени в последните години се отразяват негативно върху популацията. Непостоянният воден режим и качеството на водите е лимитиращ фактор върху гнездането на вида в дадена влажна зона. Повсеместното засушаване по поречието на р. Дунав през последните няколко години водят до спадане на водното ниво или пълно пресъхване на някои водоеми, напр. рибарници Калимок през 2021 г. Много гнезда и люпила биват загубени в периоди и години с неблагоприятни климатични условия – засушавания или наводнения, проливни дъждове.

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

С преустановяването дейността на рибовъдните стопанства по поречието на Дунав, следствие негативни социално-икономически фактори, настъпва коренна промяна в

местообитанията във влажните зони. Типични примери за това са рибарници Орсоя и рибарници Мечка, които докато са функционирали са поддържали значителни колонии на белобузата рибарка (112 двойки в рибарници Мечка през 1988 г.). След 1996 - 1998 г. тези големи рибовъдни стопанства престават да функционират, вода не постъпва в тях, инфраструктурата е разграбена и унищожена и след 2010 г. те напълно пресъхват и загубват значението си като местообитание не само за рибарките, но и за всички водолюбиви видове птици.

Въздействието от земеделието върху влажните зони като местообитание на двете рибарки е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи (прекомерна употреба на торове) и пестициди.

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и нарушаване на местообитанията

Резки промени във водните нива по време на гнездовия период

Този фактор влияе върху популациите на белобузата и черната рибарка главно в блатата покрай р. Дунав. При ниски нива много от тях пресъхват и гнездането на вида е неуспешно или невъзможно. При резки покачвания на нивото на водата и наводнения е възможно заливане на гнезда и загуба на яйцата или малките. Тези промени се дължат преди всичко на хидротехническия комплекс Железни врата. Неправилното управление на водите там води до значителни негативни въздействия в местообитанията на рибарките във влажните зони по-надолу по реката.

Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване

Влошаването и разрушаването на гнездовите местообитания във всички влажни зони, където двата вида рибарки се срещат или са се срещали е следствие отводняване, пресушаване и превръщането на влажните зони в обработваеми площи или изкуствени насаждения. По този начин са унищожени немалко влажни зони, в които е имало условия за гнездене или хранене на рибарките по време на миграцията. Ликвидирани са били блатата при Нови Искър, Стралджа, Султанлар, Свищов, Карабоаз, Айдемир, Остров и много други. Загубата на водна плаваща растителност, използвана за размножаване, представлява заплаха за репродуктивния успех на двата вида. Установено е, че популацията на белобузата рибарка се увеличава при изграждане на изкуствени плаващи острови, подходящи за размножаване на вида (Gochfeld et al., 2018).

Влошаване на качествата на водите във влажните зони

Замърсяването с биогенни елементи и еутрофикацията водят до влошаване на местообитанията на рибарките в немалко влажни зони. В резултат на еутрофикацията и изплитняването условията за живот на рибата в тези блата се влошават, откритите водни площи обрастват с водна растителност и хранителните местообитания стават неподходящи за рибарките. Засилен процес на еутрофикация и опасност от формирането на анаеробна среда във водата има и в някои от крайдунавските блата, които са отделени от р. Дунав с дига – Добридолско, Островско, Гарванско, Бръшленско и др. Голяма част от тях е обрасла с тръстика. Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор, влияещ върху качеството на водите в обитаваните водоеми. Гнездовия успех на белобузата рибарка се влияе от качеството на водата и затова замърсяването със големи количества инсектициди и еутрофикацията са заплаха за вида (Martí and de Moral, 2004).

Влошаване и разрушаване на местообитанията за престой по време на прелет, скитане и зимуване

През периодите на миграция и скитане, белобузата и черната рибарка обитават голямо разнообразие от местообитания из цялата страна в сравнение с периода на гнездене. В такъв смисъл всякакви дейности застрашаващи влажните зони могат да влошат местообитанията на вида. Изброените в точка 5.2.1. заплахи се отнасят и за местообитанията по време на миграциите.

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че за редица влажни зони от значение за рибарките са налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което създава значителни затруднения пред опазването на биологичното разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Няма данни за пряко унищожаване от човека – събиране на яйца и малки, търговия и др. Някои птици може случайно да попадат в мрежи за риболов. Ловът няма данни да причинява пряко унищожаване на индивиди.

5.2.3. Безпокойство

Следните заплахи, породени от безпокойство, имат отношение не само към рибарките, но и към всички водолюбиви птици:

- Увеличаването на туризма около водните обекти, места за отдих, места за пикник, къмпинг, строителство на временни и постоянни постройки и др.;
- Интензивен риболов, спортен или любителски в места за размножаване на вида, развитие на инфраструктурата свързана с риболова, строеж на лодкостоянки, кейове, буни и др.;
- Безпокойство върху гнездови колонии на вида може да бъде породено и от строителство - жилищно, вилно, рекреационно и свързаното с тях шумово и светлинно замърсяване в зони в близост до подходящи гнездови местообитания или размножителни колонии;
- Евентуален незаконен (бракониерски) лов през размножителния сезон във влажните зони нанася сериозно безпокойство върху индивидите.

5.2.4. Въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер

Основните човешки дейности, имащи отрицателно влияние върху местообитанията във влажните зони са промяната на практиките по тяхното управление, управлението на рибарниците, изоставянето им и пресушаването им за продължителен период от време, както и опожаряването на тръстиката, водната растителност и прилежащите местообитания.

Изоставените рибарници и водни басейни, превърнатите влажни зони в пустеещи земи и трайни насаждения биха могли да бъдат управлявани по-добре, включително с компенсаторни мерки и стимули към частните стопани и инвеститори, така че да възвърнат облика и значението си за поддържане и опазване на биоразнообразието.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

Няма данни за фрагментация на местообитанията на вида към момента.

5.2.6. Случайни фактори

Случаен фактор са силните бури, придружавани от дъждове и градушка. В тези случаи голяма част от гнездата понасят щети и част от мътилата са компрометирани. Случаен фактор може да бъде внезапната промяна на водното ниво във влажните зони по поречието на р. Дунав в резултат на рязкото покачване на нивото в реката. Тези фактори може да са критични, тъй като може да доведат до унищожаването на цели колонии.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популациите на белобузата и черната рибарка е съставена **Таблица 5-4**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

***Таблица 5-4**. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на белобузата и черната рибарка в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Смъртност по време на миграция и зимуване	G07, G10	в местата за зимуване	неизвестна
Вътревидова конкуренция	L06	в местата за хранене	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	-	в рамките на една колония	ниска
Хищничество		на локално ниво	вероятно висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Изоставяне и ликвидиране на рибовъдни стопанства	G25	в рамките на държавата	висока
Замърсяването на влажните зони чрез прекомерна употреба на торове и пестициди	A25, A26, J01	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Резки промени във водните нива по време на гнездовия период	D02, D13	в рамките на една влажна зона	средна
Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	K02, A01	в гнездовите и хранителни местообитания	критична

Влошаване на качествата на водите във влажните зони	A25, A26, J01, F11, F12	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Влошаване и разрушаване на местообитанията за престой по време на прелет, скитане и зимуване	A25, A26, J01, F11, F12	в местата за хранене	неизвестна
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида		в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.2. Подлежащи на управление фактори – Пряко унищожаване и преследване			
Няма данни за пряко унищожаване от човека			
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от рибари, ловци-бракониери, арендатори на водоеми и др.	H08, F07	в гнездовите и хранителните местообитания	средна
5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Изоставяне и ликвидиране на рибовъдни стопанства	G25	в рамките на държавата	висока
Разрушаване на местообитания на вида в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	K02, A01	в гнездовите и хранителни местообитания	критична
5.2.5. Фрагментация на местообитанията			
Няма данни за фрагментация на местообитанията на двата вида рибарки към момента.			
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – резки покачвания на водното ниво, поройни дъждове, застудявания, силни ветрове	M07, M08	в гнездовите местообитания	висока/критична

Речна рибарка (*Sterna hirundo*), Белочела рибарка (*Sternula albifrons*), Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Установено е, че при речната рибарка броят и размера на яйцата в люпилото са важен популационен регулатор на преживяемостта. Влияе се от много фактори като възрастта на родителите, дата на снасяне, метеорологично време, местообитание и място, инкубационен период, но не се влияе от географската ширина. Размерът на яйцето е ключов фактор за шансовете за успех на люпилото. Отразява условията на околната среда, наличието на храна и калциеви ресурси, които оказват влияние върху оцеляването и репродуктивния успех. Смята се, че размера на яйцето представлява силен механизъм, чрез който майката може да повлияе на годността на потомството (Khemis et al., 2021).

Нисък гнездови успех. Гнездовият успех е важен популационен параметър. Влияе се от голям спектър от фактори. Общата ниска продуктивност при белочелата рибарка може да е причинена от редица въздействия, но най-типичното е липсата на достатъчна площ за гнездене.

Времето на образуване на колонията и снасяне. Тъй като речната рибарка е колониален вид и образува смесени колонии със саблеклюна и имат сходна гнездова плътност, важен фактор е времето на сформиране на колонията. Ако ограничена територия е заета по-рано от саблеклюни, речните рибарки няма да започнат устройване на своите гнезда, или поне не масово, както това се наблюдава при гривестите рибарки (Cramp and Simmons, 2004; Енев, 1996).

Големината на колонията. По-малките колонии при речните рибарки са по-малко привлекателни за размножаващи се индивиди, в сравнение с големите колонии. Това вероятно е свързано със степента на защита, която осигурява по-голямата колония. Също така при малките колонии се наблюдава по-голяма степен на изоставяне по време на следващия размножителен сезон, което може да доведе до риск от изчезване на местните популации (Scarton, 2010).

Естествени заболявания, паразити, вируси

Поради колониалното гнездене на трите вида, разпространението и развитието на паразити и заболявания в колонията може да се развие бързо и да доведе до силно редуциране на числеността както на малките, така и на възрастни индивиди (Hötker and Segebage, 2000).

Вътревидова конкуренция

Основната вътревидова конкуренция при саблеклюна се наблюдава в края на зимата и началото на пролетта и включва защита и конкуренция на индивидите по време на размножаване, по-рядко за територия и храна (Cramp and Simmons, 2004). При гъсто населени колонии (при разстояния по-малко от 1 m) от вида се наблюдава интензивна териториална агресия, което може да доведе до високи нива на изоставяне на люпилото (Hötker, 2000).

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Междувидовата конкуренция за гнездови територии може да бъде по-висока в гъсто населени колонии. Конкуренция за гнездова територия в смесени колонии е основно на острови, поради ограничената територия. Саблеклюнът образува смесени колонии с гривеста рибарка. Гривестата рибарка гнезди с по-голяма плътност в колонията и изтласква речната рибарка в периферията на колонията, не рядко я измества изцяло от гнездовите платформи (Енев, 1996; Cramp and Simmons, 2004). При голяма гнездова плътност на рибарките в колонията, от страна на саблеклюна се наблюдава изоставяне на яйцата и напускане на колонията или нараняване на малките. В смесена колония с речни рибарки, гнездовата плътност на саблеклюна е ниска, съществува незначителна конкуренция (Енев, 1996; Lengyel, 2006; Lei et al., 2021).

Налице са случаи и на хищничество и клептопаразитизъм от други видове върху белочелата рибарка – например от страна на жълтокраките чайки, които могат да унищожават малките на белочелите рибарки или да отнемат плячката им.

Хищничество

Важен фактор за намаляване на популациите на вида е хищничеството. То може да причини проваляне на люпилото, намаляване на броя снесени яйца и отгледани малки, изоставяне на колонии и дългосрочна загуба на местообитание за размножаване. Хищниците

унищожават главно яйцата и новоизлюпени млади птици. Това са наземни хищници - лисица, чакал, бездомни кучета, енотовидно куче, язовец, диво прасе, котки, видра и др. и различни видове птици - сива врана, сврака, тръстиков блатар, средиземноморска жълтоногa чайка (*Larus michahellis*). Хищничеството засяга предимно гнездата извън или по краищата на колонията. Местата за гнездене, заети в продължение на много години, са изложени на по-голям риск от хищници, а при новосформирани колонии има липса на познаване на мястото на колонията от хищника и това може да бъде важен фактор за намаляване размножителни загуби на колониални видове. Размножаването в големи и обединени колонии осигурява защита срещу наземни и въздушни хищници (Goutner, 1985; Hill, 1988; Енев, 1996; Hötker and Segebage, 2000; Cramp and Simmons, 2004). Хищничеството може да бъде значителен фактор особено много в Атанасовското и Поморийското езеро.

Унищожаването на яйца и малки от хищници е един от най-важните фактори, влияещи върху успеха на размножаването. За да се справят с натиска на хищниците, птиците използват няколко стратегии за защита:

• Избор на местообитания, които са трудно достъпни за наземни хищници;

• Намаляване на размера на колонията. По-големите колонии се намират и унищожават по-лесно от хищници, отколкото по-малките. Това може да обясни защо колониално гнездящите птици се размножават в по-малки колонии по време на втория им опит за гнездене (Chokri and Selmi, 2011);

• Активна защита от хищници с по-голям брой гнездящи възрастни. В началото на размножителния сезон колонията е по-многочислена в сравнение с по-късно образувалите се колонии (Lengyel, 2006);

• Време на снасяне на яйцата. При по-ранно снасяне се избягва висок хищнически натиск, причинен от появата на малки от няколко вида хищници по-късно през сезона (Lengyel, 2006).

Колонии, разположени близо до урбанизирани територии са заплашени от по-висок процент на хищничество от тези, разположени във вътрешността на влажните зони, тъй като от населените места в колониите се установяват и бездомни кучета и котки (Chokri and Selmi, 2011b).

В България, в района на Поморийско езеро, сухоземните хищници – чакали, лисици, бездомни кучета и котки са основен проблем за колониите на рибарките и другите видове птици, гнездящи по дигите и насипите на солниците. Това донякъде се дължи на близостта на Поморийското езеро до град Поморие (Popov and Meshkova, 2021). Докато дивите хищници не представляват голям проблем за популацията на гнездящите птици, то домашните кучета са основният фактор за слабия гнездови успех на птиците в района.

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Изменението на климата и глобалното повишаване на температурата води до промяна на част от местообитанията за размножаване. Прогнозите за изменението на климата включват увеличаване на броя на дъждовните и ветровитите дни през гнездовия сезон (Hötker and West, 2005).

Лошите климатични условия могат да бъдат причина за гнездови неуспех на белочелите и речните рибарки и на саблеклюна. Сред тях са продължителното засушаване, при което някои гнездови местообитания пресъхват (**Фиг. 5-3**), обилните и продължителни валежи през гнездовия период, които водят до наводняване на колонии или смърт на малките/яйцата, ниските температури през пролетта, силния вятър. С глобалното затопляне и засушаване много гнездови

местообитания вече са на прага на изчезването или екологичните условия в тях не позволяват гнездене.

И трите вида гнездят както в сладководни местообитания, така и в лагуни по Черноморското крайбрежие. Климатичните промени и в частност затоплянето на климата могат да доведат до промени в екологичните условия в лагуните и солените блата. Повишената честота на намалено съдържание на кислород във водата, причинени от високата температура на водата определя пагубния ефект върху аеробните организми като риба и миди (Ibañez, 2010), които представляват храна за водолюбивите видове птици.

***Фиг. 5-3**. Пресъхнали северни басейни в ПР „Атанасовско езеро“*

Влошаване на качеството на местообитания в резултат на обрастване с растителност

Белочелата, речната рибарка и саблеклюна гнездят главно на голи или обрасли с много рядка растителност участъци. При обрастването им с висока тревна растителност или храсти те престават да бъдат подходящо гнездово местообитание за тези видове. Това може да стане на дунавски пясъчни острови заради обрастването им с върби. Заплахата с обрастване с рудерална растителност е установена и по дигите на Атанасовското езеро (**Фиг. 5-4**). Това намалява площта на подходящите за гнездене местообитания на целевите видове.

***Фиг. 5-4.** Рудерална растителност по дигите на Атанасовското езеро*

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

Такива промени настъпват след 1990 г. с преустановяването дейността на рибовъдните стопанства по поречието на Дунав. Рибарници Орсоя и рибарници Мечка са примери за разрушаване на влажни зони поддържали значително биоразнообразие. След 1996-1998 г. тези големи рибовъдни стопанства престават да функционират, вода не постъпва в тях, инфраструктурата е разграбена и унищожена и след 2010 г. те напълно пресъхват и загубват значението си като местообитание не само за рибарките, но и за всички водолюбиви видове птици.

Развитието на риболовната индустрия и обедняването на рибните запаси е негативен фактор за речната и белочелата рибарки, тъй като води до влошаване на хранителната база. Особено по р. Дунав и в Черно море има намаление на запасите на редица видове риби за последните 40 години. Това е свързано главно с преулов, но също и със замърсяването на водите.

Строителството и урбанизацията чрез ефектът на жилищното и ваканционното строителство в Поморие, в или в близост до солената лагуна, където гнездят рибарките и саблеклюна, е свързано най-вече с площното отнемане и фрагментирането на местообитанията на рибарките и други водолюбиви птици при ново строителство, както и свързаната с него инфраструктура.

Замърсяването на солените блата в близост до градове, земеделски земи и промишлени зони е често срещано и нерядко в големи размери - замърсяване с пестициди, устойчиви органични замърсители, въглеводороди, торове, химикали. Това повлиява хранителната база на целевите видове.

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Резки промени във водните нива по време на гнездовия период

Този фактор влияе върху популациите на вида главно по поречието на р. Дунав. Той въздейства силно негативно върху двата вида поради резкия, залпов характер на промените във водното ниво във връзка с изпускането/спирането на вода от хидровъзлите „Железни врата“. При рязко покачване на нивото през гнездовия период е възможно заливането на вече изградените гнезда или на напусналите гнездата малки. Скоро напусналите гнездата малки могат да плуват, но сравнително за кратко и впоследствие се давят. Такива случаи може да доведат до ликвидирането не само на отделни колонии, а на почти цялата дунавска субпопулация на белочелата и/или речна рибарка на наша територия, както това се случи през 2020 г. При бързо намаляване пък на водното ниво някои от островите с гнездови колонии се оказват свързани със сушата и на тях проникват наземни хищници и хора, което също води до тяхното пълно или частично унищожение. Поради този фактор у нас не съществуват гнездови колонии на белочели рибарки по р. Дунав от Лом нагоре, тъй като там действието му е най-силно.

Промените във водното ниво влияят и в крайморските езера, но рядко могат да бъдат така резки и с такава амплитуда както по р. Дунав.

Антропогенни наводнения водещи до загуба на гнезда и местообитания, подлежащи на контролиране на водните нива по време на размножителния сезон. Управлението на технологичния процес за получаване на морска кристална сол в Атанасовско и Поморийско езеро, могат да влияят върху размножаващите се двойки. Това са процеси на регулиране на

нивата на отделните басейни, ремонтни дейности и изграждане на диги (Hötker and Segebade, 2000).

Разрушаване на местообитания в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване

По този начин беше унищожено и застроено малкото Поморийско езеро. В миналото така са унищожени много крайдунавски и крайморски влажни зони – потенциални гнездилища на белочелата и речната рибарка и на саблеклюна.

В България в периода 2006–2011 г. се наблюдава активно развитие на туристическата инфраструктура, свързано с интензивно застрояване на крайморските райони и свързаните с това случаи на унищожаване на влажни зони, в това число и крайморски лагуни. Поморийската лагуна е разположена в покрайнините на туристическия град Поморие, поради което непрекъснато е подложена на антропогенен натиск под формата на развитие на курортното строителство (в южната част на град Поморие, бреговете на Поморийското езеро и микроязовирите на р. Ахелой); замърсяване със строителни и битови отпадъци (нерегламентирани сметища); нарастване на масовия туристически поток.

Разрушаване на местообитания заради драгиране и други хидротехнически дейности

Драгирането в р. Дунав води до отнемане на натрупаните седименти и пречи на формирането на острови от наносен характер на каквито обикновено гнездят белочелите и речните рибарки и саблеклюна. Ето защо тази дейност е в пряк разрез с опазването на видовете и намалява бързо гнездовите му местообитания. В най-лошия случай добитите седименти се отнасят от реката за промишлени цели. Само в случаи, когато се цели коригиране на талвега е възможно добитите седименти да се отложат в друга част на реката и отново да се формират гнездови местообитания за трите вида – пясъчни островчета.

Влошаване на качеството на местообитания в резултат на обрастване с растителност

Белочелата, речната рибарка и саблеклюна гнездят главно на голи или обрасли с много рядка растителност участъци. При обрастването им с висока тревна растителност или храсти те престават да бъдат подходящо гнездово местообитание за тези видове. Това се наблюдава в крайморските лагуни Атанасовско и Поморийско езеро, при които обрастване на дигите в солниците с гъста растителност не позволява гнезденето на целевите видове. Този фактор подлежи на управление, тъй като растителността по дигите може да се почиства.

Влошаване на качеството на местообитанията заради замърсяване на водите

В някои от гнездовите находища на целевите видове е наблюдавано замърсяване на водите с битови и други отпадъци като например Поморийското езеро и р. Дунав.

Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор, влияещ върху качеството на водите в солените лагуни, които са хранително и гнездово местообитание на рибарките и саблеклюна. Поморийското и Атанасовското езеро представляват клопка за биогени и замърсители от околните градски и земеделски територии.

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че за редица влажни зони от значение за вида са налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което

създава значителни затруднения пред опазването на биологичното разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Ремонтът на диги по време на размножителния сезон в Атанасовско и Поморийско езеро може да доведе до унищожаване на гнезда и малки на рибарките и саблеклюна.

5.2.3. Безпокойство

По този начин са застрашени и засегнати колонии на изкуствените острови в Поморийското езеро – заради каране на кайтове около птиците през гнездовия период. Не само на Поморийското езеро, но и на други места е налице безпокойство, макар че не винаги то води до напускане на цялата колония. На дунавските острови е налице безпокойство от страна на рибари и почиващи по островите. В някои случаи е възможно и безпокойство на гнездящите рибарки от стада от добитък – овце, крави, заедно с пастирите и кучетата (Marinov et al., 2019).

Безпокойство на птиците по време на размножителния сезон е породено от движението на любители орнитолози и фотографи, обслужващ персонал на солниците Атанасовско и Поморийско езеро, както и скитането на безпризорни кучета и котки (Енев, 1996).

5.2.4. Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер

Повечето гнездови колонии на белочелата и речната рибарка и саблеклюна са в защитени територии по ЗЗТ или на острови – изключителна държавна собственост, така че в тях не са налице големи промени в земеползването и селскостопанските практики. Риболовът, ако бъде неконтролируем, може да доведе до обедняване на хранителната база за рибарките. Такава опасност от негативно въздействие съществува по р. Дунав, в Дуранкулашкото езеро, в Поморийското езеро – места, където контролът върху риболовните дейности е минимален и нередовен.

Изоставените рибарници и водни басейни, превърнатите влажни зони в пустеещи земи и трайни насаждения, биха могли да бъдат управлявани по-добре, включително с компенсаторни мерки и стимули към частните стопани и инвеститори, така че да възвърнат облика и значението си за поддържане и опазване на биоразнообразието.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

На този етап не е ясно дали този фактор е от значение за целевите видове.

5.2.6. Случайни фактори

Неблагоприятни метеорологични условия – проливни дъждове, градушки, застудявания в началото на гнездовия период. Тези неблагоприятни фактори може да са критични, тъй като могат да доведат до унищожаване на мътила и люпила в колониите.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популациите на белочелата и речната рибарка и саблеклюна е съставена **Таблица 5-5**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

***Таблица 5-5**. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на речната и белочелата рибарки и саблеклюна*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори – нисък гнездови успех, време на образуване на колонията, големина на колонията, брой и размер на яйцата	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Вътревидова конкуренция	L06	в местата за хранене	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	L06		ниска
Клептопаразитизъм	-	в рамките на една колония	неизвестна
Хищничество		в рамките на една колония	висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна до висока
Влошаване на качеството на местообитания в резултат на естествено обрастване с растителност		в гнездовите местообитания	неизвестна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Преустановяване дейността на рибовъдните стопанства по поречието на р. Дунав	G25	в рамките на държавата	средна
Обедняването на рибните запаси		в рамките на държавата	ниска
Строителството и урбанизацията	F02, F05	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Замърсяването на солените блата в близост до градове	J01, J02	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Резки промени във водните нива по време на гнездовия период	K03, K04	в гнездовите местообитания	критична
Разрушаване на местообитания в резултат на отводняване на площи и последващото им застрояване или разораване	F01, F02, F05, F08, F26, F27	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Разрушаване на местообитания заради драгиране и други хидротехнически дейности	K04	в гнездовите местообитания	висока
Влошаване на качеството на местообитания в резултат на обрастване с растителност	-	в гнездовите местообитания	неизвестна

Влошаване на качествата на водите във влажните зони	A26, A28	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида	-	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
5.2.2. Пряко унищожаване и преследване			
Ремонтът на диги по време на размножителния сезон в Атанасовско и Поморийско езеро	H08	в гнездовите местообитания	неизвестна
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от туристи и дейности в солниците през гнездовия период и от рибари по Дунавските острови	H08	в гнездовите местообитания	висока
5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Изоставените рибарници и водни басейни	G25	в гнездовите местообитания	висока
Промени в земеползването и селскостопанските практики	F01, F02, F26, F27	в гнездовите местообитания	ниска
Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове, градушки	M07, M08	в гнездовите местообитания	критична

Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Основни естествени лимитиращи фактори са ограниченото разпространение в страната, слабият потенциал за разселване и ниската численост на някои от популациите. Съществуват данни за обмен на индивиди между популациите.

Правилният подбор на местообитание по време на гнездене е ключов фактор за шансовете за успех на люпилото. Съгласно Нанкинов и др. (1997) местообитанията на кафявокрилия огърличник са открити местности с бедна растителност (ливади, мочури, поляни, степни участъци, ниски плоски острови, селскостопански площи), разположени близо до езера, блата, речни разливи или край морския бряг. Търси места, където пасе или преминава по пътищата рогат добитък и коне. Поради съкращаване на наличните площи от тези типове местообитания през последните години се наблюдава, че колониите на огърличника заемат окрайнините на слънчогледови ниви. Предпоставка за това са, че видът гнезди в степни съобщества от Казашки бодил (*Xanthium spinosum*). Като пролетна култура при развитието си в началото на м. май слънчогледът много прилича на казашки бодил, което кара птиците да търсят защита от хищници при гнездене в такива ниви. Това явление се наблюдава в повечето от колониите в Тракия, както и тази край Атанасовското езеро.

Успехът при излюпването на колониите във влажни места (влажни ливади, мочури) е 91% и 73%, докато при тези в памуковите полета той е 35% и 12% (Villanueva, 1993).

Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)

Като всички диви птици, кафявокрилия огърличник е подложен на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди.

Вътревидова конкуренция

Поради малкия размер на колониите в България - общо 140-180 дв., съгласно (Янков, 2007) националната популация е подложена на непериодични колебания и на значителни разместявания. Размерът й като цяло остава относително постоянен, като през последните години се наблюдава слабо изразено покачване. При тези условия не считаме, че вътревидовата конкуренция може да бъде фактор.

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Междувидова конкуренция

Конкуренцията за гнездови територии може да бъде по-висока в гъсто населени колонии, но такива в България не са установени. Конкуренция за гнездова територия в смесени колонии също е по изключение. Гнезди колониално, понякога съвместно с чернокрилия огърличник. Например през 1978 г. до Атанасовското езеро е намерена смесена колония от 23 двойки кафявокрили и 3 двойки чернокрили огърличници.

Хищничество

Като основен фактор за намаляване на популациите на вида е хищничеството. Хищниците засягат главно яйцата и новоизлюпени млади птици. Това са наземни хищници като лисица, чакал, бездомни кучета, язовец, диво прасе, котки и др. и различни видове птици - сврака, тръстиков блатар, ветрушка, средиземноморска жълтонога чайка (*Larus michahellis*) (Goutner, 1985; Hill, 1988; Енев, 1996)

Хищничеството засяга предимно гнездата извън или по краищата на колонията. Местата за гнездене край съществуващите водоеми в Тракия се определят от сеитборота на площите със слънчоглед. Там където огърличниците гнездят край биволски ферми, оградени с електропастир, птиците разчитат на пропъждането на хищниците от едрите животни. Такива са край Калояново и край Магистрала Тракия при км 147 (от северната част). Когато гнездата са разположени по диги в оризови полета (Магистрала Тракия при км 112) видът разчита на защита от водните площи.

Загубите на яйцата в колониите разположени във влажни зони се дължат на хищничество и изоставяне, докато при тези разположени в обработваеми земи се дължи на дейностите по обработка на растителните култури. Всички гнезда, разположени между редовете и някои, разположени на редовете са били унищожени от движението на трактори. Други са били изоставени в дните след безпокойството (Villanueva, 1993).

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Климатичните промени водят до нестабилен хидрологичен режим и метеорологични явления, които затрудняват намирането на храна и унищожават част или всички гнезда (Hötker and Segebade, 2000). Честите бури с проливни дъждове, каквито бяха наблюдавани през май-юни

2021 г. определено имаха негативен ефект върху гнездовия успех на огърличниците. Необходими са конкретни проучвания по този въпрос, за да се оцени факторът.

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

Влошаването и разрушаването на гнездовите местообитания във всички влажни зони, където видът се е срещал е следствие отводняване, пресушаване и превръщането на влажните зони в обработваеми площи или изкуствени насаждения. Масовото пресушаване и отводняване на влажните зони през 50-те години на 20-ти век води до силно ограничаване на подходящите места за размножаване.

Въздействието от земеделието върху влажните зони като местообитание на огърличника е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи (прекомерна употреба на торове) и пестициди, които намаляват количеството на насекомите в обработваемите земи.

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Наводняване на гнездови местообитания

Антропогенни наводнения, водещи до загуба на гнезда и местообитания, подлежащи на контролиране на водните нива по време на размножителния сезон. Такива могат да бъдат наблюдавани в оризовите полета на Тракия, когато те биват заливани за развитие на посевите.

Разрушаване и промяна на гнездови и хранителни местообитания

В България в периода 2006–2011 г. се наблюдава активно развитие на туристическата инфраструктура, свързано с интензивно застрояване на крайморските райони и свързаните с това случаи на унищожаване на влажни зони, в това число и крайморски лагуни. Поморийската лагуна е разположена в покрайнините на туристическия град Поморие, поради което непрекъснато е подложена на антропогенен натиск под формата на развитие на курортното строителство (в южната част на град Поморие, бреговете на Поморийското езеро и микроязовирите на р. Ахелой); замърсяване със строителни и битови отпадъци (нерегламентирани сметища); нарастване на масовия туристически поток.

Влошаване на качествата на водите във влажните зони

Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор, влияещ върху качеството на водите във влажните зони и в солените лагуни, които са хранително и гнездово местообитание на вида. Така например Поморийското езеро представлява клопка за биогени и замърсители от околните градски и земеделски територии. Използването на големи количества инсектициди в селското стопанство значително повлиява основния хранителен източник на вида, а именно едрите насекоми.

Неефективно управление на влажни зони от значение за вида

Въпреки че редица влажни зони от значение за вида са с налични планове за управление, тяхното изпълнение е неефективно, като най-честите причини са липсата на финансови средства и ефективна система за мониторинг и контрол на тяхното прилагане. За огърличниците такива планове са приети за Атанасовското езеро, както и нов неприет от 2014 г., Поморийското езеро (неприет от 2010 г.), Оризища Цалапица (приет 2016 г.).

Одобрените планове за управление на влажни зони не са интегрирани в други секторни планове и политики, което създава значителни затруднения пред опазването на биологичното

разнообразие в тях. Липсва анализ и оценка на резултатите и ефекта от прилаганите планове за управление. За друга част от влажните зони липсват детайлен анализ и програма за ефективното им ползване и управление.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Не са ни известни, видът не е ловен обект.

5.2.3. Безпокойство

Безпокойство на птиците по време на размножителния сезон се предизвиква от различни източници в зависимост от това къде е разположена колонията на кафявокрилия огърличник. Обработката на селскостопанските площи по време на гнездене представлява пряка заплаха. Така на 16 юни 2021 слънчогледова нива край Рибарници „Труд“ с колония от огърличници беше обработвана с техника (**Фиг. 5-5**).

Фиг. 5-5*. Слънчогледова нива край Рибарници „Труд“ с колония от огърличници обработвана с техника (сн. Любомир Профиров)*

Когато колониите на вида са разположени във влажни ливади и мочурища, които се използват за паша от едър рогат добитък и коне, тогава мътилата и люпилата се обезпокояват от тези животни, дори може да бъдат стъпкани и разрушени.

5.2.4. Въздействие на социално-икономически фактори от управляем характер

Човешката икономическа дейност, която пряко засяга сладководни влажни зони при използването на водата за земеделски цели, което ускорява отводняването на влажните зони (Baratil and Nouri, 2009).

Реализацията на инвестиционни предложения като вилни селища, голф игрища, фотоволтаични паркове и др. могат да предизвикат увреждане на местообитанията и безпокойство на вида по време на гнездовия период.

Използването на препарати за растителна защита в селското стопанство и прилагането им в места в близост до влажни зони и трофични местообитания на вида водят до влошаване и замърсяване на водите и намаляване на хранителната база.

Необходимо е местата с оформени колонии на вида да бъдат поставени под законова защита, а достъпът на хора, техника и превозни средства - силно ограничен или забранен в размножителния период и периода на отглеждане на малките.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

Няма информация за влиянието на този фактор върху вида. В страната кафявокрилия огърличник гнезди в неголеми колонии.

Степен на заплаха - неизвестна.

5.2.6. Случайни фактори

Неблагоприятни метеорологични условия - например градушка и наводнения след проливни дъждове. Тези въздействия може да са критични, тъй като могат да доведат до унищожаването на цяла колония.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популацията на кафявокрилия огърличник е съставена **Таблица 5-6**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

***Таблица 5-6**. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популациите на* кафявокрилия *огърличник в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори – слаб потенциал за разселване и ниска численост на някои от популациите	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Правилният подбор на местообитание по време на гнездене	-	на локално ниво, в рамките на една популация	ниска
Естествени заболявания, паразити, вируси (епизоотии)	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Вътревидова конкуренция	L06	в местата за хранене	неизвестна
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Междувидова конкуренция	-	в рамките на една колония	неизвестна
Хищничество		в гнездовите местообитания	висока
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Унищожени в миналото гнездови и хранителни местообитания	A30, K02	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Замърсяването на влажните зони чрез прекомерна употреба на торове и пестициди	A25, A26, J01	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Наводняване на гнездови местообитания	A18	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Разрушаване и промяна на гнездови и хранителни местообитания	F01, F02, F03, F05, F26	в гнездовите и хранителни местообитания	висока

Влошаване на качествата на водите във влажните зони – използване на големи количества инсектициди	A25, A26, J01, F09, F11, F12	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Неефективно управление на влажни зони от значение за вида	-	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
5.2.2. Подлежащи на управление фактори – Пряко унищожаване и преследване			
Не са ни известни, видът не е ловен обект.			
5.2.3. Подлежащи на управление фактори - Безпокойство			
Безпокойство и отпъждане от селскостопанска техника и пасящи животни	H08	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Използването на препарати за растителна защита в селското стопанство и прилагането им в места в близост до влажни зони и трофични местообитания на вида	A20, A21, A25, A26, A29	в гнездовите и хранителни местообитания	ниска
Промени в земеползването и селскостопанските практики	F01, F02, F26, F27	в гнездовите местообитания	ниска
5.2.5. Фрагментация на местообитанията			
Няма информация за влиянието на този фактор върху вида.			
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове, градушки, естествени наводнения	M07, M08	в гнездовите местообитания	висока/критична

Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), Гривеста рибарка (*Sterna sandvicensis*), Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*)

5.1. Неподлежащи на управление фактори

5.1.1. Популационно-биологични фактори

Демографски фактори

Демографските характеристики на колониите от дебелоклюна рибарка са различни за отделните места/колонии и много зависят от условията на средата, от наводнения и други фактори. Според изследване в Иран (Ataei et al., 2014) датите на започване на гнезденето и растителната покривка около гнездата са най-важните фактори, които предсказват успеха на гнезденето. С напредването на размножителния период процентът на гнездовия успех се увеличава. Най-важната причина, обясняваща по-високия процент на гнездови успех при късно размножаващите се птици е наводняването на гнездата в ранните етапи на размножителния период, което води до пълен провал на някои гнезда. По-голямата растителна покривка около

гнездото също повишава гнездовия успех, вероятно чрез скриване на яйцата и осигуряване на подслон за малките, като по този начин намалява хищничеството и смъртността.

Размерът на колониите на гривестата рибарка могат значително да варират през годините, тъй като индивидите се преразпределят между съседни колонии. Голямото разселване на възрастните птици усложнява изследването на демографските нива и зависимостта от плътността на популациите на морските птици. За определянето на тенденциите в популациите и степента на оцеляване са необходими проучвания на голям брой колонии. Следователно при разработването на модели на местни популации на гривести рибарки трябва да се вземат предвид регионалните различия в тенденциите на популациите (Horswill and Robinson, 2016).

Малкият размер на популацията (както и нередовното гнездене на дебелоклюната рибарка и малката черноглава чайка в страна) и малкият брой и размери на колониите увеличават уязвимостта на рибарките и черноглавата чайка към други заплахи, включително катастрофална промяна на местообитанията, безпокойство, наводнения, хищничество и други природни и антропогенни заплахи (Molina et. al., 2009).

Естествени заболявания, паразити, вируси

Като всички диви птици, дебелоклюните и гривестите рибарки са подложени на влиянието на различни вътрешни и външни паразити, вируси и други заболявания. Поради колониалния начин на живот разпространението на тези заболявания може да се развие доста по-бързо. Особено в комбинация с други негативни фактори като недостиг на храна, тежки условия по време на миграция, спадане на имунитет, по-късно излюпено малко в люпилото, тези болестотворни причинители могат да са летални, като доста уязвими са малките пиленца, както и по-слабите индивиди. Случаи на смъртност при рибарките са докладвани в световен мащаб поради различни причини. Те включват инфекциозни агенти, антропогенни токсини и химикали, биотоксини, физически наранявания причинени от човека и природни бедствия (например свързани с времето) (Niedringhaus et al., 2021).

Така например през май 2013 г. в колония на дебелоклюна рибарка в Националния резерват за диви животни в залива Сан Диего, Калифорния (САЩ) е наблюдавано измиране на най-малко 92 възрастни индивида, което представлява 71-92% от гнездящата популация на вида по западното крайбрежие на САЩ. Причината за смъртта е перитонит, дължащ се на перфорация на червата от голямо количество акантоцефали (*Profilicollis* [=*Polymorphus*] *altmani*). Това е доказателство за голямото въздействие на *P. altmani* върху популацията на рибарките в Южна Калифорния. Пясъчният декапод *Emerita analoga* е междинен гостоприемник на *P. altmani* и основен компонент в диетата на дебелоклюните рибарки в Сан Диего. Декаподите са открити в стомасите на мъртвите рибарки заедно с техни ларви (цистаканти) и са предполагаемият източник на паразитната инфекция. Зависимостта на храната на рибарките от декаподите вероятно засилва предаването на паразита и инфекциите (Patton et al., 2017).

Смъртност по време на миграция и зимуване

Дебелоклюната рибарка е мигриращ вид, който зимува южно от Северно Африканските пустини – основно в Уганда, Танзания и Кения. По време на миграциите птиците се изтощават и са подложени на различни влияния и фактори, на които не може да се повлияе. Към тези фактори се отнасят: загуба на места за хранене и почивка, прогонване, промяна на местообитанията и влошаване на хранителния капацитет в района на ловуване и неблагоприятни климатични явления (BWPi 2.0.1, 2006).

Улавянето на гривести рибарки в районите на зимуване в Западна Африка изглежда е важен фактор за смъртността. Улавянето на рибарки все още е често срещано явление в Сенегал, въпреки проведени образователни програми в страната. Гривестите рибарки са най-засегнатите от всички видове рибарки, като годишният брой на убитите по този начин птици по сенегалското крайбрежие се оценява на 500 индивиди от вида и 500 инд. от други видове рибарки. За съжаление, действителният брой вероятно е много по-висок, вероятно дори десет пъти по-висок, като ефектите на популационно ниво би трябвало да се проявят в общия размер на популацията на рибарките в Европа, а не само в отделни страни/области (Stienen et al., 1998; Stienen, 2006).

Степен на заплаха - неизвестна.

Вътревидова конкуренция

Дебелоклюната рибарка обикновено се храни поединично или на малки групи, рядко повече от 2-3 индивида. Когато птиците се хранят в ято разстоянието между отделните индивиди обикновено е няколко метра. В литературата не се съобщава за агресивно поведение между индивидите по време на търсене на храна. По време на гнездене двойките енергично защитават територията на гнездото си (BWPi 2.0.1, 2006).

Гривестата рибарка по време на гнездовия период обикновено ловува поединично, но когато има обилна плячка образува ята от стотици птици. Възрастните птици защитават временни територии за хранене като летят силно към натрапника, издавайки викове. По време на следгнездовите скитания може да образуват големи струпвания от млади и възрастни птици в близост до места с изобилна храна (BWPi 2.0.1, 2006).

Изследвания проведени в Холандия показват, че при гривестата рибарка е характерно в люпилото още на ранен етап да остане само едно пиленце. Това се дължи не толкова на конкуренция за храна между малките в люпилото, както е при чаплите, а по-скоро в резултат на недостиг на храна. Високите нива на смъртност на второто излюпено пиленце се дължат на комбинацията от недостиг на храна и клептопаразитизма на речната чайка, която „краде“ плячката на рибарките (Stienen and Brenninkmeijer, 2006).

5.1.2. Конкуренция от страна на други видове

Хищничество

Колониите на дебелоклюната рибарка са засегнати от множество хищници. Някои от тях са сухоземни бозайници като лисици или бездомни кучета, които могат да влязат в колонията, когато спадането на нивото на водата свързва островчетата, на които гнездят рибарките с брега. Хищни птици, както дневни, така и нощни, като например забулената сова (*Tyto alba*) или блатната сова (*Asio flammeus*) също нападат гнездата и яйцата на рибарките. В някои случаи хищничеството е от плъхове, тъй като в повечето случаи предпочита островчета с растителност, в които може да има големи популации от гризачи. Освен това в смесените колонии от чайки и рибарки, жълтокраката чайка (*Larus cachinans*) и речната чайка могат да ловуват пиленца и яйца на дебелоклюната рибарка (Sánchez, 2004). Няма изследвания за типа хищници, които нападат колониите на вида в България. Много от колониите на дебелоклюната рибарка са малочислени, а по-малките колонии може да са по-слабо устойчиви на хищничество. То може да окаже влияние върху популациите на рибарките, както е документирано по атлантическото крайбрежие на САЩ (Erwin et al. 2001, 2003). Terp и Pavelka (1999 г.) твърдят, че хищничеството може да опустоши колониите и че едно-единствено хищническо събитие може да има многогодишни последици на ниво популация.

В България, в района на Поморийско езеро, сухоземните хищници – чакали, лисици, бездомни кучета и котки са основен проблем за колонията на гривестата рибарка и другите видове птици гнездящи по дигите и насипите на солниците. Това донякъде се дължи на близостта на Поморийското езеро до град Поморие (Popov and Meshkova, 2021). Докато дивите хищници не представляват голям проблем за популацията на гнездящите птици, то домашните кучета са основният фактор за слабия гнездови успех на птиците в района. Охранявайки своята територия, дивите хищници не допускат други от своя вид и по този начин в равновесие с екосистемата използват ресурсите на средата. Скитащите кучета, не вързаните кучета от дворовете на града и в солниците и домашните кучета, редовно разхождани из района на езерото от хора, унищожават не само гнездата на водолюбивите птици, но и най-различни други животни. Най-многочислени в района на Поморийско езеро са кучетата, които посещават редовно и обхождат цялата му брегова ивица и неговите диги. Вероятно числото на домашните котки също е относително високо. Кучетата посещават 100% от изследваната брегова ивица и с висока численост (до минимум 3-5 индивида за трансект) (Интегриран План за управление на Поморийско езеро, 2009).

Основните хищници на пиленцата на гривестата рибарка в Холандия са речната чайка, *L. argentatus*, малката черногърба чайка (*L. fuscus*) и голяма черногърба чайка (*L. marinus*). Обикновено предпочитат пиленца на възраст до 2 седмици, докато по-големите пиленца са много по-слабо изложени на хищничество (Stienen and Brenninkmeijer, 1999). В североизточна Италия основните хищници в колонии на морски птици са средиземноморската жълтонога чайка (*Larus michahellis*), дългоклюната чайка (*Chroicocephalus genei*), дебелоклюната рибарка (*Gelochelidon nilotica*), ливадния блатар (*Circus pygargus*), сив плъх (**Rattus norvegicus**), речна чайка и сврака.

Степен на заплаха - висока.

Клептопаразитизъм

Клептопаразитизмът или хранителното пиратство представлява кражбата на вече набавена/уловена храна от индивиди от един вид на индивиди от друг вид. То е широко разпространен сред птиците и е особено често срещано при морски птици, които обикновено гнездят в гъсти колонии и често образуват струпвания, когато се хранят. За разлика от повечето други морски птици, гнездящите гривести рибарки целенасочено търсят близостта на потенциални клептопаразити. В Холандия повечето колонии на тези рибарки са разположени в близост до или са заобиколени от гнездящи речни чайки (Chroicocephalus ridibundus). По този начин неагресивните гривести рибарки се възползват от агресивното поведението на чайките, което ги предпазва от хищници. Рибарките търсят близостта на чайките, защото хищничеството върху яйцата и току-що излюпените пиленца значително намалява. Скоро след излюпването на малките на рибарките обаче някои от гнездящите наблизо чайки се превръщат в специализирани клептопаразити (Фиг. 8), което води до сериозни загуби на храна носена от родителите за малките. С порастването на малките те стават все по-малко податливи на хищници, поради което и предимствата на асоциативното гнездене с речните чайки става все по-маловажно за рибарките. Същевременно силно се увеличава неблагоприятният ефект от „ограбването“, тъй като по-големите пиленца се нуждаят от повече храна (Stienen et al., 2001). Доказано е експериментално, че нивото на хранителен паразитизъм в колония на гривеста рибарка на остров Гринд (Холандия) има отрицателно влияние върху растежа на пиленцата и състоянието на младите (Stienen and Brenninkmeijer, 1999).

Междувидова конкуренция

Гнездовия успех на дебелоклюната рибарка е потенциално ограничен от междувидовата конкуренция с други водолюбиви птици. Известно е, че успехът на гнездене на рибарките е намалял поради конкуренцията с каспийска рибарка (*Hydroprogne caspia*), черна рибарка (*Chlidonias nige*), американски бял пеликан (*Pelecanus erythrorhynchos*) и калифорнийски кафяв пеликан (*Pelecanus occidentalis*) (Molina et al., 2009).

Загубата и деградацията на местообитанията ще засили междувидовата конкуренция между гнездящите водолюбиви птици. Тъй като изменението на климата води до ерозия на крайбрежните местообитания за гнездене (Field et al., 2007), колониално гнездящите видове птици ще бъдат принудени да заемат по-малки участъци от подходящите местообитания, което ще засили ефекта от междувидовата конкуренция.

5.1.3. Климатични промени – уязвимост на видовете

Понастоящем в България дебелоклюната и гривестата рибарка гнездят само в Поморийското и Атанасовското езера, които представляват бивши лагуни превърнати в солници. Климатичните промени и в частност затоплянето на климата могат да доведат до промени в екологичните условия в лагуните и солените блата. Повишената честота на намалено съдържание на кислород във водата, причинено от високата температура на водата, определя пагубния ефект върху аеробните организми като риба и миди (Ibañez, 2010), които представляват храна за водолюбивите видове птици. В по-общ план промените в разпространението на екологичните ниши на организмите, структурата на хранителните вериги и биогеохимическите цикли в хидрологията на солените блата и лагуните е вероятно да бъдат влошени от промените във валежите и ултравиолетовото лъчение. За съжаление ефектите от такива промени не са достатъчно проучени за повечето местообитания, включително и за солниците. Тези ефекти ще включват водния баланс, трансфер на разтворени биогени и седименти, популационна динамика на видовете и тяхното географско разпространение (Costa et al., 2016).

Гнездене на водолюбивите птици през 2021 г. в Поморийското и Атанасовското езеро може да се счита за неуспешно, с малък брой регистрирани гнезда и двойки. Една от хипотезите за причините за това е сравнително студената пролет и хладният юни със значителни валежи за кратък период от време, което се отразява на времето на пристигане на птиците в местата за размножаване и началото на гнездене (Popova and Meshkova, 2021).

5.1.4. Съществени социално-икономически промени

В България в периода 2006–2011 г. се наблюдава активно развитие на туристическата инфраструктура, свързано с интензивно застрояване на крайморските райони и свързаните с това случаи на унищожаване на влажни зони, в това число и крайморски лагуни. Поморийската лагуна е разположена в покрайнините на туристическия град Поморие, поради което непрекъснато е подложена на антропогенен натиск под формата на развитие на курортното строителство (в южната част на град Поморие, бреговете на Поморийското езеро и микроязовирите на р. Ахелой); замърсяване със строителни и битови отпадъци (нерегламентирани сметища); нарастване на масовия туристически поток.

Замърсяването на солените блата в близост до градове, земеделски земи и промишлени зони е често срещано и нерядко в големи размери – замърсяване с пестициди, устойчиви органични замърсители, въглеводороди, торове, химикали.

Въздействието от земеделието върху влажните зони, в частност солените лагуни като местообитание на дебелоклюната и гривестата рибарка и малката черноглава чайка е свързано най-вече с дифузното замърсяване с биогенни елементи и пестициди.

5.2. Подлежащи на управление фактори

5.2.1. Влошаване и разрушаване на местообитания

Разрушаване и промяна на гнездови и хранителни местообитания

Строителството и урбанизацията чрез ефектът на жилищното и ваканционното строителство в Поморие, в или в близост до солената лагуна е свързано най-вече с площното отнемане на местообитанията на рибарките и други водолюбиви птици при ново строителство, както и свързаната с него инфраструктура, особено ако се засягат обширни територии. Замърсяване със строителни и битови отпадъци (нерегламентирани сметища); нарастване на масовия туристически поток.

Влошаване на качествата на водите във влажните зони

Химизацията в селското стопанство също е негативен фактор, влияещ върху качеството на водите в солените лагуни, които са хранително и гнездово местообитание на дебелоклюната и гривестата рибарка. Поморийското и Атанасовското езеро представляват клопка за биогени и замърсители от околните градски и земеделски територии.

Дебелоклюните рибарки са застрашени от влошаване на екологични условия в моретата и океаните, включително колебания в хранителната база поради естествени или антропогенно предизвикани климатични промени и токсични цъфтежи. Terp и Pavelka (1999) съобщават, че рибарките са потенциално изложени на риск от промени в числеността на популациите на тяхната плячка, дължащи се на промени в регионалните климатични условия. Field et al. (2007) съобщават, че глобалното изменение на климата ще се отрази отрицателно върху продуктивността на естуарите/лагуните и ще намали наличието на храна за водолюбивите птици.

Промяна на хидрологичния режим на Поморийската лагуна

Според доклад към Интегриран Плана за управление на Поморийското езеро отрицателно въздействие върху гнездовата колония на гривестата рибарка, а вероятно и върху дебелоклюната рибарка, оказват високите водни нива през пролетта в резултат запушването на канала, свързващ езерото с морето през зимните месеци (Профиров и др., 2010).

Обрастване с гъста растителност на гнездовите местообитания на малката черноглава чайка в Атанасовско и Поморийско езеро ги прави неподходящи за гнездене на вида.

5.2.2. Пряко унищожаване и преследване

Няма данни, че дебелоклюната и гривестата рибарка и черноглавата чайка са обект на бракониерски лов.

5.2.3. Безпокойство

Гнездането на дебелоклюната и гривестата рибарка в Поморийската лагуна е подложено на безпокойство при курортното строителство, което понякога се осъществява в близост до местата, където гнездят двата вида (Интегриран план за управление на Поморийското езеро, 2009).

Гнездящите дебелоклюни и гривести рибарки в Поморийската лагуна са обезпокоявани през размножителния период от бракониерски риболов и кайтсърфинг (през 2016 и 2021 г.). Наблюдавани са над 10 сърфисти, каращи в непосредствена близост до острова за гнездене, както и излизане на сърфист на острова, причинило многократното излитане на птиците и изоставяне на гнездата. През 2021 г. отново са наблюдавани сърфисти в Поморийското езеро, но този път извън размножителния период.

Интензивното управление на солниците се счита за заплаха за птиците, гнездящи там (Tucker and Evans, 1997), защото басейните се заравняват, а островите се премахват, за да се увеличи площта на водата и съответно добивът на сол. В резултат на това птиците се преместват в по-неподходящи места като диги, където са по-уязвими по отношение на атаки от хищници и безпокойство от хора. В солници Червия в делтата на р. По (Италия) например липсата на острови често е причина колониите на птиците да загнездват по диги, които са обаче лесно достъпни за лисици и бездомни кучета, които нападат яйцата и малките (Costa et al., 2009).

В действащи солници безпокойството от хората може да е фактор, който възпрепятства загнездването или предизвиква прогонване на вече загнездили колонии. В допълнение, това е причина за чести атаки от страна на възрастните към хората, като по този начин малките биват изложени на по-голям риск от нападения от жълтокраки чайки. В особено тежки случаи безпокойството от хора може да доведе и до физическо унищожение на колониите чрез стъпкване на гнезда, яйца и малки при рутинна поддръжка (косене) или извънредни ремонти на дигите, особено ако се прави през пролетта или лятото. Такъв случай е имало в солниците Червия в делтата на р. По (Италия) с колония от малки черноглави чайки (Costa et al., 2009).

Степен на заплаха – висока.

5.2.4. Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер

Строителството и урбанизацията чрез ефектът на жилищното и ваканционното строителство в Поморие, в или в близост до солената лагуна, е свързано най-вече с площното отнемане и фрагментирането на местообитанията на рибарките и други водолюбиви птици при ново строителство, както и свързаната с него инфраструктура, особено ако се засягат обширни тръстикови масиви.

Замърсяването на солените блата в близост до градове, земеделски земи и промишлени зони е често срещано и нерядко в големи размери - замърсяване с пестициди, устойчиви органични замърсители, въглеводороди, торове, химикали.

5.2.5. Фрагментация на местообитанията

Дебелоклюната и гривестата рибарка в България гнездят единствено в Поморийското и Атанасовското езера, така че според нас не може да се говори за фрагментация на местообитанията на вида.

5.2.6. Случайни фактори

Към случайните фактори, които силно може да повлияят гнезденето на дебелоклюната и гривестата рибарка са някои внезапни климатични явления като застудяване в началото на гнездовия период или силни ветрове с поройни дъждове, които могат да доведат до унищожаване на яйца и загиване на скоро излюпени малки. Тези въздействия може да имат критично влияние, тъй като могат да доведат до унищожаването на цялата популация на видовете в страната.

5.3. Обобщение и степен на влияние на определените заплахи и лимитиращи фактори

В заключение от направения анализ и определяне на заплахите и факторите за състоянието на популацията на дебелоклюната, гривестата рибарки и малката черноглава чайка е съставена **Таблица 5-7**, в която е определен обхватът и степента на влияние на съответните заплахи и лимитиращи фактори.

Таблица 5-7*. Заплахи и лимитиращи фактори, влияещи върху популацията на гривестата и дебелоклюната рибарка и малката черноглава чайка в България*

Установени заплахи и лимитиращи фактори	Код съгласно ЕС	Обхват	Степен на влияние
5.1.1. Неподлежащи на управление фактори - Популационно-биологични фактори			
Демографски фактори – дати на започване на гнездене, големина на колонията, разселване на възрастните птици	-	на локално ниво, в рамките на една популация	неизвестна
Естествени заболявания, паразити, вируси	L06	на локално ниво, в рамките на една колония	неизвестна
Смъртност по време на миграция и зимуване	G07, G10	в местата за зимуване	висока
Вътревидова конкуренция	-	в местата за хранене	ниска
5.1.2. Неподлежащи на управление фактори – конкуренция от страна на други видове			
Клептопаразитизъм	L06	в рамките на една колония	неизвестна
Хищничество	L06	в гнездовите местообитания	висока
Междувидова конкуренция	L06	в гнездовите и хранителни местообитания	неизвестна
5.1.3. Неподлежащи на управление фактори - Климатични промени – уязвимост на видовете			
Климатични промени	N01, N02	на регионално ниво	средна
5.1.4. Неподлежащи на управление фактори - Съществени социално-икономически промени			
Строителството и урбанизацията	F02, F05	в гнездовите местообитания	висока
Замърсяването на солените блата в близост до градове и от земеделските земи	J01, J02	в гнездовите местообитания	средна
5.2.1. Подлежащи на управление фактори - Влошаване и разрушаване на местообитания			
Разрушаване и промяна на гнездови и хранителни местообитания в резултат на ваканционно строителство	F01, F02, F05, F08	в гнездовите и хранителни местообитания	висока
Влошаване на качествата на водите във влажните зони	A26, A28	в гнездовите и хранителни местообитания	средна
Промяна на хидрологичния режим на Поморийската лагуна	K04	в колонията в Поморийското езеро	висока
Обрастване с гъста растителност на гнездовите местообитания	-	в гнездовите местообитания	висока
5.2.3. Подлежащи на управление фактори – Безпокойство			
Безпокойство от туристи и дейности в солниците през гнездовия период	H08	в гнездовите местообитания	висока

5.2.4. Подлежащи на управление фактори - Въздействие на социално икономически фактори от управляем характер			
Строителство и урбанизация	F02, F05	в гнездовите местообитания	висока
Замърсяване от градски зони и земеделски земи	F14, F16, F20, F24	в гнездовите местообитания	средна
5.2.5. Фрагментация на местообитанията			
На този етап смятаме, че не се наблюдава фрагментация на местообитанията			
5.2.6. Случайни фактори			
Внезапни климатични явления – поройни дъждове, застудявания, силни ветрове	M07, M08	в гнездовите местообитания	критична

6. Предприети мерки за опазване

В този раздел са описани защитените зони и защитените територии, в които се опазват целевите видове птици, а също и режимите, които отговарят за тяхното опазване в страната. Тук също са описани най-важните проекти и дейности, които са допринесли за опазването на видовете и техните местообитания. На последно място са изброени най-важните образователни и информационни дейности по изпълнени проекти, които повишават осведомеността на обществото по опазването на колониално гнездящите видове птици.

В този раздел целевите видове колониални птици са разгледани в същите групи както в предходната глава. **Групите са следните**: 1/ ръждива чапла и голяма бяла чапла; 2/ малка бяла, нощна и гривеста чапла; 3/ белобуза и черна рибарка; 4/ речна и белочела рибарка и саблеклюн; 5/ гривеста и дебелоклюна рибарка и малка черноглава чайка; 6/ бяла лопатарка и блестящ ибис; 7/ кафявокрил огърличник.

Ръждива чапла (*Ardea purpurea*) и Голяма бяла чапла (*Ardea alba*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Ръждивата чапла се опазва в 55 защитени зони от националната екологична мрежа Натура2000 (**Приложение 8**). В 24 от тях видът е включен като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Мандра-Пода BG0000271, където гнездят 10-20 двойки и в комплекс Ропотамо BG0002041 - 11-19 двойки. Във всички останали зони с гнездилища на вида числеността му е по-малка или равна на 10 дв. Като мигриращ видът се среща в 48 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Ятата BG0002046 (100-150 индивиди), Рибарници Мечка BG0002024 (61 индивида) и Шабленски езерен комплекс BG0000156 (70-250 индивида). Понастоящем зоната „Рибарници Мечка“ е в много лошо състояние, местообитанията на вида са унищожени и такава численост на вида не се поддържа.

Голямата бяла чапла се опазва в 75 защитени зони от националната екологична мрежа Натура2000 (**Приложение 8**). В девет от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в ЗЗ Сребърна BG0000241 (2-7 двойки) и в ЗЗ Комплекс Калимок BG0002030 (0-6 двойки). Като мигриращa голямата бяла чапла се среща в 50 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Атанасовско езеро BG0000270 (15-199 индивиди), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (30-100 индивида) и Дуранкулашко езеро BG0002050.

Видът е посочен също и като постоянен в ЗЗ Раяновци BG0002001 с численост 3-6 двойки. Голямата бяла чапла е зимуващ вид в 64 защитени зони като с най-голяма численост е в следните: Язовир Жребчево BG0002052 (32-367 индивида), Мандра-Пода BG0000271 (4-267 индивида) и Рибарници Звъничево BG0002069 (1-241 индивида).

Понастоящем в страната има приети планове за управление само на 7 защитени зони, от които червената чапла се среща в „Язовир Конуш“ и „Язовир Овчарица“, а голямата бяла чапла в ЗЗ „Оризища Цалапица“, ЗЗ „Язовир Овчарица“, ЗЗ „Язовир Жребчево“ и ЗЗ „Язовир Конуш“. Двата вида чапли се срещат в тези защитени зони по време на миграция и/или зимуване.

В Плана за управление на **ЗЗ „Оризища Цалапица“** (2016) има посочени конкретни мерки за опазване популацията на голямата бяла чапла. В заповедта за обявяване на зоната (№ РД-368 от 16 юни 2008 г.) са посочени две забрани, които ще благоприятстват вида: 1/ Забрана за палене на пасища, тръстикови масиви и крайбрежна водна растителност и 2/ Използване на неселективни средства за борба с вредители в селското стопанство. С плана за управление се въвеждат още две забрани: 1/ Забрана за ремонт на хидротехническите съоръжения в рамките на размножителния период за птиците и 2/ Забрана за ползване на родентициди. В плана са посочени още и няколко мерки, които биха подобрили изхранването на вида в защитената зона: 1/ Насърчаване възстановяването на оризопроизводството в територии, в които е прекратено през последните 5 и повече години; 2/ Създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с целогодишно запазен воден слой; 3/ Проучване на възможностите за поддържане на минимално водно ниво от 0,2 m в рамките на размножителния период на птиците (април -юли) в системата от канали.

6.1.2. Защитени територии

Ръждивата и голямата бяла чапла се опазват в следните защитени територии: ЗМ “Дуранкулашко езеро”, ЗМ “Шабленско езеро”, ЗМ „Поморийско езеро“, ЗМ “Ятата”, ПР “Атанасовско езеро”, ПР “Ропотамо”, ПР “Камчия”, ПР “Балтата”, ЗМ “Пода”, ЗМ “Калимок Бръшлен”, ПР “Сребърна”, ЗМ “Малък Преславец”, ПП “Странджа”, ПП “Персина”, ПП “Русенски Лом”, ЗМ “Вая”, ПР “Остров Ибиша”, ЗМ “Блатото Алепу”, ЗМ “устието на р. Велека”, ЗМ “Силистар”, ЗМ “Стамополу”, ЗМ “Рупите”, ЗМ “Ждрелото на р. Тунджа”, ЗМ “Златo поле”, ЗМ “Чокльово блато”, ЗМ “Коридорите”, ЗМ “Гарвански блата”, ЗМ “Персин”, ЗМ “Персин-изток”, ПР “Персински блата”, ЗМ “Алдомировско блато”, ПП “Витоша”.

Едни от най-значителните гнездови находища на вида се опазват в ПР “Сребърна” , ЗМ “Пода”, ЗМ “Вая”, ПР “Ропотамо”, ПП “Персина” и резерват “Персински блата”, ПР “Остров Ибиша”, ЗМ “Калимок–Бръшлен”, ЗМ “Дуранкулашко езеро”, ЗМ “Блатото Алепу” и ЗМ “Шабленско езеро”.

В **ЗМ „Пода“** ръждивата чапла е постоянно гнездящ вид с численост 10-20 двойки. В Плана за управление на защитената местност (2002-2010) сред главните цели на опазване е заложено: „да се запази колонията на бели лопатарки, ибиси и чапли и се благоприятства естественото им възвръщане на гнездене в съседни влажни зони“. Във връзка с тази цел са набелязани следните по-конкретни мерки: 1/ Да се допуска навлизане в колонията само в изключителни случаи и с писмено разрешение на администрацията на защитената местност след съгласуване с МОСВ; 2/ Да се проучат възможностите за отклоняване на полетите на селскостопанската авиация от въздушното пространство над защитената местност.

В **ЗМ „Шабленско езеро“** ръждивата чапла ежегодно гнезди с численост около 1-5 двойки. В Плана за управление на защитената местност (2004-2013) в потенциалните

възможности на защитената територия е споменато, че “При провеждането на подходящи дейности биха могли да бъдат привлечени за гнездене повече двойки червена чапла (*Ardea purpurea*)”. В документа е посочено, че това може да стане чрез подобряване на съществуващите околоводни местообитания и разширяването им. На практика през изминалите години от приемането на този план през 2004 г. това не се е случило.

В Плана за управление на **ПР „Остров Ибиша“,** където голямата бяла чапла гнезди в смесена колония има заложени мерки за запазване и увеличаване числеността на: „Световно застрашените и редки видове птици: големи корморани, чапли и лопатарки, чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”.

В Актуализирания план за управление на **ПР „Сребърна“** за голямата бяла чапла и ръждивата чапла не са заложени конкретни мерки. Най-общо те са за поддържане и увеличаване числеността на видовете и техният мониторинг през годините. В плана са посочени следните мерки за запазване на чапловите колонии в резервата: 1/ осигуряване на спокойствие по време на гнездовия период; 2/ подобряване на хранителната база; една част от видовете (гривести, нощни, малки бели, сиви чапли), а също и част от ибисите се хранят на територията в по-плитките югозападни части на резервата (под селото), но по-голяма част от видовете в колонията се хранят в съседни влажни зони на отсрещният румънски бряг; 3/ Ако се извършва окосяване на тръстика, то това да става извън размножителния период (декември-февруари). Стриктно да се спазва мозаечността на окосяването през отделните години, така, че винаги да има достатъчно големи и гъсти тръстикови петна, а окосените участъци да не образуват коридори с пряка видимост по-голяма от 100 m.

В останалите защитени територии ръждивата и голямата бяла чапла се срещат като мигриращи и/или зимуващи видове и са заложени общи мерки за запазване естествения характер на местообитанията или тяхното възстановяване и осигуряване на спокойствие на птиците по време на размножителния период. В изброените по-горе защитени територии има заложени и конкретни **забрани**, които биха благоприятствали спокойствието на птиците по време на търсене на храна, гнездене а също и забрани, които запазват естествения характер на местообитанията като например: ловуване на водоплаващи птици; 1/ стопански и любителски риболов; 2/ ползване или прилагане на химични препарати, освен при борба с комарите, с лицензирани за ползване в България препарати; 3/ използване на плавателни средства, като лодки, салове, надуваеми гуми, дюшеци и други във водните площи, освен при поддържащи и възстановителни дейности, научни изследвания, мониторинг и спасителни акции; 4/ замърсяване водите на блатото и прилежащите площи; 5/ събиране и унищожаване на естествена растителност, с изключение на косенето и ползването на тръстика по определените от ПУ места, норми и условия и др.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Редовен мониторинг на популацията на ръждивата и голямата бяла чапла се провежда само в част от гнездилищата и местата за концентрация по време на миграция. Гнездовите колонии/находища на вида се мониторират редовно в Драгоманското блато, Адомировското блато, ЗМ „Пода“, ПП „Персина“, ПР „Сребърна“, Дуранкулашкото и Шабленското езера, ез. Вая, ез. Алепу, резерват Ропотамо. В същите влажни зони е по-редовен и мониторинга на вида по време на миграция.

Преки природозащитни мерки насочени към опазване специално на ръждивата и голямата бяла чапла у нас не са провеждани, но са прилагани и се прилагат някои мерки имащи за цел

опазване, подобряване и възстановяване на техните местообитания, които са и местообитания на редица други приоритетни за опазване видове птици. По-важните дейности оказали благоприятно въздействие върху популациите на двата вида са следните:

- възстановяване на връзката на ез. Сребърна с р. Дунав през 90-те години на 20-ти век;

- активни природозащитни дейности по възстановяването и опазването на Драгоманското и Алдомировското блата, Софийско. След преустановяване на изпомпването на вода от Драгоманското блато, то по естествен път се възстанови след 2001–2004 г. Последваха активни природозащитни дейности за опазване на възстановеното блато – управление на тръстиковите масиви, борба с пожарите и бракониерството и др.;

- възстановяване на Чокльовото блато, след като е било пресушено;

- в периода 2002–2008 г. по р. Дунав са възстановени 4 035 ha влажни зони - на о. Белене (2 280 ha) в границите на Природен парк „Персина” и в ЗМ „Калимок – Бръшлен” (1 755 ha). За целите на възстановяване на влажните зони са построени съоръжения, включващи шлюзове, канали, защитни диги и дренажни канали за предпазване на съседните имоти от заливане, както и пътища за достъп. Осигурена е възможност за контролирано наводняване, оптимизирано улавяне на биогенните елементи и възстановяване на биоразнообразието, като са създадени условия за гнездене и хранене на чаплите;

- в периода 2009–2012 г. Община Димитровград и СНЦ „Зелени Балкани” изграждат хидротехническо съоръжение – канал за доставяне на вода от р. Мартинка в ЗМ „Злато поле”. Реализират възстановяване и охрана на типичните за ЗМ заливни гори, с което допринасят в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания, подходящи за хранене на чаплите.

- в периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона. Това допринася в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за хранене на чаплите.

- в периода декември 2011 – май 2012 г. WWF и ДПП „Персина” реализират дейности по възстановяване на блатото „Кайкуша”. Изградени са две входни шлюзови съоръжения, нови довеждащи водни канали, баражи насочващи водата, прекъсване на съществуващите диги и др. В резултат е подобрен водният режим на пресушеното блато и са възстановени местообитания за гнездене и хранене на чаплите. Понастоящем блатото Кайкуша включва единственото подходящо местообитание за гнездене на ръждивата чапла в защитена зона „Свищовско – Беленска низина“.

- през 2017-2020 г. в района на малкото Негованско езеро, Столична община бяха възстановени канали и плитководни участъци в близост до съществуваща там чаплова колония. Това допринесе за създаване на нови местообитания, подходящи за хранене и почивка на ръждивата и голямата бяла чапла.

- Мониторинг върху състоянието на чапловите и корморанови колонии по р. Дунав. В рамките на тази мониторингова схема се събират данни за определяне на числеността на гнездящите колониално чапли и корморани в целия българо-румънски участък на река Дунав. Изследването се провежда от 2006 г. насам от Световния Фонд за защита на природата – Дунавско-Карпатска програма, в сътрудничество с ПП „Персина“ и БДЗП.

Трябва изрично да подчертаем обаче, че голяма част от проектите след тяхното приключване нямат устойчивост във времето и в кратко време резултатът бива напълно загубен.

Към момента се наблюдава отново силно влошаване на местообитанията в Алдомировското блато, рибарниците Калимок, блатото Кайкуша. Хидротехническото съоръжение на р. Мартинка от години не работи, разрушен е шлюзът на защитената зона към р. Марица и хидрологичния режим в източната част на ЗЗ Златото поле е силно нарушен. Това води до напускане на чапловата колония през отделни години.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените проекти, свързани с опазване на влажните зони има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие. В много от тях ръждивата и голямата бяла чапла са включени като редки и застрашени видове птици с красиво и ефектно оперение.

Информационни центрове, свързани с опазването на биологичното разнообразие и по-специално на колониално гнездящи водолюбиви птици има на Поморийското езеро - Посетителски център „Поморийско езеро”, Природозащитен център „Пода“, музей при ПР „Сребърна“ – най-постоянното гнездовище на голямата бяла чапла в страната, Природен парк „Персина“, в гр. Драгоман в близост до Драгоманското блато – едно от важните гнездилища на ръждивата чапла у нас. Стената на Драгоманския природозащитен център е украсена с рисунка на ръждива чапла. В Център за опазване на влажните зони "Драгоманско блато" са обучени 30 деца от гр. Драгоман, 800 деца от гр. София, 150 студенти са били на практика в района (Андрей Ралев).

Необходимостта от опазването на гнездилищата на чапловите птици и на чапловите колонии въобще е представена и в редица медийни изяви – интервюта, репортажи, филми излъчени по БНТ, програма Хоризонт и програма Христо Ботев на БНР, Дарик Радио, Радио Видин и др.

Издадени са и редица научни и научно-популярни статии и книги с информация за чапловите птици у нас.

Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*), Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*), Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Малката бяла чапла се опазва в 65 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В 34 от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в ЗЗ Сребърна BG0000241 (70-205 двойки), в ЗЗ Комплекс Калимок BG0002030 (8-154 двойки) и в ЗЗ Оризища Цалапица BG0002086 (0-245 индивиди). Като мигриращa малката бяла чапла се среща в 58 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Ятата BG0002046 (500 индивиди), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (100-500 индивида) и Студенец BG0000240 (50-300 индивида). Малката бяла чапла е зимуващ вид в 8 защитени зони като с най-голяма численост е в следните: Комплекс Ропотамо BG0002041 (3 индивида), Поморийско езеро BG0000152 (0-3 индивида) и Шабленски езерен комплекс BG0000156 (0-3 индивида).

Гривестата чапла се опазва в 43 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В 20 от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Сребърна ЗЗ BG0000241 (15-100 двойки), в ЗЗ Комплекс Калимок BG0002030 (0-40 двойки) и в Комплекс Беленски острови BG0002017 (15-35 двойки). Като мигриращa гривестата чапла се среща в 40 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Ятата BG0002046 (200 индивиди), Мандра-Пода BG0000271 (0-80 индивида), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (15-70 индивида) и BG0002050 Дуранкулашко езеро (15-70 индивида). Гривестата чапла е посочена като зимуващ вид в една защитена зона - Адата-Тунджа BG0002094 с численост 0-1 индивид.

Нощната чапла се опазва в 65 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В 32 от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Сребърна ЗЗ BG0000241 (40-250 двойки), в Язовир Конуш BG0002015 (240 двойки) и в Горни Дъбник-Телиш BG0002095 (37-164 двойки). Като мигриращa гривестата чапла се среща в 56 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Комплекс Калимок BG0002030 (100-750 индивиди), Оризища Цалапица BG0002086 (456 индивида), Рибарници Орсоя BG0002006 (250-300 индивида) и Шабленски езерен комплекс BG0000156 (1-250 индивида). За съжаление в по-голямата си част рибарници Орсоя са пресъхнали и са загубили своята стойност за опазване на водолюбиви видове птици. Нощната чапла е зимуващ вид в три защитени зони като с най-голяма численост (0-37 индивида) е във Варненско-Белославско езеро BG0000191.

Понастоящем в страната има приети планове за управление само на 7 защитени зони, от които малката бяла, нощната и гривестата чапла се срещат в „Язовир Конуш“, „Язовир Овчарица“ и „Оризища Цалапица“.

В **ЗЗ „Язовир Конуш“** малката бяла, нощната и гривестата чапла са ключови за опазване видове. Основен обект на защита в зоната е смесената колония на тези видове. В Плана за управление на зоната (2016) има посочени конкретни мерки за опазване на колонията от чапли. От трите вида гривестата чапла е с най-висок природозащитен статут. Видът не е включен в предмета на опазване на заповедта за обявяване и стандартния формуляр, тъй като през годината на събирането на данните видът не е бил установен. Доказано е, че през периода 2004-2009 г. числеността на гривестата чапла е била 3-4 двойки. Зоната е с много висока важност за възстановяването на гнездовата популация на вида по следните причини:

• Находището е с високо значение, тъй като през 80-те години гривестата чапла е достигала численост от 60 до 110 гнездящи двойки;

• Биологията на вида е в пряка зависимост от другите два вида чаплови птици (нощната и малката бяла). По тази причина смесените чаплови колонии са единственото място от значение за възстановяването на вида.

В плана на ЗЗ „Язовир Конуш“ има посочени четири **поддържащи и възстановителни дейности**, които ще доведат до запазване и увеличаване на колонията в бъдеще: 1/ осигуряване на ново гнездово местообитание на територията на ЗЗ „Язовир Конуш“. Към настоящия момент (2016) вече е изграден и залесен изкуствен остров с площ 3000 m^2; 2/ възстановяване на гнездящите малък корморан и гривеста чапла чрез програма за изкуствено размножаване и въвеждане в новите колонии; 3/ възстановяване на два малки острова в плитчините на западния бряг на язовира, необходими за осигуряване на безопасно място за следгнездови концентрации на млади птици; 4/ увеличаване на площта на обрастванията от папур чрез изкуствено създаване

на две петна с обща площ от минимум 3200 m^2. Ефектът от мярката ще бъде двустранен. Увеличаване на потенциалните гнездови местообитания на водолюбиви птици и допълнителни възможности за усвояване на органичните вещества навлизаща от битово-фекалното замърсяване. В плана има разписани забрани, които ще доведат до опазване на трите вида чапли в зоната, както и конкретни мерки за зоната (А1), в която се намира колонията.

В Плана за управление на **ЗЗ „Оризища Цалапица“** (2016) има посочени конкретни мерки за опазване популацията на малката бяла чапла. В зоната се срещат само малката бяла и нощната чапла, като ключов вид за опазване е само малката бяла чапла. Тя се среща основно по време на миграция, но има и неразмножаващи се летуващи индивиди. Зоната осигурява добра трофична база по време на гнездене и за трите вида. В плана са посочени няколко мерки, които биха подобрили изхранването на видовете в защитената зона: 1/ насърчаване възстановяването на оризопроизводството в територии, в които е прекратено през последните 5 и повече години; 2/ създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с целогодишно запазен воден слой; 3/ проучване на възможностите за поддържане на минимално водно ниво от 0,2 m в рамките на размножителния период на птиците (април-юли) в системата от канали.

В **ЗЗ „Язовир Овчарица“** от трите вида чапли единствено нощната е гнездяща. Малката бяла и гривестата се срещат по време на миграция и зимуване. В Плана за управление няма посочени конкретни мерки за опазване на трите вида чапли, но има заложени „мерки целящи повишаване на размножителния успех на защитените видове“, „мерки насочени към понижаване на смъртността на защитените видове“, „действия по възстановяване и подобряване на хабитати в рамките на ЗЗ, с цел увеличаване на размножителния успех и оцеляемостта на видовете предмет на опазване“, „действия, водещи до увеличаване на хранителната база на видовете предмет на опазване“, „действия, насочени към опазване и възстановяване на конкретни ключови видове, чрез прилагане на утвърдени консервационни практики“ и др.

6.1.2. Защитени територии

Едни от най-значителните гнездови находища на малката бяла, нощната и гривестата чапла се опазват в ПР “Сребърна”, ЗМ “Пода”, ПР “Ропотамо”, ПП “Персина” и резерват “Персински блата”, ЗМ “Калимок–Бръшлен”, ПР „Остров Ибиша“, ЗМ „Злато поле“. В резерват „Камчия“ и „Горна Топчия“, ПР „Долна Топчия“, ПР „Атанасовско езеро“, ПР „Балтата“, ЗМ „Дуранкулашко езеро“, ЗМ „Шабленско езеро“ трите вида чапли са мигриращи и/или зимуващи видове.

Нощната и малката бяла чапла гнездят на територията на **резерват „Ропотамо“,** но не са заложени конкретни мерки освен общите за запазване естествения характер на местообитанията и осигуряване на спокойствие на птиците по време на размножителния период.

ПР „Сребърна“ е едно от най-старите и постоянни гнездовища на трите вида чапли в страната. В Актуализирания план за управление на ПР „Сребърна“ (2016) не са заложени конкретни мерки за видовете поотделно. Най-общо те са за поддържане и увеличаване числеността на видовете чапли в смесените колонии мониторинг на тяхната численост през годините.

В Плана за управление на ПР „Балабана“ (2015) е заложена програма за възстановяване на естествения воден режим на резервата и възстановяване на колонията от чапли. В резервата са гнездили малка бяла чапла, нощна чапла, гривеста чапла и блестящ ибис. Колонията обаче съществува само в периода 1961-1974 г. Вероятните причини за това са ликвидирането на

оризищата и рибарниците около резервата, с което се редуцира до голяма степен хранителната база. Негативни въздействия са и корекцията на меандъра на р. Тунджа, коригирането на р. Поповска, а също и безпокойството и бракониерството по това време (непубл. инф. от местни жители).

В ПР „Долна Топчия“ (2015) също има колония на чапли, която е съществувала през 2014 г., когато е разработван плана. През периода 1994 – 1999 г., колонията се състои от три вида чапли – сива, малка бяла и нощна. През 2001 г. малката бяла чапла вече не гнезди, а колонията наброява 104 дв. сива чапла и 40 дв. нощна чапла. Тук също е заложен проект „*Възстановяване на колонията от изчезнали видове чапли чрез подобряване на хранителните им местообитания и хранителния им ресурс*“ за периода 2016-2019 г. чрез стимулиране на възстановяването на оризищата и рибопроизводството в района с радиус от 10 – 15 km около резервата. За съжаление този проект не е изпълнен.

В ПР „Ибиша“ съществува смесена колония от корморани, нощни чапли, голяма бяла чапла и лопатарки. В Плана за управление на ПР „Ибиша“ (2015) има заложени мерки за запазване и увеличаване числеността на: „Световно застрашените и редки видове птици: големи корморани, чапли и лопатарки, чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”. В Плана за управление на ПП „Персина“ (2016) са заложени общи мерки, които да запазят биоразнообразието чрез възстановяване на влажни зони и заливни гори. Не са посочени конкретни мерки за трите вида чапли.

В ЗМ „Пода“ трите вида чапли гнездят в смесена чаплова колония. В Плана за управление на защитената местност (2002-2010) не са заложени конкретни мерки за видовете. В ЗМ „Злато поле“ гнездят малката бяла и нощната чапла. В Плана за управление на защитената местност (2008) не са заложени конкретни мерки за вида. Като цяло мерките са насочени към осигуряването на спокойствие за колонията по време на гнездовия период и осигуряване на високо водно ниво в ЗМ. В ЗМ „Дуранкулашко езеро“ трите вида чапли са мигриращи и/или зимуващи видове. В миналото в местността са гнездили нощната и гривестата чапла. В Плана за управление на защитената местност (2002-2010) не са заложени конкретни мерки за трите вида.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Преки природозащитни мерки насочени към опазване на колонии на трите вида чапли са осъществявани от СНЦ „Зелени Балкани“ и РИОСВ – Пловдив по проекта „*Последната чаплова колония в Тракия. Възстановяване на смесени чаплови колонии по поречието на р. Марица*“, 2012-2016 г. В рамките на този проект в ЗЗ „Яз. Конуш“ е изграден остров, разположен в централните части на язовира с площ 3000 m^2. Островът е изкуствено образувание залесено с подходяща дървесна растителност и е изграден с цел бъдеща подготовка на място за образуване на нова чаплова колония, тъй като дърветата, върху които е разположена сега колонията постепенно изсъхват от техните екскременти. Изградена е също така и волиера за паднали малки на чапли. През 2021 г. островът все още не е използван от чаплите за гнездене.

Други по-важните дейности оказали благоприятно въздействие върху популациите на трите вида чапли са следните:

- възстановяване на връзката на ез. Сребърна с р. Дунав през 90-те години на 20-ти век;
- активни природозащитни дейности по възстановяването и опазването на Драгоманското блато, Софийско. След преустановяване на изпомпването на вода от блатото, то по естествен път се възстанови след 2003–2004 г. Последваха активни природозащитни дейности за опазване на

възстановеното блато; управление на тръстиковите масиви, борба с пожарите и бракониерството и др.;

- възстановяване на Чокльовото блато, след като е било пресушено;

- в периода 2002–2008 г. са възстановени 4 035 ha влажни зони - на о. Белене (2 280 ha) в границите на Природен парк „Персина” и в ЗМ „Калимок – Бръшлен” (1 755 ha). За целите на възстановяване на влажните зони са построени съоръжения, включващи шлюзове, канали, защитни диги и дренажни канали за предпазване на съседните имоти от заливане, както и пътища за достъп. Осигурена е възможност за контролирано наводняване, оптимизирано улавяне на биогенните елементи и възстановяване на биоразнообразието, като са създадени условия за гнездене и изхранването на чаплите. Засушаването през последните години и ниските нива на р. Дунав водят до периодично пресъхване на рибарниците и каналите в ЗМ „Калимок – Бръшлен”;

- в периода 2009–2012 г. Община Димитровград и СНЦ „Зелени Балкани” изграждат хидротехническо съоръжение – канал за доставяне на вода от р. Мартинка в ЗМ „Злато поле”. Реализират възстановяване и охрана на типичните за ЗМ заливни гори, с което допринасят в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за гнездене и хранене на чаплите. Съоръжението обаче от години не работи. Допълнително се изпомпва вода от ЗМ за напояване. През последните години „Злато поле“ остава без необходимите водни нива и през 2021 г. колонията не съществуваше.

- в периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона. Това допринася в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за гнездене и хранене на видовете от смесената чаплова колония.

- В периода декември 2011 – май 2012 г. WWF и ДПП „Персина” реализират дейности по възстановяване на блатото „Кайкуша”. Изградени са две входни шлюзови съоръжения, нови довеждащи водни канали, баражи насочващи водата, прекъсване на съществуващите диги и др. В резултат е подобрен водният режим на пресушеното блато и са възстановени местообитания за гнездене и хранене на видовете от смесената чаплова колония. Към момента съоръженията не работят и водният режим е силно влошен.

- **Мониторинг** върху състоянието на чапловите и корморанови колонии по р. Дунав. В рамките на тази мониторингова схема се събират данни за определяне на числеността на гнездящите колониално чапли и корморани в целия българо-румънски участък на река Дунав. Изследването се провежда от 2006 г. насам от Световния Фонд за защита на природата – Дунавско-Карпатска програма, в сътрудничество с ПП „Персина“ и БДЗП.

- В периода 2012-2014 г. е изпълнен проект на Община Долна Митрополия "Опазване и възстановяване на приоритетни видове и местообитания в НАТУРА 2000 зона Вит и Защитена местност "Коридорите". В тази ЗМ през 2021 година съществуваше колония от нощни и малки бели чапли и една гривеста чапла.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените по-горе проекти има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие. Така например в Център за опазване на влажните зони "Драгоманско блато" са обучени 30 деца

от гр. Драгоман, 800 деца от гр. София, 150 студенти са били на практика в района (Андрей Ралев). В ЗЗ „Злато поле“ има изградена вишка за наблюдение на птици.

Информационни центрове, свързани с опазването на биологичното разнообразие и по-специално на трите вида чапли има в близост до гр. Драгоман - Център за опазване на влажните зони "Драгоманско блато", Природозащитен център „Пода“, музей при ПР „Сребърна“, Природен парк „Персина“.

Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Блестящият ибис се опазва в 36 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). Само в 7 от тях видът е включен като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е установен в ЗЗ Сребърна BG0000241, където гнездят 10-175 двойки, в ЗЗ Мандра-Пода BG000271, 6 - 30 двойки и в ЗЗ Комплекс Калимок BG00002030 (0-37 двойки). В още четири зони са установени до около 10-12 двойки или отделни индивиди през гнездовия период – Атанасовско езеро, Бургаско езеро, Комплекс Страланджа и Ятата. През последните години видът се опазва като гнездящ и в ЗЗ Комплекс Беленски острови BG0002017, където има няколко двойки, но това още не е отразено в стандартния формуляр на зоната. Като мигриращ видът се среща в 36 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Комплекс Калимок BG0002030 (100-500 индивиди), Галата BG0002060 (252 индивида), Дуранкулашко езеро BG0002050 (50-250 индивида) и др.

Бялата лопатарка се опазва в 39 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В 13 от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Сребърна ЗЗ BG0000241 (27-90 двойки), ЗЗ Мандра-Пода BG0000271 (11–37 двойки), Комплекс Беленски острови BG0002017 (15-25 двойки). В пет от зоните гнездовата численост на вида е представена в индивиди, например в ЗЗ Атанасовско езеро BG0000270 (1–46 индивида), което означава, че става въпрос за летуващи птици. Като мигрираща бялата лопатарка се среща в 36 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Атанасовско езеро BG0000270 (2-318 индивиди), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (50-150 индивида) и Дуранкулашко езеро BG0002050 (30–150 индивида). Бялата лопатарка е дадена като зимуващ вид в 6 защитени зони, в повечето с единични екземпляри, като с най-голяма численост е в Поморийско езеро BG0000152 и Дуранкулашко езеро BG0002050.

Понастоящем в страната има приети планове за управление само на 7 защитени зони, от които блестящият ибис се среща в „Язовир Конуш“ и ЗЗ „Оризища Цалапица“, а бялата лопатарка в „Язовир Овчарица. Двата вида се срещат в тези защитени зони по време на миграция. В плановете за управление на тези три защитени зони не са заложени конкретни мерки насочени към опазване на мигриращите популации на блестящият ибис и лопатарката.

6.1.2. Защитени територии

Блестящият ибис и бялата лопатарка се опазват в следните защитени територии обявени по ЗЗТ: ПР “Сребърна”, ПП “Персина”, ПР „Ибиша“, ЗМ “Дуранкулашко езеро”, ЗМ “Шабленско езеро”, ЗМ „Поморийско езеро“, ЗМ “Ятата”, ПР “Атанасовско езеро”, ПР “Ропотамо”, ПР “Камчия”, ЗМ “Пода”, ЗМ “Калимок Бръшлен”, ЗМ “Вая”, ЗМ “Устието на р. Велека”, ЗМ “Стамополу”, ЗМ “Злато поле”, ЗМ “Гарвански блата”, ЗМ “Персин”, ЗМ “Персин-изток”, ПР “Персински блата”.

Гнездови находища на двата вида се опазват в ПР “Сребърна”, ЗМ “Пода”, ПР „Ибиша“, ЗМ “Вая”, ПП “Персина”, резерват “Персински блата” и в ЗМ “Калимок –Бръшлен”.

В **ЗМ „Пода“** блестящият ибис и лопатарката гнездят в смесената чаплова колония. Тук се намира единствената по Черноморското крайбрежие смесена колония, в която гнездят двата вида. Те са определени като приоритетни за опазване. В Плана за управление на защитената местност (2002-2010) сред главните цели на опазване е заложено: „да се запази колонията на бели лопатарки, ибиси и чапли и да се благоприятства естественото им възвръщане на гнездене в съседни влажни зони“.

В Актуализирания план за управление на **ПР „Сребърна“** (2015) за блестящият ибис и лопатарката не са заложени конкретни мерки. Най-общо се предлагат мерки за поддържане и увеличаване числеността на двата вида (и останалите видове чаплови птици в колонията) и техният мониторинг през годините. В плана са посочени следните мерки за запазване на чапловите колонии в резервата (посочваме само тези, които имат отношение към блестящия ибис): 1/ осигуряване на спокойствие по време на гнездовия период; 2/ подобряване на хранителната база; една част от видовете (гривести, нощни, малки бели, сиви чапли), а също и част от ибисите се хранят на територията в по-плитките югозападни части на резервата (под селото), но по-голяма част от видовете в колонията се хранят в съседни влажни зони на отсрещният румънски бряг; 3/ Ако се извършва окосяване на тръстика, то това да става извън размножителния период (през зимата - декември-февруари).

В Плана за управление на **ПР „Ибиша“,** където бялата лопатарка гнезди в смесена колония има заложени мерки за запазване и увеличаване числеността на: „Световно застрашените и редки видове птици: големи корморани, чапли и лопатарки, чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”.

В Плана за управление на **ПР „Балабана“** (2015) е заложена програма за възстановяване на естествения воден режим на резервата и възстановяване на колонията от чапли. В резервата са гнездили малка бяла чапла, нощна чапла, гривеста чапла и блестящ ибис. Колонията обаче съществува само в периода 1961-1974 г. Вероятните причини за това са ликвидирането на оризищата и рибарниците около резервата, с което се редуцира до голяма степен хранителната база.

В **ЗМ „Калимок-Бръшлен“** блестящият ибис и лопатарката редовно гнездят. В Плана за управление на защитената местност (2006-2016) не са заложени конкретни мерки за двата вида. Към забраните, произтичащи от Заповедта за обявяване и Плана за управление, които биха благоприятствали двата вида са: 1/ дейности, свързани със или водещи до отводняване или нарушаване на водния режим на съществуващите влажни зони, определени като такива по начина на трайно ползване, съгласно земеразделителните планове на съответните землища; 2/ извеждането на сечи в гнездовите колонии на защитените видове птици; 3/ извеждането на сечи през периода март-юли /включително/ на разстояние по-малко от 300 м. от гнездовите колонии на защитени видове птици; 4/ лов, след изтичане срокът на сключените към 2006 г. договори; 5/ стопански и любителски риболов и др.

В Плана за управление на **ПП „Персина“** (2016) са заложени общи мерки, които да запазят биоразнообразието чрез възстановяване на влажни зони и заливни гори. Не са посочени конкретни мерки за ибиса и бялата лопатарка. Видовете са посочени като приоритетни.

ЗМ „Вая“, където нередовно гнездят блестящи ибиси все още няма План за управление.

В останалите защитени територии блестящият ибис и лопатарката се опазват като мигриращи видове.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Редовен мониторинг на популацията на блестящият ибис и лопатарката се провежда само в част от гнездилищата и местата за концентрация по време на миграция. Това са ЗМ „Пода“, Дуранкулашкото и Шабленското езера, ез. Вая, ПП „Персина“, ПР „Сребърна“.

Проекти, свързани конкретно с опазване на ибиса и бялата лопатарка у нас не са изпълнявани, но са реализирани дейности по подобряване и възстановяване на техните местообитания. Това са всички природозащитни дейности във влажните зони свързани с подобряване на водния режим, главно в крайдунавските и Черноморски блата. По-важни природозащитни дейности оказали благоприятно въздействие върху популациите на двата вида са следните:

- възстановяване на връзката на ез. Сребърна с р. Дунав през 90-те години на 20-ти век;
- активни природозащитни дейности по възстановяването и опазването на Драгоманското и Алдомировското блата, Софийско. След преустановяване на изпомпването на вода от Драгоманското блато, то по естествен път се възстанови след 2001–2004 г. Последваха активни природозащитни дейности за опазване на възстановеното блато – управление на тръстиковите масиви, борба с пожарите и бракониерството и др.;
- В периода декември 2011 – май 2012 г. WWF и ДПП „Персина” реализират дейности по възстановяване на блатото „Кайкуша”. Изградени са две входни шлюзови съоръжения, нови довеждащи водни канали, баражи насочващи водата, прекъсване на съществуващите диги и др. В резултат е подобрен водният режим на пресушеното блато и са възстановени местообитания за хранене на лопатарката и ибиса. Към момента съоръженията не работят и водният режим е силно влошен.

– в периода 2002–2008 г. по р. Дунав са възстановени 4 035 ha влажни зони - на о. Белене (2 280 ha) в границите на Природен парк „Персина” и в ЗМ „Калимок – Бръшлен” (1 755 ha). За целите на възстановяване на влажните зони са построени съоръжения, включващи шлюзове, канали, защитни диги и дренажни канали за предпазване на съседните имоти от заливане, както

и пътища за достъп. Осигурена е възможност за контролирано наводняване, оптимизирано улавяне на биогенните елементи и възстановяване на биоразнообразието, като са създадени условия за гнездене и хранене на двата вида. Засушаването през последните години и ниските нива на р. Дунав водят до периодично пресъхване на рибарниците и каналите в ЗМ „Калимок – Бръшлен”;

- В периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона. Това допринася в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за хранене на двата вида.

- Мониторинг върху състоянието на чапловите и корморанови колонии по р. Дунав. В рамките на тази мониторингова схема се събират данни за определяне на числеността на гнездящите колониално чапли и корморани в целия българо-румънски участък на река Дунав. Изследването се провежда от 2006 г. насам от Световния Фонд за защита на природата – Дунавско-Карпатска програма, в сътрудничество с ПП „Персина“ и БДЗП.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Това са предимно издадени образователни, печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също информационни табели, табла, документални и научно-популярни филми по различни проекти и програми, свързани с реализираните проекти. Някои програми свързани с екологично обучение, зелени училища и др., въвличащи ученици, деца и различни заинтересовани групи в изучаването, опознаването и опазването на биологичното разнообразие.

Информационни центрове, свързани с опазването на биологичното разнообразие и по-специално на колониално гнездящи водолюбиви птици има на Поморийското езеро - Посетителски център „Поморийско езеро”, Природозащитен център „Пода“, музей при ПР „Сребърна“, Природен парк „Персина“, в гр. Драгоман в близост до Драгоманското блато.

Издадени са и редица научни и научно-популярни книги и статии с информация за блестящият ибис у нас.

Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), Черна рибарка (*Chlidonias niger*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Белобузата рибарка се опазва в 40 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В двадесет и една от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Комплекс Беленски острови BG0002017 (45-570 двойки) и в ЗЗ Комплекс Калимок BG0002030 (0-560 двойки). Като мигрираща белобузата рибарка се среща в

36 защитени зони като с най-голямо значение са Ятата BG0002046 (11-1000 индивиди) и BG0000156 Шабленски езерен комплекс (150-800 индивида).

Черната рибарка се опазва в 32 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В петнадесет от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в ЗЗ Комплекс Калимок BG0002030 (0-48 двойки). В 10 защитени зони по време на размножителния период видът е отбелязан с брой индивиди, като с най-голяма численост е посочен в Ятата BG0002046 (0-40 индивиди) и в Атанасовско езеро BG0000270 (2-30 индивиди). Като мигриращa черната рибарка се среща в 31 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Калиакра BG0002051 (3000 индивиди), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (140-2000 индивида), Сребърна BG0000241 (1100 индивида).

Понастоящем в страната има приети планове за управление само на 7 защитени зони, от които белобузата рибарка се среща единствено в ЗЗ „Оризища Цалапица“ и то като мигриращ, а черната рибарка не се среща в нито една защитена зона с приет план за управление.

В **ЗЗ „Оризища Цалапица“** белобузата рибарка обитава оризовите масиви по време на пролетната миграция. В плана за управление тя е посочена като ключов вид за опазване, но няма въведени конкретни режими за вида. В плана са посочени още и няколко мерки, които биха подобрили изхранването на вида в защитената зона: 1/ Насърчаване възстановяването на оризопроизводството в територии, в които е прекратено през последните 5 и повече години; 2/ Създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с целогодишно запазен воден слой; 3/ Проучване на възможностите за поддържане на минимално водно ниво от 0,2 m в рамките на размножителния период на птиците (април -юли) в системата от канали.

ЗЗ „**Рибарници Хаджи Димитрово**“ нямат приет план за управление, но зоната се явява важна за гнездането на белобузата и черната рибарка. В **Националния план за опазване на най-значимите влажни зони в България** (2012-2022) за рибарниците са заложени следните необходими мерки за опазване: 1/ Запазване на екстензивния начин на рибопроизводство, който позволява наличието на водна плаваща и крайбрежна водолюбива растителност. Може да бъде осигурено чрез субсидиране чрез аква-екологични мерки и компенсаторни плащания по Натура 2000; 2/ Изготвяне на План за управление на СЗЗ, която включва и ЗМ; 3/ Ограничаване и контролиране на ползването на средства за растителна защита в прилежащите земи; 4/ Мониторинг на състоянието на водната екосистема и популациите на видовете, предмет на опазване, както и на техните местообитания.

ЗЗ „**Рибарници Мечка**“ също нямат приет план за управление. В миналото зоната е била важна за гнездането на белобузата и черната рибарка. В **Националния план за опазване на най-значимите влажни зони в България** (2012-2022) за рибарниците са заложени следните необходими мерки за опазване: 1/ Изготвяне на План за управление на СЗЗ; 2/ Възстановяване функционирането на рибарниците като рибопроизводително предприятие; 3/ Поддържане на подходящ воден режим на рибарниците; целогодишно поддържане на минимално водно ниво (0,7-1m) в най-малко в 80% от басейните; 4/ Регулиране на бракониерския лов и риболов в района. Територията на рибарниците е частна собственост. Басейните са пресушени и не функционират от години. Изпълнението на мерките по тяхното възстановяване трябва да е държавен приоритет с разработване на комплекс от мерки и компенсаторни механизми.

6.1.2. Защитени територии

Тук ще бъдат представени режимите и мерките в най-важните за белобузата и черната рибарка защитени територии. Трябва да се има предвид, че числеността на двата вида значително се колебае от състоянието на влажните зони и през отделните години колониите променят своето местоположение. През годините, когато във блатата по поречието на Дунав водните нива са много ниски рибарките гнездят по пясъчните коси и острови в реката и обратно.

В Актуализирания план за управление на **ПР „Сребърна“** за белобузата и черната рибарка не са заложени конкретни мерки. Най-общо те са за поддържане и увеличаване числеността на двата вида и техния мониторинг през годините. Тъй като гнездене на вида особено много зависи от количеството на водните лилии в резервата, в плана са заложени поддържащи и възстановителни мерки за съобществата на водна лилия: 1/ поддържане на плитки водоеми като местообитания за дъждосвирцови птици, ибиси и чапли и водни лилии в междудиговото пространство; 2/ тинята на дъното на езерото да се поддържа на нива благоприятни за развитието на водните лилии.

В **ЗМ „Калимок-Бръшлен“** белобузата и черната рибарка гнездят с различна численост в зависимост от водните нива във влажната зона. Така например през 2005 г. при високи водни нива в местността са гнездили над 360 двойки белобузи рибарки в 8 колонии. В Плана за управление на защитената местност (2007) не са заложени конкретни мерки за вида.

В Плана за управление на **ПП „Персина“** (2016) са заложени общи мерки, които да запазят биоразнообразието чрез възстановяване на влажни зони и заливни гори. В парка двата вида рибарки гнездят с по-висока численост при по-високи води на р. Дунав. Не са посочени конкретни мерки за белобузата и черната рибарка.

В **ЗМ „Поморийско езеро“** белобузата и черната рибарка са гнездящи и мигриращи видове. От значение за подобряване гнездене на вида в проекта на *Интегриран план за управление на Поморийското езеро* (2009) са предвидени следните регулиращи и възстановителни мерки: 1/ премахване на Вал № 1, като част от земните му маси се използват изграждане на острови за размножаване на рибарки, чайки и други водолюбиви птици; 2/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата; 3/ поставяне на изкуствени гнездови платформи с оглед предпазването на гнездилищата от наводнения и за увеличаване на гнездовата площ; 4/ ограждане на гнездилищата и прегражданe на дигите при заплаха от наземни хищници.

Природна забележителност **„Гарванско блато“** – в Националния план за опазване на най-значимите влажни зони в България (2012-2022) за блатото са заложени специфични мерки за опазване - възстановителни мерки, за да се предотврати по-нататъшното влошаване и унищожаване на ценни местообитания за птици. Това включва на първо място проект за възстановяване на водния режим в блатото; 2/ опазване на крайбрежните местообитания; 3/ контрол върху риболова. През 2009 г. по пилотен проект на СНЦ “Зелени Балкани”, Сдружение „Природа на заем” и АМЕСО – Холандия е изготвен План за управление на ЗЗ „Пожарево – Гарван” (по Директива за местообитанията), която включва ОВМ „Остров Пожарево” и ОВМ „Гарванско блато”. Към момента планът не е приет.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Преки природозащитни мерки насочени към опазване специално на белобузата и черната рибарка у нас не са провеждани, но са прилагани и се прилагат някои мерки имащи за цел опазване, подобряване и възстановяване на техни местообитания, които са и местообитания на редица други приоритетни за опазване видове птици. По-важните дейности оказали благоприятно въздействие върху популацията на двата вида рибарки са следните:

- възстановяване на връзката на ез. Сребърна с р. Дунав през 90-те години на 20-ти век;
- в периода 2002–2008 г. са възстановени 4 035 ha влажни зони - на о. Белене (2 280 ha) в границите на Природен парк „Персина” и в ЗМ „Калимок – Бръшлен” (1 755 ha). За целите на възстановяване на влажните зони са построени съоръжения, включващи шлюзове, канали, защитни диги и дренажни канали за предпазване на съседните имоти от заливане, както и пътища за достъп. Осигурена е възможност за контролирано наводняване, оптимизирано улавяне на биогенните елементи и възстановяване на биоразнообразието, като са създадени условия за гнездене и изхранване на двата вида рибарки. Засушаването през последните години и ниските нива на р. Дунав водят до периодично пресъхване на рибарниците и каналите в ЗМ „Калимок – Бръшлен”;
- в периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона, което увеличава местообитанията за търсене на храна на рибарките.
- в периода декември 2011 – май 2012 г. WWF и ДПП „Персина” реализират дейности по възстановяване на блатото „Кайкуша”. Изградени са две входни шлюзови съоръжения, нови довеждащи водни канали, баражи насочващи водата, прекъсване на съществуващите диги и др. В резултат е подобрен водният режим на пресушеното блато и са възстановени местообитания за гнездене и хранене на белобузата и черната рибарка. Към момента съоръженията не работят и водният режим е силно влошен.
- в периода 2016-2018 г. е изпълнен проект „Иновативно и съвместно управление на зони от Натура 2000 в трансграничния регион на река Дунав“, финансиран по Програмата за трансгранично сътрудничество ИНТЕРРЕГ V-A Румъния–България. Партньори по проекта са Национална служба за екологична охрана-Румъния, РИОСВ-Велико Търново и БДЗП. По проекта са проучени птиците в защитените зони „Остров Вардим“ и „Рибарници Хаджи Димитрово“ и е направена оценка на природозащитното състояние на видовете – предмет на защита и са определени ключови видове за управление, в това число и белобузата рибарка.
- В периода 2013-2015 г. е изпълнен проект “Спешни мерки за възстановяване и консервация на видове и местообитания с европейска значимост в комплекса от защитени природни територии на Поморийско езеро”, финансиран от Европейския фонд за регионално развитие на Европейския съюз и държавния бюджет на Република България чрез Оперативна програма "Околна среда 2007-2013", приоритетна Ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие на Р България”. Целта на проекта е възстановяване на местообитания за редки и защитени видове колониално гнездящи водолюбиви птици.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените по-горе проекти има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми,

въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие. Информационни центрове, свързани с опазването на биологичното разнообразие и по-специално на целевите видове птици в плана има на Поморийското езеро - Посетителски център „Поморийско езеро”, Център за опазване на влажните зони "Драгоманско блато", Природозащитен център „Пода“, музей при ПР „Сребърна“, Природен парк „Персина“.

сн. СНЦ „Зелени Балкани“

Речна рибарка (*Sterna hirundo*), Белочела рибарка (*Sternula albifrons*), Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Речната рибарка се опазва в 33 защитени зони по директивата за птиците от националната екологична мрежа НАТУРА 2000 (**Приложение 8**). В шестнадесет от тези защитени зони видът се опазва като размножаващ се. Най-многочислените колонии са в ЗЗ Атанасовско езеро (125 двойки), ЗЗ Поморийско езеро (15-120 двойки) и ЗЗ Мандра-Пода (95-340 двойки). Видът е посочен като мигриращ в 29 защитени зони, като в две от тях е с недостатъчно данни (data deficiency). Най-висока численост по време на миграция видът има в Мандра-Пода (88-1078 индивиди), в Поморийското езеро (11-490 инд.) и в Калиакра (48-480 инд.). Речната рибарка е посочена като зимуваща за три защитени зони, като най-многобройна е в ЗЗ Котленска планина.

Белочелата рибарка се опазва в 16 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В девет от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Поморийско езеро BG0000152 (15-40 двойки) и в Мандра-Пода BG0000271, където гнездят 2-35 двойки. Като мигриращ видът се среща в 13 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Шабленски езерен комплекс BG0000156 (50-150 индивиди), Дуранкулашко езеро BG0002050 (50-150 индивида) и Поморийско езеро BG0000152 (5-142 индивида).

Саблеклюнът се опазва в 26 защитени зони по директивата за птиците от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В девет от тях видът се опазва като размножаващ се. Най-многочислените колонии са в ЗЗ Атанасовско езеро (97-725 двойки), ЗЗ Поморийско езеро (31-64 двойки), ЗЗ Мандра-Пода (5-28 двойки). Видът е посочен като

мигриращ в 22 защитени зони, като в три от тях е с недостатъчно данни (data deficiency). Най-висока численост по време на миграция видът има в Атанасовско езеро BG0000270 (260-2919 индивиди) и в Поморийско езеро BG0000152 (15-993 инд.). Видът е посочен като зимуващ в 3 защитени зони, като най-многоброен е в ЗЗ Атанасовско езеро BG0000270.

Понастоящем в страната няма приети планове за управление на защитени зони, в чиито стандартни формуляри да фигурират речната и белочелата рибарка и саблеклюна. В „Оризища Цалапица“ BG0002086 речната рибарка е установена по време на миграция.

6.1.2. Защитени територии

Тук ще бъдат представени режимите и мерките в най-важните за речната и белочелата рибарки и саблеклюна защитени територии. Трябва да се има предвид, че числеността на трите вида значително се колебае от състоянието на влажните зони по поречието на Дунав и през отделните години колониите променят своето местоположение. През годините, когато във блатата по поречието на Дунав водните нива са много ниски рибарките и саблеклюна гнездят по пясъчните коси и острови в реката и обратно.

В **ЗМ „Поморийско езеро“** се намира едно от постоянните гнездови находища на белочелата и речната рибарка и саблеклюна в страната, поради което те са и ключови видове за опазване в защитената местност. В проекта на *Интегриран план за управление на Поморийското езеро* (2009) е заложена следната направляваща мярка, която има конкретно значение за трите вида: „Създаване на условия за постигане на благоприятен природозащитен статус за световно застрашените и редки видове птици: къдроглав пеликан, малък корморан, белоока потапница, **саблеклюн**, кокилобегач, гривеста рибарка, **белочела рибарка**, малка бяла чапла, лопатарка, бял и червен ангъч, блестящ ибис и др. видове предмет на опазване в защитените зони по Натура 2000 чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”, чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови на подходящи места и др.“ От значение за подобряване гнезденето на трите вида са предвидени следните регулиращи и възстановителни мерки: 1/ премахване на Вал № 1, като част от земните му маси се използват изграждане на острови за размножаване на **рибарки**, чайки и други водолюбиви птици; 2/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата; 3/ поставяне на изкуствени гнездови платформи с оглед предпазването на гнездилищата от наводнения и за увеличаване на гнездовата площ; 4/ ограждане на гнездилищата и преграждане на дигите при заплаха от наземни хищници.

ПР „Атанасовско езеро“ също е едно от постоянните гнездови находища на трите вида в страната. С плана за управление (2015) се въвежда следната направляваща мярка, която има значение за популацията на двата вида рибарки и саблеклюна в ПР: „Запазване и увеличаване числеността на: световно застрашените и редки видове птици: къдроглав пеликан, малък корморан, малка бяла чапла, червена чапла, лопатарка, блестящ ибис, бял и червен ангъч, тръстиков блатар, **речна рибарка**, **малка рибарка**, гривеста рибарка, белобуза рибарка и др. чрез обезпечаване на фактора „спокойствие,“ чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови и островчета на подходящи места и др.“ От значение за вида е и мярката за регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица и енотовидно куче), както и на дивата свиня и скитащи кучета и котки чрез индивидуален отстрел извън размножителния период и/или чрез електропастири, кучегони, стационарни заграждения по дигите и др. подобни по време на гнезденето на водолюбивите

птици (1 април - 1 август). От значение за подобряване гнезденето на трите вида и тяхното изхранване са и следните две възстановителни мерки: 1/ изграждане на голям насипен остров в средата на басейна „Толбухин“ с цел обезпечаване на безопасно гнездене и нощуване на **саблеклюни**, **рибарки**, чайки, пеликани, корморани, лопатарки и др.; прекъсване на западната дига на басейна, разположен западно от басейна „Толбухин“ на две места с дължина по 20 m с оглед предпазването й от наземни хищници; 2/ зарибяване на охранителния канал и прилежащите сладководни стоящи водоеми с шаран, червеноперка и др. подходящи за целта видове риби.

В **ЗМ „Пода“** белочелата и речната рибарки и саблеклюна също гнездят редовно с различни численост. Трябва да се подчертае, че рибарките гнездят изключително на наколните дървени платформи поставени от БДЗП. В Плана за управление на защитената местност (2002-2010) не са заложени конкретни мерки за трите вида. Необходимо е да се актуализира плана за управление и в него да се заложи задължително ремонтиране и поддържане на наколните платформи за гнездене. Към забраните, които биха благоприятствали трите вида в ЗМ са: 1/ строителство и всякакви други дейности, с които се изменя естествения облик на местността или водният й режим; 2/ унищожаване на блатната растителност, опожаряване на тръстиката и др.; 3/ замърсяване водите на блатото и прилежащите площи; 4/ лов и риболов; 5/ безпокоене на птиците през размножителния период и др.

В **ЗМ „Шабленско езеро“** белочелата рибарка ежегодно гнезди с численост около 7 двойки. Тук също гнезди и саблеклюна. В Плана за управление на защитената местност (2004-2013) не са заложени конкретни мерки за двата вида.

Белочелата и речната рибарки гнездят и на о. Персин като първата е установена да гнезди в парка през 2005 г., когато в парка има високи нива на водите. В Плана за управление на **ПП „Персина“** (2016) са заложени общи мерки, които да запазят биоразнообразието чрез възстановяване на влажни зони и заливни гори. Не са посочени конкретни мерки за белочелата рибарка.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Белочелата и речната рибарки и саблеклюна са ключови видове за опазване в ЗМ „Поморийско езеро“. СНЦ „Зелени Балкани“ извършват дългогодишни консервационни дейности за опазване и разширяване площта на местообитания на колониално гнездящи водолюбиви птици в защитената местност – гривеста и белочела рибарка, речна рибарка, саблеклюн и др. Изградени са над 400 кв. м. нови местообитания за гнездене на редките видове птици в ЗМ „Поморийско езеро”. Възстановителните дейности за местообитанията на консервационно значими видове птици започват още през 1999 г., когато СНЦ „Зелени Балкани“ изпълняват проект финансиран от Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие (БШПОБР). По този проект е проведена екологична бригада за изграждане на плаващи острови за гнездене на редки и застрашени от изчезване видове птици, в това число и белочелата и речната рибарка.

Предприетите консервационни мерки за възстановяване и увеличаване на местообитанията на рибарки в Поморийското езеро са осъществени по следните проекти:

- 2003 г. е изпълнен проект „*Консервационно-възстановителни дейности на Рамсарското място Поморийско езеро*“ финансиран от Българска фондация "Биоразнообразие". По проекта е организирана природозащитна бригада за възстановяване на местообитания на гривести рибарки

и др. видове птици; осигуряване на компютърна система за разработване на документи за устойчивото развитие и управление на Рамсарското място - Поморийско езеро.

- в периода 2005-2010 г. СНЦ „Зелени Балкани“ изпълнява проект „*Поморийско езеро – консервация, възстановяване и устойчиво управление*” - GEF MSP TF, финансиран от Глобалния екологичен фонд (GEF) и Световна банка. Имал е за цел устойчиво управление и възстановяване на Поморийското езеро като местообитание на редки видове водолюбиви птици, изградени са над 400 кв.м. нови местообитания за гнездене на редките видове птици. Изграден е земно-насипен остров, на който гнезди най-голямата колония на гривеста рибарка на Балканския полуостров. Изкуствените острови се използват още от речни рибарки и малки белочели рибарки, като последните са достигали численост от 55 двойки през 2001. Саблеклюни също използват островите за гнездене, с най-много 44 двойки през 2001.

- През периода 2010-2014 г. се изпълнява проект "*Опазване на световно застрашени видове птици чрез ефективно управление на ключови за тях местообитания в района на Бургаските езера*", LIFE08 NAT/BG/000277, кратко име „Живот за Бургаските Езера” и е финансиран с подкрепата на финансовия инструмент LIFE+ на Европейската общност. Водещ партньор: Българското дружество за защита на птиците (БДЗП). Партньори: Българска фондация Биоразнообразие (БФБ), Черноморски солници АД, Община Бургас и Кралското дружество за защита на птиците (RSPB). По проекта са извършени редица консервационни дейности: 1/ удълбани са над 4 ha водни площи в ЗМ „Пода” и ПР „Атанасовско езеро”, част от ЗЗ „Мандра-Пода” и „Атанасовско езеро“, по този начин са създадени открити водни площи, по чиито брегове са загнездили кафявокрили огърличници, речни рибарки, кокилобегачи, неми лебеди, стридояди и други водолюбиви птици; 2/ създадени са посредством удълбаване 4 насипни острова в ЗМ „Пода”, част от ЗЗ „Мандра-Пода” като по този начин са осигурили загнездването на кафявокрилия огърличник, кокилобегача, речните рибарки и други водолюбиви птици; 3/ създадена е комплексна несмъртоносна система от технически средства, посредством която са обезопасени подходите на две диги в Атанасовско езеро срещу навлизането на наземни хищници, като скитащи кучета, котки и чакали. Системата включва 4 електропастира, 7 кучегони, плашило, лампи и радио.

Сн. „*Живот за Бургаските Езера*” и „*Солта на Живота*” – *наколни дървени платформи създадени по проектите*

- В периода 2013-2015 г. е изпълнен проект “*Спешни мерки за възстановяване и консервация на видове и местообитания с европейска значимост в комплекса от защитени природни територии на Поморийско езеро*”, финансиран от Европейския фонд за регионално развитие на Европейския съюз и държавния бюджет на Република България чрез Оперативна програма "Околна среда 2007-2013", приоритетна Ос – 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие на Р България”. Целта на проекта е възстановяване на местообитания за редки и защитени видове колониално гнездещи водолюбиви птици - гривеста рибарка, белочела рибарка, речна рибарка, речен дъждосвирец, морски дъждосвирец (*Charadrius alexandrinus*), саблеклюн, малката черноглава чайка.

- През периода 2012-2018 г. се изпълнява проекта „*Спешни мерки за възстановяване и дългосрочно опазване на крайбрежната лагуна Атанасовско езеро*”, краткото име „СОЛТА НА ЖИВОТА”, финансиран от Програма LIFE+ на Европейския съюз. Водещ партньор е Българска фондация Биоразнообразие (БФБ), а асоциирани партньори са Българското дружество за защита на птиците (БДЗП) и Черноморски солници АД. В рамките на този проект се извършват консервационни дейности в Атанасовското езеро, които благоприятстват гнезденето на саблеклюна и рибарките в лагуната. Към тези дейности се отнасят: 1/ почистени са всички 23 km от канала, който обгражда езерото, и така е предпазено от навлизане на нежеланите сладки води, които променят екосистемата; 2/ ремонтирани са 20,5 km от разрушените от наводненията диги и валове, които са от най-голямо значение за нормалното движение на водата за поддържане на лагуната и традиционния солодобив; 3/ построени са 5 нови изкуствени острова и са ремонтирани всички стари за гнездене и почивка на ключовите видове птици в Атанасовско езеро – безопасни и сигурни територии, защитени от наводнения и хищници.

сн. „Живот за Бургаските езера“ – почистване на канала, който обгражда езерото.

- В периода 2020-2023 г. се изпълнява проект „*Опазване на крайбрежната лагуна Поморийско езеро*“, LIFE19 NAT/BG/000804 на „Зелени Балкани“, Българска фондация Биоразнообразие, Поморийски солници и Tour du Valat. Чрез проекта ще бъдат възстановени местообитания на гривестата и речната рибарка, саблеклюн, белочела рибарка и др.

По-важни други дейности оказали благоприятно въздействие върху популацията на вида са следните:
- В периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона. Това допринася в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за гнездене и хранене на двата вида рибарки.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените по-горе проекти има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми, въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие.

В рамките на проекта „*Спешни мерки за възстановяване и дългосрочно опазване на крайбрежната лагуна* ***Атанасовско езеро***” са осъществени следните дейности свързани с повишаване на осведомеността на населението:

1/ Пътуващата изложба „симБиотично“ и едноименното пространство на солниците, „Пътеката на солта“ и „Пътеката на саблеклюна“ са част от усилията да се предизвика интереса към езерото, птиците и солта. Превръщайки се в любимо място на бургазлии и гости, *Пътеката на солта* се посещава общо от 4727 души на ден през август, от които 3384 са посетителите на басейните с луга и кал, 1007 са велосипедистите и 336 пешеходците (по данни от 2013 г.); 2/ провежда се „*Фестивал на солта*“ - очаквано и любимо арт събитие на много бургазлии; 3/ рождения ден на резервата през лятото; полумаратон „Атанасовско езеро“ през зимата; десетки събития, акции и изложби.

сн. проект „Живот за Бургаските Езера”

В рамките на изброените по-горе четири проекта на Сдружение „Зелени Балкани“ в **Поморийското езеро** са осъществени разнообразни дейности свързани с повишаване осведомеността на населението:

- От 1996 г. насам се провеждат ежегодно работни ваканции на Поморийско езеро. Чрез тези ваканции, познати още като работни бригади, голям брой ентусиасти и доброволци от България и много други страни са съчетали своя отпуск и обичта си към природата с доброволен труд за поддържане гнездовите местообитания на колониално гнездящи видове птици.

сн. СНЦ „Зелени Балкани“

- Изграден е Посетителски център на Поморийското езеро. Сградата е многофункционална и цели осигуряване на място за работа на звеното за опазване на влажната зона, поддържане и възстановяване на биологичното разнообразие на защитената местност, Рамсарското място и двете защитени зони от мрежата Натура 2000. Наред с това екипът и центърът предлагат различни образователни и информационни услуги насочени към популяризиране на солената лагуна, развитие на еко и познавателен туризъм, мобилизиране на допълнителна подкрепа и ресурси за опазване на влажната зона.

- Програма за екологично образование, която включва образователна програма в училищата на Поморие, популяризиране на Поморийско езеро на национално и международно ниво (изготвени са плакати, брошури, тениски и др.), обмяна на национален и международен опит.
- през 2008 и 2009 г. е проведен Еко-фестивал „*Магията на Поморийско езеро*”. Това събитие е събрало много любители на природата както от България, така и от чужбина и е допринесло в голяма степен за популяризирането сред широката общественост на природното богатство на Поморийско езеро.
Информационни центрове свързани с опазването на биологичното разнообразие и по специално на колониално гнездящи водолюбиви птици има на Поморийското езеро - Посетителски център „Поморийско езеро”, Природозащитен център „Пода“, музей при ПР „Сребърна“, Природен парк „Персина“.

Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Видът се опазва в 12 защитени зони по директивата за птиците от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В 7 защитени зони от тях видът се опазва като размножаващ се. Най многочислените колонии са в Оризища Цалапица BG0002086 (70 двойки) и Мандра-Пода BG0000271 (2-34 двойки). Като мигриращ видът се среща в 10 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Поморийско езеро BG0000152 (1-90 индивиди), Шабленски езерен комплекс BG0000156 (15-40 индивида) и Дуранкулашко езеро BG0002050 (15-40 индивида).

Понастоящем в страната има приети планове за управление само на една защитена зона, в която огърличника е включен в стандартния формуляр - „Оризища Цалапица“ BG0002086.

В **ЗЗ „Оризища Цалапица“** кафявокрилия огърличник гнезди основно в посеви от царевица и люцерна, в непосредствена близост до оризови масиви и канали с вода с численост 70 двойки. В Плана за управление на зоната (2016) видът е *ключов за опазване*, а също е посочен и като *индикаторен вид*. В ПУ не са посочени конкретни мерки и режими за вида. В плана са посочени някои свързани мерки за вида като индикаторен вид: 1/ насърчаване на ротацията на ориза в рамките на технологията за производство му с царевица и люцерна; 2/ включване на оризищните полета около Защитената зона в слоя на земите с висока природна стойност, съгласно Програма за развитие на селските райони и разработване на агроекологични дейности за тяхното поддържане на база проведени проучвания; 3/ изготвени са и са приложени пилотни агроекологични дейности, насочени към опазване и поддържане местообитанията на видовете предмет на опазване; 4/ насърчаване възстановяването на оризопроизводството в територии, в които е прекратено през последните 5 и повече години – приоритетно в източната част на Защитената зона; 5/ създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с целогодишно запазен воден слой; 6/ мониторинг на заплахите за видовете птици предмет на опазване в Защитената зона и др.

6.1.2. Защитени територии

Разработени са мерки и дейности за опазването на вида или неговите местообитания при изготвянето на Планове за управление на следните защитени територии:

ПР „Атанасовско езеро“ е второто най-голямото гнездово находище на вида в страната след оризища Цалапица. Видът е избран за символ на резервата. През последните години гнездовата популация в Атанасовското езеро е оценена на 25 -30 гнездящи двойки. С плана за управление (2015) се въвежда следната направляваща мярка, която има значение за популацията на кафявокрилия огърличник в ПР: „Запазване и увеличаване числеността на: световно застрашените и редки видове птици чрез обезпечаване на фактора „спокойствие,“ чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови и островчета на подходящи места и др.“ От значение за вида е и мярката за регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица и енотовидно куче), както и на дивата свиня и скитащи кучета и котки чрез индивидуален отстрел извън размножителния период и/или чрез електропастири, кучегони, стационарни заграждения по дигите и др. подобни по време на гнездене на водолюбивите птици (1 април - 1 август). От значение за подобряване гнездене на вида и неговото изхранване са и следните направляващи и регулиращи мерки: 1/ Дейности по увеличаване гнездовата численост на застрашени и редки видове птици: бял и червен ангъч, тръстиков блатар, червена чапла, саблеклюн, кокилобегач, стридояд, кафявокрил огърличник и др.; 2/ отстраняване, премахване, унищожаване на инвазивни видове висши растения, безгръбначни и гръбначни животни.

В **ЗМ „Поморийско езеро“** се намира едно от гнездовищата на вида в страната, поради което кафявокрилия огърличник е ключов вид за опазване в защитената местност. В проекта на *Интегриран план за управление на Поморийското езеро* (2009) е заложена централна територия-ядро, в която се опазва естествения характер на екосистемите, видовете, хабитатите и ландшафтите и поддържане на съществени дейности (традиционен солодобив) за биоразнообразието в обекта. Следната направляваща мярка има косвено значение за огърличника: „Създаване на условия за постигане на благоприятен природозащитен статус за световно застрашените и редки видове птици предмет на опазване в защитените зони по Натура

2000 чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”, чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови на подходящи места и др.“ От значение за подобряване гнезденето на вида са предвидени следните регулиращи и възстановителни мерки: 1/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата.

Понастоящем в **ЗМ „Дуранкулашко езеро“** кафявокрилия огърличник не гнезди. В Плана за управление на ЗМ е заложено и разширяване на подходящите гнездови и хранителни местообитания на вида. Понастоящем няма дейности, които да осигуряват подходящи местообитания за вида. Поради намалената паша огърличника практически не гнезди в защитената местност.

ЗМ „Шабленско езеро“ също е важно гнездовище за кафявокрилия огърличник. В Плана за управление на защитената местност (2004-2013) не са заложени конкретни мерки за вида. Към забраните, които биха благоприятствали вида в ЗМ са: 1/ Изливане и заустване на води от пречиствателни станции, минерални извори и др.; 2/ Замърсяване с вредни вещества и с битови, строителни, промишлени, животновъдни и др. отпадъци; 3/ Нарушаване на естественото състояние на водните площи, техните легла и брегове, освен при изпълнение на дейности, свързани с подобряване състоянието на водните екосистеми; 4/ Внасяне на неприсъщи за района растителни и животински видове, с изключение на зарибяването с бял амур и бял толстолоб; 5/ Регулиране числеността на животинските видове с изключение на: Ограничаване числеността на скитащи кучета и котки, кръстоски между дива и домашна котка, между вълк и домашно куче, между дива и домашна свиня, както и регулиране числеността на чакала, лисицата и дивата свиня – при доказани епизоотии и при доказани значими щети на популации на важни и характерни видове диви животни и др.

В **ЗМ „Пода“** огърличника е гнездящ вид. След обявяването на защитената местност БДЗП е извършила различни дейности за опазване на защитената територия, включително са извършени дейности (отстраняване на наземна растителност) за възстановяване на местообитанието на кафявокрилия огърличник в северната част на защитената територия. В плана (2002-2010) е заложена цел да се възстанови местообитанието на кафявокрилия огърличник.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

ПР „Атанасовско езеро“ е второто най-голямото гнездово находище на вида в страната след оризища Цалапица. Видът е избран за символ на резервата.

- Най-новият проект (2018-2024), които ще осигури устойчиво поддържане на биологичното разнообразие на Атанасовското езеро се казва „*Поддържане на симбиозата човек-езеро в полза на европейско значими видове и местообитания“* LIFE17 NAT/BG/000558 (*„Лагуната на живота“*). Проектът цели да осигури пълно възстановяване на екологичните процеси, поддържащи уникалното биоразнообразие на Атанасовско езеро; да създаде само устойчив финансов механизъм, който да позволи дългосрочно опазване на лагуната Атанасовско езеро и да популяризираме ползите от Натура 2000 зона Атанасовско езеро. Партньори в проекта са: Българска фондация Биоразнообразие координиращ бенефициент), Българско дружество за

защита на птиците/BirdLife България, Черноморски солници АД, „Заедно 2011“ (асоциирани бенефициенти).

- През периода 2012-2018 г. се изпълнява проекта „*Спешни мерки за възстановяване и дългосрочно опазване на крайбрежната лагуна Атанасовско езеро*”, кратко име „*Солта на Живота*”, финансиран от ПрограмаLIFE+ на Европейския съюз. Водещ партньор е Българска фондация Биоразнообразие (БФБ), а асоциирани партньори са Българското дружество за защита на птиците (БДЗП) и Черноморски солници АД. В рамките на този проект се извършват следните консервационни мерки в Атанасовското езеро, които благоприятстват гнездене и на кафявокрилия огърличник: 1/ постигнати са заложените в проектното предложение индикаторни численост за ключовите видове птици, в това число и на кафявокрилия огърличник. В началото на проекта в езерото са гнездили 4 двойки, а в края те вече са 70; 2/ почистени са всички 23 km от канала, който обгражда езерото, и така е предпазено от навлизане на нежеланите сладки води, които променят екосистемата; 3/ ремонтирани са 20,5 km от разрушените от наводненията диги и валове, които са от най-голямо значение за нормалното движение на водата за поддържане на лагуната и традиционния солодобив; 4/ построени са 5 нови изкуствени острова (4 дървени платформи и 1 насипен остров с обща площ 144 m^2) и са ремонтирани всички стари за гнездене и почивка на ключовите видове птици в Атанасовско езеро – безопасни и сигурни територии, защитени от наводнения и хищници и др.

- През периода 2010-2014 г. се изпълнява проект *"Опазване на световно застрашени видове птици чрез ефективно управление на ключови за тях местообитания в района на Бургаските езера", LIFE08 NAT/BG/000277, кратко име „Живот за Бургаските Езера” и е финансиран с подкрепата на финансовия инструмент LIFE+ на Европейската общност.* Водещ партньор: Българското дружество за защита на птиците (БДЗП). Партньори: Българска фондация Биоразнообразие (БФБ), Черноморски солници АД, Община Бургас и Кралското дружество за защита на птиците (RSPB). По проекта са извършени редица консервационни дейности, от които би се благоприятствал и кафявокрилия огърличник: 1/ удълбани са над 4 ha водни площи в ЗМ „Пода” и ПР „Атанасовско езеро”, част от ЗЗ „Мандра-Пода”. По този начин са създадени открити водни площи, по чиито брегове са загнездили **кафявокрили огърличници**, речни рибарки, кокилобегачи, неми лебеди, стридояди и други водолюбиви птици; 2/ създадени са посредством удълбаване 4 насипни острова в ЗМ „Пода”, част от ЗЗ „Мандра-Пода” като по този начин са осигурили загнездването на кафявокрилия огърличник, кокилобегача, речните рибарки и други водолюбиви птици; и др.

Предприетите консервационни мерки за възстановяване и увеличаване на местообитанията за гнездене на редките видове птици в Поморийското езеро са осъществени по следните проекти:

- 2003 г. е изпълнен проект „*Консервационно-възстановителни дейности на Рамсарското място Поморийско езеро*“ финансиран от Българска фондация "Биоразнообразие". По проекта е организирана природозащитна бригада за възстановяване на местообитания на редките видове птици; осигуряване на компютърна система за разработване на документи за устойчивото развитие и управление на Рамсарското място - Поморийско езеро.

- в периода 2005-2010 г. е изпълнен проект „*Поморийско езеро – консервация, възстановяване и устойчиво управление*” - GEF MSP TF, финансиран от Глобалния екологичен фонд (GEF) и Световна банка. Изграден е земно-насипен остров, на който гнезди най-голямата

колония на гривеста рибарка на Балканския полуостров, както и други защитени видове като саблеклюна, белочелата и речната рибарка.

- В периода 2013-2015 г. е изпълнен проект “*Спешни мерки за възстановяване и консервация на видове и местообитания с европейска значимост в комплекса от защитени природни територии на Поморийско езеро*”, финансиран от Европейския фонд за регионално развитие на Европейския съюз и държавния бюджет на Република България чрез Оперативна програма "Околна среда 2007-2013", приоритетна Ос – 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие на Р България”. Целта на проекта е възстановяване на местообитания за редки и защитени видове колониално гнездещи водолюбиви птици.

- В периода 2020-2023 г. се изпълнява проект „*Опазване на крайбрежната лагуна Поморийско езеро*“, LIFE19 NAT/BG/000804 на „Зелени Балкани“, Българска фондация Биоразнообразие, Поморийски солници и Tour du Valat. Чрез проекта ще бъдат възстановени местообитания на гривестата и речната рибарка, саблеклюн, белочела рибарка и др.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените по-горе проекти има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие.

В рамките на проекта „*Спешни мерки за възстановяване и дългосрочно опазване на крайбрежната лагуна Атанасовско езеро*” са осъществени следните дейности свързани с повишаване на осведомеността на населението:

1/ Пътуващата изложба „симБиотично“ и едноименното пространство на солниците, „Пътеката на солта“ и „Пътеката на саблеклюна“ са част от усилията да се предизвика интереса към цветното езеро на птиците и солта. Превръщайки се в любимо място на бургазлии и гости, Пътеката на солта се посещава общо от 4727 души на ден през август, от които 3384 са посетителите на басейните с луга и кал, 1007 са велосипедистите и 336 пешеходците (по данни от 2013 г.); 2/ провежда се „Фестивал на солта“ - очаквано и любимо арт събитие на много бургазлии; 3/ рождения ден на резервата през лятото; полумаратон „Атанасовско езеро“ през зимата; десетки събития, акции и изложби; 5/ през 2018 г. е проведен „Карнавал на биоразнообразието“; 6/ създаден е обществен съвет за Атанасовското езеро за съвместна работа на институциите при решаване проблемите на езерото.

Гривеста рибарка (*Thalasseus sandvicensis*), Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*), Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*)

6.1. Опазване на местообитания

6.1.1. Защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000

Гривестата рибарка се опазва в 16 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В три от тях видът се среща като гнездящ като с най-голяма гнездова популация е в Поморийско езеро BG0000152 (176-1000 двойки), а в Атанасовско езеро BG0000270 гнездят 80 двойки. По време на размножителния период гривестата рибарка се среща в още 7 защитени зони като с най-голяма численост е в Калиакра BG0002051 (2-200 индивида) и в Емине BG0002043 (42-100 индивида). Като мигрираща гривестата рибарка се среща в 16 защитени зони като с най-голямо значение са следните: Калиакра (2000 индивиди), Поморийско езеро (27-1807 индивида) и Атанасовско езеро (2-600 индивида). Видът е зимуващ в 4 защитени зони (Бургаско езеро BG0000273, Комплекс Камчия BG0002045, Дуранкулашко езеро BG0002050 и Калиакра) с численост 0-1 индивиди.

Дебелоклюната рибарка се опазва в 13 защитени зони от националната екологична мрежа Натура 2000 (**Приложение 8**). В една от тях видът със сигурност гнезди и е с най-голяма численост - в Атанасовско езеро BG0000270 (1-8 двойки). По време на размножителния период дебелоклюната рибарка се среща в още 3 защитени зони като с най-голяма численост е в Бургаско езеро BG0000273 (1-4 индивиди) и в Галата BG0002060 (2 индивида). Като мигрираща гривестата рибарка се среща в 12 защитени зони като с най-голямо значение са Атанасовско езеро (0-81 индивиди), Поморийско езеро BG0000152 (2-70 индивида) и Дуранкулашко езеро BG0002050 (10-25 индивида). Видът е зимуващ в една защитена зона - Комплекс Ропотамо BG0002041 с численост 1 индивид.

Малката черноглава чайка е вписана като предмет на опазване в 22 защитени зони по директивата за птиците от Натура 2000 (**Приложение 8)**. В шест от защитените зони видът се опазва като размножаващ се. Посочен е като гнездящ само в Атанасовското езеро – 2 дв. В останалите пет зони видът е представен като брой индивиди през размножителния период: в ЗЗ Бургаско езеро 9-150 инд., а в ЗЗ Галата – 111 инд. Видът е посочен като мигриращ в 21 защитени зони, като при две от тях е с недостатъчно данни (data deficiency). Най-многочислена е по време на миграция в ЗЗ Шабленски езерен комплекс (2-4000 инд.) и в ЗЗ Дуранкулашко езеро: 1350-1390 инд. Малката черноглава чайка е посочена като зимуваща в 10 защитени зони, като най-многобройна в ЗЗ Дуранкулашко езеро BG0002050 – до 110 инд.

Гривестата и дебелоклюната рибарки и черноглавата чайка не се срещат в седемте защитените зони, за които има приети планове за управление в страната.

6.1.2. Защитени територии

В **ЗМ „Поморийско езеро“** се намира най-голямото гнездово находище на гривестата рибарка в страната, поради което тя е ключов вид за опазване в защитената местност. Дебелоклюната рибарка и черноглавата чайка са мигриращи видове за Поморийското езеро. В проекта на *Интегриран план за управление на Поморийското езеро* (2009) е заложена следната направляваща мярка, която има конкретно значение за трите вида: „Създаване на условия за постигане на благоприятен природозащитен статус за световно застрашените и редки видове птици: къдроглав пеликан, малък корморан, белоока потапница, саблеклюн, кокилобегач, **гривеста рибарка**, белочела рибарка, малка бяла чапла, лопатарка, бял и червен ангъч, блестящ ибис и др. видове предмет на опазване в защитените зони по Натура 2000 чрез обезпечаване на фактора “спокойствие”, чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови на подходящи места и др.“ От значение за подобряване гнезденето на вида са предвидени следните регулиращи и възстановителни мерки:

1/ премахване на Вал № 1, като част от земните му маси се използват изграждане на острови за размножаване на **рибарки**, **чайки** и други водолюбиви птици. 2/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата; 3/ поставяне на изкуствени гнездови платформи с оглед предпазването на гнездилищата от наводнения и за увеличаване на гнездовата площ; 4/ ограждане на гнездилищата и прегражданe на дигите при заплаха от наземни хищници.

ПР „Атанасовско езеро“ е второто най-голямото гнездово находище на гривестата рибарка и единственото гнездово находище на дебелоклюната рибарка и малката черноглава чайка в страната. С плана за управление (2015) се въвежда следната направляваща мярка, която има значение за поддържане на популациите на трите вида в ПР: „Запазване и увеличаване числеността на: световно застрашените и редки видове птици: къдроглав пеликан, малък корморан, малка бяла чапла, червена чапла, лопатарка, блестящ ибис, бял и червен ангъч, тръстиков блатар, речна рибарка, малка рибарка, **гривеста рибарка**, белобуза рибарка и др. чрез обезпечаване на фактора „спокойствие,“ чрез подобряването на хранителната им база, чрез поставяне на изкуствени гнезда и изкуствени платформи, острови и островчета на подходящи места и др. От значение за вида е и мярката за регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица и енотовидно куче), както и на дивата свиня и скитащи кучета и котки чрез индивидуален отстрел извън размножителния период и/или чрез електропастири, кучегони, стационарни заграждения по дигите и др. подобни по време на гнезденето на водолюбивите птици (1 април - 1 август). От значение за подобряване гнезденето на вида и неговото изхранване са и следните две възстановителни мерки: 1/ изграждане на голям насипен остров в средата на басейна „Толбухин“ с цел обезпечаване на безопасно гнездене и нощуване на саблеклюни, **рибарки**, **чайки**, пеликани, корморани, лопатарки и др.; прекъсване на западната дига на басейна, разположен западно от басейна „Толбухин“ на две места с дължина по 20 m с оглед предпазването ѝ от наземни хищници; 2/ зарибяване на охранителния канал и прилежащите сладководни стоящи водоеми с шаран, червеноперка и др. подходящи за целта видове риби.

В ПУ на ЗМ „**Пода**“ не се посочени мерки за опазване или подобряване състоянието на вида. Посочени са мерки за запазване и подобряване на местообитанията в зоната: Да се обезпечи дългосрочното съществуване на гнездящите в защитената местност видове птици; Да се построят и поддържат съоръжения, предоставящи допълнителна гнездова площ за някои видове птици; Да се предприемат действия за ограничаване на щетите от скитащи котки и кучета.

В ЗМ „Шабленско езеро“ (2004), ЗМ „Дуранкулашко езеро“ (2002-2010), Резерват „Ропотамо“ (2018), Резерват „Камчия“ гривестата и дебелоклюната рибарки и черноглавата чайка са мигриращи и/или зимуващи видове и в плановете им за управление не са посочени конкретни мерки за тези видове.

6.2. Преки природозащитни мерки, изследователски мерки и мониторинг

Гривестата рибарка е ключов вид за опазване в ЗМ „Поморийското езеро“. Тя е емблема на езерото и мястото, където видът понастоящем се размножава с най-голяма численост. СНЦ „Зелени Балкани“ извършват дългогодишни конкретни мерки за опазване на вида и разширяване на площта на неговите местообитания в защитената местност. Изградени са над 400 кв.м. нови местообитания за гнездене на редките видове птици в ЗМ „Поморийско езеро”. В резултат на новите места за гнездене популацията на гривестите рибарки в района се е повишила многократно. От 6 двойки през 1996 г. до над 2500 двойки гнездещи гривести рибарки през

последните години, което превръща колонията в най–голямото гнездово находище на Балканския полуостров. **Това е най-значимото за страната увеличение на даден вид в определен район, благодарение на преки консервационни дейности**. Възстановителните дейности за местообитанията на вида започват още през 1999 г., когато СНЦ „Зелени Балкани“ изпълняват проект финансиран от Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие (БШПОБР). По този проект е проведена екологична бригада за изграждане на плаващи острови за гнездене на редки и застрашени от изчезване видове птици, в това число и гривестата рибарка.

Предприетите консервационни мерки за възстановяване и увеличаване на местообитанията на гривестата и дебелоклюната рибарка и черноглавата чайка в Поморийското и Атанасовското езеро са осъществени по следните проекти:

- 2003 г. е изпълнен проект „*Консервационно-възстановителни дейности на Рамсарското място Поморийско езеро*“ финансиран от Българска фондация "Биоразнообразие". По проекта е организирана природозащитна бригада за възстановяване на местообитания на гривести рибарки; осигуряване на компютърна система за разработване на документи за устойчивото развитие и управление на Рамсарското място - Поморийско езеро.

- в периода 2005-2010 г. е изпълнен проект „*Поморийско езеро – консервация, възстановяване и устойчиво управление*” - GEF MSP TF, финансиран от Глобалния екологичен фонд (GEF) и Световна банка. Изграден е земно-насипен остров, на който гнезди най-голямата колония на гривеста рибарка на Балканския полуостров, както и други защитени видове като саблеклюна, белочелата и речната рибарка. Резултатите от възстановителните дейности са повече от успешни - за 2009 г. колонията от гривести рибарки достигна 1500 двойки.

- В периода 2013-2015 г. е изпълнен проект “*Спешни мерки за възстановяване и консервация на видове и местообитания с европейска значимост в комплекса от защитени природни територии на Поморийско езеро*”, финансиран от Европейския фонд за регионално развитие на Европейския съюз и държавния бюджет на Република България чрез Оперативна програма "Околна среда 2007-2013", приоритетна Ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие на Р България”. Целта на проекта е възстановяване на местообитания за редки и защитени видове колониално гнездещи водолюбиви птици - гривеста рибарка, белочела рибарка, речна рибарка, речен дъждосвирец (*Charadrius dubius*), морски дъждосвирец (*Charadrius alexandrinus*), саблеклюн, малката черноглава чайка.

През периода 2012-2018 г. се изпълнява проекта „*Спешни мерки за възстановяване и дългосрочно опазване на крайбрежната лагуна Атанасовско езеро*”, кратко име „Солта на Живота”, финансиран от Програма LIFE+ на Европейския съюз. Водещ партньор е Българска фондация Биоразнообразие (БФБ), а асоциирани партньори са Българското дружество за защита на птиците (БДЗП) и Черноморски солници АД. В рамките на този проект се извършват следните консервационни мерки в Атанасовското езеро, които благоприятстват гнездането на рибарките в лагуната. Към тези дейности се отнасят: 1/ почистени са всички 23 km от канала, който обгражда езерото, и така е предпазено от навлизане на нежеланите сладки води, които променят екосистемата; 2/ ремонтирани са 20,5 km от разрушените от наводненията диги и валове, които са от най-голямо значение за нормалното движение на водата за поддържане на лагуната и традиционния солодобив; 3/ построени са 5 нови изкуствени острова и са ремонтирани всички стари за гнездене и почивка на ключовите видове птици в Атанасовско езеро – безопасни и сигурни територии, защитени от наводнения и хищници.

- В периода 2020-2023 г. се изпълнява проект „*Опазване на крайбрежната лагуна Поморийско езеро*“, LIFE19 NAT/BG/000804 на „Зелени Балкани“, Българска фондация Биоразнообразие, Поморийски солници и Tour du Valat. Чрез проекта ще бъдат възстановени местообитания на гривестата и речната рибарка, саблеклюн, белочела рибарка и др.

- Най-новият проект (2019-2024), който ще осигури устойчиво поддържане на биологичното разнообразие на Атанасовското езеро се казва „*Поддържане на симбиозата човек-езеро в полза на европейско значими видове и местообитания*“ LIFE17 NAT/BG/000558 („Лагуната на живота“). Проектът цели да осигури пълно възстановяване на екологичните процеси, поддържащи уникалното биоразнообразие на Атанасовско езеро; да създаде само устойчив финансов механизъм, който да позволи дългосрочно опазване на лагуната Атанасовско езеро и да популяризираме ползите от Натура 2000 зона Атанасовско езеро. Партньори в проекта са: Българска фондация Биоразнообразие координиращ бенефициент), Българско дружество за защита на птиците/BirdLife България, Черноморски солници АД, „Заедно 2011“ (асоциирани бенефициенти).

По-важните други дейности оказали благоприятно въздействие върху популацията на трите вида са следните:

- В периода 2010–2013 г. в рамките на ЗМ „Пода”, БДЗП възстановява над 11 ha открити водни площи чрез управление на тръстиковите масиви, почистване на дъната, вдълбаване и моделиране на бреговете на влажната зона. Това допринася в значителна степен за опазване и поддържане на местообитания подходящи за хранене на гривестата рибарка.

6.3. Повишаване осведомеността за видовете и необходимостта от опазването им

Всеки един от изброените по-горе проекти има издадени образователни печатни материали – плакати, дипляни, флаери, папки, календари и др., а също и различни програми въвличащи подрастващите и др. в опознаването и опазването на биологичното разнообразие.

В рамките на изброените четири проекта на Сдружение „Зелени Балкани“ в Поморийското езеро са осъществени разнообразни дейности свързани с повишаване осведомеността на населението:

сн. СНЦ „Зелени Балкани“

- От 1996 г. насам се провеждат ежегодно работни ваканции на Поморийско езеро. Чрез тези ваканции, познати още като работни бригади, голям брой ентусиасти и доброволци от България и много други страни са съчетали своя отпуск и обичта си към природата с доброволен труд за поддържане гнездовите местообитания на гривестата рибарка.

- Изграден е Посетителски център на Поморийското езеро. Сградата е многофункционална и цели осигуряване на място за работа на звеното за опазване на влажната зона, поддържане и възстановяване на биологичното разнообразие на защитената местност, Рамсарското място и двете защитени зони от мрежата Натура 2000. Наред с това екипът и центърът предлагат различни образователни и информационни услуги насочени към популяризиране на солената лагуна, развитие на еко и познавателен туризъм, мобилизиране на допълнителна подкрепа и ресурси за опазване на влажната зона.

- Програма за екологично образование, която включва образователна програма в училищата на Поморие, популяризиране на Поморийско езеро на национално и международно ниво (изготвени са плакати, брошури, тениски и др.), обмяна на национален и международен опит.

- през 2008 и 2009 г. е проведен Еко-фестивал „Магията на Поморийско езеро”. Това събитие е събрало много любители на природата, както от България, така и от чужбина и е допринесло в голяма степен за популяризирането сред широката общественост на природното богатство на Поморийско езеро.

Информационни центрове свързани с опазването на биологичното разнообразие и по специално на гривестата рибарка има на Поморийското езеро - Посетителски център „Поморийско езеро”, Природозащитен център „Пода“.

сн. СНЦ „Зелени Балкани“ – пъзел „Магията на Поморийското езеро“

7. Необходими природозащитни действия

Този раздел предоставя набора от приоритетни мерки и действия за опазване на видовете и ключовите им места и местообитания, разработени въз основа на обобщената и анализирана информация за биологията, екологията, разпространението, числеността, заплахите и предприетите до момента природозащитни действия. Значението на набора от приоритетни мерки и дейности е оценен по отношение на важността и спешността за тяхното изпълнение.

Част от мерките, предвидени в РПД за Натура 2000 в България за периода 2021 – 2027 г., имат отношение към видовете птици, обекта на плана и техните местообитания, което е взето в предвид при разработването на настоящия План за действие.

7.1. Законодателни и управленчески

7.1.1. При изготвяне на Планове за управление на защитени зони от Натура 2000, поддържащи гнездови находища на видовете, предмет на разработвания план за действие, да се обърне приоритетно внимание на тях и техните местообитания.

За успешното управление на защитените зони от ключово значение са ефективното прилагане на набора от мерки по Програма за развитие на селските райони, Програма за морско дело и рибарство (ПМДР) и ПМДРА 2021-2027, Оперативна програма „Околна среда” и др.

Следва да се предвидят конкретни мерки, насочени към опазването на видовете птици, обект на плана, така че да се гарантира опазването и възстановяването на техните местообитания.

Приоритетни защитени зони, са както следва:

- **поддържащи гнездови находища на ръждивата и голямата бяла чапла понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони са: BG0000241 Сребърна, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0002018 Остров Вардим, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0000322 Драгоман, BG0002001 Раяновци, BG0002041 Комплекс Ропотамо, BG0000271 Мандра-Пода, BG0000273 Бургаско езеро, BG0002070 Рибарници Хаджи Димитрово, BG0002028 Комплекс Страланджа, BG0000156 Шабленски езерен комплекс и BG0002050 Дуранкулашко езеро. В някои от тези защитени зони голямата бяла чапла вече не гнезди, като например Комплекс Страланджа и Остров Вардим.
- **поддържащи колонии на малка бяла чапла, нощна чапла и гривеста чапла понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони за малката бяла, гривестата и нощната чапла са: BG0000241 Сребърна, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0002018 Остров Вардим, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0000271 Мандра-Пода, BG0000273 Бургаско езеро, BG0002007 Остров Ибиша, BG0002024 Рибарници Мечка, BG0002071 Мост Арда, BG0002103 Злато поле, BG0000237 Остров Пожарево и др. В някои от тези защитени зони видовете вече не гнездят, като например Рибарници Мечка, о. Вардим, о. Пожарево.
- **поддържащи гнездови находища на блестящия ибис и лопатарката понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони през гнездовия период са: BG0000241 Сребърна, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0000271 Мандра-Пода, BG0000273 Бургаско езеро, BG0002024 Рибарници Мечка, BG0002018 Остров Вардим, BG0002095 Горни Дъбник–Телиш и BG0002067 Остров Голя, а по време на миграция: BG0002050 Дуранкулашко езеро, BG0002028 Комплекс Страланджа, BG0000270 Атанасовско езеро, BG0000152 Поморийско езеро и BG0002086 Оризища Цалапица. В зоните Рибарници

Мечка и Остров Вардим двата вида вече не гнездят поради силно влошаване условията на местообитанията и засушаване.

- **най-важните места за гнездене на белобуза рибарка и черна рибарка, които същевременно са и защитени зони от Натура 2000.** Най-приоритетните зони за белобузата и черната рибарка понастоящем или в миналото са: BG0000241 Сребърна, BG0000152 Поморийско езеро, BG0000270 Атанасовско езеро, BG0000271 Мандра-Пода, BG0000273 Бургаско езеро, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0002069 Рибарници Звъничево, BG0002070 Рибарници Хаджи Димитрово, BG0002046 Ятата, BG0002024 Рибарници Мечка, BG0002083 Свищовско-Беленска низина, BG0002085 Чаиря, BG0002050 Дуранкулашко езеро, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0002096 Обнова, BG0002104 Цибърско блато, BG0002064 Гарванско блато, BG0002065 Блато Малък Преславец, BG0002006 Рибарници Орсоя. Към момента най-значими гнездови местообитания от тях са Сребърна, Калимок, Персинските блата (Комплекс Беленски острови), Малък Преславец, Рибарници Хаджи Димитрово. В някои от зоните двата вида отдавна не гнездят - Цибърско блато, Рибарници Мечка, Рибарници Орсоя, Гарванско блато, Чаиря поради силно влошаване условията на местообитанията и засушаване. В Блато Малък Преславец черната рибарка не е дадена като целеви за опазване вид съгласно стандартния формуляр на зоната. Въпреки това в последните години зоната е от значение за гнезденето на вида и следва стандартния формуляр да се актуализира и да се предвиди в бъдещия план за управление.
- **поддържащи гнездови находища на речна рибарка, белочела рибарка и саблеклюн понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони за трите вида са: BG0000271 Мандра-Пода, BG0000270 Атанасовско езеро, BG0000152 Поморийско езеро, BG0002030 Комплекс Калимок, BG0002024 Рибарници Мечка, BG0000156 Шабленски езерен комплекс, BG0000241 Сребърна, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0002041 Комплекс Ропотамо, BG0002081 Марица – Първомай, BG0002103 Злато поле, BG0002050 Дуранкулашко езеро, BG0000156 Шабленски езерен комплекс и BG0000191 Варненско-Белославско езеро др. Белочелата рибарка гнезди и в BG0002091 Остров Лакът и BG0002008 Остров до Горни Цибър, но това все още не е отразено в стандартните им формуляри. Изготвени са, но не са приети ПУ на Поддържан резерват Атанасовско езеро и на защитена зона Поморийско езеро. Необходимо е актуализиране на ПУ на защитена местност Пода.
- **поддържащи колонии на кафявокрилия огърличник понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони за кафявокрилия огърличник са: BG0000271 Мандра-Пода, BG0000270 Атанасовско езеро, BG0002050 Дуранкулашко езеро, BG0000152 Поморийско езеро, BG0000156 Шабленски езерен комплекс, BG0000273 Бургаско езеро, BG0002017 Комплекс Беленски острови, BG0000241 Сребърна. В последните две зони видът не гнезди понастоящем, но има потенциал да се завърне като такъв. За ЗЗ „Оризища Цалапица“, където видът е най-многочислен, вече има изготвен план за управление и в него кафявокрилия огърличник е посочен като ключов за опазване вид.
- **поддържащи колонии на дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черноглава чайка понастоящем или в миналото**. Най-приоритетните зони за трите вида са: BG0000270 Атанасовско езеро, BG0000152 Поморийско езеро, BG0002041, BG0000271 Мандра-Пода, BG0002041 Комплекс Ропотамо, BG0002050 Дуранкулашко езеро, BG0000273 Бургаско езеро.

Цел: Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на водолюбивите птици, предмет на разработвания план.

Значимост: висока.

Индикатор: Изготвени и утвърдени Планове за управление, които съдържат мерки за опазване на видовете, предмет на разработвания план за действие и техните местообитания.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране

7.1.2. Актуализиране и изпълнение на Националния план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.

Цел: Да осигури основа за планирането и изпълнението на дейности по опазването и устойчивото управление на най-значимите влажни зони в България, които представляват местообитания за гнездене, миграция и зимуване на целевите видове по този план.

Значимост: висока

Индикатор: Приет актуализиран Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България. Новоприетият план ще анализира информацията за състоянието на влажните зони с приоритетно значение за 16-те вида в страната, ще оцени заплахите върху влажните зони и ще идентифицира необходимите мерки за тяхното опазване.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 30 000 лв. за актуализиране на плана.

7.1.3. Да се интегрират мерките заложени в настоящия План в планове за управление на защитени територии, горскостопански планове/програми, териториално устройствени планове, ОПРС Рибарство – Аква екологични мерки, Националния план за опазване на биологичното разнообразие, и други релевантни национални политики и документи (програми, проекти и стратегии).

Цел: Осигуряване на адекватно финансиране на мерките заложени в плана и прилагане на интегриран и устойчив подход за опазване на ключовите за видовете места.

Значимост: висока.

Индикатор: определен брой програми и стратегии, в които са интегрирани мерки от този план.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране

7.1.4. Създаване на междуведомствена работна група, която да отговаря за прилагането на одобрените планове за действие за водолюбиви видове птици (включените в този план видове и също така - малък корморан, тръноопашата потапница, белоока потапница, голям воден бик, къдроглав пеликан и др.).

Такава роля може да играе Междуведомствения Рамсарски комитет, свързан с изпълнение на националните ни задължения по опазване на влажните зони и водолюбивите птици, създаден със заповед на МОСВ.

Цел: Координиране на работата и обмен на информация между заинтересованите институции и организации на национално и международно ниво за ефективно опазване на колониалните видове птици.

Значимост: Средна

Индикатор: Създадена със заповед междуведомствена работна група. Организирани и проведени минимум 2 работни срещи годишно на междуведомствената работна група, в рамките на които са разработени и одобрени годишен план, разгледани и одобрени годишни отчети.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране.

7.1.5. Да се проведат работни срещи по въпросите за опазване на колониално гнездящите видове птици в страната с арендатори на язовири, рибовъдни стопанства, ловци, инспектори от ИАРА и РИОСВ.

Цел: Популяризиране на колониално гнездящите видове птици и необходимостта от опазването им, както и разработване на проекти за възстановяване на местообитанията им.

Значимост: Висока.

Индикатор: Проведени срещи и беседи с рибовъди, ловци, охранители и контролни органи.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране.

7.1.6. Да се проведат семинари и представяния на презентации за проучването, мониторинга и опазването на колониално гнездящите видове птици предмет на този план.

Може да се проведат няколко семинара в природозащитния център „Пода” край Бургас, в природозащитните (посетителски) центрове на ПП „Персина”, в Белене и на ез. Сребърна. В тях да бъдат запознати представителите на държавни и общински институции, НПО, бизнес и др., натоварени с управлението и опазването на местата от ключово значение за колониалните видове птици със състоянието на видовете у нас, резултатите от проведени до момента мониторинги, резултати от други изследвания, установените проблеми и необходимите мерки за опазване. Дейностите и мерките ще бъдат подложени на дискусия и ще се достигне до по-разумни и рационални решения за опазването на видовете.

Цел: Популяризиране на видовете по този план и необходимостта от тяхното опазване.

Значимост: Средна.

Индикатор: Проведени горепосочените мероприятия.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 24 000 лв.

7.1.7. Да се организират и провеждат периодични, съвместни контролни проверки между представители на МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО за превенция на бракониерството и прилагане на природозащитното законодателство в места от ключово значение за колониално гнездящите видове птици предмет на този план.

Цел: Ограничаване и прекратяване бракониерството и безпокойството на видовете и подобряване на координацията между институциите в тази насока.

Значимост: Висока.

Индикатор: Брой проведени съвместни контролни проверки през размножителния период и зимуването на видовете, в обхвата на ключови места. Брой (не) заловени и санкционирани нарушители.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране.

7.1.8. При разработване на Екологични оценки, ОВОС и ДОСВ, свързани с инвестиционни предложения/планове/програми в доказани значими местообитания на водолюбивите птици, обект на плана, да са съобразени с природозащитните цели за опазване на вида в съответната Натура зона.

Цел: Запазване на площта на местообитанията на вида.

Значимост: Висока.

Индикатор: Изготвени и приети оценки, съобразени с местообитанията и изискванията на вида.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране

7.1.9. Да се поддържат функциониращи солниците в Атанасовско и Поморийско езеро.

Понастоящем северни солници Поморие са изоставени. Необходимо е да се сключат дългосрочни концесионни договори за добив на сол в двете основни гнездовища на дебелоклюната и гривестата рибарка и малката черноглава чайка по Черноморското крайбрежие - Атанасовско и Поморийско езеро, поради липса на вътрешно саморегулиране. При сключване на договорите да се включат условия, касаещи опазване на видовете, обект на плана и техните местообитания.

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете по време на гнездене.

Значимост: Висока.

Индикатор: Определено държавно съфинансиране на солниците в Атанасовското и Поморийското езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране.

7.2. Пряко опазване и възстановяване на вида и местообитанията му

7.2.1. Осъществяване на специфични мерки за възстановяване гнездането на водолюбивите птици на остров Вардим. Отнася се за видовете: голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, лопатарка.

За успешното управление и финансиране на защитените зони от ключово значение са ефективното прилагане на набора от мерки по Програма за развитие на селските райони, Програма за морско дело и рибарство (ПМДР) и ПМДРА 2021-2027, Оперативна програма „Околна среда” и др.

Следва да се предвидят конкретни мерки насочени към опазването на видовете птици, така че да се гарантира опазването и възстановяването на техните местообитания.

Тези специфични мерки са залегнали в *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.* и включват: 1/ изготвяне на План за управление; 2/ устойчиво стопанисване на горите, тъй като те заемат голяма част от острова и предоставят подходящи места за гнездене на видовете; 3/ необходима е постепенна замяна на съществуващите плантации от тополи с насаждения с естествен състав.

Допълнително, предлагаме следната мярка: 4/ ограничаване на лова и риболова в границите на защитената зона BG0002018 „Остров Вардим“, по време на гнездовия период (1 април - 30 юни), за видовете дивеч, за които се ловува целогодишно или са разрешени през гнездовия период (от 1 април до 30 юни), съгласно приложение 4 към чл. 54, ал. 1 от Закона за лова и опазване на дивеча.

През 2003 г. е издаден *План за действие за опазване и възстановяване на заливните гори на българските дунавски острови – 2003-2007 г.* (от Световния фонд за дивата природа - WWF в партньорство с Министерството на земеделието, Министерството на околната среда и водите и Федерация “Зелени Балкани”). Планът представя стратегическите цели на управлението на дунавските острови, мерките за тяхното опазване, необходимите дейности, срокове и разходи за изпълнението на тези цели.

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Остров Вардим“, където също е посочено, че за да се възстанови гнездането на видовете в зоната е необходимо да се вземат мерки за устойчиво стопанисване на горите на острова и те да

се разглеждат не само като продукт на горскостопанската дейност, но и като местообитание на консервационно значими видове птици и намаляване на безпокойството по време на гнездовия период.

Цел: Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на посочените видове птици, предмет на разработвания план. Възстановяване на гнездането на посочените видове на острова и по този начин увеличаване числеността на гнездящата им популация в страната.

Значимост: Висока.

Индикатор: Постоянно гнездене на видовете, обект на плана, на остров Вардим. Отнася се за видовете: голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, лопатарка.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 530 000 лв.

7.2.2. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Орсоя, по изготвен план, като място за хранене и бъдещо гнездене на видовете птици, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис, бяла лопатарка, белобуза и черна рибарка.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Рибарниците са изгубили значение като местообитание за птиците, тъй като понастоящем те не действат като рибарници и водният режим в тях не се поддържа. В *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.* са залегнали следните важни специфични мерки за рибарници Орсоя, които и до сега не са изпълнени, а са важни за възстановяването на рибарниците като местообитание на двата вида: 1/ изготвяне на План за управление; 2/ поддържане на подходящ воден режим на рибарниците; целогодишно поддържане на минимално водно ниво (0.7-1 м.) в най-малко 80% от басейните; 3/ възстановяване на естественото състояние на влажната зона чрез възстановяване на естествената връзка с р. Дунав.

Над 80% от земите в защитената зона и всички имоти на рибарниците и басейните са частна собственост, което означава че мярката за възстановяване на водния режим не може да стане без участието и съгласието на собствениците. Необходимо е да бъде изготвен план за възстановяване и той да бъде постепенно реализиран като бъдат въвлечени всички заинтересовани страни. Третата мярка, за възстановяване на естествената връзка с р. Дунав, е неприложима. Когато рибарниците са функционирали, вода в тях е постъпвала по тръби от помпена станция, която от години е разграбена и унищожена.

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Рибарници Орсоя“, където също е посочено, че за да се възстановят местообитанията на водолюбивите видове в зоната е необходимо да се вземат мерки за възстановяване и оводняване на част от рибарниците.

От 2020 г. се изпълнява проект за оводняване на част от басейните на рибарниците (проект № BG16M10P002-3.016-0002-C01, с финансовата помощ на Оперативна програма „Околна среда”). След приключване на проекта е необходима дългогодишна устойчивост и възможност за възстановяване на допълнителни площи от басейните, както и теренни проучвания за състоянието на местообитанията и видовете в зоната.

Цел: Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителния период, по време на скитане, миграция и зимуване и евентуално гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис,бяла лопатарка, белобуза и черна рибарка.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в рибарници Орсоя.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 680 000 лв.

7.2.3. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Мечка като място за хранене и бъдещо гнездене на видове, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Понастоящем рибарниците са трайно пресушени и превърнати в обработваеми земи. Рибарниците не са действащи и поради тази причина в тях не навлизат дунавски води. По-голяма част от площта им е заета от суха тръстика. Големите басейни са разорани и превърнати в ниви. В тях се отглежда царевица и млади тополови насаждения за дърводобив. Зоната в това си състояние е загубила орнитологичната си стойност и не може да осигури подходящи местообитания за водоплаващи и водолюбиви видове птици. Необходимо е да се възстанови водния режим поне в част от басейните.

В *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022* г. са залегнали следните важни специфични мерки за мястото, които и до сега не са изпълнени, а са важни за възстановяване на мястото като местообитание на посочените видове: 1/ изготвяне на План за управление на СЗЗ; 2/ възстановяване функционирането на рибарниците като рибопроизводително предприятие; 3/ поддържане на подходящ воден режим на рибарниците; 4/ целогодишно поддържане на минимално водно ниво (0,7-1 m) в най-малко в 80% от басейните; 5/ регулиране на бракониерския лов и риболов в района. Влажната зона има потенциал за възстановяване на рибовъдството, което би оказало позитивно въздействие върху екосистемата (свързано най-вече с поддържане на постоянен воден режим). Рибарниците са частна собственост, което означава че мерките по възстановяване на водния режим не може да станат без участието и съгласието на собствениците. Затова обаче е необходимо да се намерят икономически стимули или форма на държавна субсидия – например посредством аква-екологични мерки.

Цел: Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителния период, по време на скитане, миграция и зимуване и евентуално гнездене на ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка. Необходимо е оводняване и зарибяване на поне 20% от територията на рибарници Мечка до края на 2028 г.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в рибарници Мечка на посочените видове.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 280 000 лв.

7.2.4. Осъществяване на мерки за опазване на видовете, обект на плана, на остров „Ибиша“ - голямата бяла чапла, малката бяла чапла, гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка.

В *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.* са залегнали следните важни специфични мерки за мястото, които са важни за вида и е

необходимо да бъдат осъществени: 1/ ограничаване на сечите; ограничаване на залесяването с неместни и инвазивни дървесни и храстови видове и постепенна замяна на съществуващите горски култури от неместни видове; 2/ възстановяване на заливни гори; 3/ проучване на възможностите за възстановяване на блатото при с. Долни Цибър; 4/ осигуряване и поддържане на заливния характер на Горноцибърския разлив (между дигата на десния бряг на р. Цибрица и дунавската дига), който е основно място за хранене на птици от чапловата колония.

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Остров Ибиша“, в които е посочено, че е необходимо поддържане площта на подходящите гнездови и хранителни местообитания на целевите видове птици.

Цел: Дългосрочно опазване гнезденето на голямата бяла чапла, малката бяла чапла, гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка на о. Ибиша.

Възстановяване на загубени местообитания на бялата лопатарка и увеличение на числеността ѝ на о. Ибиша.

Значимост: Висока.

Индикатор: Постоянно гнездене на видовете на о. Ибиша.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 660 000 лв.

7.2.5. Да се възстанови от части Стралджанското блато като място за хранене и гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Понастоящем местообитанията за гнездене на водоплаващи птици в бившето блато са в неблагоприятно състояние, както и в цялата зона „Комплекс Стралджа“. Стралджанското блато е било най-голямото вътрешно блато в България. Възстановяването му или поне на част от него би имало изключително позитивен ефект върху повечето от водолюбиви видове птици, предмет на настоящия план. Необходимо е да бъде изготвен план за възстановяване и той да бъде постепенно реализиран като бъдат въвлечени всички заинтересовани страни. Възстановяването на подходящ воден режим в бившето Стралджанско блато е залегнало като задача и в *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022* г. но на практика не е направено нищо в това направление през изминалия вече период на действие на плана.

Цел: Възстановяване на блатото като място за гнездене, хранене и концентриране на птици по време на сезонните миграции.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания в Стралджанското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 2 050 000 лв.

7.2.6. Възстановяване на части от Островското блато като място за хранене и гнездене на ръждивата чапла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

В миналото в това блато са гнездили дори къдроглави пеликани и много други видове водолюбиви птици. Понастоящем гнездят 1-2 двойки. При евентуално възстановяване на водния режим на блатото там може да се формира цяла колония от ръждиви чапли. Необходимо е проучване на възможностите и изготвянето на проект за възстановяване или оводняване на част от блатото.

Цел: Възстановяване на блатото като място за гнездене и хранене на посочените видове и концентриране по време на сезонните миграции.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания в Островското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 250 000 лв.

7.2.7. Като част от аква - екологичните мерки да се поощрява запълването с вода на рибовъдните стопанства, вкл. тези които са изцяло обрасли и не се ползват непосредствено за рибовъдство.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 58 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

По Оперативната програма за развитие на сектор „Рибарство” (ОПРСР 2007-2013) по мярка 2.1 „Производствени инвестиции в аквакултурата” е изградено/възстановено само едно рибовъдно стопанство в страната – в язовир Каменец. Новата *Програма за морско дело и рибарство* (2014-2020) включва мярка 11 - *Услуги за околна среда и биологично производство* и 12 - *Застраховане на продукцията от аквакултури*, които могат да се използват за възстановяване и/или поддържане на рибни стопанства и изплащане на компенсации на собствениците, когато на териториите на техните рибарници се хранят и опазват рибоядни видове птици, каквито са чаплите. Средствата по тази програма е необходимо целево да се използват от държавата (в лицето на МОСВ и РИОСВ) за възстановяване на рибовъдни стопанства по поречието на река Дунав и в Тракийската низина, където се намират основни находища на посочените видове чапли (например рибарници Мечка, рибарници Орсоя).

Цел: Поддържане и възстановяване на оптимални местообитания за хранене на малката бяла, гривестата и нощната чапла, голямата бяла и ръждивата чапла.

Значимост: Висока.

Индикатор: Определен брой изразходвани средства за възстановяване и/или поддържане на рибовъдни стопанства в страната.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 100 000 лв. годишно за срока на действие на плана.

7.2.8. Осъществяване на мерки за опазване на гнездови местообитания на остров Персин, като част от Комплекс Беленски острови BG0002017.

В *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022* г. са залегнали следните важни специфични мерки за мястото, които са важни за малката бяла, гривестата и нощната чапла: 1/ прилагане на интегриран подход и въвличане на местните общности, администрация и бизнес в опазването на комплекса; 2/ поддържане на устойчив режим на водоемите, съблюдаване на препоръките заложени в плана за действие на ПП „Персина“; 3/ контрол върху инвазивните видове; 4/ на определени места в посочените влажни зони да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и

ще осигурява подходящи местообитания за вида; 5/ в околностите на водните огледала да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури. По-голямата част от комплекса е в добро състояние благодарение на защитния режим и осъществените възстановителни дейности за водния режим. Комплексът е пример за възстановяване на увредена влажна зона и за важността на опазването на природните комплекси преди те да достигнат до критично състояние.

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Комплекс Беленски острови“, в които е посочено, че е необходимо поддържане площта на подходящите гнездови и хранителни местообитания на целевите видове птици.

Цел: Дългосрочно опазване на гнезденето на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник и други водоплаващи птици в Комплекс Беленски острови.

Значимост: Висока.

Индикатор: Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене на малката бяла, гривестата и нощната чапла и кафявокрилия огърличник.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 530 000 лв.

7.2.9. Осъществяване на мерки за възстановяване гнезденето на малката бяла, нощната и гривеста чапла и дългосрочното им опазване на остров Пожарево BG0000237.

През 2009 г. по пилотен проект на СНЦ “Зелени Балкани”, Сдружение „Природа на заем” и АМЕСО – Холандия е изготвен план за управление на ЗЗ Пожарево–Гарван (по Директива за местообитанията), която включва защитени зони Остров Пожарево BG0000237 и Гарванско блато BG0002064. Този план обаче все още не е приет. В този план са залегнали следните важни специфични мерки за мястото, които ще доведат до възстановяване и опазване на смесената чаплова колония: 1/ запазване на всички естествени гори на островите и бреговата ивица; 2/ компенсаторни плащания за горите с ограничения; 3/ изготвяне и реализиране на проект за оптимизиране на водния режим в Пожаревското блато; 4/ насърчаване на земеделски производители за устойчиво стопанисване на земеделските площи за поддържане на влажни местообитания.

Необходимо е да се добавят още: 1/ ограничаване на сечите и горскостопанските мероприятия в нискостъблените гори по време на гнездовия период (1 април – 30 юни). При горскостопански мероприятия във високостъблените гори, те да бъдат съгласувани с РИОСВ/МОСВ; и 2/ ограничаване на лова и риболова по време на гнездовия период (1 април - 30 юни), за видовете дивеч на които се ловува целогодишно или са разрешени през гнездовия период (от 1 април до 30 юни), съгласно приложение 4 към чл. 54, ал. 1 от Закона за лова и опазване на дивеча.

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Остров Пожарево“, в които е посочено, че е необходимо поддържане площта на подходящите гнездови и хранителни местообитания на целевите видове птици.

Цел: Дългосрочно опазване на гнезденето на малката бяла, гривестата и нощната чапла остров Пожарево.

Значимост: Висока.

Индикатор: Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене на малката бяла, гривестата и нощната чапла на о. Пожарево.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 260 000 лв.

7.2.10. Осъществяване на мерки за опазване гнезденето на птиците, обект на плана - малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник, в Комплекс Калимок BG0002030.

Необходимо е да се осъществят следните мерки в зоната, за да се осигури дългосрочното гнездене на трите вида чапли, както и на други целеви видове птици: 1/ актуализиране на Плана за управление на ЗМ Калимок-Бръшлен (2006-2016 г.) и/или изготвяне на интегриран план за управление на защитената местност и защитената зона; 2/ възстановяване и поддържане на бивши естествени гори, залесени в момента с тополи, върба, акация и други неместни видове или разновидности; реинтродукция на ценни дървесни видове на подходящи места (летен дъб, полски ясен и др.) с цел осигуряване на естествени места за гнездене на чапловите колонии; 3/ ефективно управление на заливния режим и недопускане на пресъхване на зоната; 4/ ограничаване на строителни дейности в крайбрежната зона на р. Дунав; 5/ устойчиво управление на тръстиковите масиви; 6/ въвеждане и изпълнение на комплексен дългосрочен мониторинг, 7/ на определени места в посочените влажни зони да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и ще осигурява подходящи местообитания за видовете; 8/ в околностите на водните огледала да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури, в които гнезди кафявокрилия огърличник. Мерките от 2/ до 6/ са част от Плана за управление на ЗМ Калимок-Бръшлен (2006-2016 г.).

През 2022 г. са разработени и специфични мерки за опазване на видовете птици в защитена зона „Комплекс Калимок“, в които е посочено, че е необходимо поддържане площта на подходящите гнездови и хранителни местообитания на целевите видове птици.

Цел: Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник както и на други видове водолюбиви видове птици, обитаващи Комплекс Калимок.

Значимост: Висока.

Индикатор: Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене в Комплекс Калимок.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 390 000 лв.

7.2.11. Изготвяне на предложение за обявяване на защитена местност „Рибарници Труд“, където се намира втората по големина смесена колония на трите вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) в Тракия.

В момента рибарници Труд функционират като площи под аренда и стопаните на тези рибарници добросъвестно опазват смесената колония на трите вида чапли. Трите вида чапли основно се изхранват в съседните оризищни полета, без да нанасят щети на арендаторите.

Цел: Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла в рибарници Труд.

Значимост: висока.

Индикатор: Запазени в дългосрочен план местообитания за гнездене на малката бяла, гривестата и нощната чапла в рибарници Труд, Пловдивско.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 15 000 лв.

7.2.12. Осъществяване на мерки за намаляване на конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра-Пода“ BG0000271.

Приет е План за управление на ЗМ „Пода“, който следва да бъде разширен и да покрива територията на цялата Защитена зона. Предвид увеличението на гнездовите двойки на големия корморан в защитената зона следва да се предвидят мерки за редуциране на гнездовия успех на кормораните. Той се явява основен конкурент при избора и заемането на гнездови територии подходящи за трите вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) и определено ограничава тяхната гнездова численост в зоната. Тези мерки следва да се реализират през март, преди връщането от миграция на трите вида чапли.

Цел: Намаляване конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра-Пода“ и по този начин увеличаване на гнездовия успех на трите вида чапли в колонията.

Значимост: висока.

Индикатор: Увеличаване на гнездовия успех на трите вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) в смесената колония в ЗЗ „Мандра- Пода“.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 148 000 лв.

7.2.13. Поддържане и възстановяване на местообитания на видовете птици, обект на плана – кафявокрил огърличник, дебелоклюна рибарка и малка черноглава чайка, в ЗМ „Пода“.

В Плана за управление на ЗМ „Пода“ (2002-2010) има заложена управленска цел, с която да се възстанови местообитанието на кафявокрилия огърличник. БДЗП е осъществило дейности по поддържане и възстановяване на местообитанията на вида в ЗМ като е отстранявана растителност в северната част на защитената територия. По проект „Живот за Бургаските Езера” са създадени водни площи, които благоприятстват гнезденето на вида. Тези две дейности – по отстраняване на избуяла растителност в определени места на територията и поддържане на създадените водни площи трябва да продължат да се извършват и да залегнат в актуализирания план на ЗМ „Пода“.

Стимулирането на гнезденето на дебелоклюната рибарка в Пода може да стане чрез инсталиране на допълнителни площи изкуствени платформи в подходящи места, където в близост има открити водни огледала за търсене на храна. В началото на гнездовия период върху платформите се поставят макети на възрастни дебелоклюни рибарки, които биха привлекли птиците да загнездят. Вече в местността има изградени такива платформи, върху които гнездят над 450 двойки речни рибарки (БДЗП). В Плана за управление на ЗМ „Пода“ (2002-2010) е залегнал проект за възстановяване на местообитания на речната рибарка, белочелата рибарка, речния и морски дъждосвирец чрез насипни острови. Явно тази част от плана е изпълнена, тъй като понастоящем има изградени и поддържани изкуствени платформи за гнездене на посочените видове птици. Тези мерки следва да се прилагат комплексно в ЗЗ „Мандра - Пода“.

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на кафявокрилия огърличник по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Стимулиране гнезденето на дебелоклюната рибарка в ЗМ „Пода“ и увеличаване по този начин числеността на гнездящата популация в страната.

Значимост: висока.

Индикатор: Видовете запазват и увеличават гнездовата си численост в ЗМ „Пода“.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 50 000 лв.

7.2.14. Да се възстанови напълно или отчасти Гарванското блато като място за хранене и потенциално гнездене на червената чапла, белобузата, черната и речната рибарка.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

В *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.* са залегнали „*възстановителни мерки, за да се предотврати по-нататъшното влошаване и унищожаване на ценни местообитания за птици. Това включва на първо място проект за възстановяване на водния режим в блатото*”. Към момента блатото почти няма открито водно огледало. Единствено в най-южното блато – Тоната има водно огледало обрасло с висша водна растителност, което през летните месеци почти напълно пресъхва. От 2020 г. се изпълнява проект по Договор BG16M1OP002-3.016-0002 за подобряване състоянието на влажната зона. Необходимо е допълнително финансиране за да се осъществи възстановяване на местообитанията на по-голяма площ.

Цел: Възстановяване на блатото като място за гнездене и хранене на посочените целеви видове и концентриране по време на сезонните миграции.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания в Гарванското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 500 000 лв.

7.2.15. Осъществяване на мерки за възстановяване на бивши гнездовища на белобузата и черната рибарка, както и на други целеви видове водолюбиви птици в Цибърското и Синделското блата.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Синделското блато (също Султанларско блато) е заблатена местност по поречието на Провадийска река, южно от село Синдел и източно от село Царевци (бивше Султанци). Площта му е 1,65 km^2. Представлява полу пресъхнал плитък сладководен басейн със силно променлив характер и застояла вода, който е пресушен още през 20-те години на XX век. През пролетта се пълни с вода при топенето на снеговете и от дъждовете, а през лятото и есента пресъхва. Обрасло е с тръстика, папур, камъш и др. водни растения. Необходимо е подобряване на водния режим и задържане на вода през по-голяма част от годината като по този начин ще се създадат подходящи условия за гнездене.

Цибърското блато се намира на около 20 км източно от град Лом. Представлява остатък от обширна в миналото естествена влажна зона с мозаечно разположена богата водна и водолюбива растителност и открити водни площи, разположена в понижение на релефа между селата Станево и Долни Цибър на брега на река Дунав. През 1948-1949 г. бива пресушена, посредством поредица от хидромелиоративни мероприятия - изгражда се дига на река Дунав и система от отводнителни канали с помпена станция. Към момента блатото е почти напълно пресушено. Необходимо е подобряване на водния режим и създаване на подходящи условия за гнездене на двата вида - да се възстанови популацията на бялата водна лилия, която е основно място за разполагане на гнездата.

Цел: Възстановяване на загубени местообитания на двата вида рибарки и увеличение на числеността им в страната.

Значимост: Висока.

Индикатор: Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в Цибърското и Синделското блата.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 650 000 лв.

7.2.16. Реализация на проекти за изграждане на изкуствени острови от висша водна растителност, наколни платформи или понтонни острови в р. Дунав за стимулиране гнезденето на черната, белобузата, речната и белочелата рибарка в следните обекти – блато при с. Малък Преславец, Беленски острови, комплекс Калимокез, Дуранкулак, Шабленско езеро, Шабленска тузла, ез. Вая и м. Пода.

Загубата на водна плаваща растителност, използвана за гнездене, представлява заплаха за репродуктивния успех на видовете. Установено е, че популациите на двата вида рибарки – черна и белобуза се увеличават при изграждане на изкуствени плаващи острови, подходящи за размножаване.

Важно е изкуствените острови да бъдат съобрази с биологията на рибарките, за който са предназначени (напр. да имат полегато място за слизане-качване на малките и да са независими от промените във водното ниво). Стимулирането на гнездането може да стане също чрез инсталиране на изкуствени платформи във влажните зони и върху тях да бъдат поставени макети на възрастни птици в началото на гнездовия период.

Създаване на изкуствени острови в река Дунав – те трябва да са независими от нивото на реката, т.е. трябва да са плуващи, но фиксирани с котви за определено място извън фарватера на реката. Вече има няколко случаи на гнездене на речни рибарки на дълго закотвени кораби и баржи по пристанищата в Дунав. Размерите на островите трябва да се консултират с експерти орнитолози и с наличната литература. Понтонните острови трябва да бъдат в близост до архипелази от пясъчни острови и коси, където има данни за скорошно гнездене на рибарки и други дъждосвирцови птици.

Общо следва да бъдат изградени не по-малко от 50 самостоятелни острова/групи от острови, реципрочно разпредели по посочените водни обекти.

Цел: Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите местообитания на видовете по време на гнездене.

Повишаване на гнездовия успех на посочените видове рибарки в съответните места. Намаляване на смъртността на малките поради безпокойство и от наземни хищници.

Значимост: Висока.

Индикатор: Увеличаване на колониите и гнездовите двойки. Подобряване на гнездовия успех на посочените видове.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 600 000 лв.

7.2.17. Специфични мерки за поддържане на дългосрочното гнездене на вида кафявокрил огърличник в ЗЗ „Оризища Цалапица“.

Тези мерки са заложени в ПУ на ЗЗ „Оризища Цалапица и включват: 1/ Насърчаване на ротацията на ориза в рамките на технологията за производството му с царевица и люцерна. Разработване на агроекологични дейности в тази насока; 2/ Включване на оризищните масиви около Защитената зона в слоя на земите с висока природна стойност, съгласно Програма за развитие на селските райони и разработване на агроекологични дейности за тяхното поддържане на база проведени проучвания; 3/ Насърчаване възстановяването на оризопроизводството в

територии, в които е прекратено през последните 5 и повече години – приоритетно в източната част на Защитената зона; 4/ Създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с целогодишно запазен воден слой (воден слой 0.10-0,40 cm);

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на вида по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида, поддържане на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: Ключова.

Индикатор: Видът запазва и увеличава гнездовата си численост в Оризища Цалапица.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 450 000 лв.

7.2.18. Осъществяване на регулиращи и възстановителни мерки в ЗМ „Шабленско езеро“ за поддържане гнезденето на кафявокрилия огърличник, речната и белочелата рибарка.

За поддържане и увеличаване на гнездящите двойки на двата вида в Шабленското езеро е необходимо да се изпълнят следните две дейности, които са залегнали и като програми в Плана за управление на защитената местност: 1/ паша на домашни животни (едър рогат добитък и коне) - за предотвратяване разпространението на тръстиката (*Ph. communis*) и друга рудерална растителност извън очертанията на водоема. Целта на прилагането на пашуване на говеда е поддържането на периферииите на тръстиковите масиви в някои части на езерото, където се образуват разливи при високи водни стоежи, чисти от обрастванията с водолюбива растителност; 2/ поддържане на плитководни участъци (по-малко от 1.5 m) в рамките на местността чрез окосяване на тръстика.

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на кафявокрилия огърличник,речната и белочелата рибарка по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на двата вида, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: Ключова.

Индикатор: Трите вида запазват и увеличават гнездовата си численост в ЗМ „Шабленско езеро“.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 50 000 лв.

7.2.19. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнезденето на водолюбиви птици, предмет на настоящия план за действие – речна, гривеста и белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил огърличник, малка черноглава чайка в Атанасовско езеро.

Мерки залегнали в План за управление и актуализиран план на Поддържан резерват Атанасовско езеро (2015), посочват възстановителните и регулиращите мерки необходими за опазване или подобряване състоянието на посочените видове птици:

- Изграждане на стабилен насипен остров; поддържане на съществуващи и изграждане на нови дървени наколни платформи;
- Поддържане на диги без растителност позволяваща загнездване и защита от хищници;
- Поддържане и възстановяване солодобивната инфраструктура - обходен канал и защитна дига, диги и валове по границите на отделните басейни; Ежегодно почистване на канала осигуряващ постъпване на морска вода; Контролирано навлизане на морски води за нуждите на солодобива – за това е необходимо постепенно и съгласувано подхранване на

езерото с морски води по време на размножителния период; Поддържане на екологичен минимален воден слой от най-малко 5 cm в изпарителните басейни (тук не се включват кристализаторите) по време на размножителния период на птиците. Залповото навлизане на морски води в сухите басейни по време на захранването на солниците с морска вода от Бургаския залив водят до наводняване на партерно разположените гнезда на видовете;

- Поддържане на създадената по проект „*Живот за Бургаските Езера*”, комплексна несмъртоносна система от технически средства, посредством която бяха обезопасени подходите на две диги в Атанасовско езеро срещу навлизането на наземни хищници, като скитащи кучета, котки и чакали. Системата включваше 4 електропастира, 7 кучегони, плашило, лампи и радио;
- Изграждане на специализирана туристическа инфраструктура за наблюдение и фотографиране на птици, с оглед избягване на безпокойството на птиците;
- На определени места около езерото да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и ще осигурява подходящи местообитания за за гнездене и на кафявокрилия огърличник;
- В околностите на езерото да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури, в които гнезди кафявокрилият огърличник.

Трите големи LIFE проекта „Живот за Бургаските езера“, „*Солта на Живота*” и „*Лагуната на живота*“ значително допринесоха и продължават да допринасят за увеличаване и подобряване на гнездовите местообитания на рибарките и саблеклюна в Атанасовското езеро, което доведе и до увеличаване на гнездящата численост.

Езерото се използва за солодобив по традиционен начин и местообитанията, характерни за влажната зона са силно зависими от тази дейност във вида, в който се осъществява. По-ниската икономическа ефективност на традиционния солодобив, както и амортизираната инфраструктура са заплахи за солодобива в настоящия му вид, което се счита за сериозен риск за поддържането на влажната зона като цяло.

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на посочените видове птици по време на гнездене в Атанасовското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: ключова.

Индикатор: Видовете запазват и увеличават гнездовата си численост в Атанасовското езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 410 000 лв.

7.2.20. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнезденето на видовете птици, обект на плана, в Поморийското езеро.

Мярката се отнася за речна рибарка, дебелоклюна рибарка, гривеста рибарка, белочела рибарка, саблеклюна, кафявокрил огърличник и малка черноглава чайка.

Към тези мерки се отнасят някои от посочените в Интегрирания план за управление на Поморийското езеро: 1/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата (когато животните, които са уловени са местни видове се освобождават на разстояние от колонията от поне 100 км, а когато става въпрос за неместни хищници се предават в местни зоолгически градини) и/или ограждане на гнездилищата на наземно гнездящите видове с електропастир; 2/ създаване и поставяне на нови изкуствени гнездови платформи или насипни острови с оглед предпазването на гнездилищата от

наводнения и за увеличаване на гнездовата площ - тази дейност е залегнала вече в новия проект „*Живот за Поморийската лагуна*“ LIFE19 NAT/BG/000804; 3/ ограждане на гнездилищата и прегражданe на дигите при заплаха от наземни хищници; 4/ изграждане на специализирана туристическа инфраструктура за наблюдение и фотографиране на птици, с оглед, избягване на безпокойството на птиците и даващ възможност за добро наблюдение. Добри практики могат да бъдат намерени в следното ръководство: *Tern Conservation Best Practice, Anti-predator Fencing* (Babcock and Booth, 2020). Допълнителни мерки за кафявокрилия огърличник: 1/ на определени места около езерото да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и ще осигурява подходящи местообитания за вида; 2/ в околностите на езерото да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури, в които гнезди вида.

Цел: Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете речна рибарка, дебелоклюна рибарка, гривеста рибарка, белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил огърличник по време на гнездене в Поморийското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: Ключова.

Индикатор: Запазване и увеличаване на гнездовата численост на посочените видове в Поморийското езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 390 000 лв.

7.2.21. Да се повиши контролът върху безпокойството на видовете птици, обект на плана, по време на гнездене, в райони, където видовете се размножават.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 58 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Безпокойството е фактор, за който е установено значително отрицателно въздействие върху популациите на колониално гнездящите видове птици. Увеличаването на туризма около водните обекти, места за отдих, места за пикник, детски площадки, къмпинг, строителство на временни и постоянни постройки, интензивен риболов, спортен или любителски в места за размножаване , строеж на лодкостоянки, кейове, а също строителство, жилищно, вилно, рекреационно и свързаното с тях шумово и светлинно замърсяване в зони в близост до подходящи гнездови местообитания или размножителни колонии водят до прогонване на птиците и напускане на колониите.

Цел: Подобряване на гнездовия успех на видовете, ограничаване на безпокойството и смъртността на видовете в резултат от действието на фактори с антропогенен характер.

Значимост: Висока.

Индикатор: Повишаване на гнездовия успех на колониално гнездящите видове птици.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране.

7.2.22. Да се осигури поддържане в оптимално състояние на растителността в гнездовите места на следните видове - малката бяла, гривестата и нощната чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка.

Възстановяване и поддържане на крайречните и островни гори на о. Вардим, Комплекс Беленски острови, о. Ибиша, о. Пожарево, Комплекс Калимок, р. Марица, р. Тунджа, р. Искър, р. Янтра, р. Огоста, ПР „Сребърна”, ЗЗ „Язовир Конуш”, ЗЗ „Злато поле”, резерватите „Долна Топчия“ и „Балабана“ и др. Ключовите територии следва да бъдат внимателно следени

(включително през зимата) за предотвратяване изсичането на важни за гнезденето дървета. В случаите, когато това е възможно, да се забрани сечта около колониите. Следва при локализиране на всяка колония съответният РИОСВ да направи предписание до местните горски власти за незабавна забрана на всякакви видове сеч в колониите и в радиус от 200 m около тях, както е залегнало и в изискванията за горска сертификация по FSC (Forest Stewardship Council™ - Съвет за стопанисване на горите) у нас. Да се прекрати унищожаването на естествените и полуестествени гори и постепенно да се възстановяват полуестествените заливни гори чрез залесяване с местни дървесни видове.

Цел: Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на видовете, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: висока.

Индикатор: Запазване, увеличаване или възстановяване на гнездови колонии.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква допълнително финансиране.

7.2.23. Осъществяване на специфични мерки за подобряване на гнездовите местообитания на дебелоклюната рибарка, речната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка в Дуранкулашкото езеро.

Това може да стане чрез увеличаване водните площи в източните и североизточни части на зоната чрез премахване на част от тръстиковите масиви заедно с осигуряване на спокойствие по някоя от дигите на бившите рибарници. По възможност оводняване на част от рибарниците и тяхната реорганизация (съгласно ПУ на ЗМ Дуранкулашко езеро) с цел подобряване на условията за водолюбивите птици. Осигуряването на необходимото спокойствие на водолюбивите птици гарантира тяхното задържане в района и възможност за загнездване. Необходима е забрана и строг контрол на бивакуването и паленето на огън не само в Защитената местност (което е регламентирано в ПУ на ЗМ), но и в границите на Защитена зона BG0002050 „Дуранкулашко езеро“.

Стимулирането на гнезденето на видовете в езерото може да стане също чрез изпълнение на някои от дейностите посочени в *Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.* по отношение на езерото, а именно: 1/ актуализация на плана за управление на защитена местност „Дуранкулашко езеро“ (2002-2012) за следващ 10-годишен период; 2/ свеждане до минимум на деградационните процеси в езерото чрез ограничаване притока на биогени и други твърди и течни замърсители и възстановяване на водния режим близък до естествения; 3/ стопанисване на тръстиковите масиви насочено към снижаване на еутрофикацията на водоема и към запазване и увеличаване на биоразнообразието; 4/ точно регламентиране и засилен контрол на ловната и риболовната дейности, съгласно Плана за управление на Защитената местност;

Цел: Стимулиране гнезденето на следните видове - дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка) в Дуранкулашкото езеро.

Значимост: Висока.

Индикатор: Постоянно гнездене на посочените видове птици в Дуранкулашкото езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 180 000 лв.

7.2.24. Поддържане на оптимален воден режим във влажните зони от значение за опазване на птиците, обект на плана.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярка № 59 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Мярката се отнася за следните видове птици обект на плана – голяма бяла, червена чапла, гривеста, нощна и малка бяла чапла, блестящ ибис, белобуза, черна и речна и белочела рибарка.

От ключово значение за успешното гнездене видовете водоплаващи птици, предмет на опазване с настоящия план за действие, е запазването и поддържането на оптимален воден режим на ПР „Сребърна”, влажните зони в района на ЗМ „Калимок – Бръшлен” (особено рибарници Калимок), ЗМ „Кайкуша“, Рамсарско място „Драгоманското блато“, Алдомировското блато, Комплекс Беленски острови , Злато поле „Долна Топчия“, „Балабана“, Блатото до Малък Преславец, рибарници Хаджимитрово, крайморските влажни зони Атанасовското езеро, Поморийското езеро, ез. Дуранкулак и Шабленското езеро) както и опазването на водите им от замърсяване. Препоръчително е при разработването и прилагането на плановете за управление на посочените защитени зони и/или защитени територии да се предвиди мониторинг и контрол върху промените в хидрологичния режим, както и да се опазват или създават нови подходящи за храненето на видовете плитки места. Необходимо е запазване на важните за водолюбивите птици територии от пресушаване, нарушаване на хидрологичния режим, замърсяване и други дейности. Приоритетно е опазването на заливните гори и старите корита на реките.

Цел: Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитания на посочените видове птици по време на гнездене, зимуване и миграция. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.

Значимост: Ключова

Индикатор: Посочените видове птици запазват, увеличават или възстановяват гнездовите си колонии и хранителни местообитания в страната.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 750 000 лв.

7.2.25. Спасяване на малки на рибарки, саблеклюн от дунавските острови преди рязко покачване на нивото на реката.

Опитът от последните години показва, че в някои години белочелите и речните рибарки масово загнездват по пясъчни острови в р. Дунав при ниско ниво, но точно в разгара на гнездовия период нивото рязко се покачва и убива на практика всички излюпени малки или яйцата. Гнездовият успех в такива години е нулев. В такива случаи според нас е целесъобразно при наличие на ясна информация от по-горното течение на реката малките в някои колонии да бъдат уловени и спасени, като бъдат прехвърлени на по-високи острови, които не се заливат или на специално създадени закотвени понтонни острови. Възрастните ще продължат да ги хранят там, ако тези острови са сравнително близо до локацията на колонията. Възможно е някои малки да се удавят при такава организирана акция, но със сигурност не всички ще загинат, както ако не бъдат предприети никакви действия. Подобни спасителни акции трябва да се правят от орнитолози и природозащитници с разрешение на съответната РИОСВ.

Цел: Ограничаване на смъртността на малките и яйцата в резултат на наводнения и по този начин увеличаване и поддържане на популацията на посочените видове в страната.

Значимост: средна.

Индикатор: Брой спасени малки.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 50 000 лв. за срока за действие на плана

7.2.26. Намаляване използването на инсектициди и разнообразяване на земеделските култури със слънчоглед, царевица и люцерна в защитените зони и защитени територии, където има колонии на кафявокрил огърличник.

Предложената мярка може да бъде отнесена към мярки № 37, № 41 и № 44 от РПД за Натура 2000 в България (2021-2027 г.).

Това може да стане чрез насърчаване на земеделските стопани, които имат земи в гнездови територии на вида да кандидатстват по мярка 214 „Агроекологични плащания" от *Програмата за развитие на селските райони* и по-специално по под-мярка „Управление на земеделски земи с висока природна стойност" направление 4 за поддържане на местообитания на защитени видове в земеделски земи, разположени в Орнитологично важни места (ОВМ): отказ от ползване на минерални торове, продукти за растителна защита или презасяване - 58 евро/ha годишно (МЗм, Наредба № 12 от 3.04.2008 г. за условията и реда за прилагане на мярка 214 "Агроекологични плащания").

Цел: Поддържане на добра хранителна база в гнездовите местообитания на вида чрез намаляване използването на инсектициди.

Значимост: Висока.

Индикатор: определен брой изразходвани средства по под-мярка „Управление на земеделски земи с висока природна стойност" направление 4.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: мярката не изисква финансиране

7.2.27. Осъществяване на специфични мерки за стимулиране гнезденето на гривестата рибарка в Комплекс Ропотамо.

Стимулирането на гнезденето на гривестата рибарка в Ропотамо може да стане чрез инсталиране на изкуствени платформи в подходящи изолирани места, където в близост има открити водни огледала за търсене на храна. В началото на гнездовия период върху платформите се поставят макети на възрастни гривести рибарки, които биха привлекли птиците да загнездят. Тези дейности обаче ще бъдат успешни ако се изпълнят три от мерките заложени в ПУ на резерват „Ропотамо“ (2018-2028): 1/ поддържане на подходящ воден режим за доброто функциониране на влажните зони; 2/ ограничаване на последствията от сукцесионните процеси, мониторинг на протичащите процеси; 3/ устойчиво развитие на туризма и туристическа инфраструктура; управление на туристопотока; посещенията на туристите да се извършват само на местата определени от Плана за управление. Всичко това може да стане чрез конкретен проект към ОПОС, например.

Цел: Стимулиране гнезденето на вида в Комплекс Ропотамо и увеличаване по този начин числеността на гнездящата популация в страната.

Значимост: Висока.

Индикатор: Постоянно гнездене на вида в Комплекс Ропотамо.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: планираните дейности са част от друг план (План за управление на ПР Ропотамо) и следва да бъдат финансирани, съгласно него.

7.3. Изследвания и мониторинг

7.3.1. Провеждане на целенасочен мониторинг и картиране на видовете птици, обект на плана, в известни, исторически и потенциални находища на територията на страната

Мониторингът следва да се провежда по единна методика, която е разработена и одобрена от ИАОС. Данните от мониторинговите дейности следва да се изпращат в ИАОС за отразяване в информационната система към НСМБР. Необходимо е на всеки 5-6 години да се извършва пълно преброяване на гнездящите двойки във всички известни и потенциални находища.

Мониторинга на отделните видове птици, включени в настоящия план за действие, следва да се провежда по съответната методика за всеки един от видовете, част от ***Методика за мониторинг на гнездящите видове птици*** (Шурулинков и др., 2015) поместена на страницата на ИАОС (https://eea.government.bg/bg/bio/nsmbr/prakticheskо-rakovodstvo-metodiki-za-monitoring-i-otsenka/Metodika_monitoring_gnezdiashti_vidove_ptitsi.pdf). Ако в един следващ период от време бъде одобрена друга методика за мониторинг, то би трябвало да се спазва тази, която е посочена на страницата на ИАОС.

Събраните по време на мониторинга и картирането пространствени данни да бъдат включени в база данни. Всички данни да бъдат във формат ESRI Shape File, координатна система WGS84 UTM 35N, с подходяща атрибутивна информация, която да включва минимум: източник на данните, защитена зона/защитена територия/място на проведените наблюдения, установени видове и бройки, двойки, колонии, установени заплахи за вида и местообитанията му и други.

Всички данни, вкл. пространствени, получени в резултат от изпълнението на мярката, да се предават на Министерство на околната среда и водите. Пространствените данни, получени в резултат на мярката, да бъдат интегрирани в единната информационна система за защитени зони от екологичната мрежа Натура 2000.

Цел: Изясняване на тенденциите в числеността, гнездовата плътност и разпространението на видовете в България.

Значимост: Висока.

Индикатор: Проведени 2 пълни преброявания и картирания за периода на действие на Плана - веднъж в началото на периода до втората година на действие и поне веднъж в края на периода на действие на плана.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 840 000 лв.

7.3.2. Мониторинг на видовете птици, обект на плана, в Натура 2000 зоните, където са посочени като мигриращи

Цел: Изясняване на тенденциите на мигриращата численост на ръждива чапла, голяма бяла чапла, малка бяла чапла, нощна чапла и гривеста чапла, ибиса, лопатарката, белобузата и черната рибарка, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черночела чайка в България въз основа на научни проучвания и наблюдения в подходящи местообитания у нас. Набиране да дългосрочни данни, които ще се необходими при докладването по чл. 12 от Директива за птиците.

Значимост: Висока.

Индикатор: Проведени 2 пълни преброявания на видовете за периода на действие на Плана - веднъж в началото на периода до втората година на действие и поне веднъж в края на периода на действие на плана.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 000 000 лв.

7.3.3. Мониторинг на хранителните и сезонни миграции и на след гнездовите скитания на видове птици, обект на плана, в някои от постоянните гнездовища (ПР

Сребърна, о. Ибиша, ез. Дуранкулак, Драгоманско блато, рибарници Калимок, блата на о. Персин, Алдомировско блато, Атанасовско езеро, Поморийско езеро).

Цел: установяване на основните места за хранене на някои от видовете, предмет на плана за действие (ръждивата и голямата бяла чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка, речната и белочелата рибарка, саблеклюна, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черноглава чайка) чрез поставяне на сателитни предаватели и цветни пръстени на поне по 5 млади или възрастни птици от всеки вид. Това ще позволи по-успешно опазване на местата за хранене по време на гнездовия и след гнездовия период. Ще се изясни в каква посока и на какви разстояния се придвижват/мигрират птиците от българската популация. Ще се съберат данни за причините за смъртността на възрастните птици, както у нас така и по миграционното трасе и в местата за зимуване. С помощта на тези данни планираните мерки ще бъдат много по-правилно позиционирани в пространствено отношение.

Значимост: средна.

Индикатор: установени места за хранене и след гнездови скитания на посочените видове птици.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 260 000 лв.

7.3.4. Изграждане на система за непрекъснат мониторинг на водното ниво на влажните зони, обитавани от видовете, предмет на настоящия план за действие.

Изграждане на уеб базирана система за непрекъснат мониторинг на водното ниво чрез използване на дистанционни методи за наблюдение.

Цел: Да не се допуска драстично спадане на водното ниво (под 0,80 cm) в местата за гнездене, хранене и зимуване на видовете, обект на плана.

Значимост: Висока.

Индикатор: Изградена и работеща система за мониторинг на водното ниво.

Дългосрочни данни за водното ниво в защитени зони и проследяване на промените във влажните зони с цел взимане на адекватни мерки за предотвратяване на драстично спадане на водното ниво.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 1 500 000 лв.

7.3.5. Ежегоден мониторинг на зимуващите птици на територията на страната.

Цел: Ежегоден мониторинг в средата на януари на птици, предмет на настоящия план за действие във водоемите, в които се срещат през зимата в рамките на среднозимното преброяване на водолюбивите птици. Дългосрочните данни от този мониторинг ще покажат дали видовете променят зимната си численост и дали тази промяна е свързана с климатичните промени.

Значимост: Висока.

Индикатор: Установен брой зимуващи птици всяка година.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 200 000 лв.

7.3.6. Мониторинг на соленост, кислородна концентрация, температура на водата, разтворени биогени, седименти, състояние на солничното рače *Artemia* в Поморийско и Атанасовско езеро.

Мониторинга на тези параметри е заложен в *Интегрирания план за управление на Поморийското езеро* (2009), които все още не е приет. Този мониторинг е важен за проследяване

на промените в двете солени лагуни и взимане на адекватни решения относно поддържането на местообитанията в Атанасовското и Поморийското езеро.

Цел: Проследяване на промените в солените лагуни Поморийско и Атанасовско езеро и взимане на адекватни и своевременни мерки при установяване на промени в местообитанията, а от там и в популацията на гнездящите в двете лагуни птици.

Значимост: Висока.

Индикатор: Мониторингови годишни доклади за състоянието на минимум изброените по-горе параметри на Поморийското и Атанасовското езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 40 000 лв.

7.3.7. Изследване на гнездовата биология и гнездовият успех на саблеклюна, кафявокрилия огърличник, дебелоклюната и гривестата рибарка.

Необходимо е проучване на гнездовата биология и на гнездовия успех на кафявокрилия огърличник в някои от основните гнездовища на вида в страната - ЗЗ „Оризища Цалапица“, ЗЗ „Атанасовско езеро“, ЗЗ „Шабленско езеро“ и предложената ЗМ „Калояново“. Необходимо е да се опише подробно гнездовия цикъл на вида, размер и характер на изграждане на гнездата, разположение на гнездата, отстояние на гнездата и пространствено групиране, размер на мътилото, размери и форма на яйцата, гнездови успех, хранене на малките.

Необходимо е проучване на гнездовата биология и на гнездовия успех на саблеклюна в Атанасовското и Поморийското езеро – основните гнездовища на вида в страната. Да се опише подробно гнездовия цикъл на вида, размер и характер на изграждане на гнездата, разположение на гнездата, отстояние на гнездата и пространствено групиране, размер на мътилото, размери и форма на яйцата, гнездови успех, хранене на малките.

Необходимо е проучване на гнездовата биология и на гнездовия успех на дебелоклюната и гривестата рибарка в Атанасовското и/или Поморийското езеро – единственото място, където двата вида гнездят понастоящем. Необходимо е да се опише подробно гнездовия цикъл, размер и характер на изграждане на гнездата, разположение на гнездата, отстояние на гнездата и пространствено групиране, размер на мътилото, размери и форма на яйцата, гнездови успех, хранене на малките, конкуренция, хищничество.

Цел: Да се проучи гнездовата биология на видовете, което е ключово за разбиране на лимитиращите фактори.

Значимост: Средна.

Индикатор: Издадена поне една качествена публикация за вид свързана с гнездовата биология на посочените видове в Атанасовското или Поморийското езеро.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 50 000 лв.

7.3.8. Да се изследват храненето и хранителното поведение на видовете и хищничеството като фактор за намаляване популацията на кафявокрилия огърличник и гривестата рибарка.

Храненето и хранителното поведение на видовете може да бъде проучено чрез 1/ визуални наблюдения (от укритие) на плячка, носена в човката на възрастни птици; 2/ поставяне на камери до гнезда; 3/ капани за насекоми в гнездовите колонии (Calvo, 1994). Хранителното поведение е важно да бъде изследвано, за да се определят някои параметри на микроместообитанията, имащи отношение към достъпността на различни видове плячка за вида.

Храненето и хранителното поведение на гривестата рибарка може да бъде проучено чрез визуални наблюдения (от укритие) на плячка, носена в човката на възрастни рибарки, или на плячка, изхвърляна от възрастни индивиди по време на храненето на пиленцата; 2) събиране на стомашно съдържание при спонтанни повръщания на пиленцата; 3) събиране на хранителни проби от пиленца, снабдени със специални „пръстени“ за задържане на храна (Fasola et al., 1989). Знанията за хранителния спектър ще бъдат ключ за разбиране на необходимостта и за прецизиране на дейностите по подобряване на хранителната база. При изготвяне на Интегрирания план на Поморийското езеро (2009) е установено, че гривестата рибарка се храни основно в крайбрежната част на морето с двугодишни или едногодишни екземпляри от пасажни видове морски риби. През юли 2000 г. е установено, че част от птиците се хранят и в Поморийското езеро.

Цел: Проучване на хранителния спектър и хищничеството на двата вида у нас.

Значимост: Средна.

Индикатор: Проведено научно изследване.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 50 000 лв.

7.4. Повишаване осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване колониалните видове водолюбиви птици

7.4.1. Да се издадат плакати, брошури и стикери със снимки или рисунки на видовете, предмет на опазване в настоящия план за действие.

Цел: Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им.

Значимост: Средна.

Индикатор: Публикувани и разпространени до целеви групи (ловци, рибари, ученици, студенти) гореописаните материали.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 350 000 лв.

7.4.2. Да се поставят информационни табели за видовете, предмет на опазване с настоящия план за действие, на някои от ключовите места за гнездене на съответните видове.

Такива места са ПР „Сребърна”, ЗМ „Калимок – Бръшлен”, ЗМ „Кайкуша“, блатата на о. Персин, Драгоманско блато, ЗМ „Пода“, ез. Дуранкулак, Шабленското езеро, Атанасовско езеро, Поморийско езеро,блато Алепу, рибарници Коньово, Язовир Конуш, Златно поле, рибарници Труд, Малък Преславец, Обнова, Рибарници Хаджи Димитров и в населените места в близост до тях, Оризища Цалапица, язовир Калояново и др. микроязовири в Тракия, Мандра-Пода, Комплекс Беленски острови и в населените места в близост до тях и други.

Цел: Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им, както и спазването на режимите в защитените територии, където те се срещат. За всяка от посочените територии да се включат видовете, които се срещат в нея.

Значимост: Висока.

Индикатор: Поставени минимум 100 табели в горепосочените и при възможност и в други находища видовете.

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 200 000 лв.

7.5. Адаптивни и смекчаващи мерки

7.5.1. Оводняване на влажните зони, ключови за опазване на видовете, предмет на настоящия план за действие, когато нивото спадне под 0,80 cm.

Промените в климата ще доведат до промяна на хидрологичния режим на влажните зони, които представляват местообитания за колониално гнездящите видове птици. Промените в хидрологичния режим и по-дългите периоди от време с липса на валежи ще доведат до пресъхване на някои влажни зони или драстично намаляване на водата в тях даже и по време на размножителния период на колониално гнездящите видове птици. Това от своя страна ще доведе до липсата на възможност за търсене на храна в зоната, където гнездят птиците и ще се налага те да прелитат на по-далечни разстояния. За да се избегне това е необходимо във всички защитени зони и защитени територии, където видовете гнездят и се хранят, особено по поречието на р. Дунав, да се предвидят мерки за оводняване и допълнително вкарване на води във влажните зони, когато нивото спадне под 0,80 cm. Тази мярка е необходимо да залегне като адаптивна мярка в плановете за управление на защитените зони, в които се срещат колониално гнездящи видове по този план.

Цел: Предпазване от пресъхване на влажни зони в периодите на засушаване (в месеците юли, август или в по-сухите години).

Оводняване и допълнително вкарване на води във влажните зони ключови за опазване на:

- За ръждивата и голяма бяла чапла - ез. Сребърна, Комплекс Беленски острови, Атанасовското езеро, Драгоманското блато, Алдомировското блато, блатата Алепу и Аркутино, м. “Пода“ край Бургас, ЗМ „Калимок – Бръшлен”, когато нивото спадне под 0,80 cm.
- За малка бяла, нощна и гривеста чапла – ез. Сребърна, Комплекс Беленски острови, Комплекс Калимок, ЗМ „Пода“, ЗЗ „Язовир Конуш“, Рибарници Мечка, ЗЗ „Мост Арда“, ЗЗ „Злато поле“, когато нивото спадне под 0,80 cm.
- За ибиса и лопатарката - ПР „Сребърна“, Комплекс Беленски острови, Атанасовско езеро, Драгоманско блато, Алдомировско блато, Комплекс Ропотамо, блатата Алепу и Аркутино, ЗМ “Пода“ край Бургас, ЗМ „Калимок – Бръшлен”, когато нивото спадне под 0,80 cm.
- За белобуза и черна рибарка - ез. Сребърна, Персинските блата (Комплекс Беленски острови), Малък Преславец, Рибарници Хаджи Димитрово, ЗМ „Калимок – Бръшлен”, когато нивото спадне под 0,80 cm.
- Значимост: Висока.

Индикатор: площ на предпазени от пресъхване местообитания в горепосочените влажни зони в периодите на засушаване (в месеците юли, август или в по-сухите години).

Оценка на необходимите средства за изпълнение: 5 670 000 лв.

8. Мониторинг и оценка на плана

Съгласно изискванията по чл. 3, ал. 1 от Наредба № 5 от 1 август 2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове, настоящият план обхваща десетгодишен период. Контролът по изпълнението на мерките ще бъде отговорност на МОСВ. Ежегодно ще се изготвя отчет за напредъка по изпълнение на зададените мерки. В зависимост от резултатите от ежегодните отчети за напредъка, може да се наложи промяна в Плана, като се спазят изискванията на Наредба № 5 от 1 август 2003 г. (чл. 19).

На петата година от началото на прилагането на плана следва да се изготви междинен доклад за изпълнените мерки на база на ежегодните отчети. Междинният доклад (междинна оценка) ще посочи тенденциите и степента на изпълнение на мерките и постигане на целите. В съответствие с изводите от междинната оценка е възможно да се наложи актуализация на Плана.

Осъвременяване на Плана може да се извършва и на по-кратки периоди в случай на драстични промени в състоянието на популациите, които представляват сериозна опасност за видовете. Промените по Плана подлежат на задължително съгласуване с Министерство на околната среда и водите.

В **Таблица № 8-1** е представена матрица, в която са определени цели, обхват, показатели, отговорности за организации, провеждане и финансиране на дейностите, съхранение и ползване на информацията при реализация на плана за действие на колониално гнездящите видове птици.

Таблица № 8-1. *Матрица, в която са определени цели, обхват, показатели, отговорности за организация, провеждане и финансиране на дейностите, съхранение и ползване на информацията при реализация на плана за действие*

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
7.1. Законодателни и управленчески							
7.1.1. При изготвяне на Планове за управление на защитени зони от Натура 2000, поддържащи гнездови находища на видовете, предмет на разработвания план за действие, да се обърне приоритетно внимание на тях и техните местообитания.	Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на водолюбивите птици, предмет на разработвания план.	Защитени зони от НЕМ в цялата страна.	Изготвени и утвърдени Планове за управление, които съдържат мерки за опазване на видовете, предмет на разработвания план за действие и техните местообитания.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ,НПО, университети, институти, БАН, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ
7.1.2. Актуализиране и изпълнение на Националния план за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.	Да осигури основа за планирането и изпълнението на дейности по опазването и устойчивото управление на най-значимите влажни зони в България, които представляват	Най-значимите влажни зони в страната.	Приет актуализиран Националният план за опазване на най-значимите влажни зони в България. Новоприетият план ще	МОСВ	МОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински	МОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	местообитания за гнездене, миграция и зимуване на целевите видове по този план.		анализира информацията за състоянието на влажните зони с приоритетно значение за 16-те вида в страната, ще оцени заплахите върху влажните зони и ще идентифицира необходимите мерки за тяхното опазване.			бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.1.3. Да се интегрират мерките заложени в настоящия План в планове за управление на защитени територии, горскостопански планове/програми, териториално устройствени планове, ОПРС Рибарство – Аква екологични мерки, Националния план за опазване на биологичното	Осигуряване на адекватно финансиране на мерките заложени в плана и прилагане на интегриран и устойчив подход за опазване на ключовите за видовете места.	Цялата страна.	Определен брой програми и стратегии, в които са интегрирани мерки от този план.	МОСВ, ИАОС, МЗм, ИАГ	МОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква	МОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
разнообразие, и други релевантни национални политики и документи (програми, проекти и стратегии).							
7.1.4. Създаване на междуведомствена работна група, която да отговаря за прилагането на одобрените планове за действие за водолюбиви видове птици (включените в този план видове и също така - малък корморан, тръноопашата потапница, белоока потапница, голям воден бик, къдроглав пеликан и др.).	Координиране на работата и обмен на информация между заинтересованите институции и организации на национално и международно ниво за ефективно опазване на колониалните видове птици.	Цялата страна.	Създадена със заповед междуведомствена работна група. Организирани и проведени минимум 2 работни срещи годишно на междуведомствената работна група, в рамките на които са разработени и одобрени годишен план, разгледани и одобрени годишни отчети.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква	МОСВ
7.1.5. Да се проведат работни срещи по въпросите за опазване на колониално гнездящите видове птици в страната	Популяризиране на колониално гнездящите видове птици и необходимостта от	Цялата страна.	Проведени срещи и беседи с рибовъди, ловци, охранители и	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО,	РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ИАРА	Не се изисква	МОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
с арендатори на язовири, рибовъдни стопанства, ловци, инспектори от ИАРА и РИОСВ.	опазването им, както и разработване на проекти за възстановяване на местообитанията им.		контролни органи.	фирми, университети др.			
7.1.6. Да се проведат семинари и представяния на презентации за проучването, мониторинга и опазването на колониално гнездящите видове птици предмет на този план.	Популяризиране на видовете по този план и необходимостта от тяхното опазване.	Цялата страна.	Проведени мероприятия.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, фирми, университети др.	РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ИАРА	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ
7.1.7. Да се организират и провеждат периодични, съвместни контролни проверки между представители на МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО за превенция на	Ограничаване и прекратяване бракониерството и безпокойството на видовете и подобряване на координацията между	Цялата страна.	Брой проведени съвместни контролни проверки през размножителния период и	МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО	МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО	Не се изисква.	МОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
бракониерството и прилагане на природозащитното законодателство в места от ключово значение за колониално гнездящите видове птици предмет на този план.	институциите в тази насока.		зимуването на видовете, в обхвата на ключови места. Брой (не) заловени и санкционирани нарушители.				
7.1.8. При разработване на Екологични оценки, ОВОС и ДОСВ, свързани с инвестиционни предложения/планове/програми в доказани значими местообитания на водолюбивите птици, обект на плана, да са съобразени с природозащитните цели за опазване на вида в съответната Натура зона.	Запазване на площта на местообитанията на вида.	Цялата страна.	Изготвени и приети оценки, съобразени с местообитанията и изискванията на вида.	МОСВ, РИОСВ	Фирмите, изготвящи докладите.	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ
7.1.9. Да се поддържат функциониращи солниците в Атанасовско и Поморийско езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на трите вида по време на гнездене.	Атанасовско и Поморийско езеро.	Определено държавно съфинансиране на солниците в Атанасовското и Поморийското езеро.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, НПО, университети, институти, БАН, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ
7.2. Пряко опазване и възстановяване на видовете и местообитанията им							

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
7.2.1. Осъществяване на специфични мерки за възстановяване гнезденето на водолюбивите птици на остров Вардим. Отнася се за видовете: голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, лопатарка.	Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на посочените видове птици, предмет на разработвания план. Възстановяване на гнезденето на посочените видове на острова и по този начин увеличаване числеността на гнездящата им популация в страната.	Остров Вардим.	Постоянно гнездене на видовете, обект на плана, на остров Вардим. Отнася се за видовете: голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, лопатарка.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС
7.2.2. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Орсоя, по изготвен план, като място за хранене и бъдещо гнездене на видовете птици, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис, бяла лопатарка, белобуза и черна рибарка.	Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителния период, по време на скитане, миграция и зимуване и евентуално гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис,бяла лопатарка,	Рибарници Орсоя	Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в рибарници Орсоя.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми	МОСВ, РИОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	белобуза и черна рибарка.					за сътрудничество и др.	
7.2.3. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Мечка като място за хранене и бъдещо гнездене на видове, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка.	Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителния период, по време на скитане, миграция и зимуване и евентуално гнездене на ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка. Необходимо е оводняване и зарибяване на поне 20% от територията на рибарници Мечка до края на 2028 г.	Рибарници Мечка	Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в рибарници Мечка на посочените видове.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС
7.2.4. Осъществяване на мерки за опазване на видовете, обект на плана, на остров „Ибиша“ -	Дългосрочно опазване гнезденето на голямата бяла чапла, малката бяла чапла,	Остров Ибиша	Постоянно гнездене на видовете на о. Ибиша.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети	Европейските фондове при споделено	МОСВ, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
голямата бяла чапла, малката бяла чапла, гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка.	гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка на о. Ибиша. Възстановяване на загубени местообитания на бялата лопатарка и увеличение на числеността й на о. Ибиша.				, НПО, фирми с подходящ опит и др..	управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.5. Да се възстанови от части Стралджанското блато като място за хранене и гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.	Възстановяване на блатото като място за гнездене, хранене и концентриране на птици по време на сезонните миграции.	Стралджанското блато	Площ на възстановени местообитания в Стралджанското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
7.2.6. Възстановяване на части от Островското блато като място за хранене и гнездене на ръждивата чапла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.	Възстановяване на блатото като място за гнездене и хранене на посочените видове и концентриране по време на сезонните миграции.	Островското блато.	Площ на възстановени местообитания в Островското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ
7.2.7. Като част от аква - екологичните мерки да се поощрява запълването с вода на рибовъдните стопанства, вкл. тези които са изцяло обрасли и не се ползват непосредствено за рибовъдство.	Поддържане и възстановяване на оптимални местообитания за хранене на малката бяла, гривестата и нощната чапла, голямата бяла и ръждивата чапла.	Цялата страна.	Определен брой изразходвани средства за възстановяване и/или поддържане на рибовъдни стопанства в страната.	МЗм, ИАРА, МОСВ, РИОСВ, Басейнови дирекции	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми	МОСВ, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						за сътрудничество и др.	
7.2.8. Осъществяване на мерки за опазване на гнездови местообитания на остров Персин, като част от Комплекс Беленски острови BG0002017.	Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник и други водоплаващи птици в Комплекс Беленски острови.	Комплекс Беленски острови, остров Персин.	Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене на малката бяла, гривестата и нощната чапла и кафявокрилия огърличник.	МОСВ, РИОСВ,	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ
7.2.9. Осъществяване на мерки за възстановяване гнездането на малката бяла, нощната и гривеста чапла и дългосрочното им опазване на остров Пожарево BG0000237.	Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла остров Пожарево.	Остров Пожарево BG0000237.	Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене на малката бяла, гривестата и нощната чапла на о. Пожарево.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински	МОСВ, РИОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.10. Осъществяване на мерки за опазване гнездането на птиците, обект на плана - малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник, в Комплекс Калимок BG0002030.	Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник както и на други видове водолюбиви видове птици, обитаващи Комплекс Калимок.	Комплекс Калимок BG0002030	Запазени в дългосрочен план местообитания за хранене и гнездене в Комплекс Калимок.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС
7.2.11. Изготвяне на предложение за обявяване на защитена местност „Рибарници Труд“, където се намира втората по големина смесена колония на трите	Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла в рибарници Труд.	Рибарници Труд	Запазени в дългосрочен план местообитания за гнездене на малката бяла, гривестата и	МОСВ	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE,	МОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) в Тракия.			нощната чапла в рибарници Труд, Пловдивско.			държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.12. Осъществяване на мерки за намаляване на конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра-Пода“ BG0000271.	Намаляване конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра- Пода“ и по този начин увеличаване на гнездовия успех на трите вида чапли в колонията.	ЗЗ „Мандра-Пода“ BG0000271	Увеличаване на гнездовия успех на трите вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) в смесената колония в ЗЗ „Мандра- Пода“.	МОСВ, РИОСВ-Бургас	МОСВ, РИОСВ-Бургас, НПО БАН, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ
7.2.13. Поддържане и възстановяване на местообитания на видовете птици, обект на	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на	ЗМ „Пода“	Видовете запазват и увеличават гнездовата си	МОСВ, РИОСВ-Бургас,	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН,	Европейските фондове при споделено	МОСВ, РИОСВ-Бургас, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
плана – кафявокрил огърличник, дебелоклюна рибарка и малка черноглава чайка, в ЗМ „Пода“.	кафявокрилия огърличник по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида, поддържане и възстановяване на гнездането в гнездовите находища. Стимулиране гнездането на дебелоклюната рибарка в ЗМ „Пода“ и увеличаване по този начин числеността на гнездящата популация в страната.		численост в ЗМ „Пода“.	ИАОС, НПО	НПО, фирми с подходящ опит и др.	управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.14. Да се възстанови напълно или отчасти Гарванското блато като място за хранене и потенциално гнездене на червената чапла, белобузата, черната и речната рибарка.	Възстановяване на блатото като място за гнездене и хранене на посочените целеви видове и концентриране по време на сезонните миграции.	Гарванското блато	Площ на възстановени местообитания в Гарванското блато и редовно гнездене и концентриране по време на миграция.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет,	МОСВ, РИОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.15. Осъществяване на мерки за възстановяване на бивши гнездовища на белобузата и черната рибарка, както и на други целеви видове водолюбиви птици в Цибърското и Синделското блата.	Възстановяване на загубени местообитания на двата вида рибарки и увеличение на числеността им в страната.	Синделското блато	Площ на възстановени местообитания за хранене и гнездене в Цибърското и Синделското блата.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС
7.2.16. Реализация на проекти за изграждане на изкуствени острови от висша водна растителност, наколни платформи или понтонни острови в р. Дунав за стимулиране гнездането	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите местообитания на видовете по време на гнездене.	Блато при с. Малък Преславец, Беленски острови, комплекс Калимок, ез. Дуранкулак, Шабленско езеро, Шабленска тузла, ез. Вая и м. Пода.	Увеличаване на колониите и гнездовите двойки. Подобряване на гнездовия успех на посочените видове.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавни	МОСВ, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
на черната, белобузата, речната и белочелата рибарка в следните обекти – блато при с. Малък Преславец, Беленски острови, комплекс Калимокез, Дуранкулак, Шабленско езеро, Шабленска тузла, ез. Вая и м. Пода.	Повишаване на гнездовия успех на посочените видове рибарки в съответните места. Намаляване на смъртността на малките поради безпокойство и от наземни хищници.					я и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.17. Специфични мерки за поддържане на дългосрочното гнездене на вида кафявокрил огърличник в ЗЗ „Оризища Цалапица“.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на вида по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида, поддържане на гнезденето в гнездовите находища.	ЗЗ Оризища Цалапица.	Видът запазва и увеличава гнездовата си численост в Оризища Цалапица.	МОСВ, РИОСВ-Пловдив, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Пловдив, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ-Пловдив, ИАОС
7.2.18. Осъществяване на регулиращи и	Поддържане и адекватно управление	ЗМ „Шабленско езеро“	Трите вида запазват и	МОСВ, РИОСВ-	МОСВ, ИАОС,	Европейските фондо	МОСВ, РИОСВ-Варна, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
възстановителни мерки в ЗМ „Шабленско езеро“ за поддържане гнездането на кафявокрилия огърличник, речната и белочелата рибарка.	на ключовите места и местообитания на кафявокрилия огърличник,речната и белочелата рибарка по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на двата вида, поддържане и възстановяване на гнездането в гнездовите находища.		увеличават гнездовата си численост в ЗМ „Шабленско езеро“.	Варна, ИАОС, НПО	РИОСВ-Варна, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	ве при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.19. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнездането на водолюбиви птици, предмет на настоящия план за действие – речна, гривеста и белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил огърличник, малка черноглава чайка в Атанасовско езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на посочените видове птици по време на гнездене в Атанасовското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнездането в гнездовите находища.	Атанасовско езеро	Видовете запазват и увеличават гнездовата си численост в Атанасовското езеро.	МОСВ, РИОСВ-Бургас, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за	МОСВ, РИОСВ-Бургас, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						сътруднич ество и др.	
7.2.20. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнезденето на видовете птици, обект на плана, в Поморийското езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете речна рибарка, дебелоклюна рибарка, гривеста рибарка, белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил огърличник по време на гнездене в Поморийското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнездenето в гнездовите находища.	Поморийското езеро	Запазване и увеличаване на гнездовата численост на посочените видове в Поморийското езеро.	МОСВ, РИОСВ-Бургас	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейск ите фондо ве при споделено управлени е (ЕФСУ), LIFE, държавни я и общински бюджет, различни програми за сътруднич ество и др.	МОСВ, РИОСВ-Бургас
7.2.21. Да се повиши контролът върху безпокойството на видовете птици, обект на плана, по време на гнездене, в райони, където видовете се размножават.	Подобряване на гнездовия успех на видовете, ограничаване на безпокойството и смъртността на видовете в резултат от действието на	Цялата страна.	Повишаване на гнездовия успех на колониално гнездящите видове птици.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети , НПО, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	фактори с антропогенен характер.						
7.2.22. Да се осигури поддържане в оптимално състояние на растителността в гнездовите места на следните видове - малката бяла, гривестата и нощната чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка.	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на видовете, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.	Цялата страна.	Запазване, увеличаване или възстановяване на гнездови колонии.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ
7.2.23. Осъществяване на специфични мерки за подобряване на гнездовите местообитания на дебелоклюната рибарка, речната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка в Дуранкулашкото езеро.	Стимулиране гнезденето на следните видове - дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка) в Дуранкулашкото езеро.	Дуранкулашкото езеро	Постоянно гнездене на посочените видове птици в Дуранкулашкото езеро.	МОСВ, РИОСВ-Варна, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Варна, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни	МОСВ, РИОСВ-Варна, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						програми за сътрудничество и др.	
7.2.24. Поддържане на оптимален воден режим във влажните зони от значение за опазване на птиците, обект на плана.	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитания на посочените видове птици по време на гнездене, зимуване и миграция. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.	Влажни зони в цялата страна.	Посочените видове птици запазват, увеличават или възстановяват гнездовите си колонии и хранителни местообитания в страната.	МОСВ, РИОСВ, Басейнови дирекции	МОСВ, РИОСВ, басейнови дирекции, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ
7.2.25. Спасяване на малки на рибарки, саблеклюн от дунавските острови преди рязко покачване на нивото на реката.	Ограничаване на смъртността на малките и яйцата в резултат на наводнения и по този начин увеличаване и поддържане на популацията на	Дунавски острови.	Брой спасени малки.	РИОСВ, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и	РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	посочените видове в страната.					общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.26. Намаляване използването на инсектициди и разнообразяване на земеделските култури със слънчоглед, царевица и люцерна в защитените зони и защитени територии, където има колонии на кафявокрил огърличник.	Поддържане на добра хранителна база в гнездовите местообитания на вида чрез намаляване използването на инсектициди.	Защитени зони и защитени територии от НЕМ в цялата страна.	Определен брой изразходвани средства по под-мярка „Управление на земеделски земи с висока природна стойност" направление 4.	МЗм, МОСВ, ИАОС, РИОСВ	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Не се изисква.	МОСВ, ИАОС
7.2.27. Осъществяване на специфични мерки за стимулиране гнезденето на гривестата рибарка в Комплекс Ропотамо.	Стимулиране гнезденето на вида в Комплекс Ропотамо и увеличаване по този начин числеността на гнездящата популация в страната.	Комплекс Ропотамо	Постоянно гнездене на вида в Комплекс Ропотамо.	МОСВ, РИОСВ-Бургас, ИАОС, НПО	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет,	МОСВ, РИОСВ-Бургас, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
						различни програми за сътрудничество и др.	
7.3. Изследвания и мониторинг							
7.3.1. Провеждане на целенасочен мониторинг и картиране на видовете птици, обект на плана, в известни, исторически и потенциални находища на територията на страната	Изясняване на тенденциите в числеността, гнездовата плътност и разпространението на видовете в България.	Известни, исторически и потенциални находища на територията на страната	Проведени 2 пълни преброявания за периода на действие на Плана - веднъж в началото на периода до втората година на действие и поне веднъж в края на периода на действие на плана.	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС
7.3.2. Мониторинг на видовете птици, обект на плана, в Натура 2000 зоните, където са посочени като мигриращи	Изясняване на тенденциите на мигриращата численост на ръждива чапла, голяма бяла чапла, малка бяла чапла, нощна чапла и	Защитени зони от НЕМ в страната.	Проведени 2 пълни преброявания на видовете за периода на действие на Плана - веднъж в	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE,	МОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	гривеста чапла, ибиса, лопатарката, белобузата и черната рибарка, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черночела чайка в България въз основа на научни проучвания и наблюдения в подходящи местообитания у нас. Набиране да дългосрочни данни, които ще се необходими при докладването по чл. 12 от Директива за птиците.		началото на периода до втората година на действие и поне веднъж в края на периода на действие на плана.			държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.3.3. Мониторинг на хранителните и сезонни миграции и на след гнездовите скитания на видове птици, обект на плана, в някои от постоянните гнездовища (ПР Сребърна, о. Ибиша, ез. Дуранкулак,	Установяване на основните места за хранене на някои от видовете, предмет на плана за действие (ръждивата и голямата бяла чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка,	ПР Сребърна, о. Ибиша, ез. Дуранкулак, Драгоманско блато, рибарници Калимок, блата на о. Персин, Алдомировско блато, Атанасовско езеро, Поморийско езеро.	Установени места за хранене и след гнездови скитания на посочените видове.	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и	МОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
Драгоманско блато, рибарници Калимок, блата на о. Персин, Алдомировско блато, Атанасовско езеро, Поморийско езеро).	речната и белочелата рибарка, саблеклюна, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черноглава чайка) чрез поставяне на сателитни предаватели и цветни пръстени на поне по 5 млади или възрастни птици от всеки вид. Това ще позволи по-успешно опазване на местата за хранене по време на гнездовия и след гнездовия период. Ще се изясни в каква посока и на какви разстояния се придвижват/мигрират птиците от българската популация. Ще се съберат данни за причините за смъртността на възрастните птици, както у нас така и по					общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
	миграционното трасе и в местата за зимуване. С помощта на тези данни планираните мерки ще бъдат много по-правилно позиционирани в пространствено отношение.						
7.3.4. Изграждане на система за непрекъснат мониторинг на водното ниво на влажните зони, обитавани от видовете, предмет на настоящия план за действие.	Да не се допуска драстично спадане на водното ниво (под 0,80 см) в местата за гнездене, хранене и зимуване на видовете, обект на плана.	Влажни зони в цялата страна.	Изградена и работеща система за мониторинг на водното ниво. Дългосрочни данни за водното ниво в защитени зони и проследяване на промените във влажните зони с цел взимане на адекватни мерки за предотвратяване на драстично спадане на водното ниво.	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
7.3.5. Ежегоден мониторинг на зимуващите птици на територията на страната.	Ежегоден мониторинг в средата на януари на птици, предмет на настоящия план за действие във водоемите, в които се срещат през зимата в рамките на среднозимното преброяване на водолюбивите птици. Дългосрочните данни от този мониторинг ще покажат дали видовете променят зимната си численост и дали тази промяна е свързана с климатичните промени.	Цялата страна.	Установен брой зимуващи птици всяка година.	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС
7.3.6. Мониторинг на соленост, кислородна концентрация, температура на водата, разтворени биогени, седименти, състояние на солничното рače *Artemia*	Проследяване на промените в солените лагуни Поморийско и Атанасовско езеро и взимане на адекватни и своевременни мерки при установяване на промени в	Поморийско и Атанасовско езеро.	Мониторингови годишни доклади за състоянието на минимум изброените по-горе параметри на	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавни	МОСВ, ИАОС, РИОСВ

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
в Поморийско и Атанасовско езеро.	местообитанията, а от там и в популацията на гнездящите в двете лагуни птици.		Поморийското и Атанасовското езеро.			я и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.3.7. Изследване на гнездовата биология и гнездовият успех на саблеклюна, кафявокрилия огърличник, дебелоклюната и гривестата рибарка.	Да се проучи гнездовата биология на видовете, което е ключово за разбиране на лимитиращите фактори..	Местата на гнездене не видовете в страната.	Издадена поне една качествена публикация за вид свързана с гнездовата биология на посочените видове в Атанасовското или Поморийското езеро.	МОСВ, РИОСВ	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ
7.3.8. Да се изследват храненето и хранителното поведение на видовете и хищничеството като	Проучване на хранителния спектър и хищничеството на двата вида у нас.	Цялата страна.	Проведено научно изследване.	МОСВ, ИАОС	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми	Европейските фондове при споделено управлени	МОСВ, ИАОС

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
фактор за намаляване популацията на кафявокрилия огърличник и гривестата рибарка.					с подходящ опит и др..	е (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	
7.4. Повишаване осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване колониалните видове водолюбиви птици							
7.4.1. Да се издадат плакати, брошури и стикери със снимки или рисунки на видовете, предмет на опазване в настоящия план за действие.	Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им.	Цялата страна	Публикувани и разпространени до целеви групи (ловци, рибари, ученици, студенти) гореописаните материали.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции.	ЕФСУ, LIFE, ПУДООС, РПД за Натура 2000, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	Съхранението и ползването на информация се извършва от изпълнителя на съответната мярка, който да я изпраща до МОСВ за сведение.

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
7.4.2. Да се поставят информационни табели за видовете, предмет на опазване с настоящия план за действие, на някои от ключовите места за гнездене на съответните видове.	Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им, както и спазването на режимите в защитените територии, където те се срещат. За всяка от посочените територии да се включат видовете, които се срещат в нея.	ПР „Сребърна”, ЗМ „Калимок – Бръшлен”, ЗМ „Кайкуша“, блатата на о. Персин, Драгоманско блато, ЗМ „Пода“, ез. Дуранкулак, Шабленското езеро, Атанасовско езеро, Поморийско езеро,блато Алепу, рибарници Коньово, Язовир Конуш, Златно поле, рибарници Труд, Малък Преславец, Обнова, Рибарници Хаджи Димитров и в населените места в близост до тях, Оризища Цалапица, язовир Калояново и др. микроязовири в Тракия, Мандра-Пода, Комплекс Беленски острови и в населените места в	Поставени минимум 100 табели в горепосочените и при възможност и в други находища видовете.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции.	ЕФСУ, LIFE, ПУДООС, РПД за Натура 2000, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	Съхранението и ползването на информация се извършва от изпълнителя на съответната мярка, който да я изпраща до МОСВ за сведение.

Мярка	Цел	Обхват	Индикатор	Отговорности за организация			Съхранение и ползване на информацията при реализация на ПД***
				организиране	изпълнение	финансиране	
		близост до тях и други.					
7.5. Адаптивни и смекчаващи мерки							
7.5.1. Оводняване на влажните зони, ключови за опазване на видовете, предмет на настоящия план за действие, когато нивото спадне под 0,80 cm.	Предпазване от пресъхване на влажни зони в периодите на засушаване (в месеците юли, август или в по-сухите години).	ез. Сребърна, Комплекс Беленски острови, Атанасовското езеро, Драгоманското блато, Алдомировското блато, блатата Алепу и Аркутино, м. “Пода“ край Бургас, Калимок – Бръшлен и други.	Площ на предпазени от пресъхване местообитания в горепосочените влажни зони в периодите на засушаване (в месеците юли, август или в по-сухите години).	МОСВ, ИАОС, РИОСВ	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ

Периодичност на наблюденията по всички мерки – ежегодно.

*** Съхранението и ползването на информация следва да се извършва от изпълнителя на съответната мярка, който да я изпраща до МОСВ за сведение, спазвайки следния формат при изпращането на данните /в приложимите случаи/: *За всяка мярка изпълнителите на проектите следва да докладват в МОСВ „Площ на природни местообитанията и местообитания на видове, върху които са приложени мерки за подобряване на състоянието им (в ha). Индикаторът се докладва в хектари и георефериранa база с данни, вкл. първични бази с данни от проектите. За реализираните проекти следва да се включат следните задължителни пространствени компоненти, картен материал в цифров вид, както и пространствени данни в цифров вид (ГИС). Изискванията към картния материал и пространствените данни са: картният материал да бъде в мащаб, позволяващ разчитане на детайлите, представени в съответната карта; Пространствени данни, които се представят в цифров вид - геобаза данни с метаданни или ESRI *shp (ESRI shape file), в проекционна координатна система WGS84/UTM зона 35N и/или в официалната за страната система, при спазване на следната структура:*

- *геобаза/пакет от използваните изходни данни, които не са публично достъпни и/или не са в информационната система на НАТУРА 2000;*
- *геобаза/пакет от данни от проведените дейности на терен - GPS трак и точки с регистрации; полеви формуляри; снимков материал;*
- *геобаза/пакет от данни от крайни продукти, получени от извършените анализи и обобщения.*

9. Времева рамка и бюджет за природозащитните дейности

9.1. Времева рамка

Вземайки под внимание сроковете за разработване на Плана, Заданието, както и чл. 3 от Наредба № 5 от 1 август 2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове, времевият период за действие на Плана е определен на 2023 – 2032 г., обхващайки интервал от 10 години. Съгласно чл. 3, ал. 2 от Наредба № 5, след изтичане на периода, в зависимост от състоянието на видовете, плановете могат да се актуализират.

9.2. Индикативен бюджет на Плана

Въз основа на направените анализи в предходните раздели е изготвен индикативен бюджет, като в ***Таблица № 9.2-1*** са представени: мерките, целите, дейностите, стойността, времето за изпълнение и отговорни институции за изпълнението.

Бюджетът отразява съществуващите национални и международни проекти и програми за финансиране, по които в рамките на действие на плана могат да се финансират разписаните дейности, включително ОПОС, ПРСР, ОПРР, LIFE, ПУДООС, НРПД за Натура 2000, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др. Посочените стойности са с включен ДДС. Основни и ръководещи критерии при изготвянето му са реалистичност, изпълнимост и ефективност.

Таблица № 9.2-1. *Индикативен бюджет на Плана за действие*

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.1. Законодателни и управленчески														
7.1.1. При изготвяне на Планове за управление на защитени зони от Натура 2000, поддържащи гнездови находища на видовете, предмет на разработвания план за действие, да се обърне приоритетно внимание на тях и техните местообитания.	Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на водолюбивите птици, предмет на разработвания план.	Предвиждане на конкретни мерки, насочени към опазване на видовете птици, обект на плана, които да се включат в плановете за управление и да гарантират опазването и възстановяването на местообитанията на видовете.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, РИОСВ,НПО, университети, институти, БАН, фирми с подходящ опит и др..
7.1.2. Актуализиране и изпълнение на Националния план	Да осигури основа за планирането и	Актуализиране на документа.	-	30 000 лв.	-	-	-	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление	МОСВ, БАН, университети, НПО,

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
за опазване на най-значимите влажни зони в България, 2013-2022 г.	изпълнението на дейности по опазването и устойчивото управление на най-значимите влажни зони в България, които представляват местообитания за гнездене, миграция и зимуване на целевите видове по този план.												(ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	фирми с подходящ опит и др.
7.1.3. Да се интегрират мерките заложени в настоящия План в планове за управление на защитени територии, горскостопански	Осигуряване на адекватно финансиране на мерките заложени в плана и прилагане на интегриран и устойчив	Интегриране (където е приложимо) на мерките, заложени в настоящия план, в други планове, напр. планове за управление на ЗТ, ЗЗ и други.	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
планове/програми, териториално устройствени планове, ОПРС Рибарство – Аква екологични мерки, Националния план за опазване на биологичното разнообразие, и други релевантни национални политики и документи (програми, проекти и стратегии).	подход за опазване на ключовите за видовете места.													
7.1.4. Създаване на междуведомствена работна група, която да отговаря за прилагането на одобрените планове за действие за водолюбиви видове птици (включените в този план видове и	Координиране на работата и обмен на информация между заинтересованите институции и организации на национално и международн	Създаване на междуведомствена работна група. Координиране работата и обмена н информация между заинтересованите институции и организации на национално и международно	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
също така - малък корморан, тръноопашата потапница, белоока потапница, голям воден бик, къдроглав пеликан и др.).	о ниво за ефективно опазване на колониалните видове птици.	ниво, за ефективното опазване на колониалните видове птици.												
7.1.5. Да се проведат работни срещи по въпросите за опазване на колониално гнездящите видове птици в страната с арендатори на язовири, рибовъдни стопанства, ловци, инспектори от ИАРА и РИОСВ.	Популяризиране на колониално гнездящите видове птици и необходимостта от опазването им, както и разработване на проекти за възстановяване на местообитанията им.	Провеждане на работни срещи. Популяризиране на видовете, обект на плана и необходимостта от опазването им.	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ИАРА

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.1.6. Да се проведат семинари и представяния на презентации за проучването, мониторинга и опазването на колониално гнездящите видове птици предмет на този план.	Популяризиране на видовете по този план и необходимостта от тяхното опазване.	Провеждане на семинари. Изнасяне на презентации.	2000 лв.	2000 лв.	2000 лв.	4000 лв.	2000 лв.	2000 лв.	2000 лв.	2000 лв.	4000 лв.	2000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ИАРА
7.1.7. Да се организират и провеждат периодични, съвместни контролни проверки между представители на МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО за превенция на бракониерството и прилагане на природозащитното законодателство в места от ключово значение за	Ограничаване и прекратяване бракониерството и безпокойството на видовете и подобряване на координацията между институциите в тази насока.	Организиране и провеждане на проверки.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, ИАГ, ИАРА и НПО

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
колониално гнездящите видове птици предмет на този план.														
7.1.8. При разработване на Екологични оценки, ОВОС и ДОСВ, свързани с инвестиционни предложения/планове/програми в доказани значими местообитания на водолюбивите птици, обект на плана, да са съобразени с природозащитните цели за опазване на вида в съответната Натура зона.	Запазване на площта на местообитанията на вида.	При разработване на Екологични оценки, ОВОС и ДОСВ, свързани с инвестиционни предложения/планове/програми в доказани значими местообитания на водолюбивите птици, обект на плана, те да се съобразяват с природозащитните цели за опазване на вида в съответната Натура зона	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	Фирмите, изготвящи докладите.
7.1.9. Да се поддържат функциониращи солниците в Атанасовско и Поморийско езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на трите	Понастоящем северни солници Поморие са изоставени. Необходимо е да се сключат дългосрочни	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, НПО, университети, институти, БАН, фирми с

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	вида по време на гнездене.	концесионни договори за добив на сол в двете основни гнездовища по Черноморското крайбрежие - Атанасовско и Поморийско езеро, поради липса на вътрешно саморегулиране. При сключване на договорите, да се включат условия, касаещи опазване на видовете, обект на плана, и техните местообитания.												подходящ опит и др..
7.2. Пряко опазване и възстановяване на видовете и местообитанията им														
7.2.1. Осъществяване на специфични мерки за възстановяване гнезденето на водолюбивите птици на остров Вардим. Отнася се	Поддържане, опазване и/или възстановяване на местообитанията на посочените	Изготвяне на план за управление, в който да се предвидят конкретни мерки насочени към опазването на видовете птици,	-	30 000 лв.	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет,	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
за видовете: голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, лопатарка.	видове птици, предмет на разработвания план. Възстановяване на гнездането на посочените видове на острова и по този начин увеличаване числеността на гнездящата им популация в страната.	така че да се гарантира опазването и възстановяването на техните местообитания на острова. Планиране на устойчиво стопанисване на горите и провеждане на мероприятия, вкл. замяна на съществуващите култури от тополи. Ограничаване на лова и риболова по време на гнездовия период (април-юни).											различни програми за сътрудничество и др.	
7.2.2. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Орсоя, по изготвен план, като място за хранене и бъдещо гнездене на	Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителния период,	Изготвяне на план за управление. Планиране, проектиране и съгласуване на проекта, съдържащ преки консервационни	-	30 000 лв.	250 000 лв.	300 000 лв.	300 000 лв.	200 000 лв.	150 000 лв.	150 000 лв.	150 000 лв.	150 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет,	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
видовете птици, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис, бяла лопатарка, белобуза и черна рибарка.	по време на скитане, миграция и зимуване и евентуално гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла чапла, блестящ ибис,бяла лопатарка, белобуза и черна рибарка.	мерки, вкл. поддържане на подходящ воден режим и възстановяване на естественото състояние на влажната зона. Изпълнение на планираните дейности.											различни програми за сътрудничество и др.	подходящ опит и др..
7.2.3. Да се възстановят напълно или отчасти Рибарници Мечка като място за хранене и бъдещо гнездене на видове, обект на плана - ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и	Възстановяване на рибарниците като място за хранене по време на размножителният период, по време на скитане, миграция и зимуване и	Изготвяне на план за управление. Планиране, проектиране и съгласуване на проекта, съдържащ преки консервационни мерки, вкл. възстановяване на рибарниците, поддържане на	-	30 000 лв.	250 000 лв.	200 000 лв.	200 000 лв.	150 000 лв.	150 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка.	евентуално гнездене на ръждива и голяма бяла чапла, малката бяла, гривестата и нощната чапла, бяла лопатарка, блестящ ибис, белобуза и черна рибарка. Необходимо е оводняване и зарибяване на поне 20% от територията на рибарници Мечка до края на 2028 г.	подходящ воден режим и възстановяване на естественото състояние на влажната зона Изпълнение на планираните дейности.												
7.2.4. Осъществяване на мерки за опазване на видовете, обект на плана, на остров	Дългосрочно опазване гнездене на голямата бяла чапла,	Проучване на възможностите за възстановяване на блатото при с. Долни Цибър.	-	60 000 лв.	100 000 лв.	300 000 лв.	200 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE,	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО,

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
„Ибиша“ - голямата бяла чапла, малката бяла чапла, гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка.	малката бяла чапла, гривестата и нощната чапла и бялата лопатарка на о. Ибиша.	Планиране, проектиране и съгласуване на проект за поддържане на заливния характер на Горноцибърския разлив и възстановяване на заливни гори Изпълнение на планираните дейности.											държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	фирми с подходящ опит и др..
7.2.5. Да се възстанови от части Стралджанското блато като място за хранене и гнездене на двата вида чапли – ръждива и голяма бяла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.	Възстановяване на блатото като място за гнездене, хранене и концентриране на птици по време на сезонните миграции.	Планиране, проектиране и съгласуване на проект, съдържащ преки консервационни мерки. Придобиване на земи в подходящ район от бившето блато, не по малко от 15 ха.	-	250 000 лв.	300 000 лв.	400 000 лв.	200 000 лв.	200 000 лв.	200 000 лв.	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.2.6. Възстановяване на	Възстановяване на блатото	Планиране, проектиране и	-	250 000 лв.	300 000 лв.	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	Европейските фондове при	МОСВ, РИОСВ,

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
части от Островското блато като място за хранене и гнездене на ръждивата чапла и място за хранене и потенциално гнездене на блестящия ибис.	като място за гнездене и хранене на посочените видове и концентриране по време на сезонните миграции.	съгласуване на проект, съдържащ преки консервационни мерки Изпълнение на планираните дейности.											споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.2.7. Като част от аква - екологичните мерки да се поощрява запълването с вода на рибовъдните стопанства, вкл. тези които са изцяло обрасли и не се ползват непосредствено за рибовъдство.	Поддържане и възстановяване на оптимални местообитания за хранене на малката бяла, гривестата и нощната чапла, голямата бяла и ръждивата чапла.	Изплащане на компенсации на дка водна площ за рибарниците, които се предоставят за гнездене на целевите видове, както и други мерки, поощряващи запълването с вода на рибовъдните стопанства.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.2.8. Осъществяване на мерки за опазване на гнездови местообитания на остров Персин, като част от Комплекс Беленски острови BG0002017.	Дългосрочно опазване на гнезденето на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник и други водоплаващи птици в Комплекс Беленски острови.	1/ прилагане на интегриран подход и въвличане на местните общности, администрация и бизнес в опазването на комплекса; 2/ поддържане на устойчив режим на водоемите, съблюдаване на препоръките заложени в плана за действие на ПП „Персина“; 3/ контрол върху инвазивните видове; 4/ на определени места в посочените влажни зони да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да	-	-	10 000 лв.	100 000 лв.	200 000 лв.	110 000 лв.	100 000 лв.	-	10 000 лв.	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		не избуява и ще осигурява подходящи местообитания за вида; 5/ в околностите на водните огледала да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури.												
7.2.9. Осъществяване на мерки за възстановяване гнездането на малката бяла, нощната и гривеста чапла и дългосрочното им опазване на остров Пожарево BG0000237.	Дългосрочно опазване на гнездането на малката бяла, гривестата и нощната чапла остров Пожарево.	1/ запазване на всички естествени гори на островите и бреговата ивица; 2/ компенсаторни плащания за горите с ограничения; 3/ изготвяне и реализиране на проект за оптимизиране на водния режим в Пожаревското блато;	'	200 000 лв.	1 060 000 лв.								Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		4/ насърчаване на земеделски производители за устойчиво стопанисване на земеделските площи за поддържане на влажни местообитания. 5/ ограничаване на сечите и горскостопанските мероприятия по време на гнездовия период (април-юни); и 6/ ограничаване на лова и риболова по време на гнездовия период (април-юни).												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.2.10. Осъществяване на мерки за опазване гнезденето на птиците, обект на плана - малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник, в Комплекс Калимок BG0002030.	Дългосрочно опазване на гнезденето на малката бяла, гривестата и нощната чапла, кафявокрилия огърличник както и на други видове водолюбиви видове птици, обитаващи Комплекс Калимок.	Актуализиране/изготвяне на план за управление. Възстановяване на естествените горски насаждения. Планиране, проектиране и съгласуване на проект за оптимизиране на водния режим. Изпълнение на планираните дейности.	-	50 000 лв.	320 000 лв.	280 000 лв.	220 000 лв.	220 000 лв.	120 000 лв.	120 000 лв.	120 000 лв.	120 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.
7.2.11. Изготвяне на предложение за обявяване на защитена местност „Рибарници Труд“, където се намира втората по големина смесена колония на трите вида чапли (малка бяла, нощна и гривеста) в Тракия.	Дългосрочно опазване на гнезденето на малката бяла, гривестата и нощната чапла в рибарници Труд.	Подготовка на необходимата информация и изготвяне на предложение за обявяване на ЗМ.	-	-	15 000 лв.	-	-	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.2.12. Осъществяване на мерки за намаляване на конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра-Пода“ BG0000271.	Намаляване конкуренцията на големия корморан в смесената колония в ЗЗ „Мандра-Пода“ и по този начин увеличаване на гнездовия успех на трите вида чапли в колонията.	Разработване на мерки за намаляване на броя на гнездовите двойки. Прилагане на разработените мерки. Разработване на предположение за разширяване на ЗМ „Пода“.	-	48 000 лв.	50 000 лв.	50 000 лв.	-	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ-Бургас, НПО БАН, фирми с подходящ опит и др.
7.2.13. Поддържане и възстановяване на местообитания на видовете птици, обект на плана – кафявокрил огърличник, дебелоклюна рибарка и малка черноглава чайка, в ЗМ „Пода“.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на кафявокрилия огърличник по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида,	Ежегодно отстраняване на растителността.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища. Стим улиране гнезденето на дебелоклюната рибарка в ЗМ „Пода“ и увеличаване по този начин числеността на гнездящата популация в страната.													
7.2.14. Да се възстанови напълно или отчасти Гарванското блато като място за хранене и потенциално гнездене на червената чапла,	Възстановяване на блатото като място за гнездене и хранене на посочените целеви видове и концентриране по време на	Изготвяне на проект за възстановяване на блатото и други дейности, които да възстановят блатото като място за гнездене и хранене.	-	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
белобузата, черната и речната рибарка.	сезонните миграции.												сътрудничество и др.	
7.2.15. Осъществяване на мерки за възстановяване на бивши гнездовища на белобузата и черната рибарка, както и на други целеви видове водолюбиви птици в Цибърското и Синделското блата.	Възстановяване на загубени местообитания на двата вида рибарки и увеличение на числеността им в страната.	Планиране, установяване на собственост на териториите, проектиране и съгласуване на проект, съдържащ преки консервационни мерки. Изпълнение на предвидените в проекта мерки.	-	150 000 лв.	100 000 лв.	300 000 лв.	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.
7.2.16. Реализация на проекти за изграждане на изкуствени острови от висша водна растителност, наколни платформи или понтонни острови в р. Дунав за стимулиране гнездането на	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите местообитания на видовете по време на гнездене. Повишаване на гнездовия успех на	Планиране, проектиране и съгласуване на проект, съдържащ преки консервационни мерки. Изпълнение на планираните дейности (изграждане на изкуствени	-	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
черната, белобузата, речната и белочелата рибарка в следните обекти – блато при с. Малък Преславец, Беленски острови, комплекс Калимокез, Дуранкулак, Шабленско езеро, Шабленска тузла, ез. Вая и м. Пода.	посочените видове рибарки в съответните места. Намаляване на смъртността на малките поради безпокойство и от наземни хищници.	плаващи острови) и др.												
7.2.17. Специфични мерки за поддържане на дългосрочното гнездене на вида кафявокрил огърличник в ЗЗ „Оризища Цалапица“.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на вида по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на вида, поддържане на гнездението	1/ Насърчаване на ротацията на ориза в рамките на технологията за производството му с царевица и люцерна. Разработване на агроекологични дейности в тази насока; 2/ Включване на оризищните масиви около	-	-	250 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Пловдив, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	в гнездовите находища.	Защитената зона в слоя на земите с висока природна стойност, съгласно Програма за развитие на селските райони и разработване на агроекологични дейности за тяхното поддържане на база проведени проучвания; 3/ Насърчаване възстановяването на оризопроизводството в територии в които е прекратено през последните 5 и повече години – приоритетно в източната част на Защитената зона; 4/ Създаване на ретензионни обеми (малки влажни зони) с												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		целогодишно запазен воден слой - 3 броя.												

7.2.18. Осъществяване на регулиращи и възстановителни мерки в ЗМ „Шабленско езеро“ за поддържане гнездането на кафявокрилия огърличник, речната и белочелата рибарка.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на кафявокрилия огърличник,речната и белочелата рибарка по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на двата вида, поддържане и възстановяване на гнездането в гнездовите находища.	1/ паша на домашни животни (едър рогат добитък и коне) - за предотвратяване разпространението на тръстиката (*Ph. communis*) и друга рудерална растителност извън очертанията на водоема. Целта на прилагането на пашуване на говеда е поддържането на периферите на тръстиковите масиви в някои части на езерото, където се образуват разливи при високи водни стоежи, чисти от обрастванията с водолюбива растителност; 2/ поддържане на плитководни участъци (по-малко от 1.5 м) в рамките на местността чрез окосяване на тръстика.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Варна, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.2.19. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнездането на водолюбиви птици, предмет на настоящия план за действие – речна, гривеста и белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил огърличник, малка черноглава чайка в Атанасовско езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на посочените видове птици по време на гнездене в Атанасовското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнездането в гнездовите находища.	Изграждане на стабилен насипен остров; поддържане на съществуващи и изграждане на нови дървени наколни острови. Поддържане на диги без растителност позволяваща загнездване и защита от хищници. Поддържане и възстановяване солодобивната инфраструктура - обходен канал и защитна дига, диги и валове по границите на отделните басейни; Ежегодно почистване на канала осигуряващ постъпване на морска вода;	4000 лв.	74000 лв.	104 000 лв.	104 000 лв.	104 000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		Контролирано навлизане на морски води за нуждите на солодобива – за това е необходимо постепенно и съгласувано подхранване на езерото с морски води по време на размножителния период; Поддържане на екологичен минимален воден слой от най-малко 5 cm в изпарителните басейни (тук не се включват кристализаторите) по време на размножителния период на птиците. Залповото навлизане на морски води в сухите басейни по												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		време на захранването на солниците с морска вода от Бургаския залив водят до наводняване на партерно разположените гнезда на видовете. Поддържане на създадената по проект „*Живот за Бургаските Езера*“, комплексна несмъртоносна система от технически средства, посредством която бяха обезопасени подходите на две диги в Атанасовско езеро срещу навлизането на наземни хищници, като												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		скитащи кучета, котки и чакали. Системата включваше 4 електропастира, 7 кучегони, плашило, лампи и радио; Изграждане на специализирана туристическа инфраструктура за наблюдение и фотографиране на птици, с оглед, избягване на безпокойството на птиците. На определени места около езерото да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и ще осигурява подходящи												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		местообитания за водоплаващите птици; В околностите на езерото да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури, в които гнезди вида.												
7.2.20. Осъществяване на специфични мерки за поддържане и увеличаване гнезденето на видовете птици, обект на плана, в Поморийското езеро.	Поддържане и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете речна рибарка, дебелоклюна рибарка, гривеста рибарка, белочела рибарка и саблеклюн, кафявокрил	1/ регулиране числеността на наземните хищници (чакал, лисица, скитащи кучета) чрез улавянето им с капани/клетки с падаща врата; 2/ създаване и поставяне на нови изкуствени гнездови платформи или насипни острови с оглед предпазването на	-	130 000 лв.	60 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	огърличник по време на гнездене в Поморийското езеро. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и/или възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.	гнездилищата от наводнения и за увеличаване на гнездовата площ - тази дейност е залегнала вече в новия проект „*Живот за Поморийската лагуна*“ LIFE19 NAT/BG/000804; 3/ ограждане на гнездилищата и прегражданe на дигите при заплаха от наземни хищници; 4/ Изграждане на специализирана туристическа инфраструктура за наблюдение и фотографиране на птици, с оглед, избягване на безпокойството на птиците и даващ възможност за												

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
		добро наблюдение. Допълнителни мерки: 1/ на определени места около езерото да бъде разрешена пашата на рогат добитък и коне, които ще поддържат растителността да не избуява и ще осигурява подходящи местообитания за вида; 2/ в околностите на езерото да се стимулира засаждането на слънчоглед, царевица и люцерна като основни култури, в които гнезди вида.												
7.2.21. Да се повиши контролът	Подобряване на гнездовия	Въвеждане на адекватни забрани	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ,

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
върху безпокойството на видовете птици, обект на плана, по време на гнездене, в райони, където видовете се размножават.	успех на видовете, ограничаване на безпокойството и смъртността на видовете в резултат от действието на фактори с антропогенен характер.	за стопански дейности като риболов, дърводобив, лов, бивакуване и др., които да ограничат безпокойството на видовете по време на гнездене.												БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.2.22. Да се осигури поддържане в оптимално състояние на растителността в гнездовите места на следните видове - малката бяла, гривестата и нощната чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка.	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитания на видовете по време на гнездене. Подобряване на гнездовия успех на видовете, поддържане и	Възстановяване и поддържане на крайречните и островни гори. Въвеждане на мерки, свързани с ограничаване изсичането на определени дървета в установени колонии и др.	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Не се изисква.	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.													
7.2.23. Осъществяване на специфични мерки за подобряване на гнездовите местообитания на дебелоклюната рибарка, речната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка в Дуранкулашкото езеро.	Стимулиране гнезденето на следните видове - дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка, белочела рибарка и малката черноглава чайка) в Дуранкулашкото езеро.	Изготвяне/Актуализиране на План за управление. Идентифициране на източниците на замърсяване на водите и разработване на план за намаляване на замърсяването. Поддържка на тръстиковите масиви (косене).	10 000 лв.	40 000 лв.	60 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	10 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Варна, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.
7.2.24. Поддържане на оптимален воден режим във влажните зони от значение за опазване на птиците, обект на плана.	Поддържане, възстановяване и адекватно управление на ключовите места и местообитани	Провеждане на проучване за установяване на сезонните флуктуации на водното ниво и изготвяне на препоръки за	-	600 000 лв.	600 000 лв.	550 000 лв.	-	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет,	МОСВ, РИОСВ, басейнови дирекции, БАН, университети, НПО, фирми с

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	я на посочените видове птици по време на гнездене, зимуване и миграция. Подобряване на гнездовия успех, поддържане и възстановяване на гнезденето в гнездовите находища.	управление на водните нива за целевите водни обекти - 15 броя влажни зони. Разработване на пакет от мерки (вкл. остойностяване на конкретни за всяка територия мерки) за контрол на водното ниво, които да залегнат за изпълнение при разработването на плановете за управление на съответните територии.											различни програми за сътрудничество и др.	подходящ опит и др..
7.2.25. Спасяване на малки на рибарки, саблеклюн от дунавските острови преди рязко покачване на нивото на реката.	Ограничаване на смъртността на малките и яйцата в резултат на наводнения и по този начин увеличаване	Обход и спасяване на малките, при налична информация.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	5000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни	МОСВ, ИАОС, РИОСВ, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	и поддържане на популацията на посочените видове в страната.												програми за сътрудничество и др.	
7.2.26. Намаляване използването на инсектициди и разнообразяване на земеделските култури със слънчоглед, царевица и люцерна в защитените зони и защитени територии, където има колонии на кафявокрил огърличник.	Поддържане на добра хранителна база в гнездовите местообитания на вида чрез намаляване използването на инсектициди.	Насърчаване на земеделски стопани.	'	'	'	'	'	'	'	'	'	'	Изпълнението на мярката не изисква финансиране.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с подходящ опит и др.
7.2.27. Осъществяване на специфични мерки за стимулиране гнезденето на гривестата рибарка в	Стимулиране гнезденето на вида в Комплекс Ропотамо и увеличаване по този начин	1/ поддържане на подходящ воден режим за доброто функциониране на влажните зони; 2/ ограничаване на последствията от	Планираните дейности са част от друг план (План за управление на ПР Ропотамо) и след да бъдат финансирани, съгласно него.										Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, НПО, фирми с

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
Комплекс Ропотамо.	числеността на гнездящата популация в страната.	сукцесионните процеси, мониторинг на протичащите процеси; 3/ устойчиво развитие на туризма и туристическа инфраструктура; управление на туристопотока; посещенията на туристите да се извършват само на местата определени от Плана за управление.											бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	подходящ опит и др.
7.3. Изследвания и мониторинг														

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.3.1. Провеждане на целенасочен мониторинг и картиране на видовете птици, обект на плана, в известни, исторически и потенциални находища на територията на страната	Изясняване на тенденциите в числеността, гнездовата плътност и разпространението на видовете в България.	Планиране и провеждане на мониторинг по единна методика. Изпращане на данните от мониторинга на ИАОС и включването им в НСМБР. Изготвяне на карти и доклади.	-	420 000 лв.	-	-	-	-	420 000 лв.	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.3.2. Мониторинг на видовете птици, обект на плана, в Натура 2000 зоните, където са посочени като мигриращи	Изясняване на тенденциите на мигриращата численост на ръждива чапла, голяма бяла чапла, малка бяла чапла, нощна чапла и гривеста чапла, ибиса, лопатарката, белобузата и черната	Планиране и провеждане на мониторинг.	-	500 000 лв.	-	-	-	-	-	500 000 лв.	-	-	Европейски структурни и инвестиционни фондове (Е-СИФ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	рибарка, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черночела чайка в България въз основа на научни проучвания и наблюдения в подходящи местообитания у нас. Набиране на дългосрочни данни, които ще се необходими при докладването по чл. 12 от Директива за птиците.													

7.3.3. Мониторинг на хранителните и сезонни миграции и на след гнездовите скитания на видове птици, обект на плана, в някои от постоянните гнездовища (ПР Сребърна, о. Ибиша, ез. Дуранкулак, Драгоманско блато, рибарници Калимок, блата на о. Персин, Алдомировско блато, Атанасовско езеро, Поморийско езеро).	установяване на основните места за хранене на някои от видовете, предмет на плана за действие (ръждивата и голямата бяла чапла, блестящия ибис, бялата лопатарка, речната и белочелата рибарка, саблеклюна, дебелоклюната рибарка, гривестата рибарка и малката черноглава чайка) чрез поставяне на сателитни предаватели и цветни пръстени на поне по 5 млади или възрастни птици от всеки вид. Това ще	Планиране и провеждане на мониторинг. Обработка на получените резултати, изготвяне на карти и доклади.	-	-	-	260 000 лв.	-	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

	позволи по-успешно опазване на местата за хранене по време на гнездовия и след гнездовия период. Ще се изясни в каква посока и на какви разстояния се придвижват/ мигрират птиците от българската популация. Ще се съберат данни за причините за смъртността на възрастните птици, както у нас така и по миграционното трасе и в местата за зимуване. С помощта на тези данни планираните мерки ще													

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	бъдат много по-правилно позиционирани в пространствено отношение.													
7.3.4. Изграждане на система за непрекъснат мониторинг на водното ниво на влажните зони, обитавани от видовете, предмет на настоящия план за действие.	Да не се допуска драстично спадане на водното ниво (под 0,80 см) в местата за гнездене, хранене и зимуване на видовете, обект на плана.	Изграждане на системата и осигуряване на хардуер и софтуер. Извършване на анализи.	-	400 000 лв.	300 000 лв.	200 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	100 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.3.5. Ежегоден мониторинг на зимуващите птици на територията на страната.	Ежегоден мониторинг в средата на януари на птици, предмет на настоящия план за действие във	Ежегоден мониторинг в средата на януари на птици, предмет на настоящия план за действие във водоемите, в които се срещат в рамките на	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	20 000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
	водоемите, в които се срещат през зимата в рамките на среднозимното преброяване на водолюбивите птици. Дългосрочните данни от този мониторинг ще покажат дали видовете променят зимната си численост и дали тази промяна е свързана с климатичните промени.	среднозимното преброяване на водолюбивите птици.											програми за сътрудничество и др.	

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.3.6. Мониторинг на соленост, кислородна концентрация, температура на водата, разтворени биогени, седименти, състояние на солничното раче *Artemia* в Поморийско и Атанасовско езеро.	Проследяване на промените в солените лагуни Поморийско и Атанасовско езеро и взимане на адекватни и своевременни мерки при установяване на промени в местообитанията, а от там и в популацията на гнездящите в двете лагуни птици.	Ежегодно, периодично взимане на водни проби и анализ.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	4000 лв.	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, РИОСВ-Бургас, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.3.7. Изследване на гнездовата биология и гнездовият успех на саблеклюна, кафявокрилия огърличник,	Да се проучи гнездовата биология на видовете, което е ключово за разбиране на	Планиране и провеждане на мониторинг.	-	-	-	-	50 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински	МОСВ, РИОСВ, БАН, университети, НПО, фирми с

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
дебелоклюната и гривестата рибарка.	лимитиращите фактори.												бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	подходящ опит и др..
7.3.8. Да се изследват храненето и хранителното поведение на видовете и хищничеството като фактор за намаляване популацията на кафявокрилия огърличник и гривестата рибарка.	Проучване на хранителния спектър и хищничеството на двата вида у нас.	Планиране и провеждане на проучване.	-	-	-	-	50 000 лв.	-	-	-	-	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..
7.4. Повишаване осведомеността, природозащитната култура и уменията за опазване на видовете														

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката										Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032		
7.4.1. Да се издадат плакати, брошури и стикери със снимки или рисунки на видовете, предмет на опазване в настоящия план за действие.	Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им.	Изработване на дизайн на информационни материали. Отпечатване и разпространение на информационни материали.	-	30 000 лв.	50 000 лв.	50 000 лв.	40 000 лв.	40 000 лв.	40 000 лв.	40 000 лв.	30 000 лв.	30 000 лв.	ЕФСУ, LIFE, ПУДООС, РПД за Натура 2000, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции.

Мярка	Цели	Дейности	Индикативна стойност и време за изпълнение на мярката									Потенциални източници на финансиране	Отговорни институции за изпълнението
			2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	
7.4.2. Да се поставят информационни табели за видовете, предмет на опазване с настоящия план за действие, на някои от ключовите места за гнездене на съответните видове.	Популяризиране на видовете и необходимостта от опазването им, както и спазването на режимите в защитените територии, където те се срещат. За всяка от посочените територии да се включат видовете, които се срещат в нея.	Изработване на 30 броя информационни табели. Транспортиране и поставяне на изработените табели.	-	150 000 лв.	50 000 лв.	-	-	-	-	-	-	-	ЕФСУ, LIFE, ПУДООС, РПД за Натура 2000, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, РИОСВ, ИАОС, БАН, НПО, ДНП, ДПП, университети, фирми с подходящ опит и др. съобразно съответните компетенции.
7.5. Адаптивни и смекчаващи мерки													

7.5.1. Оводняване на влажните зони, ключови за опазване на видовете, предмет на настоящия план за действие, когато нивото спадне под 0,80 cm.	Предпазване от пресъхване на влажни зони в периодите на засушаване (в месеците юли, август или в по-сухите години).	Анализ на базата на исторически данни (сателитни изображения и мониторингови данни) на флуктуациите на водното ниво в горецитираните територии и идентифициране на територитие със знаитени проблеми или негативни тенденции. Разработване на мерки (проекти), вкл. преки консервационни и управленски за поддържане на необходимото водно ниво. Прилагане на необходимите мерки (реализиране на проекти) в поне 5 от посочените територии, с най-висок риск от осушаване.	-	600 000 лв.	500 000 лв.	1000 000 лв.	1000 000 лв.	1000 000 лв.	1000 000 лв.	1000 000 лв.	1000 000 лв.	-	Европейските фондове при споделено управление (ЕФСУ), LIFE, държавния и общински бюджет, различни програми за сътрудничество и др.	МОСВ, ИАОС, БАН, университети, НПО, фирми с подходящ опит и др..

Приложения

Приложение №	Приложение име	Носител
1	Списък на използваните съкращения	Хартиен и електронен
2	Библиография	Хартиен и електронен
3	Карти на минало и съвременно разпространение на колониите на всяка една от ЗЗ по Директива за птиците и извън тях, в които са включени детайли за местообитанието – 16 бр. карти; Карти на значими гнездови местообитания – 16 бр. карти.	Електронен
4	Снимки на местообитанията на видовете, предмет на Плана за действие, в България	Хартиен и електронен
5	Кратки отчети по научни изследвания и проучвания, извършени в хода на разработване на план за действие	Хартиен и електронен
6	ГИС база-данни	Електронен
7	Защитени зони от националната екологична мрежа и съответните им режими, от значение за опазването на популациите на видовете, обект на плана	Електронен

ПРИЛОЖЕНИЕ № 1

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

БАН	Българска академия на науките
БД	Басейнова дирекция
БДЗП	Българско Дружество за Защита на Птиците
БНР	Българско национално радио
БНТ	Българска национална телевизия
БФБ	Българска фондация Биоразнообразие
БШПОБР	Българо-Швейцарска програма за опазване на биологичното разнообразие
ГИС	Географска информационна система
ДВ	Държавен вестник
Директива 2009/147/ЕО	Директива за опазване на дивите птици (Директива за птиците)
ДОСВ	Доклад за оценка на степента на въздействие
ДНП	Дирекция на национален парк
ДПП	Дирекция на природен парк
ЕС	Европейски съюз
ЕСИФ	Европейски структурни и инвестиционни фондове
ЕФСУ	Европейски фондове при споделено управление
ЗБР	Закон за биологичното разнообразие
ЗЗ	Защитена зона
ЗЗТ	Закон за защитените територии
ЗМ	Защитена местност
ИАГ	Изпълнителна агенция по горите
ИАОС	Изпълнителна агенция по околна среда
ИАРА	Изпълнителна агенция по рибарство и аквакултури
МЗХ	Министерство на земеделието
МОСВ	Министерство на околната среда и водите
Наредба № 5	Наредба № 5 от 1 август 2003г. за условията и реда за

	разработване на планове за действие за растителни и животински видове
НЕМ	Национална екологична мрежа
НПО	Неправителствена организация
НПРД	Национална приоритетна рамка за действие
НСМБР	Национална система за мониторинг на биологичното разнообразие
ОВМ	Орнитологично важно място
ОВОС	Оценка на въздействието върху околната среда
ОПОС	Оперативна програма „Околна среда“
ОПРР	Оперативна програма "Региони в Растеж"
ОПРСР	Оперативна програма за развитие на сектор „Рибарство”
ПМДР	Програма за морско дело и рибарство
ПМДРА	Програма за морско дело, рибарство и аквакултури
ПП	Природен парк
ПР	Поддържан резерват
ПРСР	Програма за развитие на селските райони
ПУ	План за управление
ПУДООС	Предприятие за управление на дейностите по опазване на околната среда
РИОСВ	Регионална инспекция по околната среда и водите
РПД	Рамка за приоритетни действия
СИ	Североизточна
СЗЗ	Специално защитена зона
СНЦ	Сдружение с нестопанска цел
ЧКБ	Червена книга на България
ЮИ	Югоизточна
AEWA	Споразумение за опазване на афро-евразийските мигриращи водолюбиви птици
CITES	Конвенция по международната търговия със застрашени видове от дивата фауна и флора
CR	Категория „Критично застрашен“
GEF	Глобален екологичен фонд

EN	Категория „Застрашен“
FSC	Forest Stewardship Council™ - Съвет за стопанисване на горите
IUCN	Международен съюз за защита на природата (International Union for Conservation of Nature)
LC	Категория „Слабо засегнат“
RSPB	Кралско дружество за защита на птиците
VU	Категория „Уязвим“
WWF	Световен фонд за дивата природа

ПРИЛОЖЕНИЕ № 2

БИБЛИОГРАФИЯ

Нормативна база

1. Директива 2009/147/ЕО за опазване на дивите птици.
2. Съгласувано Задание за разработване на план за действие.
3. Закон за биологичното разнообразие.
4. Закон за защитените територии.
5. Конвенция за биологичното разнообразие (1992).
6. Конвенция за международна търговия на застрашени видове от дивата флора и фауна (CITES – Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora).
7. Конвенция за опазване на дивата европейска флора и фауна и природни местообитания (Бернска конвенция, 1979).
8. Наредба № 5 от 01.08.2003 г. за условията и реда за разработване на планове за действие за растителни и животински видове.

Източници на информация

Актуализиран план за управление на ПР „Сребърна“ 2015 г.

Боев, Н., Ж. Георгиев, С. Дончев.1964. Птиците в Тракия. В: фауна на Тракия. Т. 1. С., Изв. Зоол. инст. с музей, БАН, 55-105.

Боев З. 1985. Проблеми на опазването на чаплите в рибовъдните стопанства в България. Природа, БАН, 6: 71-73.

Ботев Б., Пешев Ц. /отг.ред./ 1985. Червена книга на НР България. БАН, София.

Василев В., Р. Василев, П. Янков, Н. Камбурова, Й. Узунов, Л. Пехливанов, Б. Георгиев, Г. Попгеоргиев, Б. Асьов, С. Аврамов, Р. Ценова. 2012. Национален план за опазване на най-значимите влажни зони в България 2013 – 2022. София, 99 с.

Георгиев, Ж. 1976. Птиците на Черноморието между Бургас и Варна. - В: Сухоземна фауна на България. Материали, С., БАН, с. 261-286.

Големански В. (ред.) 2015. Червена книга на България. Т.2 Животни. МОСВ, БАН, София.

Градев Г., К. Бедев, М. Димитров, Х. Николов, П. Симеонов. 2015. Гривеста рибарка, Sterna sandvicensis. В: Големански В. (гл. ред.). Червена книга на Република България, Том 2, Животни. 186 с.

Градев, Г. 2003. Видов състав на орнитофауната на Поморийско езеро, консервационен статус и възстановяване на хабитати. Аграрен университет – Пловдив, дипломна работа, 53 с.

Даракчиев, А., З. Илиева, Х. Николов. 1986. Структура на чапловата колония до с. Милево, Пловдивско -Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“, 24(1): 197–199.

Далакчиева, С., Чипева, С., Николов, К., Терзийски, Г. (2005). Оценка на състоянието Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*). Проект: „Избор на изпълнител за теренни проучвания на разпространение и численост на гнездящите птици“. Консорциум „Енвеко“ ДЗЗД.

Далакчиева, С., Чипева, С., Николов, К., Терзийски, Г. (2005). Речна рибарка (Sterna hirundo). Проект: „Избор на изпълнител за теренни проучвания на разпространение и численост на гнездящите птици“. Консорциум „Енвеко“ ДЗЗД.

Даракчиев, А. 1984. Териториално разпределение на стридояда (*Haematopus ostralegus* L.) в Южна България и бележки върху гнездовата му биология. - Научни трудове ПУ "П. Хилендарски", 22, 2: 195-202.

Даскалова, Г., П. Шурулинков, И. Ангелов, П. Петров. 2020. Птиците на Тунджанска хълмиста низина. GIEbe Edit. 409 с.

Дерелиев, С., Л. Профиров. 2007. Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*). - В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, Книга 10. София, БДЗП, 240 -241.

Демерджиев, Д. 2000. Видов състав, сезонна и годишна динамика на орнитофауната във влажните зони между с. Партизанин и с. Оризово, Старозагорско. – Дипл. работа, ПУ, катедра „Зоология на гръбначните животни”.

Димитров, М., Л. Профиров. 2007. Дебелоклюна рибарка (*Sterna nilotica*). - В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, Книга 10. София, БДЗП, 284 -285.

Димитров М., А. Ковачев, Л. Профиров 2007. Саблеклюн, *Recurvirostra avosetta*. В: Янков, П. (отг. ред.). Атлас на гнездящите птици в България. Българско дружество за защита на птиците, Природозащитна поредица, Книга 10. София, БДЗП, 236 -237.

Димитров, Д. 2018. Експедиция за проучване на гнездящите птици по река Дунав в Българо-Румънския участък през 2017 г. Десета юбилейна студентска научна конференция на Пловдивски Университет „Паисий Хилендарски“, Биологически факултет, Катедра „Екология и ООС“, 1 ноември 2018 г., Пловдив, 98-120.

Дончев, С. 1963. Нови данни върху прелета, презимуването и разпространението на някои птици в България. - ИЗИМ, БАН, 14: 111-124.

Дончев, С. 1970. Птиците на Западна Стара планина. - ИЗИМ, 31: 45-93.

Дончев, С. 1977. Птиците на Розовата долина. – Acta Zoologica Bulgarica, 6: 15-34.

Дончев, С. 1980. Миграции на птиците по Българското черноморско крайбрежие. - Екология, 7: 68-84.

Дончев, С. 1984. Миграция на птиците от разред Charadriiformes и Passeriformes по българското черноморско крайбрежие.- Acta Zool. Bulgarica, 24, 45-60.

Енев, М. 1996. Влияние на изкуствените острови в Атанасовското езеро върху популациите на редки водолюбиви птици. СУ „Климент Охридски“, Биол. фак., дипломна работа, 94 с. (ръкопис).

Иванов, Б. 1970. Колониално гнездещи птици на остров Белене. - СУ "Кл. Охридски", Дипл. работа, Биол. ф-т, 84 с.

Иванов, Б. 1985. Колониално гнездещи птици на остров Белене. - Межд. симп. по проект 8-МАБ /Юнеско/ "Опазване на природните територии и съдържащия се в тях генетичен фонд", 23-28. 09. 1985, Благоевград, сборник с доклади, БАН, с. 296-304.

Интегриран План за управление на Защитена зона „Поморийско езеро” (BG0000152) по Директивата за птиците, Защитена зона „Поморие” (BG0000620) по Директивата за местообитанията, Защитена местност „Поморийско езеро” и Рамсарско място „Поморийско езеро” 2009. СНЦ „Зелени Балкани“ и Консорциум за консултантски услуги за изготвяне на интегриран план за управление на поморийското езеро. 212 с.

Кавръкова, В., Димова, Д., Димитров, М., Цонев, Р., Белев, Т., Раковска, К. /ред./ 2009. Ръководство за определяне на местообитания от европейска значимост в България. Второ, преработено и допълнено издание. София, Световен фонд за дивата природа, Дунавско – Карпатска програма и федерация “ЗЕЛЕНИ БАЛКАНИ”.

Калчев, Б. 1965. Материали към изучаване орнитофауната на Пловдивско. - Годишник на музеите в Пловдив, изд. "Хр. Г. Данов", 4: 259-265.

Кантарджиен, Д., Бедев, К. 1984. Ново гнездене на черноглавата чайка (Larus melanocephalus Temm.) в Атанасовското езеро. Орн. инф. бюл., 15-16, с. 20.

Киров Д. 2015. Извършени консервационни дейности в Поморийско езеро – създадени местообитания за гнездене на птици и премахнати инвазивни растителни видове. Дейност Е5: „Ex-post monitoring and evaluation of created bird nesting sites and removed invasive plant species at PomorieLake. СНЦ „Зелени Балкани, презентация. https://docplayer.bg/151350443-Microsoft-word-doklad_ptici_2015-doc.html

Костадинова И. 1997. Орнитологично важни места в България. БДЗП, София. Природозащитна поредица.

Костадинова И., Михайлов М. /съст./ 2002. Наръчник за Натура 2000 в България. МОСВ. София.

Костадинова, И., С. Дерелиев. 2001. Резултати от среднозимното преброяване на водолюбивите птици в България за периода 1997–2001 г. БДЗП. Природозащитна поредица, 3. БДЗП, С., 96 с. (бълг. и англ.).

Костадинова, И., Граматиков, М. (ред.) 2007. Орнитологично важните места в България и Натура 2000. БДЗП, София.

Коцаков, Г., Д. Кантарджиев. 1986. Смесена колония на речна рибарка (*Sterna hirundo* L.), блатна лястовица (*Glareola pratincola* L.) и речен дъждосвирец (*Charadrius dubius* Scop.) край р. Струма. – Орнит. инф. бюл., 19–20: 52–53.

Куцаров Й., П. Зехтинджиев, П. Янков, М. Маринов, М. Куртев. 1997. Комплекс Калимок. В: Костадинова И. (ред.). Орнитологично важни места в България. БДЗП, София. Природозащитна поредица, 101-103 стр.

Матеева, И., Стойчев, С., Василев, В., Плачийски Д., Янков, П., Сиердсема, Х. 2013. Проучване на гнездящите птици в защитени зони за птици от Натура 2000. Доклад. Обединение ЕКОНЕКТ.

Митева, Т. 1994. Експедиция „Остров Вардим’93“. Природа и знание 5/94: 32-34.

Мичев, Т. 1963. Чаплите на Сребърна. - Природа, 5: 88-91.

Мичев, Т. 1985. Голяма бяла чапла (Egretta alba) — В: Червена книга на НР България. Т. 2. С., БАН. 183.

Мичев, Т. 1985. Дебелоклюна рибарка (Gelochelidon nilotica). В: Червена книга на НР България. Т. 2. С., БАН. 183 с.

Мичев (ръководител на колектив). 2003. План за управление на Поддържан резерват „Атанасовско езеро“. МОСВ, 65 с.

Мичев, Т., Д. Симеонов, Л. Профиров. 2012. Птиците на Балканския полуостров. Полеви определител. Екотан, С., 300 с.

Мичев Т., Б. Мичев, П. Петров. 2014. Птици. В: План за управление на ПР „Ибиша“, 250 с.

Мичев, Т., Л. Профиров. 1986. Принос към изучаване на есенната миграция при нереещи птици от разредите Pelecaniformes и Ciconiiformes в района на Бургаския залив. В: Межд. симп. "Роля на влажните зони за спазване на генетичния фонд". Сребърна, 8-12.10.1984, МАБ. С. БАН, 176-185.

Мичев, Т., Георгиева, Е., Бендерев, А., Николов, В., Бедев, К., Христова, Р., Стоянов, Д., Стойнева, М., Пандурски, И., Кендеров, Л., Вълчанов, В., Хубенов, З., Михов, С., Наумов, Б., Профиров, Л., Камбурова, Н., Димчев, И., Мичев, Б., Ангелова, В., Попов, В., Димитров, М., Томов, Д. (2015). Актуализиране на Плана за управление на поддържания резерват „Атанасовско езеро“. Екотан, София, 429 с.

Михов С., И. Христов. 2010. Опазване и възстановяване на речните коридори. WWF, 30 с.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1977. Структура на орнитофауната в Атанасовското езеро, май 1978. – Научни трудове на ПУ „П. Хилендарски“, 15(4): 75–96.

Нанкинов, Д. 1982. Птиците на град София. Орн. инф. бюл., 12, 386 с.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1978. Популацията на саблеклюн а (*Recurvirostra avosetta* L.) в България. Локализация, численост, гнездова биология. – Науч.тр. на ПУ „П . Хилендарски", 16, кн. 4-Биология, 165-186.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев 1979. Структура на орнитофауната в Атанасовското езеро, май 1978.- ПУ "П. Хилендарски", научни трудови, 15 (4) Биология: 75-96.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1980. Разпространение и екология на дебелоклюната рибарка (*Gelochelidon nilotica* Gmelin) в България. Научни трудове ПУ "П. Хилендарски", 18 (4): 103-120.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1980. Върху биологията на белочелата рибарка (*Sterna albifrons* Pallas) в България. Научни трудове ПУ "П. Хилендарски", 18(4): 131-151.

Нанкинов, Д., А. Даракчиев. 1984. Гривестата рибарка (*Thalasseus sandvicensis* Latham) отново гнезди по българското Черноморие. Научни трудове на ПУ "П. Хилендарски" 22(1): 144–145.

Нанкинов Д., Д. Кантарджиев. 1988. За зимуването на малката бяла чапла (*Egretta garzetta* L.) в България. Орн. инф. бюл. 23/24: 77-81.

Нанкинов, Д., Симеонов, С., Мичев, Т., Иванов, Б. 1997. Фауна на България, т. 26, Aves. Част II. С., АИ “Проф. М. Дринов”.

Нанкинов Д., А. Дуцов, Б. Николов, Б. Борисов, Г. Стоянов, Г. Градев, Д. Георгиев, Д. Попов, Д. Домусчиев, Д. Киров, Е. Тилова, И. Николов, И. Иванов, К. Дичев, К. Попов, Н. Караиванов, Н. Тодоров, П. Шурулинков, Р. Станчев, Р. Алексов, Р. Цонев, С. Далакчиева, С. Иванов, С. Марин, С. Стайков, С. Николов, Х. Николов 2004. Численост на националните популации на гнездящите в България птици, Зелени Балкани, Пловдив, 2004, 32 с.

Николов, Х., С. Марин, А. Даракчиев. 2000. Малкият корморан в България. Състояние на популацията. План за действие. Зелени Балкани, Пловдив, 39 с.

Няголов, К. 1988. Отчет за работата в резерват Атанасовско езеро за периода 01.12.1987 г. – 01.12.1988 г. НИКЦЕООС при БАН, С. (ръкопис).

Няголов, К., 2003. Синоними, местни и народни имена на птиците в България. Природозащитна поредица “Бургаски влажни зони”, 3. Бургас, 1-82.

Паспалева-Антонова, М. 1961. Изучаване орнитофауната на Българското Дунавско крайбрежие. Канд. дис., БАН.

Патев, П. 1950. Птиците в България. БАН.С., 364 с.

Петров, Ц. 1981. Птиците на Средна гора. - Изв. на муз. от Южна България, 7: 9-49.

Петров, Б., Г., С. Златанов. 1955. Материали по фауната на птиците в Добруджа. - сп. на НИИ при Министерство на земеделието, 1: 93-113.

Простов, А. 1957. По въпроса за гнезденето на дебелоклюната рибарка (Gelochelidon nilotica nilotica Gmelin) в България. ИЗИМ, БАН, 6: 603-605.

Простов, А. 1964. Изучаване на орнитофауната в Бургаско. ИЗИМ, 15: 5-68.

Профиров Л., Д. Киров, Х. Николов, Т. Мичев, Г. Стоянов. 2010. Орнитофауна на Поморийско езеро. В: Сборник доклади за Интегрирания план за управление на Защитена зона „Поморийско езеро“ BG0000152 и Защитена зона „Поморие“ BG0000620. Зелени Балкани, 117-134.

Ралев А. „Драгоманското блато – пример за опазване на влажните зони в България“, Сдружение за дива природа БАЛКАНИ, https://www.flgr.bg/bg/innovations/?iid=1729.

Симеонов, С., Й. Софрониев. 1968. Орнитоценологични изследвания на някои блата в Софийското поле. - Годишник на СУ "К. Охридски", т. 61, кн. 1 - зоол., физиол. и биох. на жив. 1966/ 67, С., Наука и изкуство, с. 1-26.

Симеонов, П. 1986. Гривестата рибарка (*Talasseus sandviiensis* Lath.) – гнездящ в България вид. – Acta zool. bulg., 30: 75–78.

Симеонов, С., Т. Мичев, Д. Нанкинов. 1990. Фауна на България, птици, част I, София, Изд. БАН, 350 с.

Ферианц, О., С. Дончев, Я. Ганзак. 1965. Сведения за птиците от околността на с. Искра (Североизточни Родопи) и Бургас. ИЗИМ, 19: 5-33.

Христович, Г. К. 1890. Материали за изучаване на българската фауна. В: Сб. нар. ум., 2, 185-225.

Шурулинков П., Р. Цонев, Б. Николов, Г.П. Стоянов, Л. Асенов 2005. Птиците на Средна Дунавска равнина. СНЦ Зелени Балкани, 120 с.

Янков, П. Н. 1991. Птиците на Източните Родопи. I. Срокове на пребиваване и динамика на орнитофауната. Екология, 24: 26–43.

Янков П. Ред. (2007) Атлас на гнездещите птици в България. БДЗП, Природозащитна поредица, кн.10.

Янков П. 2019. Състояние на целевите видове птици в Атанасовското езеро през 2019 година. Годишен доклад за резултатите от мониторинга на птиците. По проект „Поддържане на симбиозата човек-езеро в полза на европейско значими видове и местообитания“ („Лагуна на живота“ – LIFE17 NAT/BG/000558). БДЗП.

Ataei F., F. Etezadifar, V.N. Sharikabad, A. Barati. 2014. Nestling growth and nest success of Gull-billed Tern *Gelochelidon nilotica* (Aves: Sternidae) in western Iran, Italian Journal of Zoology, 81:3, 425-430.

Babcock M., Booth V. 2020. Tern Conservation Best Practice, Anti-predator Fencing. Supported the LIFE funding as part of the project “Improving the conservation prospects of the priority species roseate tern throughout its range in the UK and Ireland” LIFE14 NAT/UK/000394, 22 p.

Balat, F.1962. Contribution to the Knowledge of the Avifauna of Bulgaria. Prace Brn. zan CAV, 34, 445-492.

Barati, A. and Nouri, S.V. (2009). Breeding ecology of the Pied Avocet, *Recurvirostra avosetta*, in AghGol wetland, Hamedan Province, Iran. Avosetta 33: 43–47.

Baumgart, W. 1970. Über die Vögel im Küstengebiet der sudlichen Dobrudsha (Silberküste). – Der Falke, 7: 220–231.

Bennetts R., M. Fasola, H. Hafner, Y. Veskayser. 2000. Influence of environmental and density-dependent factors on reproduction of Little Egrets. The Auk, 117(3) :634–639.

BirdLife International. 2015. European Red List of Birds. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.

BirdLife International (2022) Species factsheet: Thalasseus sandvicensis. Downloaded from http://www.birdlife.org on 12/09/2022.

BirdLife International 2021. IUCN Red List for birds. Downloaded from http://www.birdlife.org on 30/09/2021.

Bocheński, Z. 1966. Nesting of Common and Black Terns. Acta Zoologica Cracovienisia 11, 423–449.

Boellicher, H. 1927. Kurzer Ueberblick uber die Wasser- und Sumpfvogel Bulgariens. Verh. orn. Ges. Bayern, 17, 180-198.

Bulgarian National Rarities Committee (BUNARCO). 2009. Ivanov, B., P. Iankov, Z. Boev, D. Georgiev, L. Profirov, M. Dimitrov. List of the Birds Recorded in Bulgaria. Acta zool.bulg., 61 (1):3-26.

Burger, J., Gochfeld, M. 1991. The Common Tern. New York, NY: Columbia University Press.

Calvo B. 1994. Effects of agricultural land-use on the breeding of Collared pratincole *Glareola pratincola* in south-west Spain. Biological Conservation, 70 (1): 77-83.

Carss D. (ed.) (2003) Reducing the conflict between Cormorants and fisheries on a pan European scale. Report of a Concerted Action funded by the European Union. Study contract no. Q5CA-2000-31387.

Chokri, M.A., Selmi, S. (2011a). Nesting ecology of Pied Avocet Recurvirostra avosetta in Sfax salina, Tunisia. Ostrich 82: 11–16.

Chokri, M. A., Selmi, S. (2011b). Predation of Pied Avocet (*Recurvirostra avosetta*) nests in a salina habitat, evidence for an edge effect. Bird Study, 58, 171–177.
Chu, Y.L., Wang, Y., 1988. Feeding behaviour and maintenance of feeding territory in Little Egret *Egretta garzetta garzetta*. Biol. Bull. Nat. Taiwan Normal Univ. 23: 167–179.
Čížková, H., Strand, J.A. & Lukavská, J. 1996. Factors associated with reed decline in a eutrophic fishpond, Rožmberk (South Bohemia, Czech Republic). Folia Geobot 31, 73–84. https://doi.org/10.1007/BF02803996
Combridge, P. 2000. Great Skua apparently killing Little Egret. British Birds, 93(3): 144.
Costa M., Baccetti N., Spadoni R., Benelli G., 2009. Monitoraggio degli uccelli acquatici nidificanti nel Parco del Delta del Po Emilia-Romagna. Pp. 171. Codigoro, Ferrara, Italy.
Costa M., F. Borghesi, L. Casini, Z. Fidlóczky, F. Migani, A. Noferini, 2016. Насоки за екологично управление на Средиземноморски и Черноморски солници в екологичната мрежа Натура 2000 (Модел за управление). LIFE10 NAT/IT/000256.
Cramp S., Simmons K. (eds.) 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol.1 Ostrich to Ducks. Oxford University Press.
Cramp, S. & Simmons, K.E.L. (eds). 1983. The Birds of the Western Paleartic, Vol. 1. Oxford: Oxford University Press.
Cramp, S. and Simmons, K.E.L. 2004. Birds of the Western Palearctic on interactive DVD-ROM. Birdguides. Oxford University Press, Oxford
Cramp S., (Ed.). 1985. The birds of the Western Palearctic. Vol. 4. Oxford. Univ. Pre55. 895 p.
Crivelli, A. J., T. Nazirides, G. Catsadorakis, D. Hulea, M. Malakou, M. Marinov, I. Shogolev. 2000. Status and population development of Pygmy Cormorant *Phalacrocorax pygmaeus* breeding in the Palearctic. In: P. Yesou, J. Sultana (ed.), Monitoring and conservation of birds, mammals and sea turtles in the Mediterranean and Black Seas: Proceedings of the 5th Medmaravis Symposium, Gozo, Malta, 29 September – 3 October 1998, pp. 49–60. Environment Protection Department, Valetta.
Cuervo Osés, J. (1993). Biología reproductiva de la avoceta (" Recurvirostra avosetta") y la cigüeñela (Himantopus himantopus) en el sur de España. Disertation. 156 p.
del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. (1992). Handbook of the Birds of the World. Vol. 1: Ostrich to Ducks. Lynx Edicions, Barcelona.
del Hoyo, J.; Elliott, A.; Sargatal, J. 1996. Handbook of the Birds of the World, vol. 3: Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona, Spain.
del Hoyo, J., Collar, N.J., Christie, D.A., Elliott, A. and Fishpool, L.D.C. 2014. HBW and BirdLife International Illustrated Checklist of the Birds of the World. Volume 1: Non-passerines. Lynx Edicions BirdLife International, Barcelona, Spain and Cambridge, UK.
Dimitrov, M., T. Michev, L. Profirov, K. Nyagolov. 2005. Waterbirds of Bourgas Wetlands: Results and Evaluation of the Monthly Waterbirds Monitoring 1996-2002. Bulgarian Biodiversity Foundation and Publ. House Pensoft, Sofia, 160 pp.
Dunn, E. K. 1972. Effect of age on the fishing ability of Sandwich Tern Sterna sandvicensis. Ibis, 114: 360–366.
Ehrlich, P., Dobkin, D., Wheye, D. 1988. The Birder's Handbook: A Field Guide to the Natural History of North American Birds. New York: Simon and Schuster.
Elwes, H., T. Buckley. 1870. A List of the Birds of Turkey. Ibis, 2, 6-59, 188-201, 327-341.
Erwin, R. M., B. R. Truitt, and J. E. Jimenez. 2001. Ground-nesting waterbirds and mammalian carnivores in the Virginia barrier island region: running out of options. Journal of Coastal Research 17: 292-296.
Fasola M. 1984. Activity rhythm and feeding success of nestling Nigh Heron *Nycticorax nycticorax*. Ardea 72: 217-222.

Fasola M. 1986. Resource Use of Foraging Herons in Agricultural and Nonagricultural Habitats in Italy. Colonial Waterbirds, 9 (2): 139-148.

Fasola, M., R. Alieri. 1992. Conservation of heronry Ardeidae sites in North Italian agricultural landscapes. Biological Conservation, 62: 219–228.

Fasola M., G. Bogliani, N. Saino, L. Canova. 1989. Foraging, feeding and time-activity niches of eight species of breeding seabirds in the coastal wetlands of the Adriatic Sea. Boll. Zool., 56: 61-72.

Fasola, M., Canova, L. 1996. Conservation of gull and tern colony sites in north-eastern Italy, an internationally important bird area. Colonial Waterbirds 19: 59-67.

Fasola M., X. Ruiz. 1996. The Value of Rice Fields as Substitutes for Natural Wetlands for Waterbirds in the Mediterranean Region. Colonial Waterbirds, Vol. 19, Special Publication 1: Ecology, Conservation, and Management of Colonial Waterbirds in the Mediterranean Region, 122-128.

Fasola, M., Hafner, H., Prosper, J., van der Kooij, H., V. Schogolev, I. 2000. Population changes in European herons in relation to African climate. Ostrich 71 (1 & 2): 52–55.

Fasola M., D. Rubolini, E. Merli, E. Boncompagni, U. Bressan 2010. Long-term trends of heron and egret populations in Italy, and the effects of climate, human-induced mortality, and habitat on population dynamics. Popul. Ecol., 52: 59–72.

Field, C.B., L.D. Mortsch,, M. Brklacich, D.L. Forbes, P. Kovacs, J.A. Patz, S.W. Running and M.J. Scott, 2007: North America. Climate Change 2007: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Contribution of Working Group II to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change, M.L. Parry, O.F. Canziani, J.P. Palutikof, P.J. van der Linden and C.E. Hanson, Eds., Cambridge University Press, Cambridge, UK, 617-652. Available online at: http://www.ipcc.ch/ipccreports/index.htm

Finsch, o. 1859. Beiträge zur ornithologischen Fauna von Bulgarien mit besonderes Berucksichtung des Balkans. J. Orn., 7: 378–387.

Flint, V.E.; Boehme, R.L.; Kostin, Y.V.; Kuznetsov, A.A. 1984. A field guide to birds of the USSR. Princeton University Press, Princeton, New Jersey.

Foppen R.F.B., J.P. Chardon, W. Liefveld. 2000. Understanding the role of sink patches in source-sink metapopulations: reed warbler in an agricultural landscape. Conservation Biology, 14: 1881-1892.

Gochfeld, M., Burger, J., Christie, D.A. and Garcia, E.F.J. 2018. Common Tern (*Sterna hirundo*). In: del Hoyo, J., Elliott, A., Sargatal, J., Christie, D.A. and de Juana, E. (eds), Handbook of the Birds of the World Alive, Lynx Edicions, Barcelona. https://www.hbw.com/node/54025.

Hafner, H. 1978. The breeding success of four species of egrets and herons (*Egretta garzetta garzetta*, *Ardeola ralloides*, *Ardeola ibis ibis*, *Nycticorax nycticorax*) in the Camarague. Terre et Vie 32(2): 279-290.

Hafner H., Boy V., Gory G. 1982. Feeding methods, flock size, and feeding success in the Little egret *Egretta garzetta* and the Squacco heron *Ardeola ralloides* in the Camargue, Southern France. Ardea 70: 45–54.

Hafner H., P. J. Dugan, V. Boy. 1986. Use of Artificial and Natural Wetlands as Feeding Sites by Little Egrets (Egretta garzetta L.) in the Camarge Southern France. Colonial Waterbirds, 9 (2): 149-154.

Hafner H., O. Pineau, J. P. Wallace. 1992. The effects of climate on the size of the Cattle Egret (*Bubulcus ibis* L.) population in the Camargue. Revue Ecologie (Terre Vie) 47:403–410.

Hafner H., O. Pineau, Y. Kayser. 1994. Ecological determinants of annual fluctuations in numbers of breeding Little Egrets (Egretta garzetta L.) In the Camargue, S. France. Rev. Ecot. (Terre Vie), 49: 53-62.

Hafner H., O. Pineau, Y. Kayser, R. Bennetts 1999. A re-analysis of the influence of reproduction on the following year’s breeding population of Little Egrets in the Camargue, S. France. Rev. Ecol. (Terre Vie) 54, 187–8.

Hafner H., Y. Kayser, V. Boy, M. Fasola, A-C. Julliard, R. Pradel, F. Cézilly. 1998. Local Survival, Natal Dispersal, and Recruitment in Little Egrets Egretta garzetta. Journal of Avian Biology, 29 (3): 216-227.

Hancock, J., J. Kushlan, M. Kahl. 1992. Storks, Ibises and Spoonbills of the World. San Diego, CA: Harcourt Brace Jovanovich.

Hanski I. 1999. Metapopulation ecology. Oxford Univ. Press, Oxford.

Harrison, J.1933. A Contribution to the Ornithology of Bulgaria. Ibis, 13, No 3, 494-521.

Hill, D.A. 1988. Population dynamics of avocets (*Recurvirostra avosetta* L.) breeding in Britain. Journal of Animal Ecology, 57, 669-683.

Hristov, K., Shurulinkov, P., Ralev, A., Zafirov, I. 2008. Great White Egret (Egretta alba) – a new breeding species of a mixed heronry at Dragoman Marsh, Western Bulgaria. Acta Zool. Bulg., 60: 209–212.

Hodek, E. 1882. Beschreibung des Besuches 1880 am Sreberna-See. "Mitt. orn. Ver. Wien, 6, 25-26, 31-34 58-59.

Horswill, C., Robinson R. A. 2015. Review of seabird demographic rates and density dependence. JNCC Report No. 552. Joint Nature Conservation Committee, Peterborough, 115 p.

Hötker, H., Segebade, A. 2000. The effect of predation and weather on the breeding success of Avocets *Recurvirostra avosetta*. Bird Study, 47: 91-101.

Hötker, H. and West, R. 2005. Population size, population development and habitat use of Avocets in Western Europe at the end of the 20th century. Wader Study Group Bulletin 107, 57-65.

Hristov, K., Shurulinkov, P., Ralev, A., Zafirov, I. 2008. Great White Egret (*Egretta alba*) – a new breeding species of a mixed heronry at Dragoman Marsh, Western Bulgaria. Acta Zool. Bulg., 60: 209–212.

Hubalek, L. 1978. Ornithologische Notizen aus Sudost-Bulgarien. Der Faike, 25, No 2, 42-48.

Hudson, R. 1975. Threatened Birds of Europe. London, Macmillan London Limited. 128 p.

Ibañez C. 2010. Impacts of climate change on Mediterranean coastal wetlands and lagoons. In: A. Yáñez-Arancibia (Ed.) Impactos del Cambio Climático sobre la Zona Costera. Instituto de Ecología A. C. (INECOL), Texas Sea Grant Program, Instituto Nacional de Ecologìa (INE-SEMARNAT), Mexico.

Iankov P., Popgeorgiev G. 2019. Breeding Status of the Glossy Ibis, Plegadis falcinellus, in Bulgaria. SIS Conservation, 1, special issue.

Inoue Y. 1985. The Process of Asynchronous Hatching and Sibling Competition in the Little Egret *Egretta garzetta*. Colonial Waterbirds, 8 (1): 1-12.

Jordans, A. 1940. Ein Beitrag zur Kenntnis der Vogelwelt Bulgariens. Mitt. Naturw. Inst., Sofia, 13, 49-152.

Kamburova, N., Michev, T. 2003. Habitat distribution of breeding waterbirds of Srebarna Managed Reserve, NE Bulgaria Journal of Balkan Ecology, 6 (2): 191-199

Kambourova, N. 2005. The recent status of breeding bird communities of Srebarna Biosphere Reserve (NE Bulgaria). Acrocephalus 26 (125): 81–97.

Kambourova, N. (2012). Ornithofauna of the Biosphere reserve Srebarna Lake. In: Uzunov, Y., B.B. Georgiev, E. Varadinoiva, N. Ivanova, L. Pehlivanov, V. Vasilev (Editors) 2012. Ecosystems of the Biosphere Reserve Srebarna Lake. Sofia, Professor Marin Drinov Academic Publishing House, 129-154.

Kalbermatten, L. F. 1891. Sumleben und Jagden (von Wien bis Batum in Kleinasien). Wien, Pest. Leipzig, A. Hartle-ben's Verlag, 73-155.

Kazantzidis, S., H. Hafner and V. Goutner. 1996. Comparative breeding ecology of Little Egret (Egretta g. gazetta) in the Axios delta (Greece) and the Camargue (France). Revve Ecologie (Teree et vie) 49: 53-62

Keller V., Herrando S., Vorisek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Marti D., Anton M., Klvanova A., Kalyakin M.V., Bauer H.G & Foppen R.P.B. European Breeding Bird Atlas 2: EBCC&Lynx Editions, Barcelona, Lynx Edition, ISBN 978-84-16728-38-1, 1, 577 p.

Khemis, M.D.E., L. Boutabia, K. Farhi, A. Elafri, A. Kahli, S. Telailia 2021. Some population aspects of Common Tern *Sterna hirundo* breeding in Algeria at a small Mediterranean Island (East coast of Algeria). Ekológia (Bratislava), 40 (1): 62–69.

Königstedt, D., D. Robel. 1977. ohrentaucher (Podiceps auritus) und Zwergschwan (Cygnus bewickii) – zwei weitere neunachweise fur Bulgarien. – Beitr. Voegelkd., 25, 5: 335–336.

Kushlan J. A., J. A. Hancock. 2005. The Herons. Bird Families of the World. Volume 14. OUP Oxford, 456 p.

Lei. W., Wu Y., Wu F., Piersma. T., Zhang Z., Masera, J. 2021. Artificial Wetlands as Breeding Habitats for Shorebirds: A Case Study on Pied Avocets in China's Largest Saltpan Complex. Front. Ecol. Evol. 9:622756.

Lengyel, S. 2006. Spatial differences in breeding success in the Pied Avocet (*Recurvirostra avosetta*): effects of habitat on hatching success and chick survival. J. Avian Biol., 37: 381–395.

Liedel, K., D. Luther. 1969. Beitrag zur Avifauna Bulgariens. Beitr. zur Vogelk., 14, 406-435.

Lintia, D. v. 1909. Meine ornithologiscnen Studienexkursionen in die Dobrudscha. Aquila. 16, 156-178.

Ławicki Ł. 2014. The Great White Egret in Europe: population increase and range expansion since 1980. British Birds, 107: 8-25.

Lledó Ortiz Á., Vidal Mateo J, Urios Moliner V. 2018. Reproductive success of Whiskered Tern *Chlidonias hybrida* in eastern Spain in relation to water level variation. Peer J., 19; 6:e4548. doi: 10.7717/peerj.4548.

Lorenz-Liburnau, L., 1893. Ornithologische Bruchstucke aus dem Gebiete der Unteren Donau. Orn. Jahrbuch, 4: 12-23.

Maclean I.M.D., M.M. Rehfisch, S. Delany, R.A. Robinson. 2007. The Effects of Climate Change on Migratory Waterbirds within the African-Eurasian Flyway. British Trust for Ornithology, 100 p.

Malet C.C. 2015. Bird population dynamics in the wintering season: the case of the Mediterranean Gull Larus melanocephalus. Ph.D thesis. University of Barcelona, Barcelona.

Marion L., P. Ulenaers, J. van Vessem. 2000. Herons in Europe. In: Kushlan J. A., H. Hafner (editors). Heron Conservation, Chapter 1, 1-31 p.

Marion L. 1987. Effets de la vague de froid de janvier 1985 sur les populations françaises d'Ardéidés (Héron cendré, Aigrette garzette et Héron garde-bœufs). Ministère Environnement-Univ. Rennes 1: 22 pp.

Martí, R. and del Moral, J.C. 2004. Atlas de las aves reproductoras de España. Parques Nacionales.

Mees G. F. 1950. Call of Little Egret. British Birds, 43: 302.

Meininger P.L., F.A. Arts, B. Koks 2005. The Avocet *Recurvirostra avosetta* as a breeding bird in The Netherlands during the 20th century. Wader Study Group Bulletin, 107: 78- 83.

Mecheva R., M. Beltcheva, B. Naumov, Y. Yankov, T. Michev, P. Mitov, L. Kenderov. 2017. Actual data on the terrestrial fauna of the Danube Island Tsibar (Ibisha). Comptes rendus de l`Academie bulgare des Sciences (Reports of the Bulgarian Academy of Sciences), 70 (1): 53-60.

Melville, D.S.; Shortridge, K.F. 2006. Migratory waterbirds and avian influenza in the East Asian-Australasian Flyway with particular reference to the 2003-2004 H5N1 outbreak. In: Boere, G.; Galbraith, C.; Stroud, D (ed.), Waterbirds around the World, pp. 432-438. The Stationery Office, Edinburgh, U.K.

Michev, T. M., Profirov, L. 2003. Mid-winter Numbers of Waterbirds in Bulgaria (1977-2001): Results from 25 Years of Mid-Winter Counts Carried Out at the Most Important Bulgarian Wetlands. Pensoft Pub.

Michev T., Profirov, L., Dimitrov, M., Nyagolov, K. 2004. The birds of Atanasovsko Lake. Status and Checklist. Second Edition. Bourgas Wetlands Publication Series, Nr. 5, 44pp.

Milchev, B., Kodjabashev, N., Yanaki Sivkov, Y., Chobanov, D. 2004. Post-breeding season diet of the Mediterranean Gull *Larus melanocephalus* at the Bulgarian Black Sea coast. Atlantic seabirds, 6(2), 65–78.

Miller, C. 2001. Long-term monitoring of a breeding colony of white herons (*Egretta alba*) on the Waitangiroto River, South Westland, New Zealand. Notornis 48(3): 157-163.

Mock, D. W. 1982. Brood reduction in herons: The siblicide threshold hypothesis. Colonial Waterbirds 5:57.

Molina, K. C., R. M. Erwin, E. Palacios, E. Mellink, and N.W.H. Seto. 2009. Draft Status assessment and conservation plan for the Gull-billed Tern (*Gelochelidon nilotica*) in North America. U.S. Department of Interior, Fish and Wildlife Service, Biological Technical Publication, FWS/BTP-R10xx-2009, Washington, D.C. Unpublished Draft.

Mountfort, G., I. J. Ferguson-Lees. 1961. Observations on the birds of Bulgaria. The Ibis, 103a (3): 443-471.

Nankinov, D. 1993. On the migration of the Mediterranean Gull (*Larus melanocephalus*) in Bulgaria., Status and conservation of seabirds. Ecogeography and Mediterranean Action Plan. Proceedings of the 2nd Mediterranean Seabird Symposium. Calvia, Madrid, Spain 173-179.

Nankinov, D. 1993a. Status and conservation of breeding seabirds in Bulgaria., Ecogeography and Mediterranean Action Plan. Proceedings of the 2nd Mediterranean Seabird Symposium. Calvia, Madrid, Spain, 275-283.

Nankinov, D., S. Dalakchieva, K. Popov, S. Kirilov. 2002. Die Geschichte der rostflugel-Brachschwalbe *Glareola pratincola* in Bulgarien. – Orn. Mitt., 54(7/8): 234–242.

Nesterenko M. A. 2000. Habitat use of Whiskered tern (*Chlidonias hybrida*) in the Danube delta at breeding. ODU Bulletin, no. 5, pp. 172-175.

Niedringhaus K.D., L.A. Shender, A. DiNuovo, L.J. Flewelling, G. Maboni, S. Sanchez, P.J. Deitschel, J. Fitzgerald, N.M. Nemeth. 2021. Mortality in Common (*Sterna hirundo*) and Sandwich (*Thalasseus sandvicensis*) Terns Associated with Bisgaard Taxon 40 Infection on Marco Island, Florida, USA. Journal of Comparative Pathology, 184: 12-18.

Patton R.T., K.S. Goodenough, S.E.W. De La Cruz, H. Nevins, R. Cole, B. Bodenstein, V. Shearn-Bochsler, B. Collins, J. Beck, M. Sadowski, J.Y. Takekawa. 2017. Mass Mortality Attributed to Acanthocephaliasis at a Gull-billed Tern (*Gelochelidon nilotica*) Colony in Coastal California, USA. Journal of Wildlife Diseases, 53(4): 885–890.

Paspaleva, M., T. Mitschev. 1968. Ornithologische Berichte der 10. Jubilaumstagung Donaufershung, Bulgarien - 10-20.1966, Societas Internationalis Limnologiae, 10: 445-454.

Popov D., D. Kirov, P. Zhelev. 2012. Results from Marking of Sandwich Terns (*Sterna sandvicensis*) with Colour Ringsand Radio Transmitters at Pomorie Lake. Acta zool. bulg., Suppl. 4, 2012: 147-154.

Popov, D., Meshkova, G. 2021. “Birds of Pomorie Lake – baseline field survey report”, LIFE19NAT/BG/000804 LIFE FOR POMORIE LAGOON Technical report, Green Balkans NGO, 67 p.

Poot, M. 2003. Offshore foraging of Mediterranean gulls *Larus melanocephalus* in Portugal during the winter. Atlantic Seabirds, 5 (1): 1-12.

Pratt D.W., H.M. Winkler. 1985. Clutch size, timing of laying, and reproductive success in a colony of Great Blue Herons and Great Egrets. The Auk, 102 (1): 49-63.

Profirov, L., D. Kirov, K. Nyagolov, G. Gradev, G. Stoyanov, M. Dimitrov, T. Michev. 2010. The Birds of Pomorie Lake: Status and Check List. First edition. Green Balkans, Plovdiv, 40 pp.

Radakoff, W. 1879. Ornithologische Bemerkungen liber Bessarabien, Moldau, Walachei, Bulgairen und Ost-Rumelien. Bull. Soc. Nat. - Moskou, 53, 150-178.

Reiser, O. 1894. Materialien zu einer Ornis balcanica. II. Bulgarien. Wien. In Commission bei CarlGerold's Sohn. 204 p.

Richards, A. 1990. Seabirds of the northern hemisphere. Dragon's World Ltd, Limpsfield, U.K.

Roberts, J. 1980. The status of the Charadriiformes in Bulgaria. – Bonn. Zool. Beitr., 31(1–2): 38–57.

Roberts, J. 1981. A contribution on to the study of the avifauna of L. Atanasovsko, Burgas. In: Reg. symp. under Project 8 - MAB, UNESCO, Proceedings. Blagoevgrad, 20-24.10.1980. Sofia, BAS, 549-565.

Rodgers J. A. 1983. Foraging Behavior of Seven Species of Herons in Tampa Bay, Florida. Colonial Waterbirds, 6: 11-23.

Scarton F. 2010. Long Term Decline of a Common Tern (*Sterna hirundo*) Population Nesting in Salt Marshes in Venice Lagoon, Italy. Wetlands, 30: 1153–1159.

Santoro S., Champagnion, Kharitonov S., Zwarts L., Oschadleus H.D., Samraoui B., Nedjah R., Volponi S., Cano-Alonso L. 2019. SIS Conservation,1: 139-146.

Senar, J. C., and Borras A. 2004. Sobrevivir al invierno: estratégias de las aves invernantes en la Península Ibérica. Ardeola, 51: 133-168.

Shurulinkov, P., Daskalova, G., Tsonev, R. 2013. Breeding waterbirds in temporally flooded wetlands in Northern Bulgaria. Acta zoologica bulgarica 65(2): 207-215.

Shurulinkov P., G. Daskalova, S. Michov, V. Koev 2016. The distribution, numbers, and breeding of terns and waders on the sand islands along the Bulgarian-Romanian section of the Danube. North-Western Journal of Zoology 12 (1): 65-77.

Shurulinkov P., I. Hristov, K. Hristov, I. Nikolov, B. Nikolov, S. Velkov, H. Dinkov, A. Ralev, N. Chakarov, D. Ragyov, R. Stanchev, L. Spassov, I. Hristova (2007a) Birds of Dragoman marsh and Chepun hills, W Bulgaria –checklist, status and recent development of water bird's populations. J. Balkan Ecology, 10(3): 251-264

Shurulinkov P., I. Nikolov, D. Demerdjiev, K. Bedev, H. Dinkov, G. Daskalova, S. Stoychev, I. Hristov, A. Ralev 2007b. Die aktuelle Brutverbreitung und die Bestande koloniebrutender Reiher und Kormorane in Bulgarien. Orn. Mitteilungen, 59(11): 370-378.

Shurulinkov, P., Cheshmedzhiev, S., Daskalova, G., Dinkov, H., Kirov, K., Hristov, I., Kutsarov, Y., Koev, V., Michov, S., 2019. Recent data on the distribution and numbers of the water birds in the wetlands along the Bulgarian section of the Danube river. In: Shurulinkov, P., Hubenov, Z., Beshkov, S., Popgeorgiev, G. (Eds.), Biodiversity of the Bulgarian-Romanian Section of the Lower Danube. Nova Science Publishers, New York, p. 461.

Shogolev I. 1996. Migration and wintering grounds of Glossy Ibises (Plegadis falcinellus) ringed at the colonies of the Dnestr Delta, Ukraine, Black Sea. Colonial Waterbirds, 19: 152-158.

Simeonov, S. D. 1970. Trophische Verbindungen der Vogel aus einigen Sumpfen der Sofioter Ebene mit anderen Elementen der Sumpfbiozonose. Larus, 21-22: 166-180.

Snow, D. W., S. M. Perrins, 1997. The birds of Western Palearctic (concise edition in two volumes). Oxford, New York: Oxford University Press, Volume 1: 1-1008, Volume 2: 1009 –1695.

Snow D.W., C.M. Perrins. 1998. The Birds of the Western Palearctic, vol. 1: Non-Passerines. Oxford University Press, Oxford.

Spitzenberger, F. 1966. Ornithologische Beobachtungen an der Donau zwischen Vidin (Bulgarien) und Sulina (Rumanien). Egretta, 9 (1): 12-36.

Stastny K., Hudec K. et al. (2016) Ptaci –Aves. Fauna CR. vol I(3). Academia. Praha.

Stienen E.W.M., A. Jonard, A. Brenninkmeijer. 1998. Tern trapping along the Senegalese coast. Sula, 12: 19–26.

Stienen E.W.M., A. Brenninkmeijer, K.E. Geschiere. 2001. Living with gulls: the consequences for Sandwich Terns of breeding in association with Black-headed Gulls. Waterbirds, 24: 68-82.

Stienen E.W.M., A. Brenninkmeijer. 2006. Effect of brood size and hatching sequence on prefledging mortality of Sandwich terns: why lay two eggs? J. Ornithol., 147: 520–530.

Stoyneva, M. P., T. M. Michev, 1994. Srebarna case: habitat changes as reflected by waterfall. – In: Farago, S., J. Kerekes (eds), Limnology and waterfowl. Monitoring, Modelling and Management. Proceedings of a symposium on Limnology and Waterfowl held in Sopron/Sarród, Hungary, November 21-23, 1994, Societas Internationalis Limnologiae, Working Group on Aquatic Birds. Wetlands International publication 43: 131-142.

Terp, J. M. and M. Pavelka. 1999. Summary of Colonial Seabird Nesting at Western Salt Company 1998 Season. U.S. Fish and Wildlife Service, Coastal Program, Carlsbad, CA.

Triplet, P, Overdijk, O, Smart, M, Nagy, S, Schneider-Jacoby, M, Karauz, E S, Pigniczki, C, Baha el Din, S, Kralj, J, Sandor, A and Navedo, J G (2008) International single species Action Plan for the conservation of the Eurasian Spoonbill *Platalea leucorodia*. AEWA Technical Series, Bonn, Germany.

Thorup O. 2005. Breeding Waders in Europe. International Wader Studies. In press.

Tucker G.M. & Evans M.I, 1997. Habitats for birds in Europe. A conservation strategy for the wider environment. Birdlife International. Birdlife Conservation Series n. 6. Pp. 464. Cambridge, United Kingdom.

Tzenova R., S. Uzunov, D. Kostovska, D. Pavlova, N. Tosheva. LAYMAN'S REPORT OF SALT OF LIFE PROJECT LIFE11 NAT/BG/000362 For citizens, institutions, organizations and friends of the nature, 16 p.

Verboom J., R. Foppen, P. Chardon, P. Opdam, P. Luttikhuizen. 2001. Introducing the key patch approach for habitat networks with persistent populations: an example for marshland birds. Biological conservation, 100 (1): 89-101.

Uhlig, r. 1988. Bestanszahlen aus Bulgarien. – Orn. Mitt., 40: 134–135.

Urban E.K., Fry C.H., Keith S. 1986. The Birds of Africa. Vol. II. Academic Press, London and Orlando.

Wiggins D. A. 1991. Foraging Success and Aggression in Solitary and Group-feeding Great Egrets (*Casmerodius albus*). Colonial Waterbirds, 14(2): 176-179.

Zhou, L. Z., Song, L. W. and Ma, Y. 1998. Breeding biology of the three herons in Zipeng mountains. Chi. J. Zool. 33: 34–38. (In Chinese with English abstract).

Други документи

Стандартни Натура 2000 формуляри на защитени зони по Директива за птиците. http://natura2000.moew.government.bg/Home/Natura2000ProtectedSites

Интегриран план за управление (проект) на защитена зона SCI BG0000573 „Комплекс Калиакра“ за опазване на природните местообитания и на дивата флора и фауна и защитени зони SPA BG0002051 „Калиакра“ и SPA BG0002097 „Белите скали“ за опазване на дивите птици, 2015

Интегриран план за управление (проект) на защитена зона „Поморийско езеро” (BG0000152) по директивата за птиците защитена зона „Поморие” (BG0000620) по директивата за местообитанията защитена местност „Поморийско езеро” и Рамсарско място „Поморийско езеро”, 2009, СНЦ „Зелени Балкани” и консорциум за консултантски услуги за изготвяне на Интегриран план за управление на Поморийското езеро.

План за управление на Защитена зона BG0002099 „Кочериново“, 2015
План за управление на защитена зона BG0002052 „Язовир Жребчево“, 2015
План за управление на защитена зона BG0002101 „Мещица“, 2015
План за управление на защитена зона BG0002023 „Язовир Овчарица“, 2016
План за управление на защитена зона BG0002086 „Оризища Цалапица“, 2016
План за управление на защитена зона BG0002090 „Берковица“, 2016
План за управление на Защитена зона BG0002015 „Язовир Конуш“, 2017
План за управление на Природен парк „Русенски лом“, 2005
План за управление на Природен парка „Златни пясъци“, 2011
План за управление на Природен парк „Персина“, 2016
План за управление на Резерват „Ропотамо“, 2018
План за управление на Резерват „Камчия“, 2006
План за управление на Резерват „Бели Лом“, 2015

План за управление на Резерват „Горна Топчия“, 2015
План за управление на Поддържан резерват „Сребърна“ (актуализиран), 2016
План за управление на Поддържан резерват „Атанасовско езеро“, 2003
План за управление на Поддържан резерват „Балтата“, 2004
План за управление на Поддържан резерват „Ибиша“, 2015
План за управление на Защитена местност „Пода“, 2002
План за управление на Защитена местност „Дуранкулашко езеро“, 2002
План за управление на Защитена местност „Шабленско езеро“, 2004
План за управление на Защитена местност „Калимок-Бръшлен“, 2007
План за управление на Защитена местност „Златo поле“, 2008
БДЗП, 2014. Кратък Отчет На Проекта - Проект LIFE+ „Опазване на световно застрашени видове птици чрез ефективно управление на ключови за тях местообитания в района на бургаските езера”, LIFE08/NAT/BG/000277, 22 с.
Консервационен план след края на проект „Солта на живота“ LIFE11 NAT/BG/000362, 2018-2023, 24 стр.
Проект „Солта на живота“, Е-бюлетин № 6, 6 стр.
Информация, получена по реда на Закон за достъп до обществена информация (от МОСВ, ИАОС, БДЗП и други).

Интернет страници на проекти и други:

https://lifeforpomorielagoon.eu/
https://www.greenbalkans.org/pomorielake/opos/
https://greenbalkans.org/pomorielake/gef/resume.html
http://umispublic.government.bg/srchProjectInfo.aspx?id=59567
https://saltoflife.biodiversity.bg/bg/
https://lagoon.biodiversity.bg/
https://www.nationalgeographic.bg/a/dragomansko-blato
https://eea.government.bg/zpo/bg/
https://natura2000.egov.bg/EsriBg.Natura.Public.Web.App/

ПРИЛОЖЕНИЕ № 3

ОПИС НА КАРТНИЯ МАТЕРИАЛ

Минало и съвременно разпространение в България

1. **Карта № 1-1** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на голямата бяла чапла в България;
2. **Карта № 1-2** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на ръждивата чапла в България;
3. **Карта № 1-3** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на гривестата чапла в България;
4. **Карта № 1-4** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на белобузата рибарка в България;
5. **Карта № 1-5** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на черната рибарка в България;
6. **Карта № 1-6** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на малката бяла чапла в България;
7. **Карта № 1-7** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на дебелоклюната рибарка в България;
8. **Карта № 1-8** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на кафявокрилия огърличник в България;
9. **Карта № 1-9** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на малката черноглава чайка в България;
10. **Карта № 1-10** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на нощната чапла в България.
11. **Карта № 1-11** Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на бялата лопатарка в България;

12. Карта № 1-12 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на блестящия ибис в България;

13. Карта № 1-13 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на саблеклюна в България;

14. Карта № 1-14 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на речната рибарка в България;

15. Карта № 1-15 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на белочелата рибарка в България;

16. Карта № 1-16 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на гривестата рибарка в България.

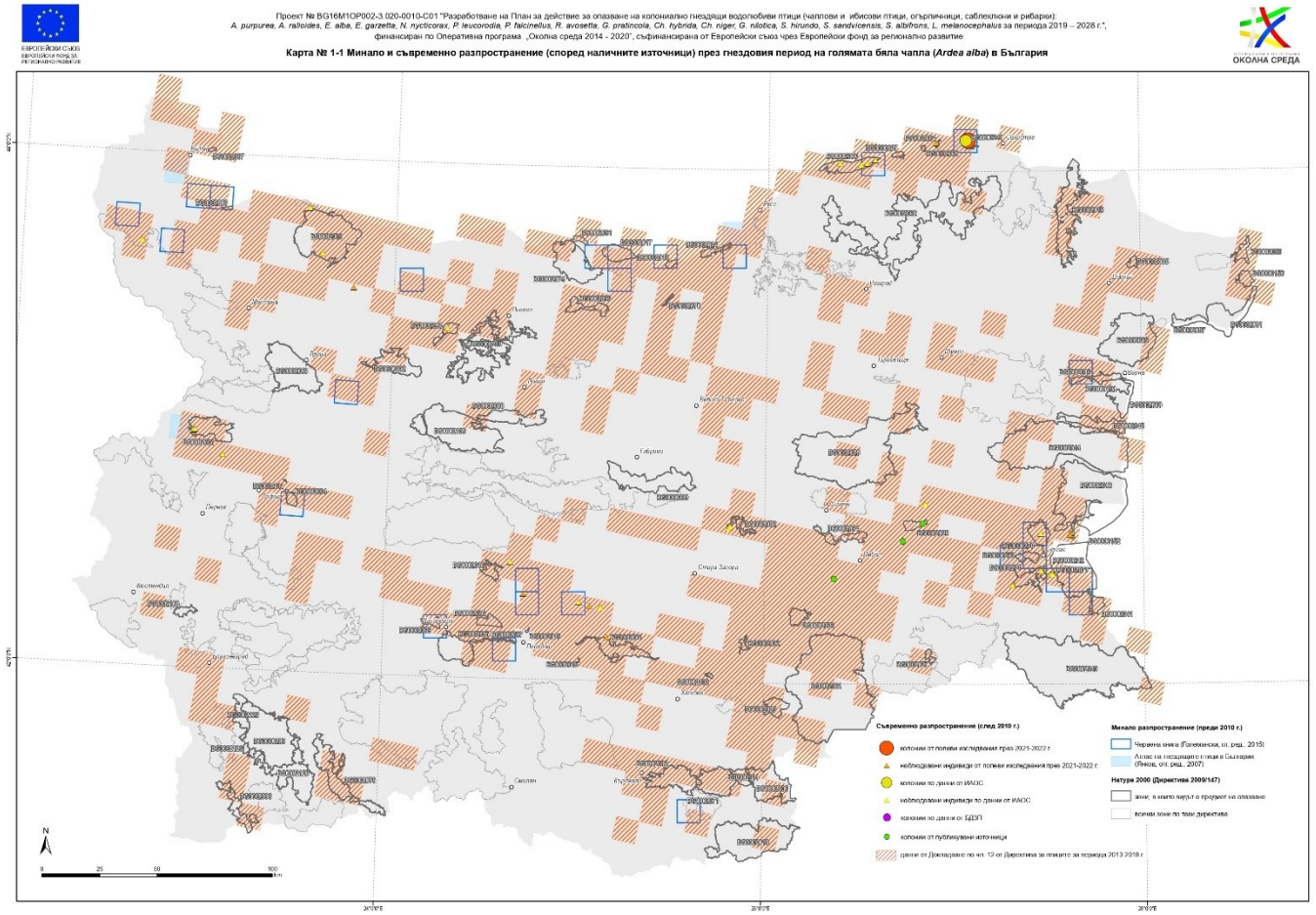

---------- www.eufunds.bg ----------

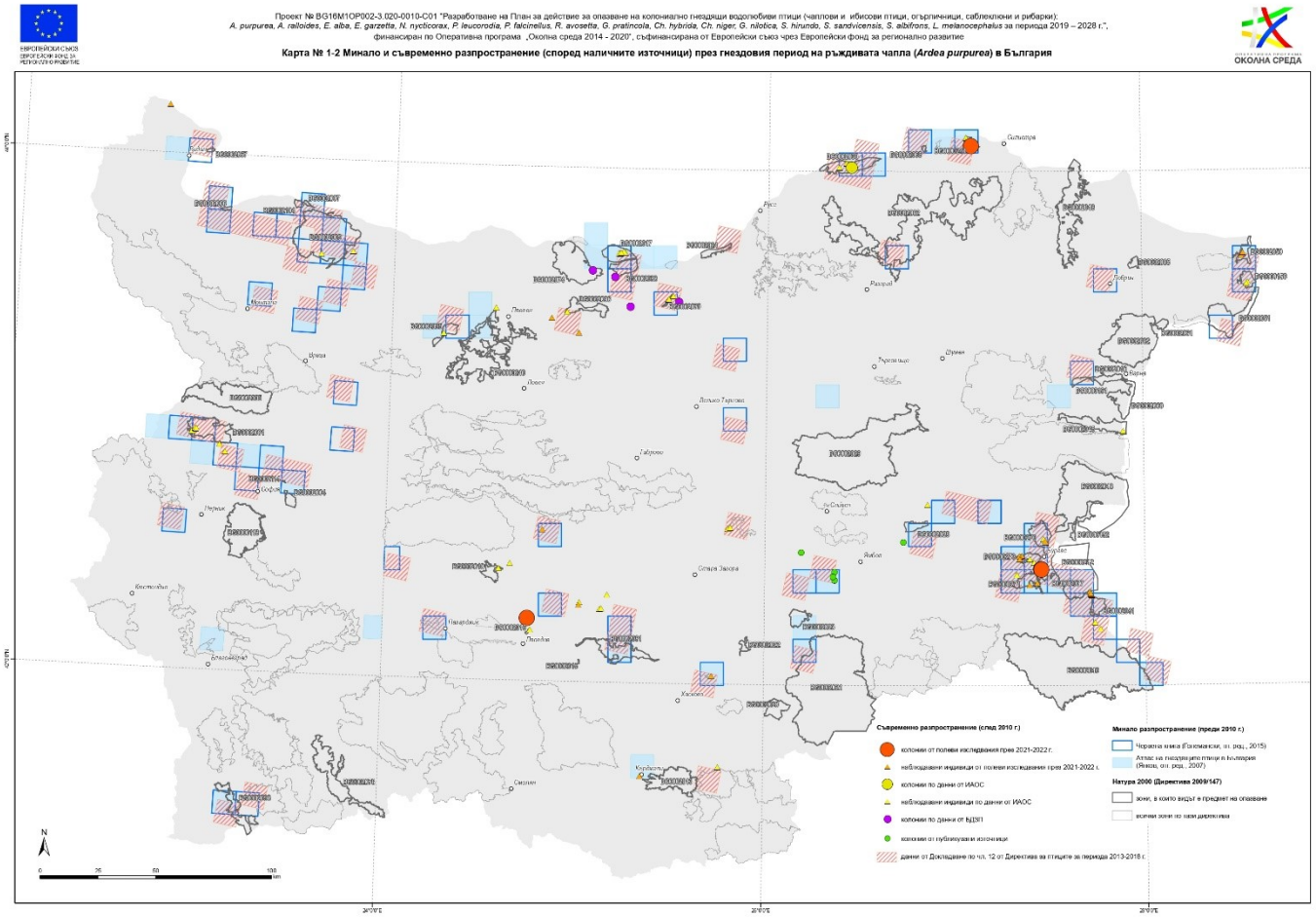
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-2 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на ръждивата чапла (Ardea purpurea) в България
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Natura 2000 (Директива 2009/147)
N

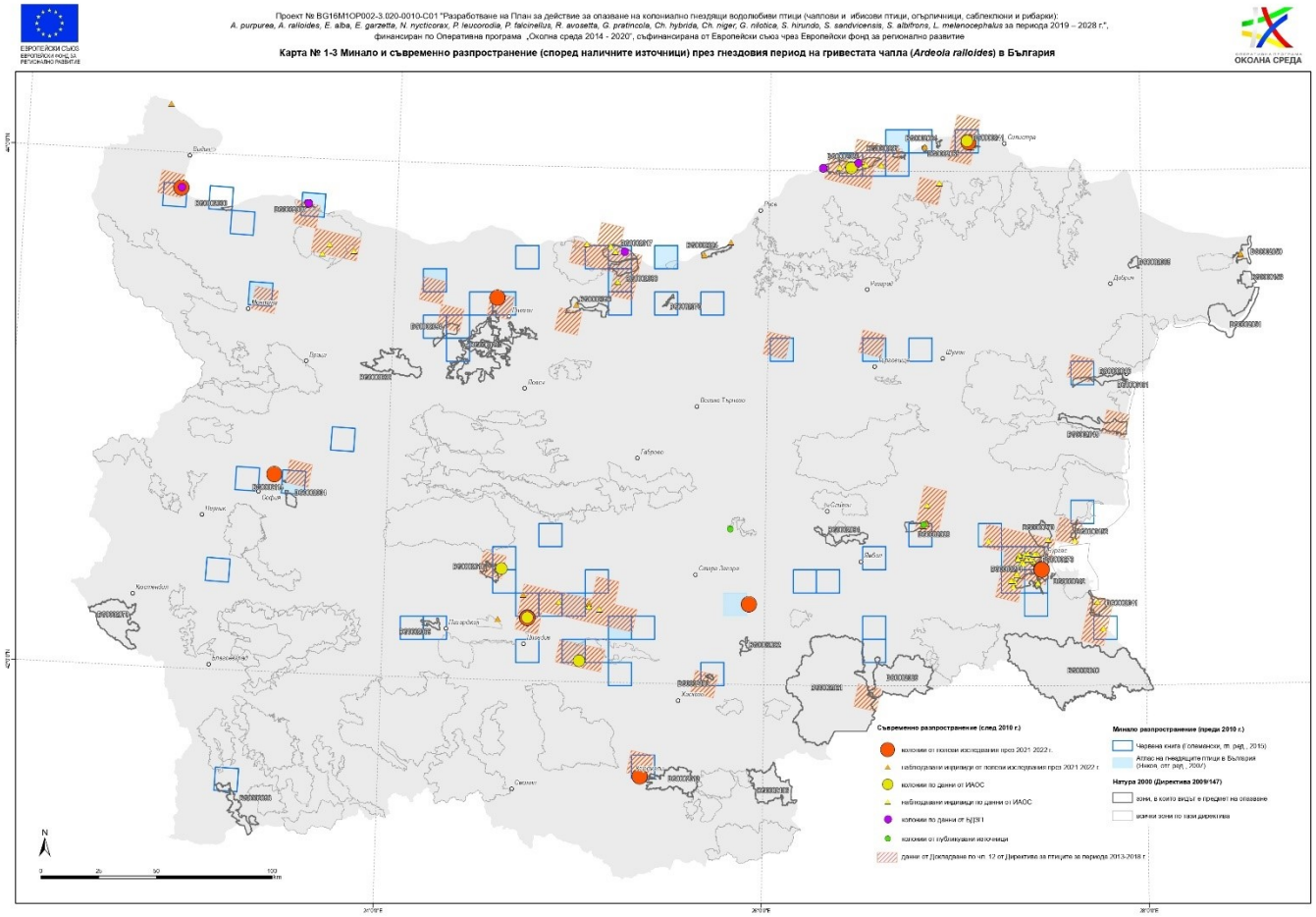
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-3 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на гривестата чапла (Ardeola ralloides) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021 2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021 2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Спасовски, т. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Нанков, сет (ред.), 2008)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
нови зони по наши данни
N
0
25
50
100
km

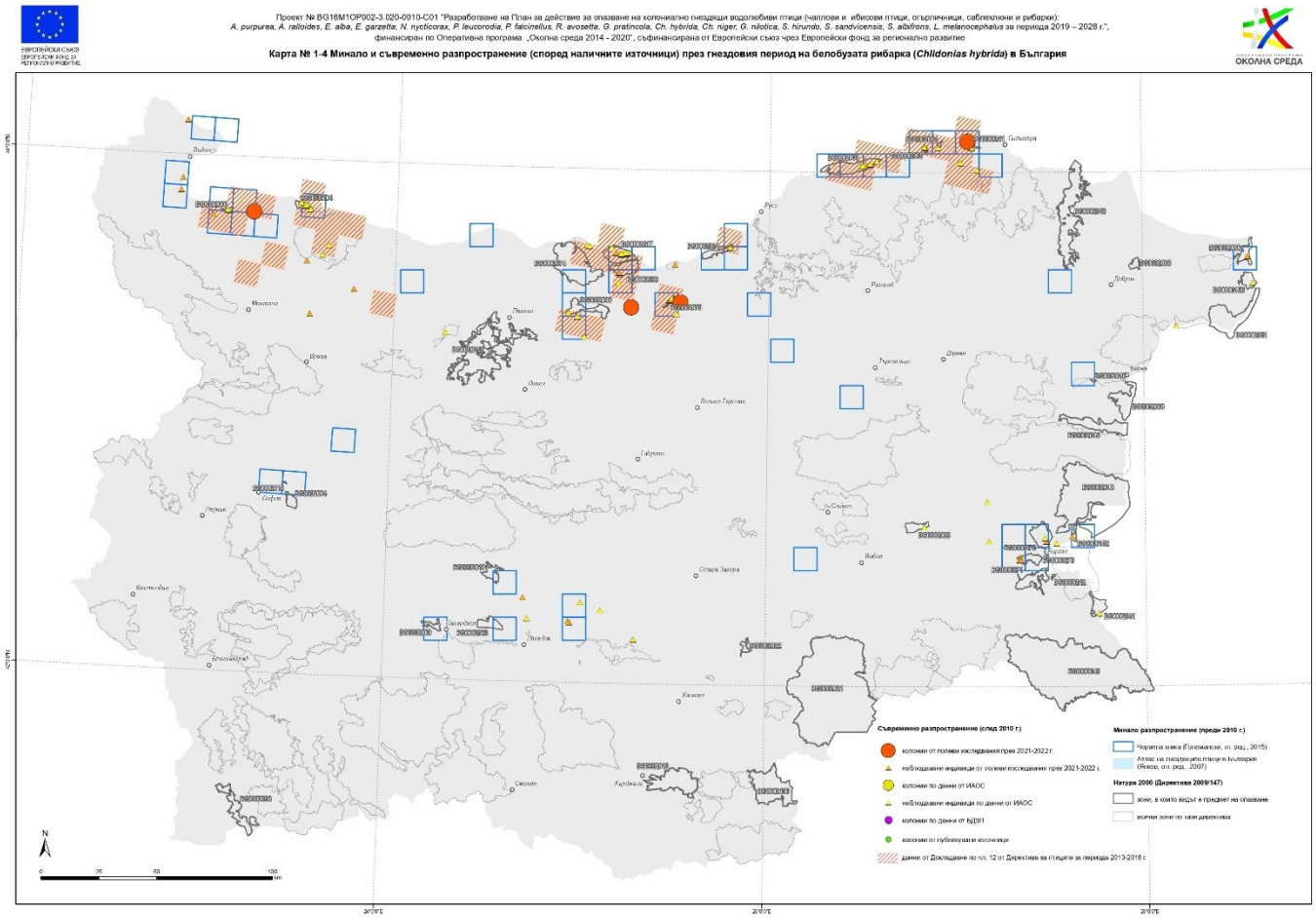
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P.leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-4 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на белобузата рибарка (Chlidonias hybrida) в България
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Пеневски, гл. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, гл. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

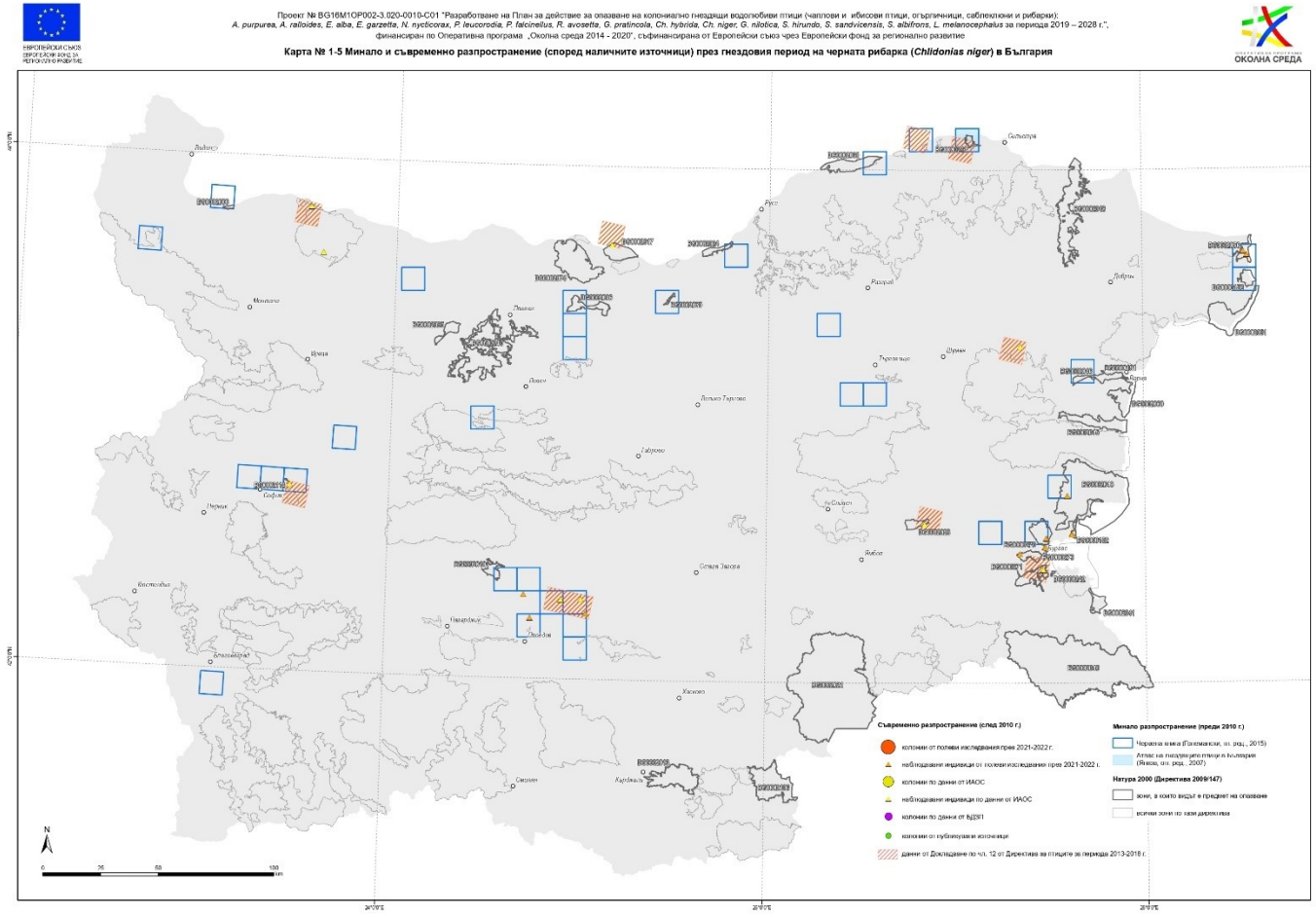
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-5 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на черната рибарка (Chlidonias niger) в България
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Пантелеев, ет. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, ет. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

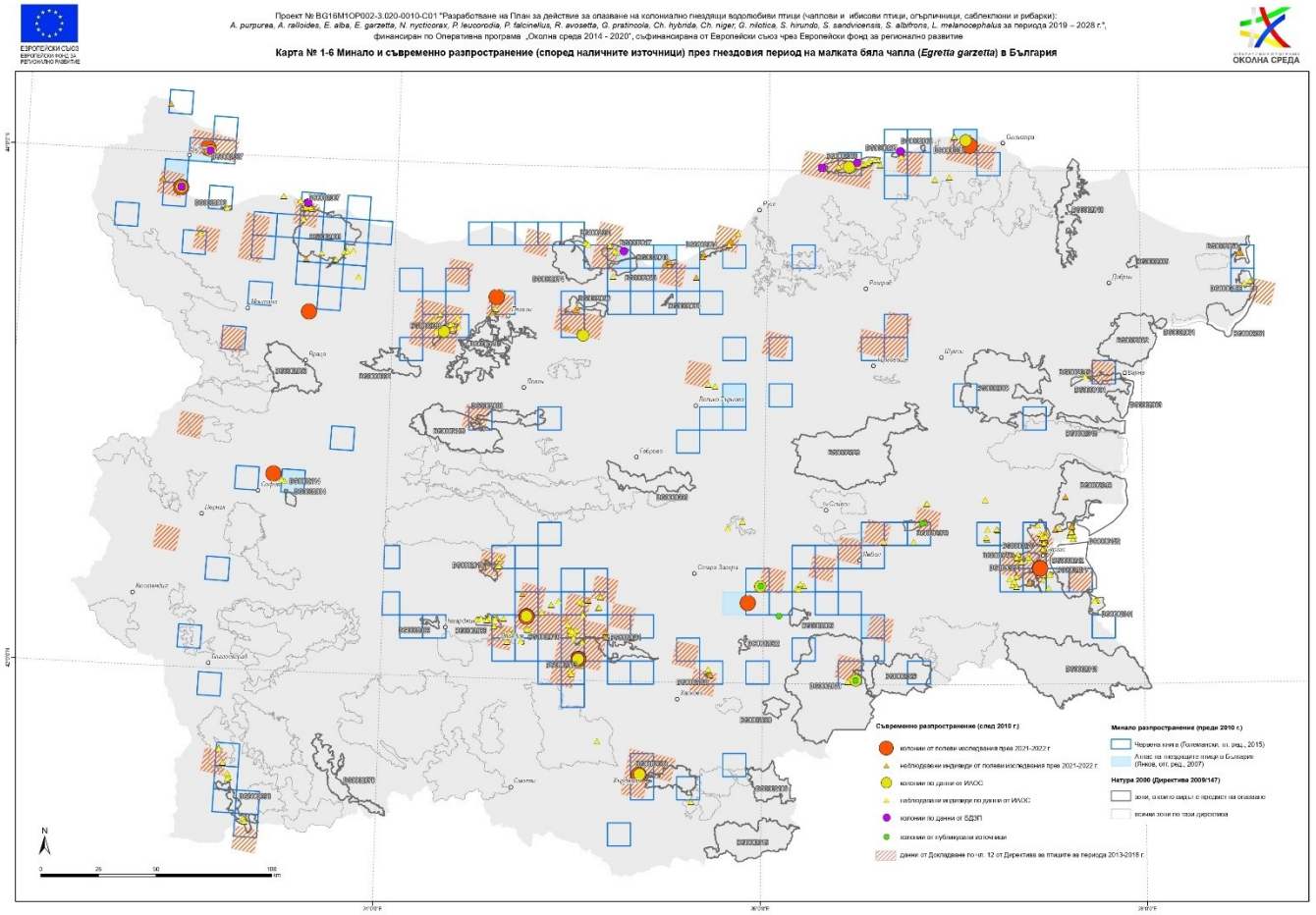
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-6 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на малката бяла чапла (Egretta garzetta) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Големански, от. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, от. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

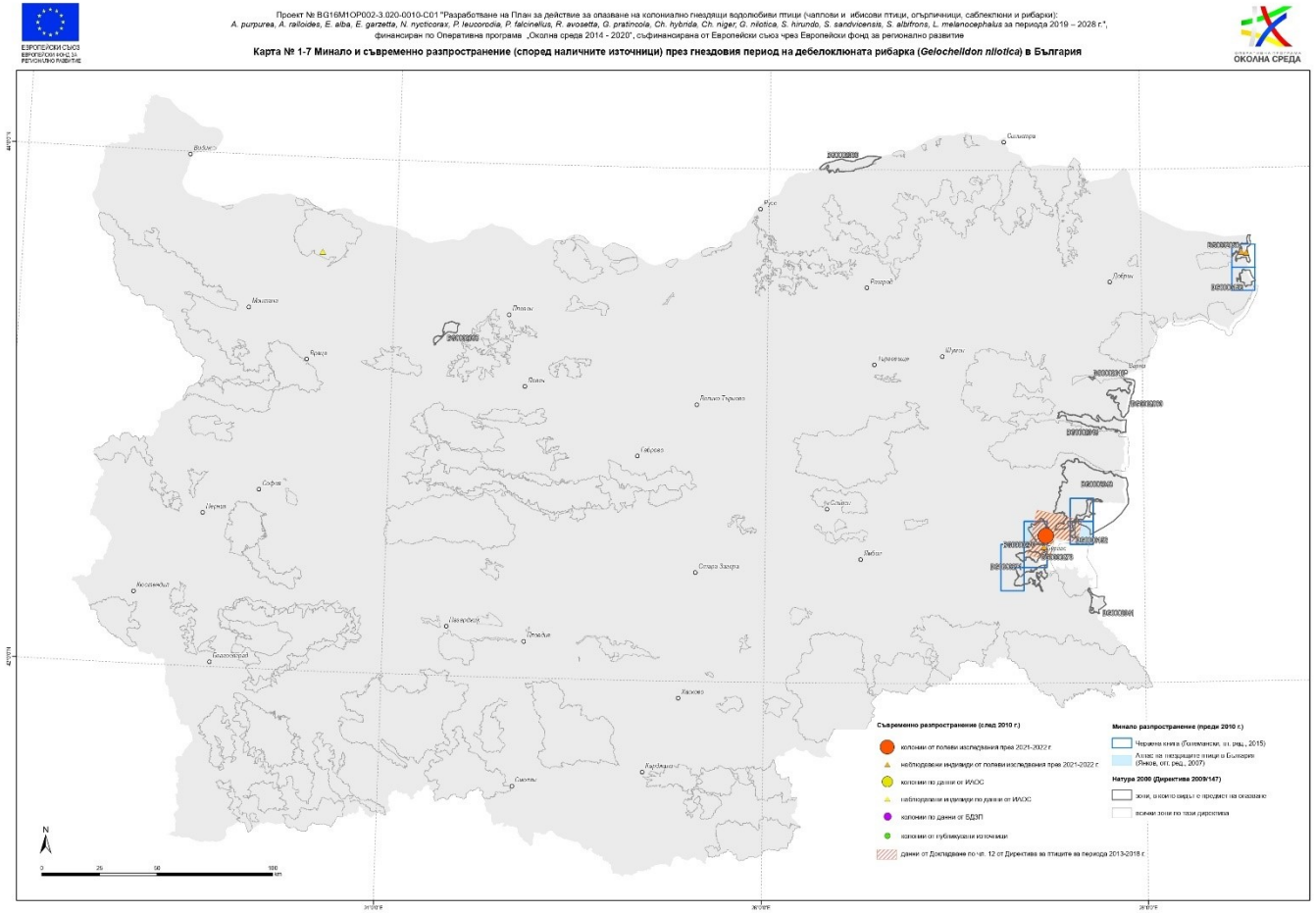
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-7 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на дебелоклюната рибарка (Gelochelidon nilotica) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Големански, ст. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

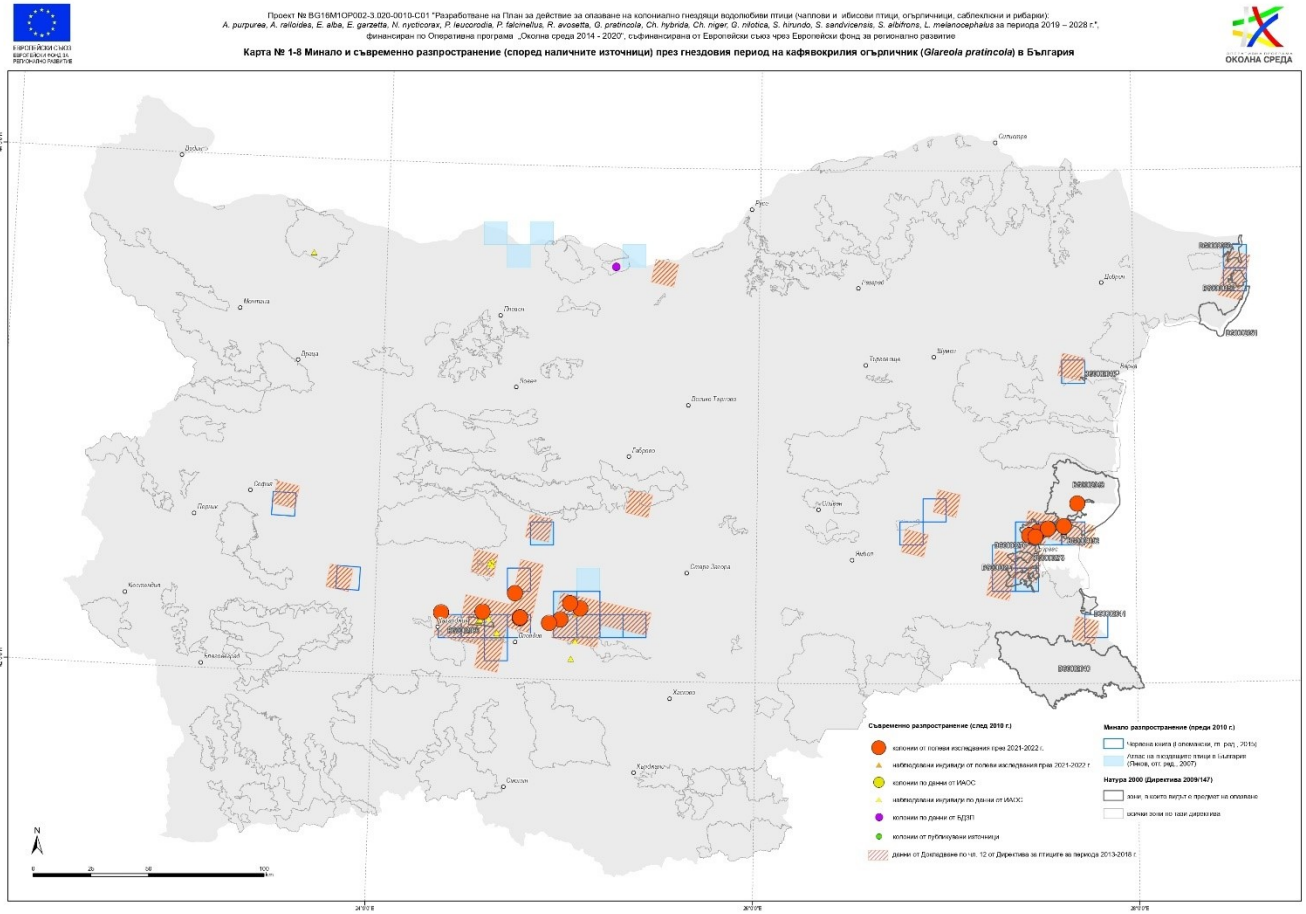

---------- www.eufunds.bg ----------

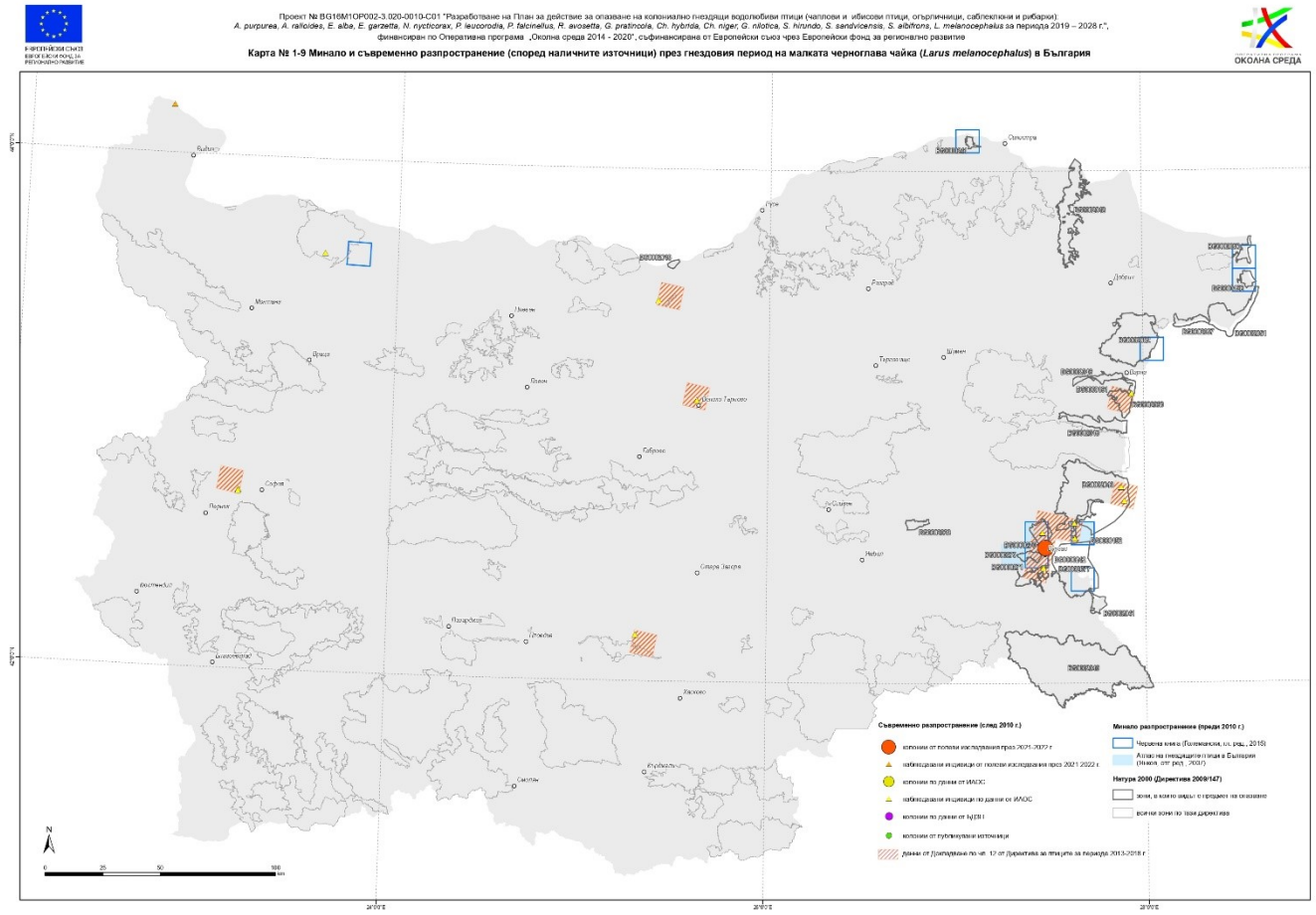
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-9 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на малката черноглава чайка (Larus melanocephalus) в България
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Натура 2000 (Директива 2009/147)

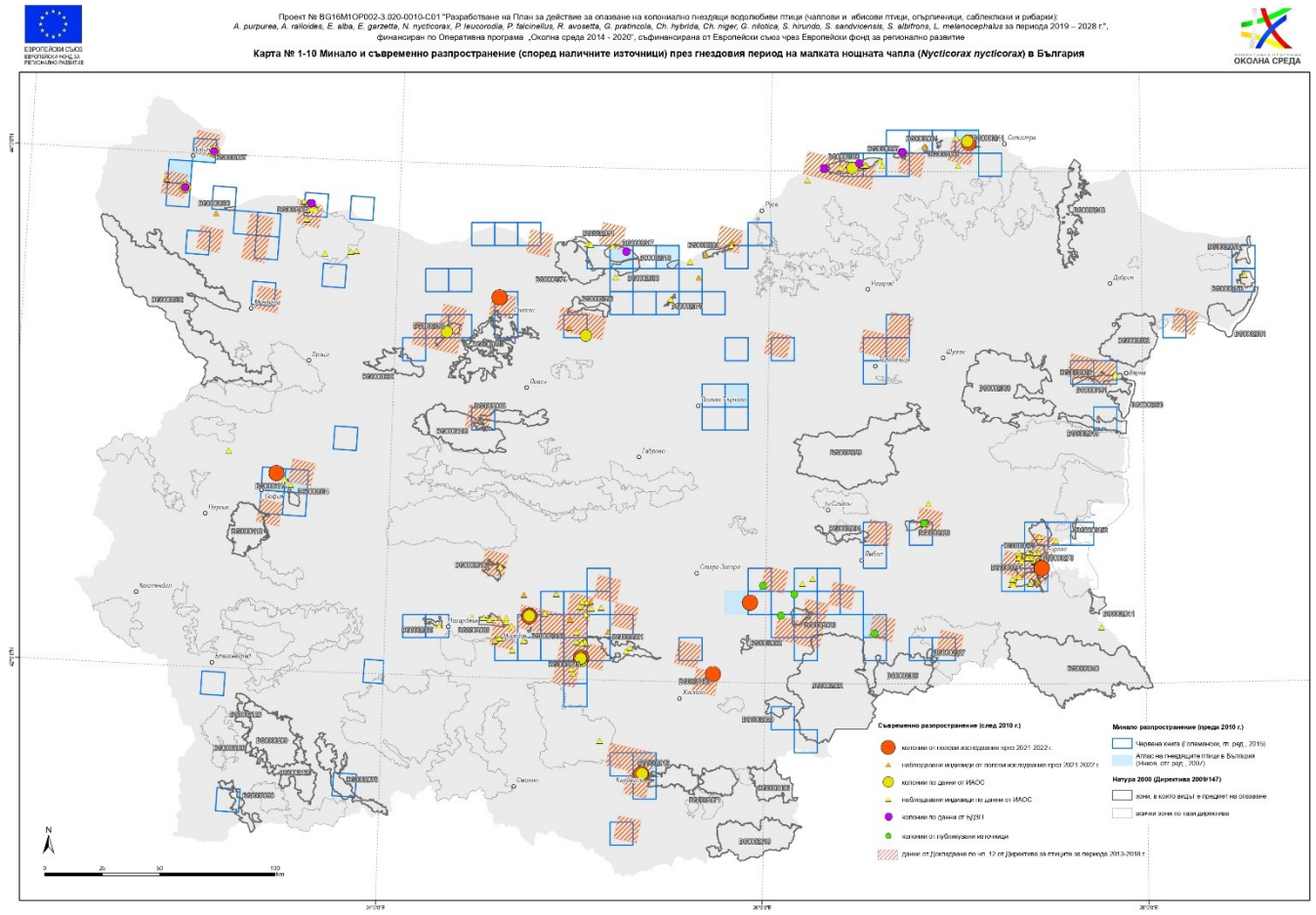
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-10 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на малката нощната чапла (Nycticorax nycticorax) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
N

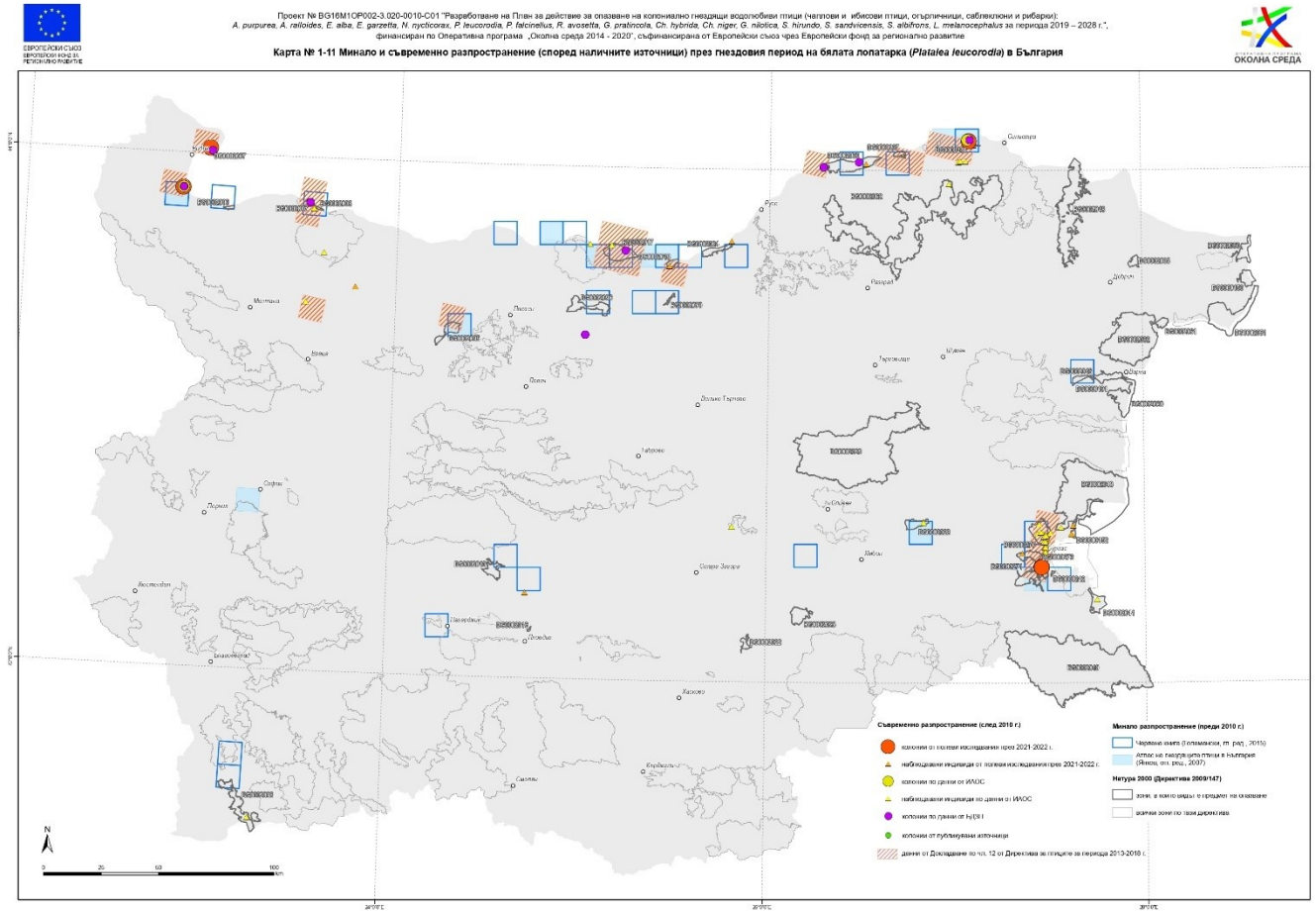
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-11 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на бялата лопатарка (Platalea leucorodia) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
N

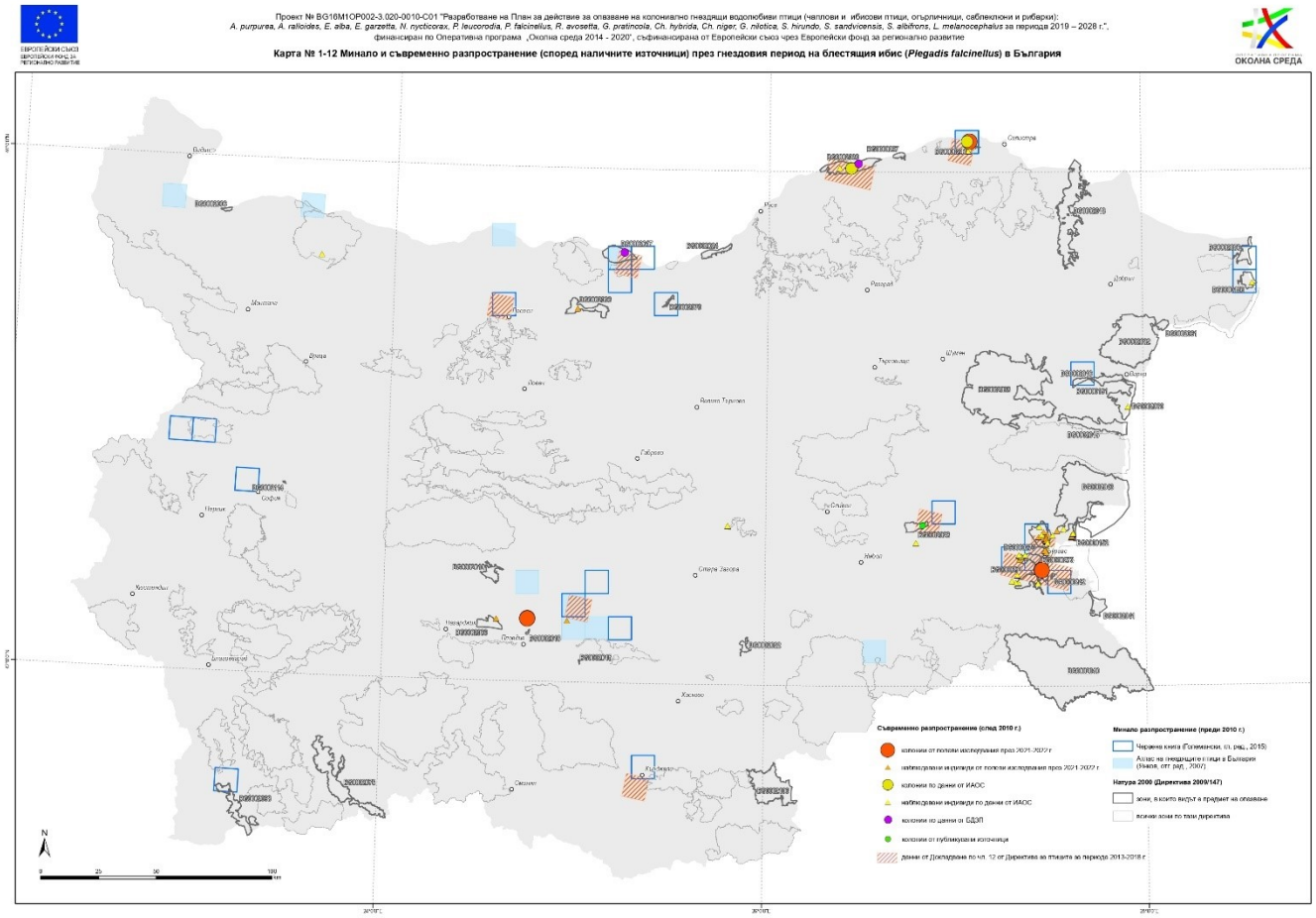
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и риворки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-12 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на блестящия ибис (Plegadis falcinellus) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
N

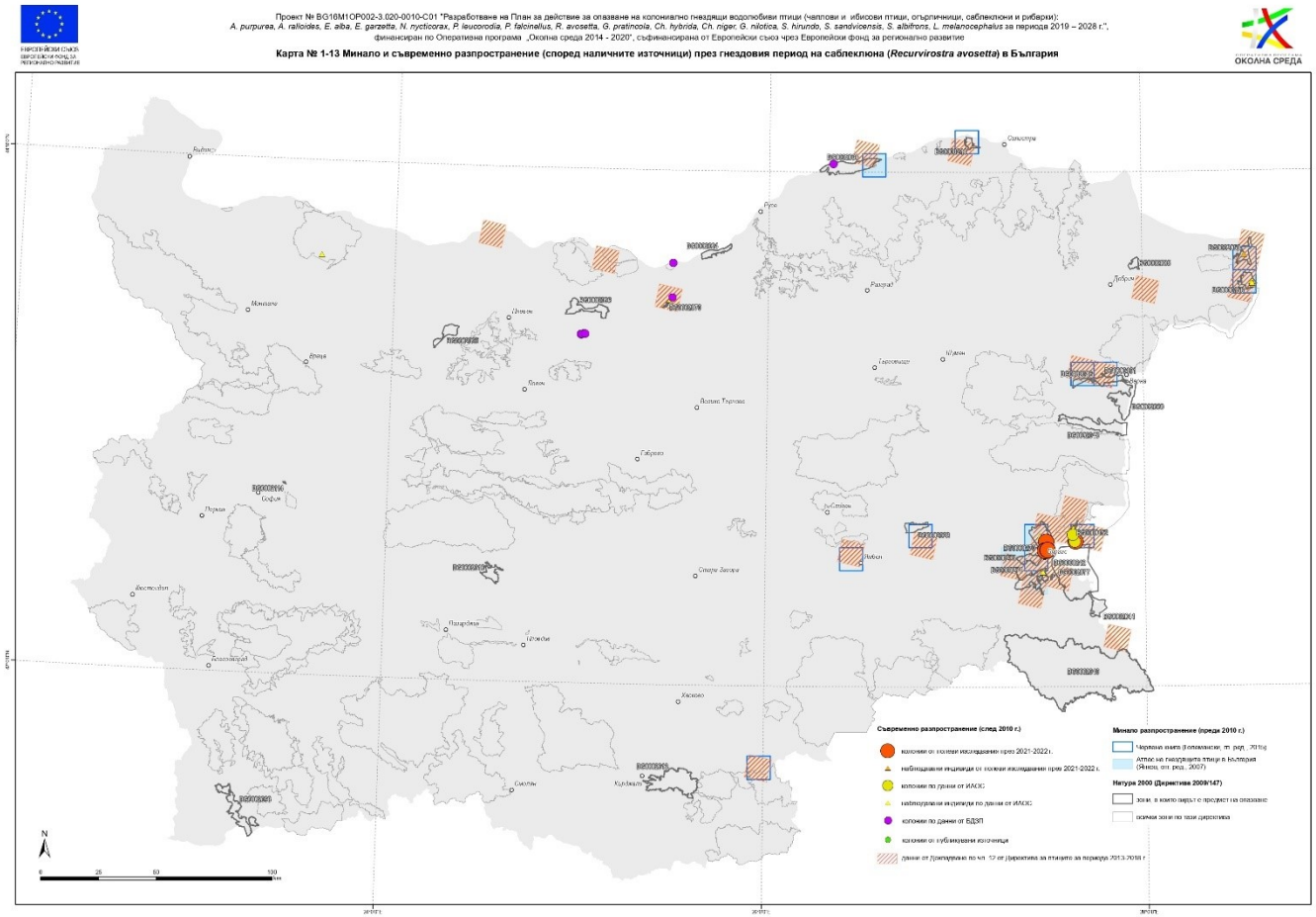
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-13 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на саблеклюна (Recurvirostra avosetta) в България
ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Георгиев, гл. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, отг. ред., 2007)
Натура 2000 (Директиви 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

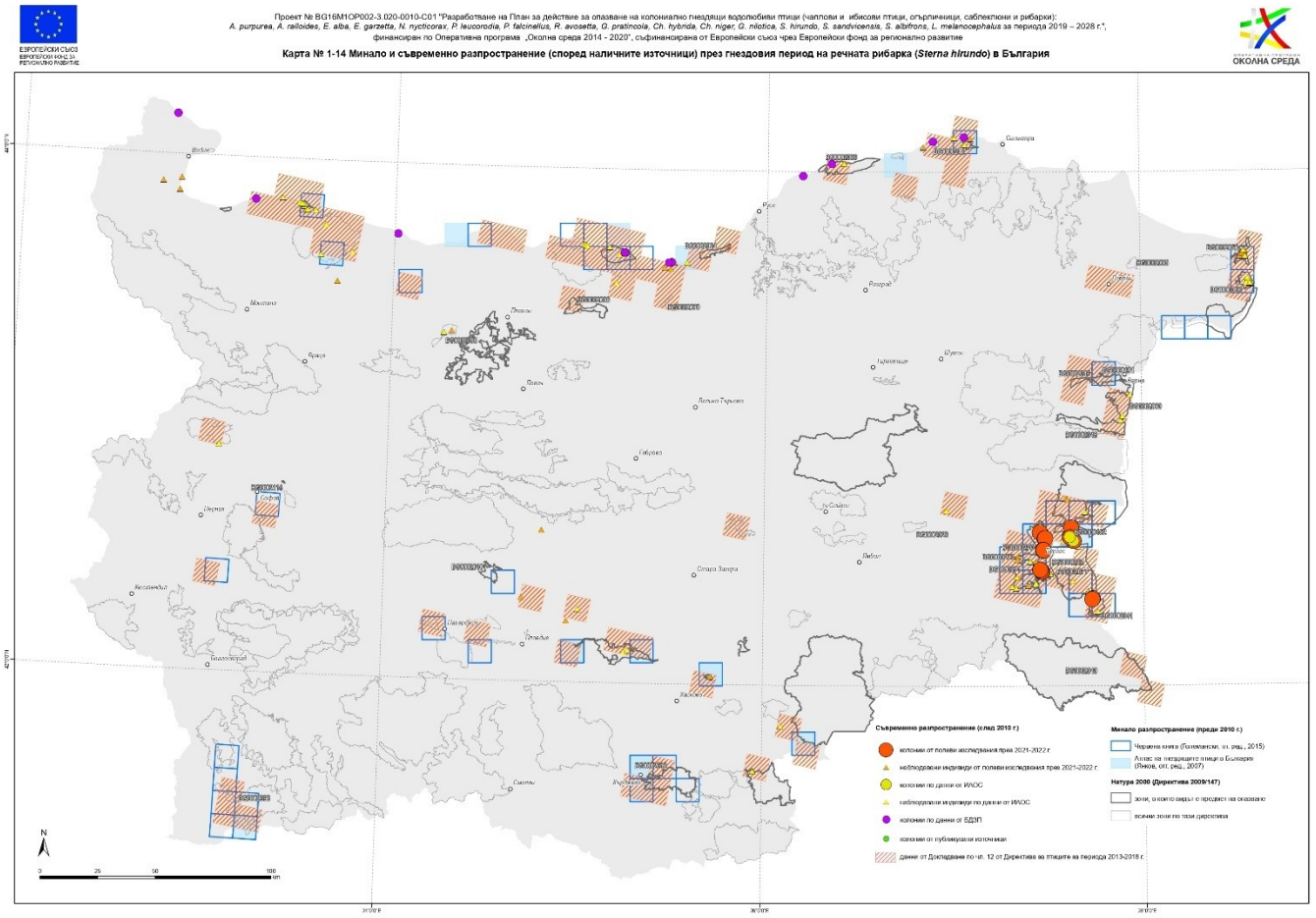
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-14 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на речната рибарка (Sterna hirundo) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Големански, ет. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Янков, ет. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

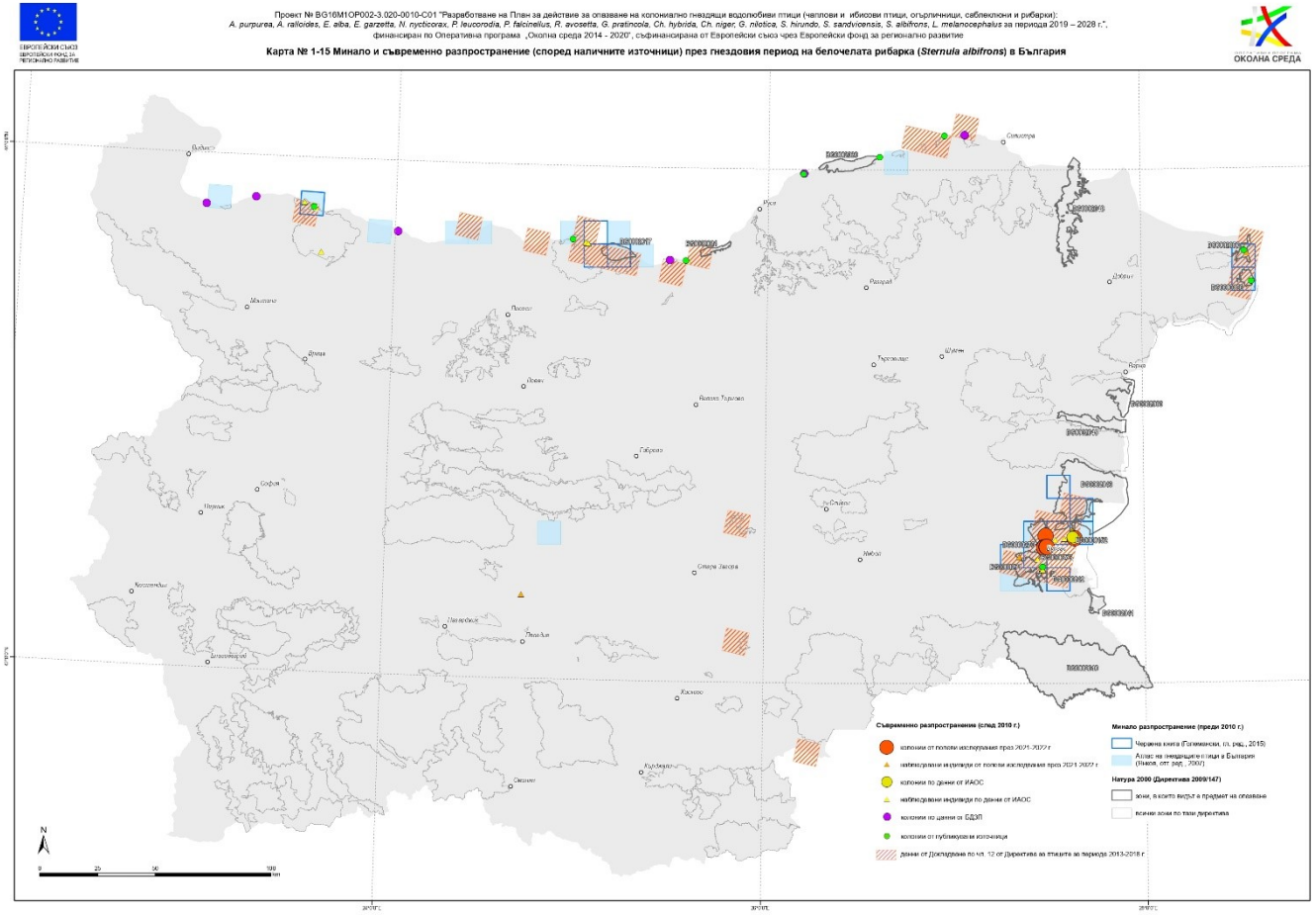
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-15 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на белочелата рибарка (Sternula albifrons) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
N

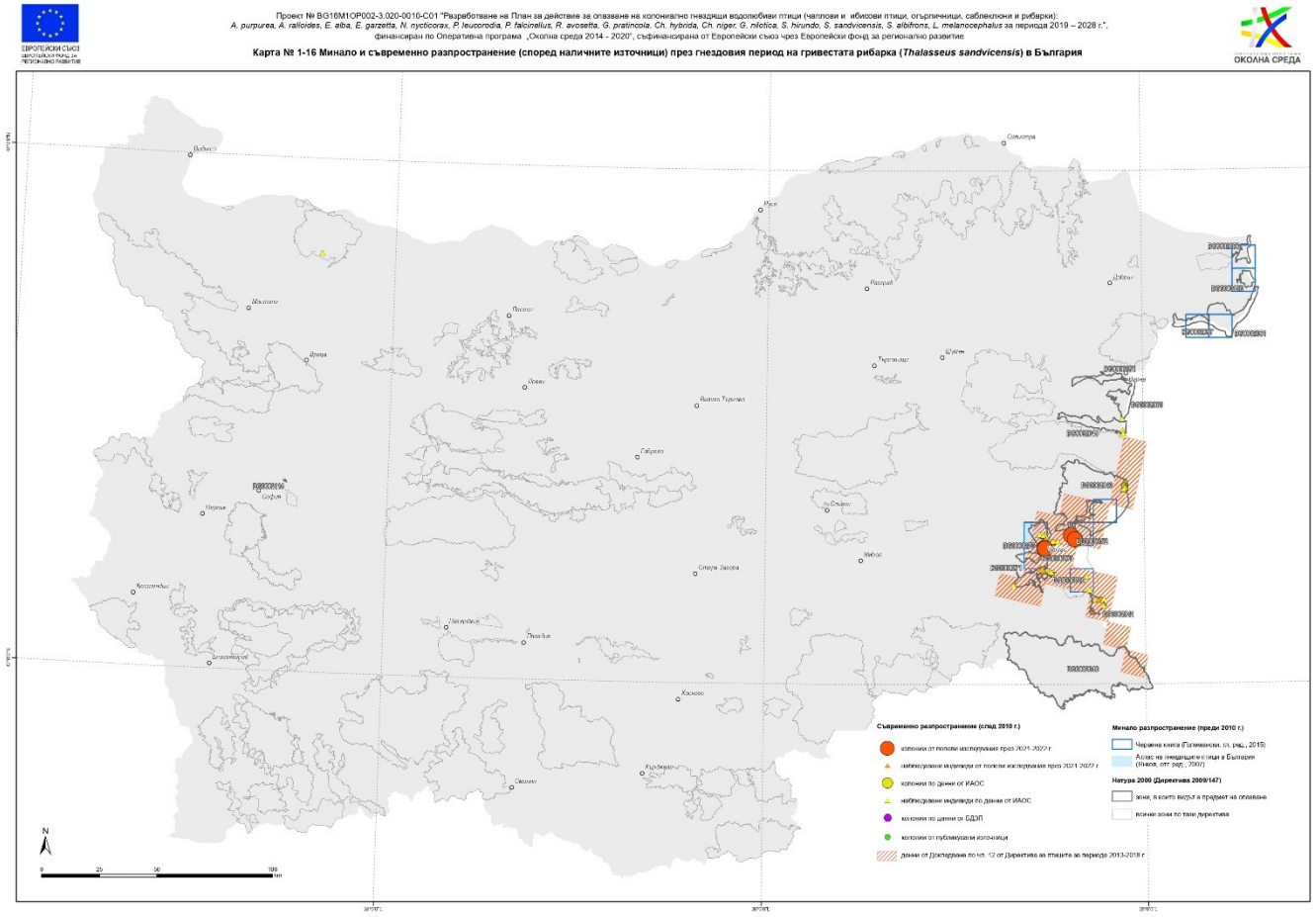
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 1-16 Минало и съвременно разпространение (според наличните източници) през гнездовия период на гривестата рибарка (Thalasseus sandvicensis) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ОКОЛНА СРЕДА
Видин
Монтана
Враца
Плевен
Ловеч
Габрово
Велико Търново
Русе
Силистра
Разград
Шумен
Търговище
Добрич
Варна
Бургас
Сливен
Ямбол
Стара Загора
Хасково
Кърджали
Смолян
Пазарджик
Пловдив
Асеновград
Кюстендил
Перник
София
Минало разпространение (преди 2010 г.)
Червена книга (Гепкински, ел. ред., 2015)
Атлас на гнездящите птици в България (Иванов, отг. ред., 2007)
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
Съвременно разпространение (след 2010 г.)
колонии от полеви изследвания през 2021-2022 г.
наблюдавани индивиди от полеви изследвания през 2021-2022 г.
колонии по данни от ИАОС
наблюдавани индивиди по данни от ИАОС
колонии по данни от БДЗП
колонии от публикувани източници
данни от Докладване по чл. 12 от Директива за птиците за периода 2013-2018 г.
N
0
25
50
100
km

Значими гнездови местообитания в България

1. **Карта № 2-1** Значими гнездови местообитания на голямата бяла чапла в България;
2. **Карта № 2-2** Значими гнездови местообитания на ръждивата чапла в България;
3. **Карта № 2-3** Значими гнездови местообитания на гривестата чапла в България;
4. **Карта № 2-4** Значими гнездови местообитания на белобузата рибарка в България;
5. **Карта № 2-5** Значими гнездови местообитания на черната рибарка в България;
6. **Карта № 2-6** Значими гнездови местообитания на малката бяла чапла в България;
7. **Карта № 2-7** Значими гнездови местообитания на дебелоклюната рибарка в България;
8. **Карта № 2-8** Значими гнездови местообитания на кафявокрилия огърличник в България;
9. **Карта № 2-9** Значими гнездови местообитания на малката черноглава чайка в България;
10. **Карта № 2-10** Значими гнездови местообитания на нощната чапла в България.
11. **Карта № 2-11** Значими гнездови местообитания на бялата лопатарка в България;
12. **Карта № 2-12** Значими гнездови местообитания на блестящия ибис в България;
13. **Карта № 2-13** Значими гнездови местообитания на саблеклюна в България;
14. **Карта № 2-14** Значими гнездови местообитания на речната рибарка в България;
15. **Карта № 2-15** Значими гнездови местообитания на белочелата рибарка в България;

16. Карта № 2-16 Значими гнездови местообитания на гривестата рибарка в България.

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-1 Значими гнездови местообитания на голямата бяла чапла (*Ardea alba*) в България

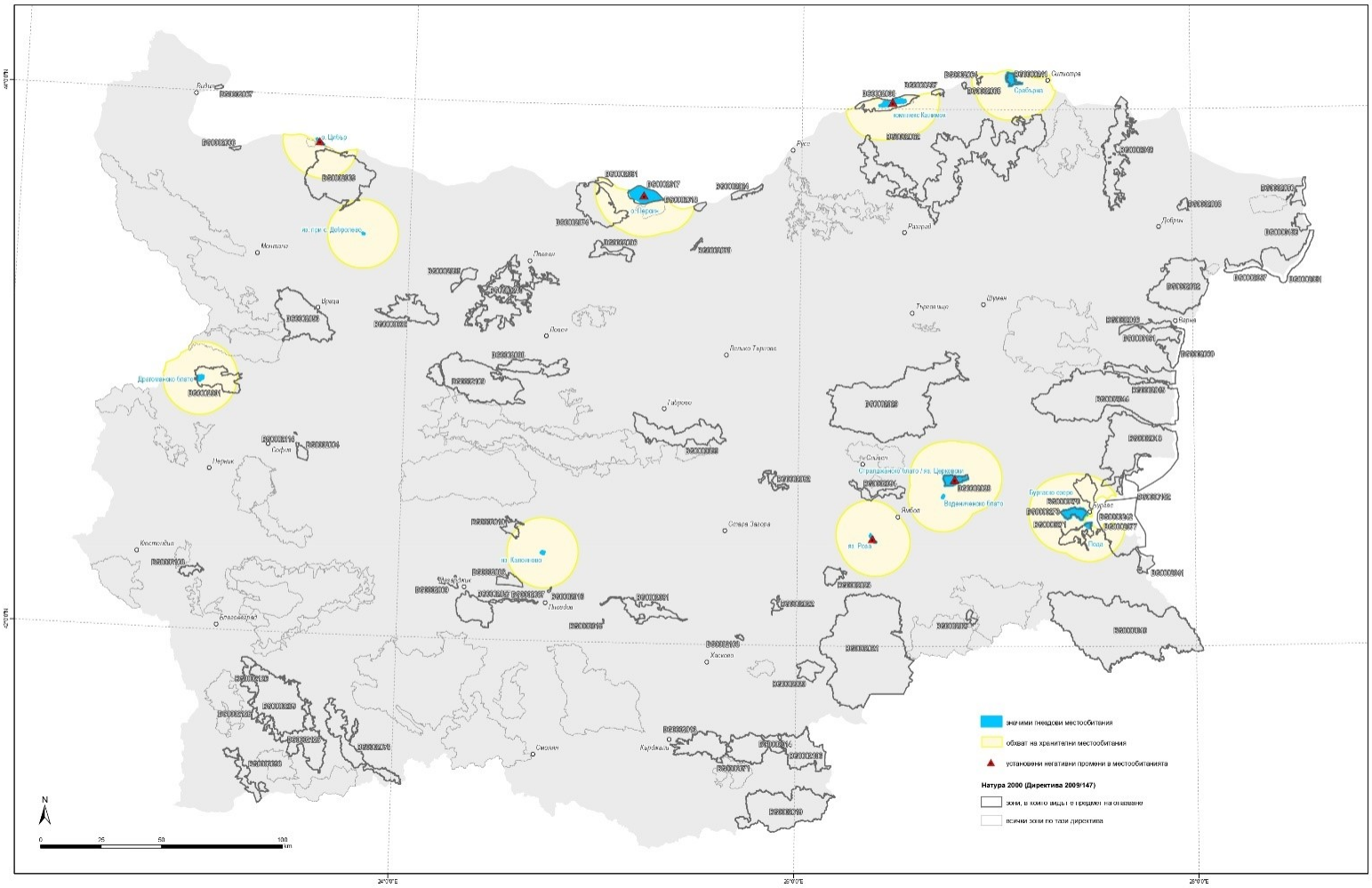

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-2 Значими гнездови местообитания на ръждивата чапла (*Ardea purpurea*) в България

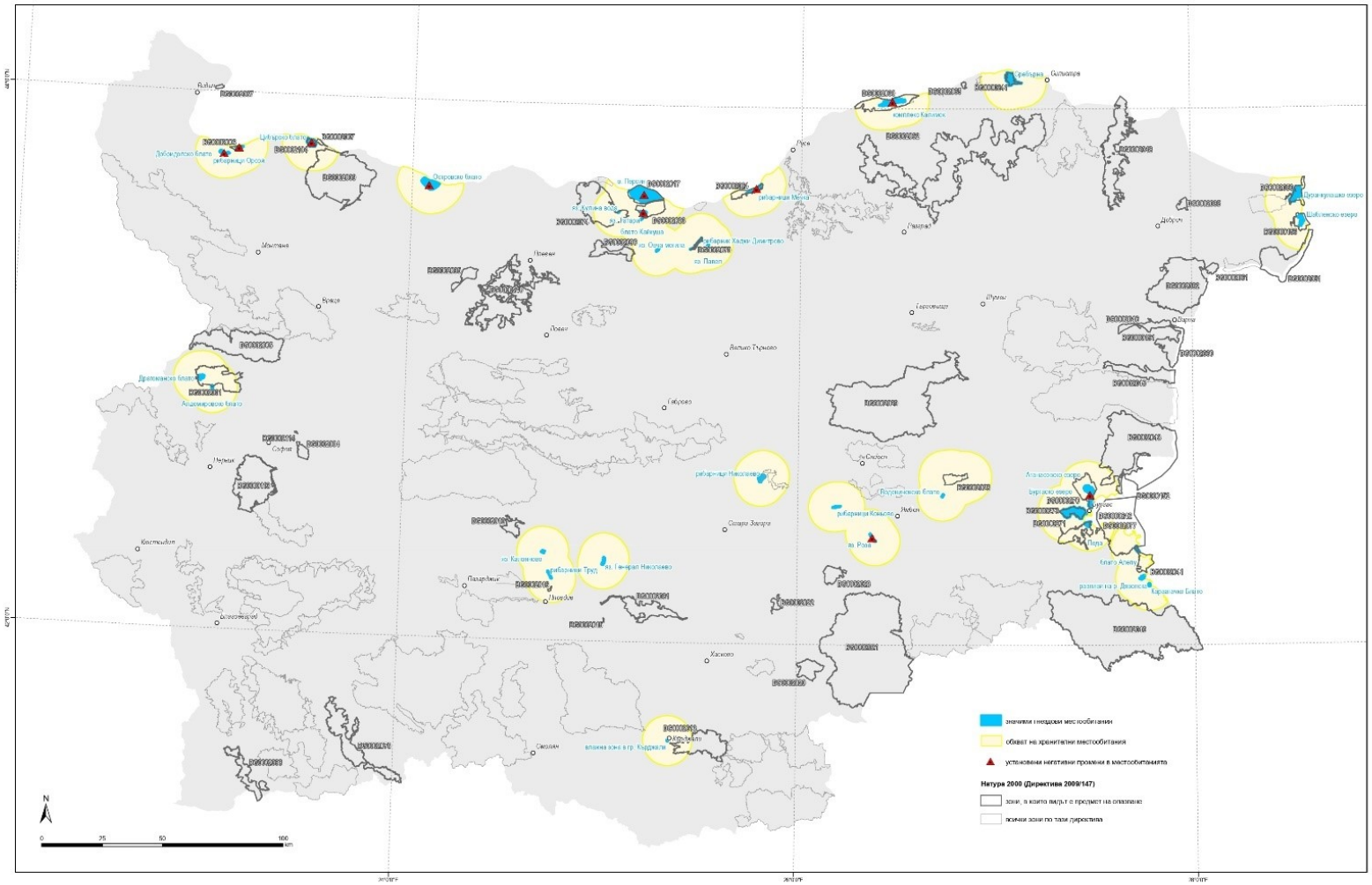

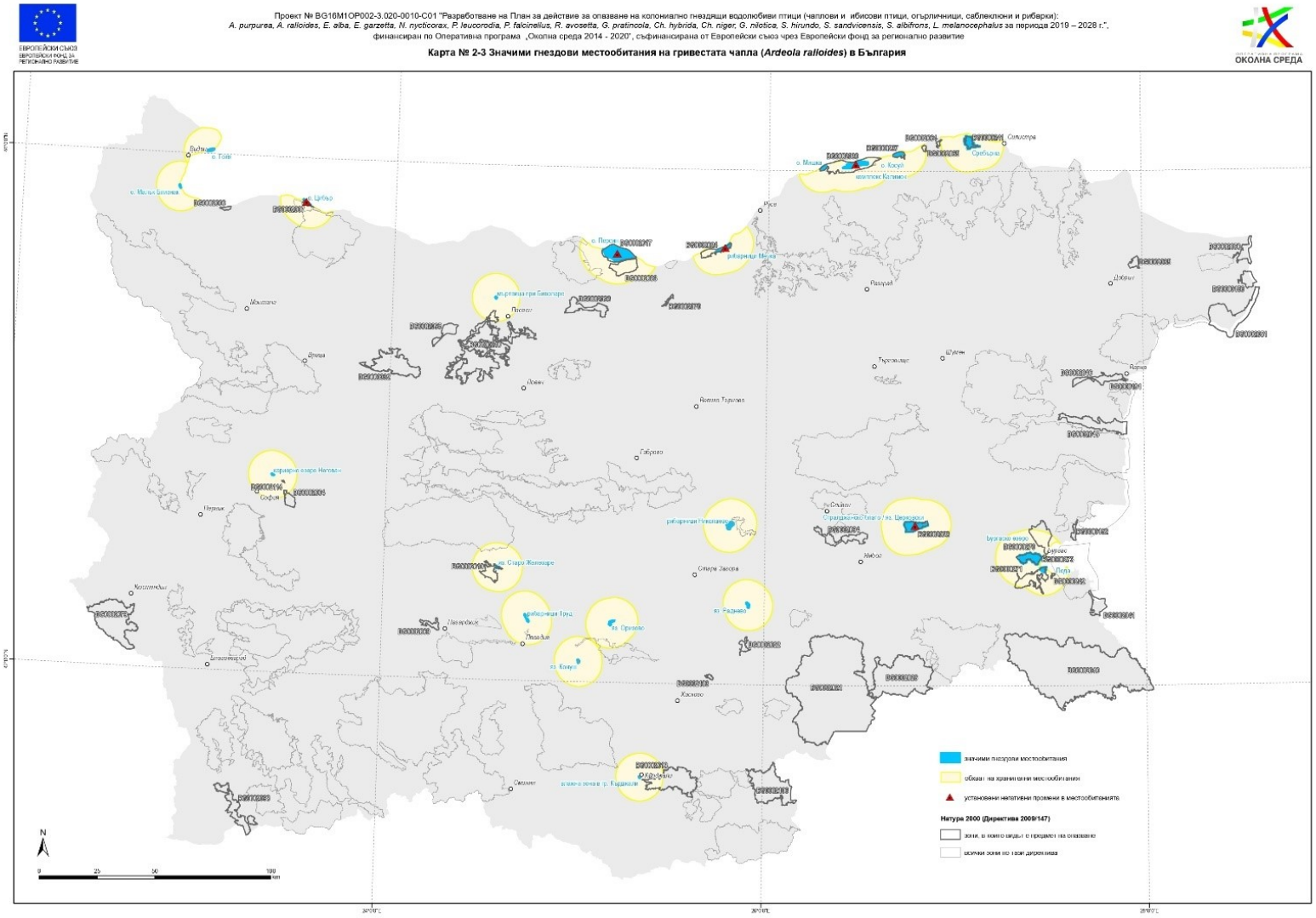
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-3 Значими гнездови местообитания на гривестата чапла (Ardeola ralloides) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обекти на хранителни местообитания
установени негативни промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
морски зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

Карта № 2-4 Значими гнездови местообитания на белобузата рибарка (*Chlidonias hybrida*) в България

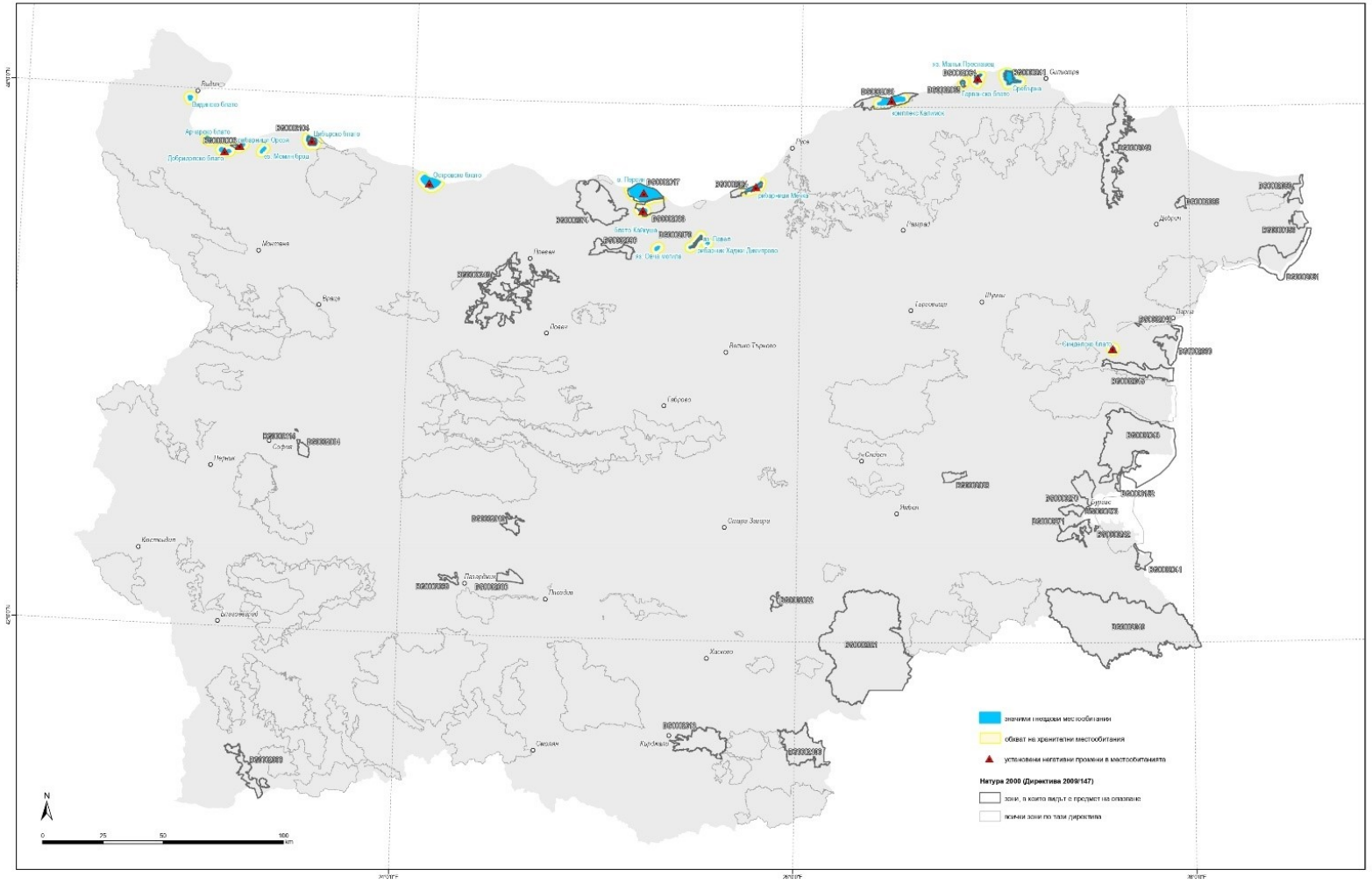

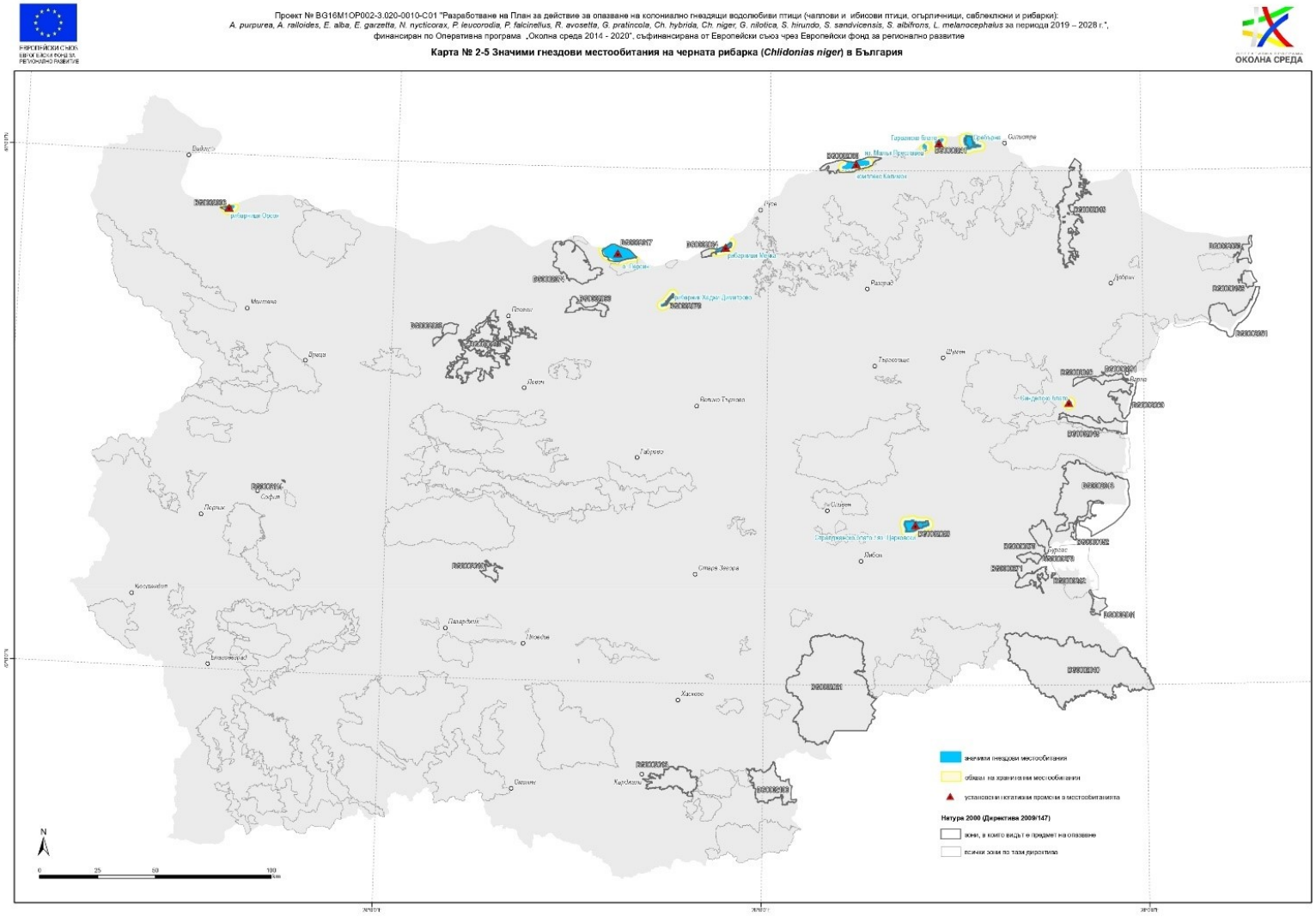
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-5 Значими гнездови местообитания на черната рибарка (Chlidonias niger) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обхват на хранителни местообитания
установени нетативни промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

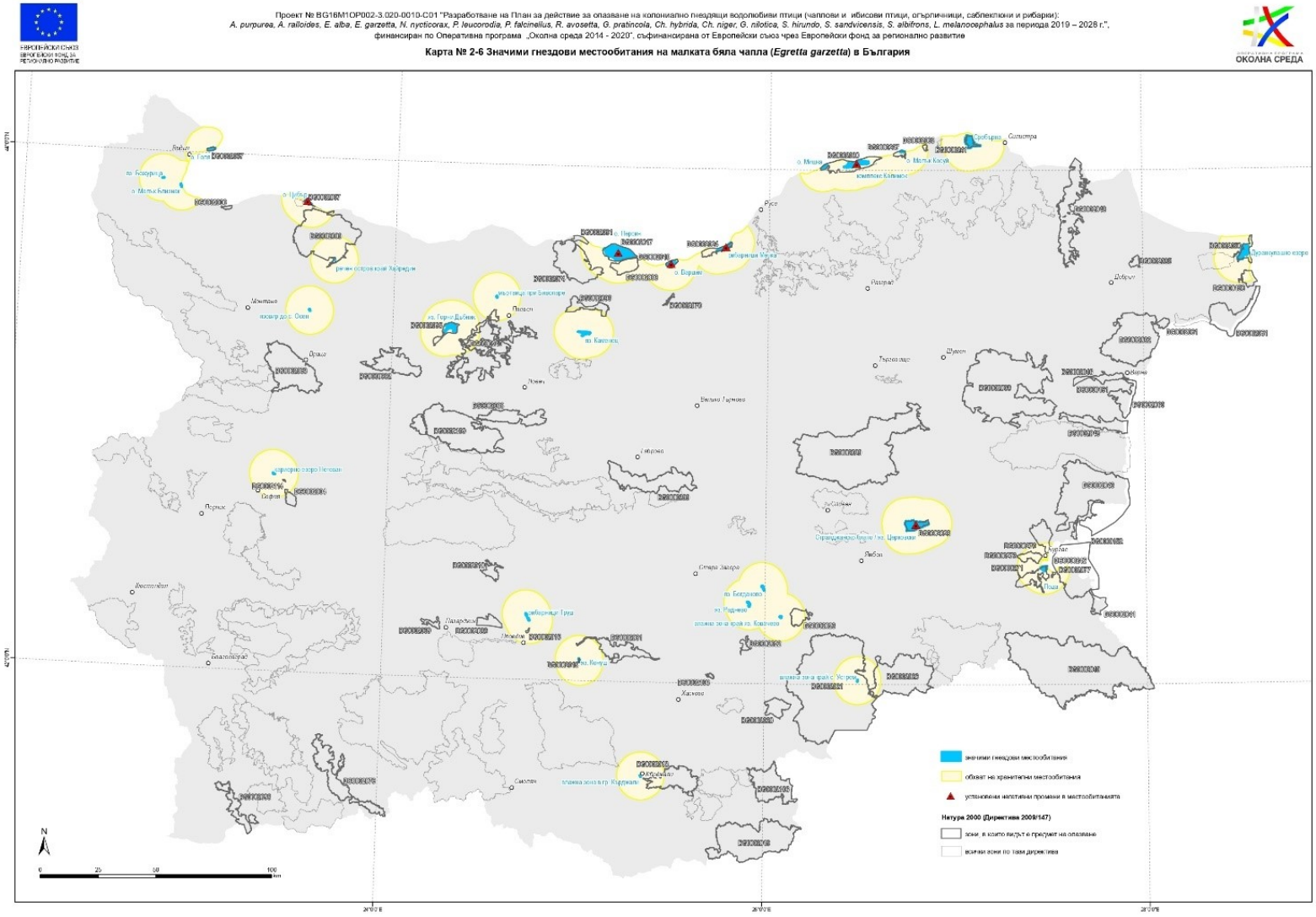
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-6 Значими гнездови местообитания на малката бяла чапла (Egretta garzetta) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обхват на хранителни местообитания
установени нелегални промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които влиза е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-7 Значими гнездови местообитания на дебелоклюната рибарка (*Gelochelidon nilotica*) в България

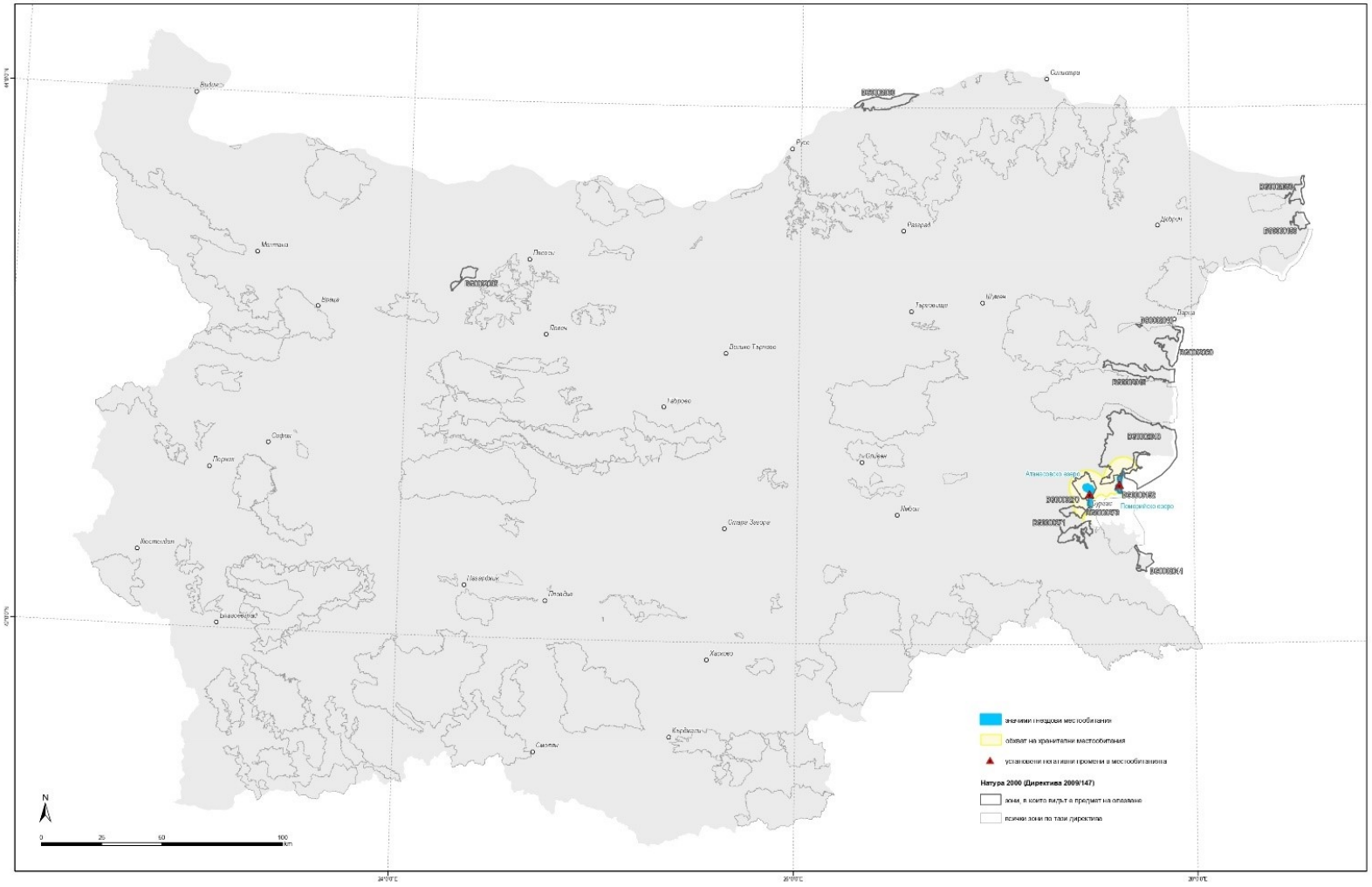

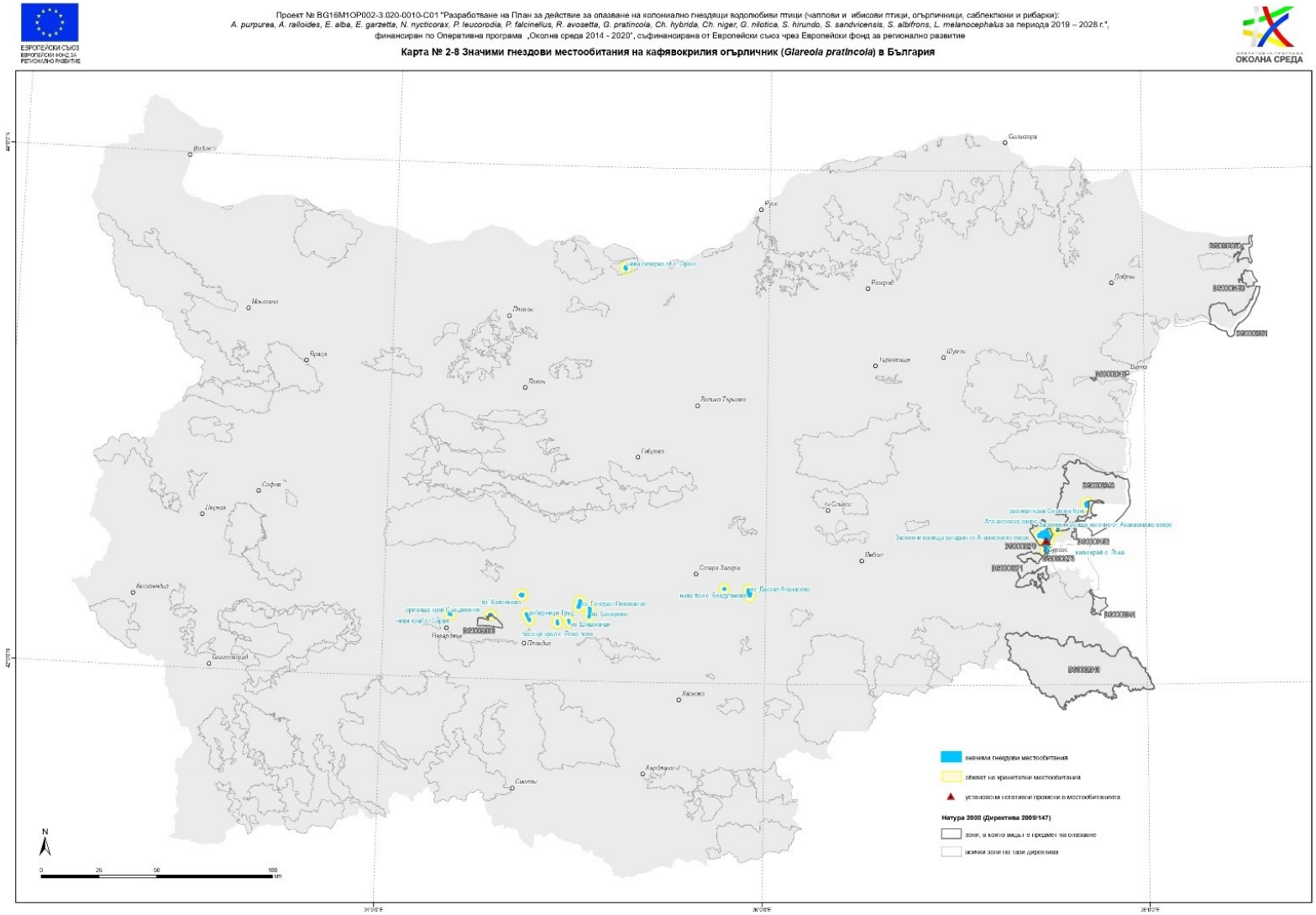
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-8 Значими гнездови местообитания на кафявокрилия огърличник (Glareola pratincola) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обхват на хранителни местообитания
установени негативни промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
други зони по тази директива
N
0 25 50 100 km

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-10 Значими гнездови местообитания на нощната чапла (*Nycticorax nycticorax*) в България

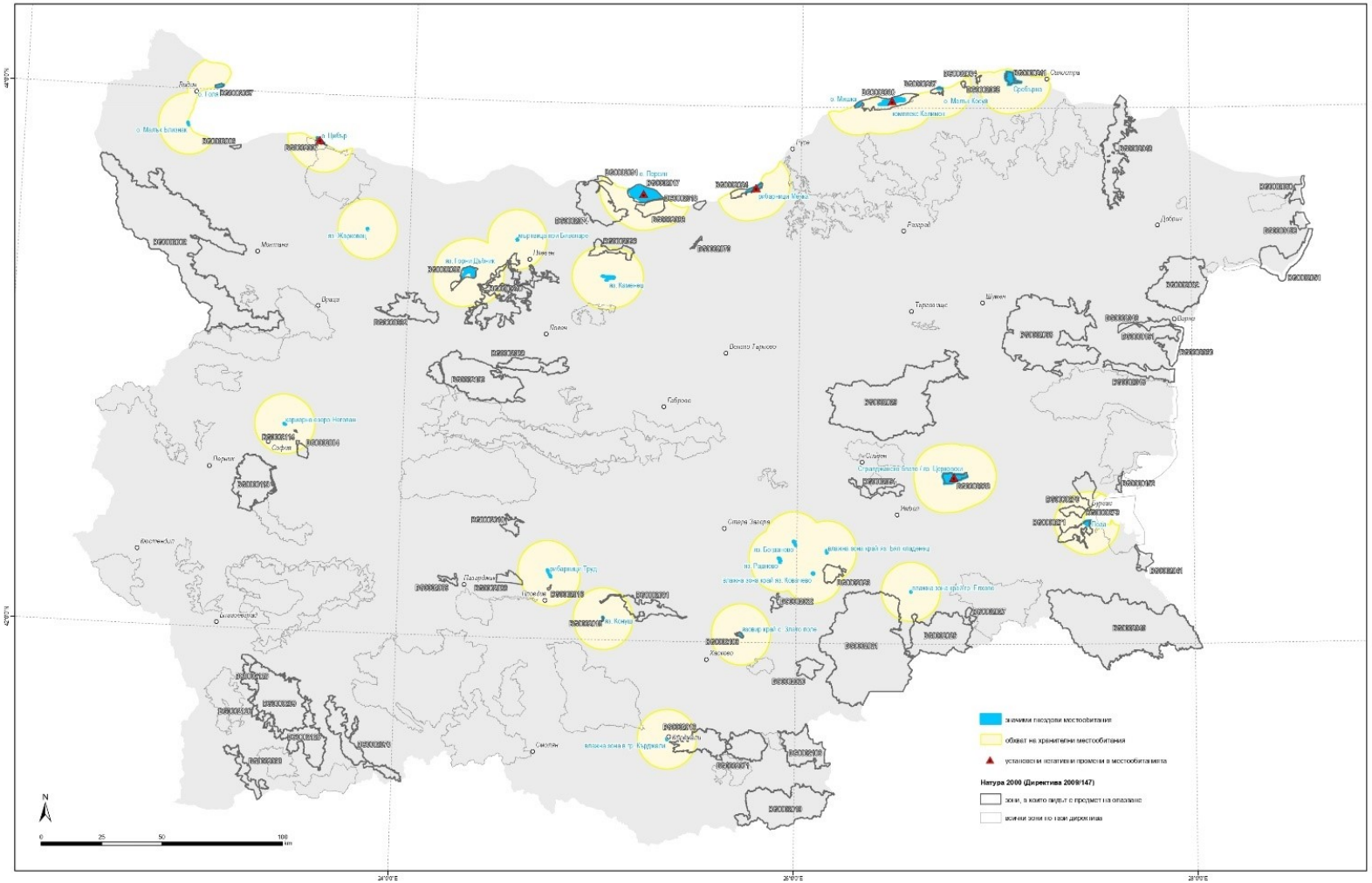

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-11 Значими гнездови местообитания на бялата лопатарка (*Platalea leucorodia*) в България

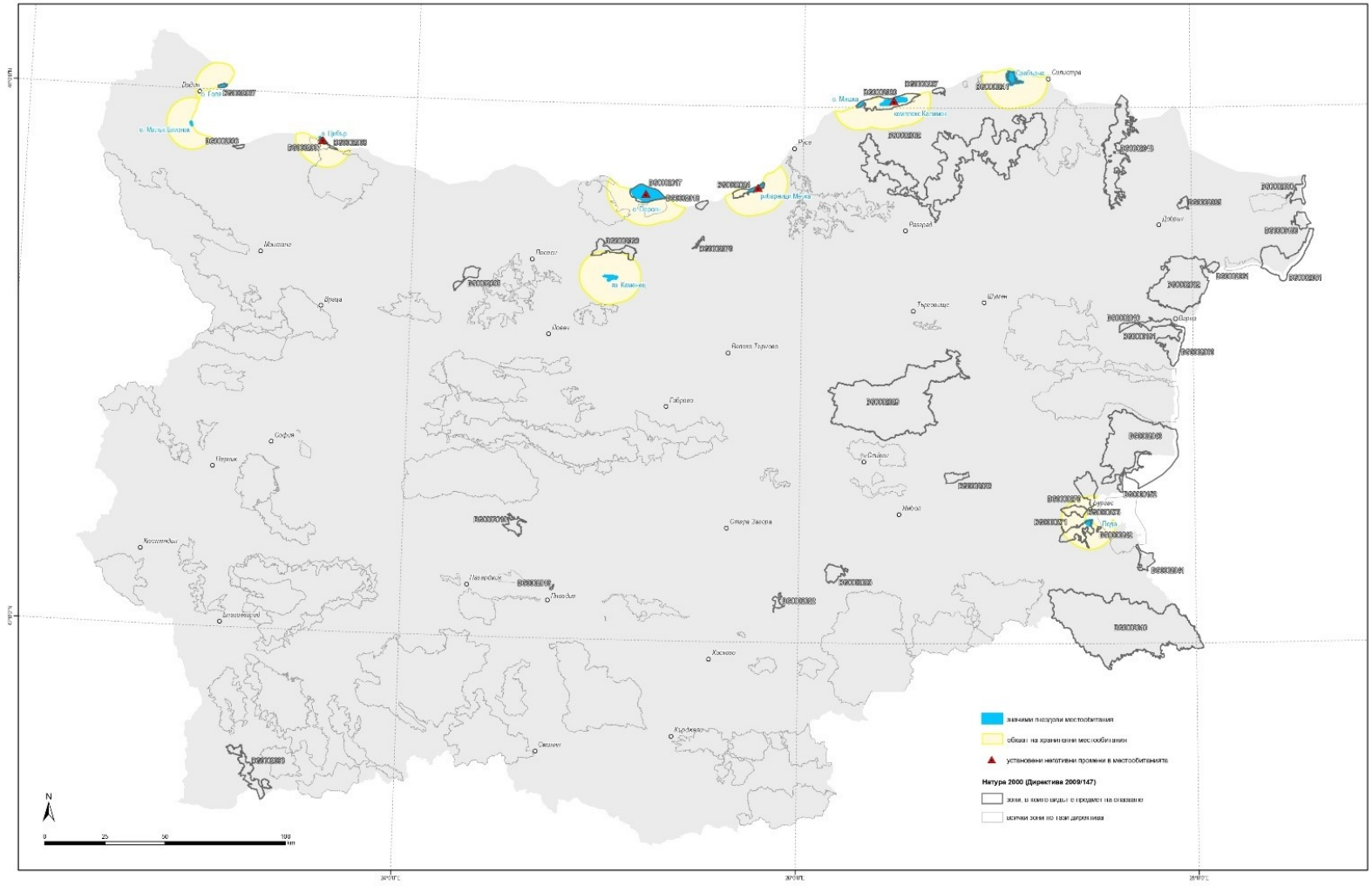

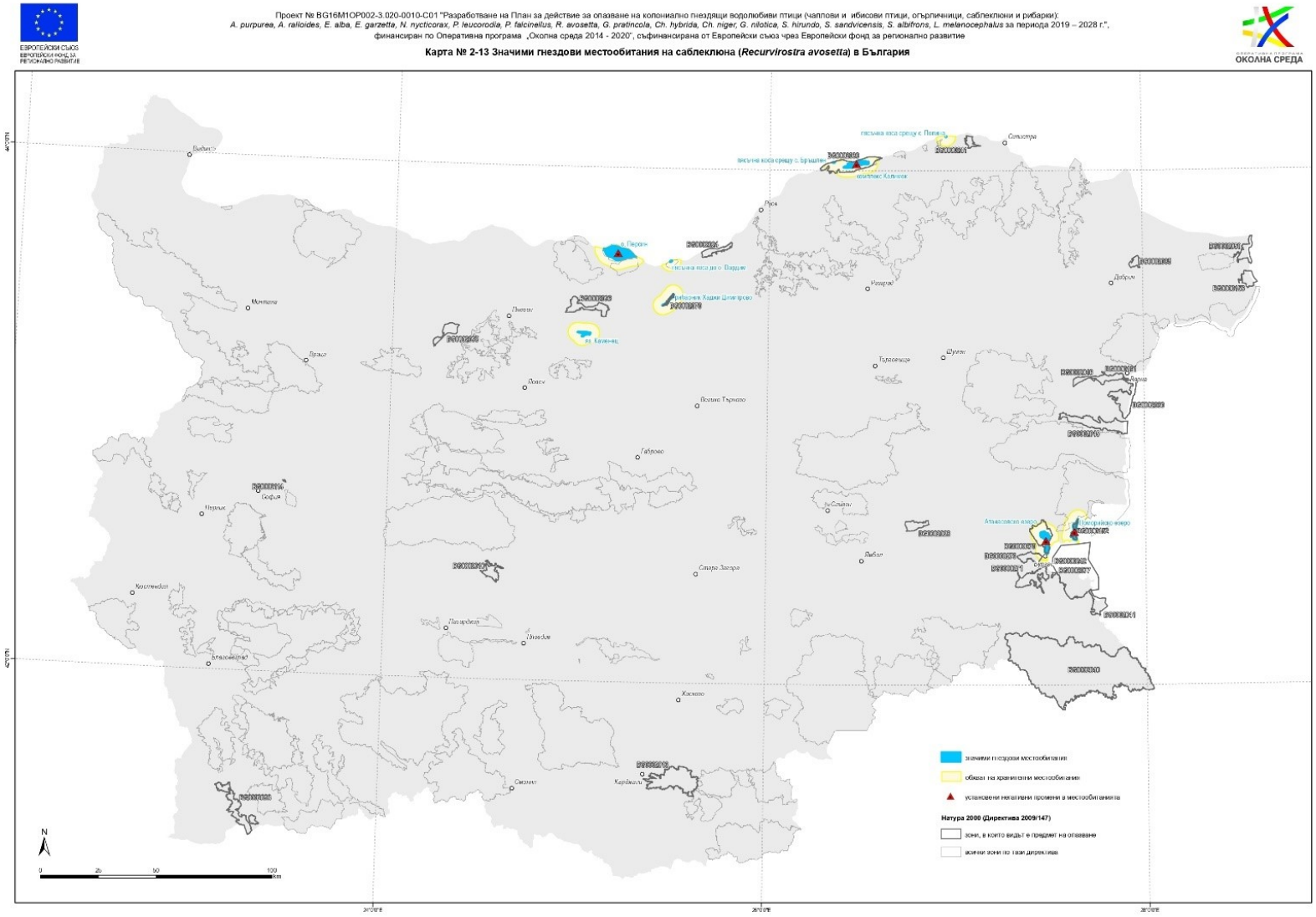
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-13 Значими гнездови местообитания на саблеклюна (Recurvirostra avosetta) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обекти на хранителни местообитания
установени негативни промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): *A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus* за периода 2019 – 2028 г.", финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие

Карта № 2-14 Значими гнездови местообитания на речната рибарка (*Sterna hirundo*) в България

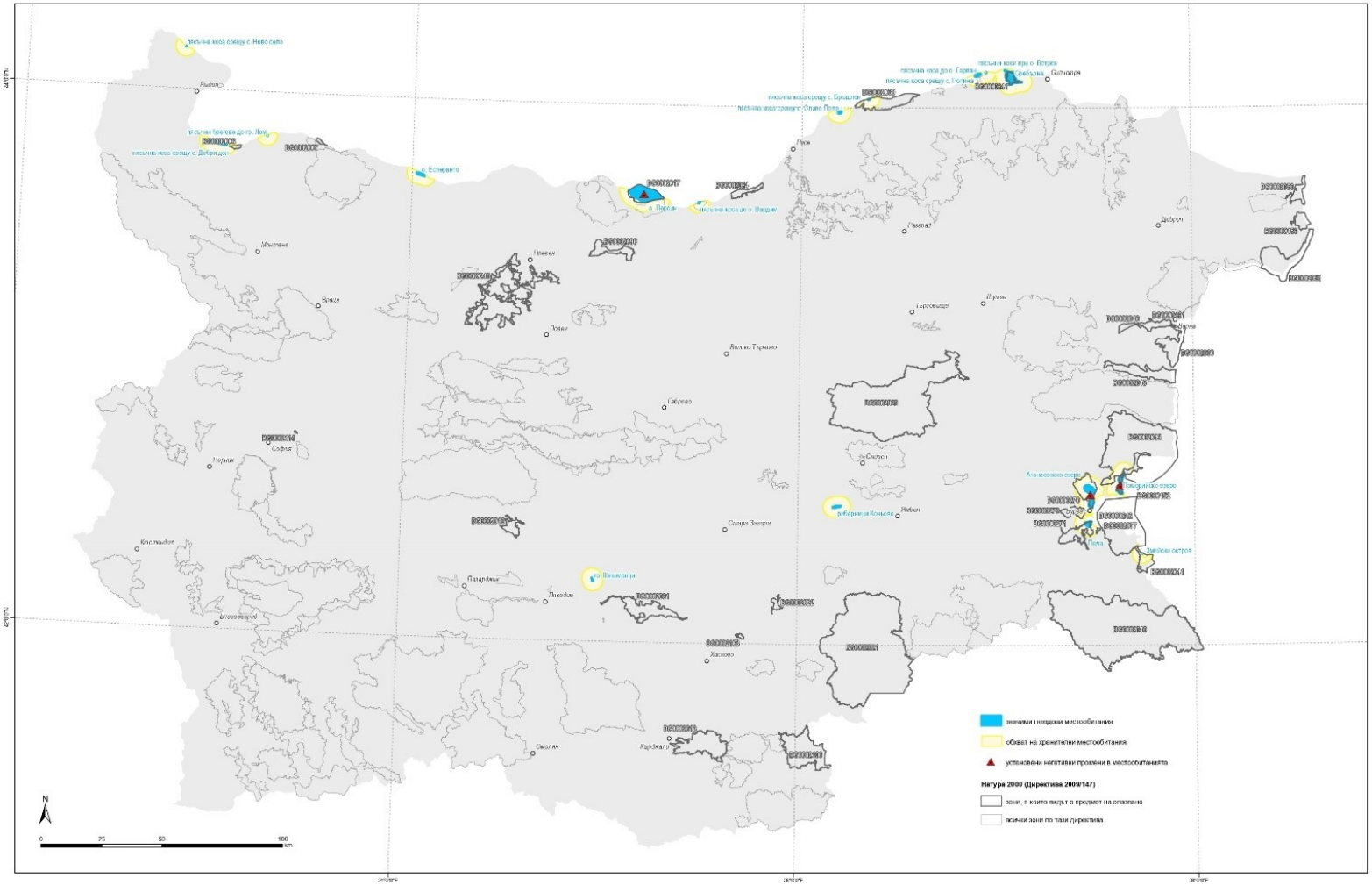

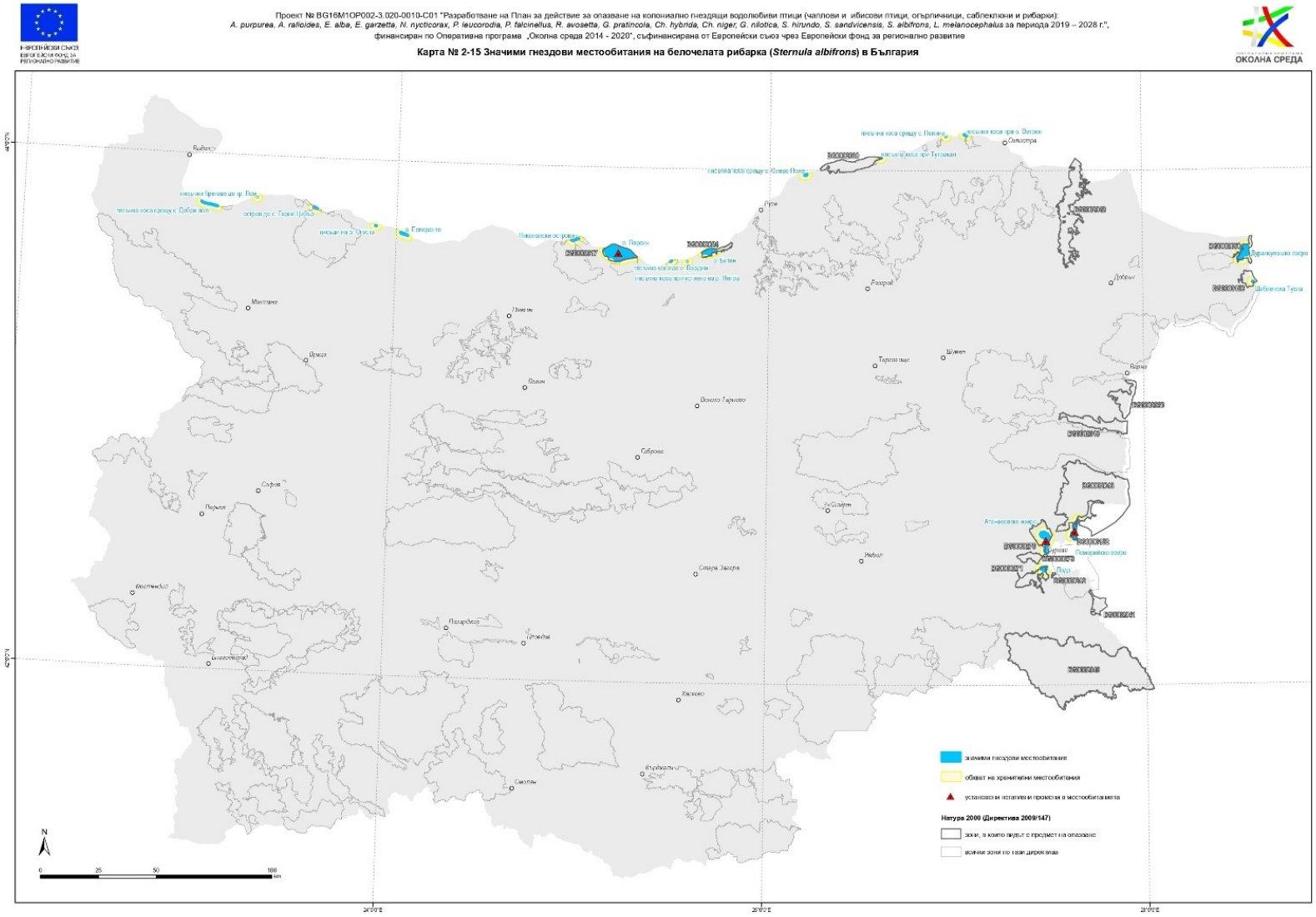
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-15 Значими гнездови местообитания на белочелата рибарка (Sternula albifrons) в България
ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обхват на хранителни местообитания
установени попадения и промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които видът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

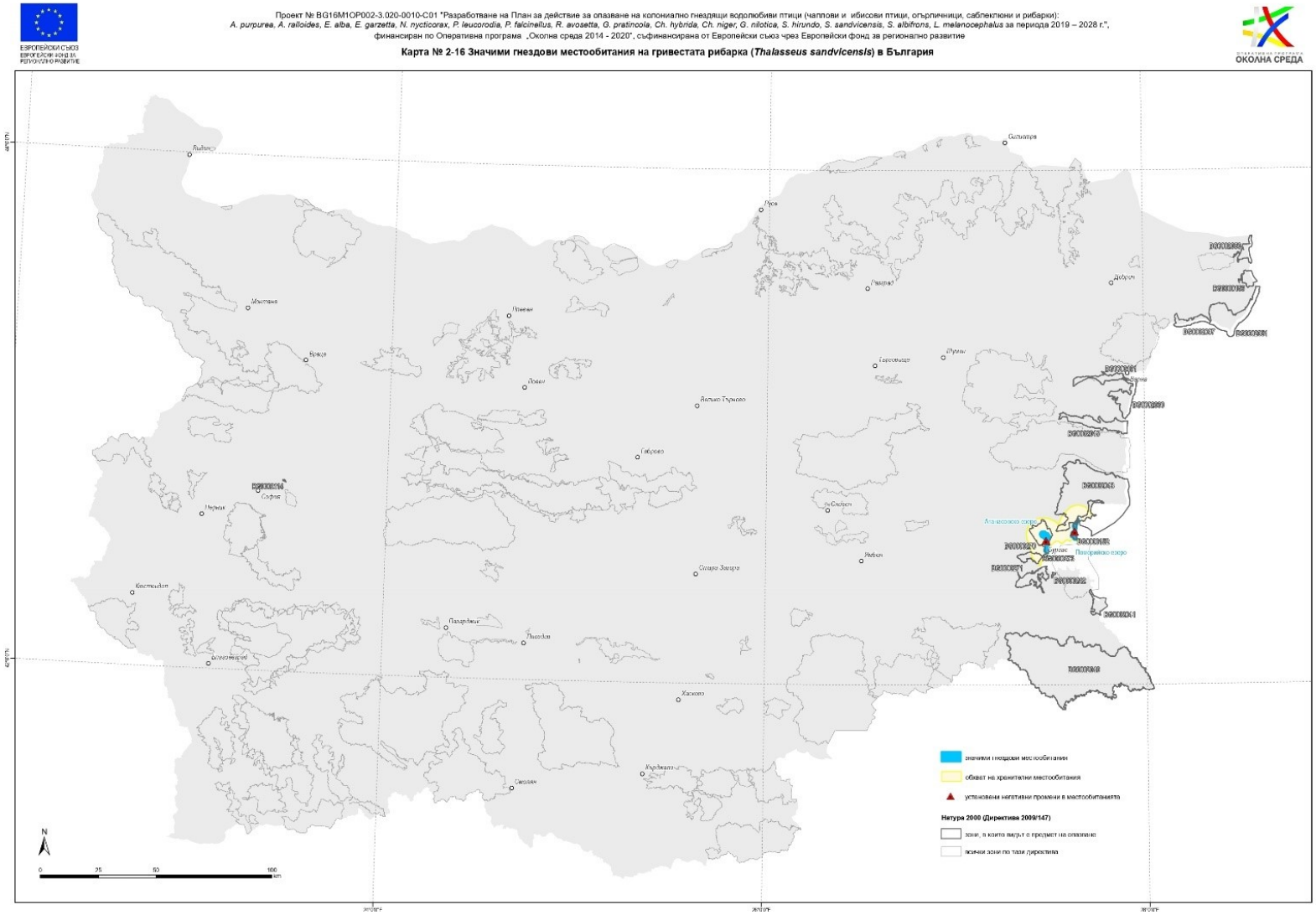
Проект № BG16M1OP002-3.020-0010-C01 "Разработване на План за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки):
A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г.",
финансиран по Оперативна програма „Околна среда 2014 - 2020", съфинансирана от Европейски съюз чрез Европейски фонд за регионално развитие
Карта № 2-16 Значими гнездови местообитания на гривестата рибарка (Thalasseus sandvicensis) в България
ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ
ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА ОКОЛНА СРЕДА
значими гнездови местообитания
обхват на хранителни местообитания
установени негативни промени в местообитанията
Натура 2000 (Директива 2009/147)
зони, в които вирът е предмет на опазване
всички зони по тази директива
N
0
25
50
100
km

ПРИЛОЖЕНИЕ № 4

СНИМКИ НА МЕСТООБИТАНИЯ НА ВИДОВЕТЕ *A. PURPUREA, A. RALLOIDES, E. ALBA, E. GARZETTA, N. NYCTICORAX, P. LEUCORODIA, P. FALCINELLUS, R. AVOSETTA, G. PRATINCOLA, CH. HYBRIDA, CH. NIGER, G. NILOTICA, S. HIRUNDO, S. SANDVICENSIS, S. ALBIFRONS* И *L. MELANOCEPHALUS*, ПРЕДМЕТ НА ПЛАНА ЗА ДЕЙСТВИЕ, В БЪЛГАРИЯ*

Местообитания на червена чапла (Ardea purpurea) и голяма бяла чапла (Ardea alba) ез. Сребърна

Местността Пода – местообитание на лопатарка (Platalea leucorodia), малка бяла чапла (Egretta garzetta), саблеклюн (Recurvirostra avosetta)

Яз. Конуш - колонията от малка бяла чапла (Egretta garzetta), нощна чапла (Nycticorax nycticorax) и гривеста чапла (Ardeola ralloides)

Смесена чаплова колония при мостът на р. Арда – гр. Кърджали

Колония на малка бяла (Egretta garzetta) и нощна чапла (Nycticorax nycticorax) при с. Негован, Софийско

Колония на малка бяла (Egretta garzetta) и нощна чапла (Nycticorax nycticorax) в ЗМ „Коридорите“ – мъртвица на р. Вит

Речна рибарка (Sterna hirundo), Поморийско езеро

Гривеста рибарка (Thalasseus sandvicensis), Поморийско езеро

Местообитания на кафявокрил огърличник (Glareola pratincola), Атанасовско езеро

Дебелоклюна рибарка (Gelohelidon nilotica), Атанасовско езеро

Наколни платформи с речни рибарки (Sterna hirundo), Атанасовско езеро

Наколни платформи с речни рибарки (Sterna hirundo) в ЗМ „Пода“

Речна рибарка (Sterna hirundo), Змийски остров

Язовир „Цанко Церковски“- местообитание на гривеста чапла (Ardeola ralloides), малка бяла чапла (Egretta garzetta), нощна чапла (Nycticorax nycticorax) и голяма бяла чапла (Ardea alba)

Блато на о. Персин – местообитание за нощна чапла (Nycticorax nycticorax), малка бяла чапла (Egretta garzetta), речна рибарка (Sterna hirundo)

Колонията на о. Голя – местообитание на малка бяла чапла (Egretta garzetta) и лопатарка (Platalea leucorodia)

Малка бяла чапла (Egretta garzetta) в колонията на яз. Конуш

Гривеста чапла (Ardeola ralloides) от колонията при рибарници Труд

Местообитание на белобузи рибарки (Chlidonias hybrida) - язовир „Овча могила“

Местообитания на белобуза (Chlidonias hybrida) и черна рибарка (Chlidonias niger) в блато Малък Преславец

Местообитания на белобуза (Chlidonias hybrida) и черна рибарка (Chlidonias niger) в езерото Сребърна

Пресъхналите рибарници „Орсоя“

Пресъхналите рибарници „Мечка“

Гарванско блато – местообитание на белобуза рибарка (Chlidonias hybrida)

Рибарници Хаджи Димитрово – местообитание за белобуза рибарка (Chlidonias hybrida) и черна рибарка (Chlidonias niger)

**Представените в Приложение № 4 снимки са направени от екипа, изготвил Плана за действие за опазване на колониално гнездящи водолюбиви птици (чаплови и ибисови птици, огърличници, саблеклюни и рибарки): A. purpurea, A. ralloides, E. alba, E. garzetta, N. nycticorax, P. leucorodia, P. falcinellus, R. avosetta, G. pratincola, Ch. hybrida, Ch. niger, G. nilotica, S. hirundo, S. sandvicensis, S. albifrons, L. melanocephalus за периода 2019 – 2028 г“.*

Приложение № 5

Кратки отчети по научни изследвания и проучвания, извършени в хода на разработване на плана за действие

Увод

В рамките на изпълнение на Дейност 1 „Теренни проучвания“ от Договор Д-3/26.03.2021 г., са проведени теренни проучвания, които да осигурят актуални данни, по конкретно по отношение на гнездовата численост на целевите видове птици през 2021 г., вкл. и основа за анализ на тенденциите на популациите на ключовите видове птици в страната, оценка на заплахите за гнездовищата и др., в резултат на което да бъдат планирани адекватни мерки за тяхното опазване.

Събрана е необходимата информация за целите на подготовка на т. 4.3 „Разпространение“, т. 4.4 „Състояние н популациите“, т. 5 „Заплахи и лимитиращи фактори“ и т. 7 „Необходими природозащитни действия“ от Заданието за разработване на Плана за действие.

С изпълнението на Дейност 1 е постигнат очакваният резултат – събрана първична информация за гнездовата численост на целевите видове птици през 2021 г., вкл. и осигурена основа за анализ относно тенденциите на популациите на ключовите видове птици в страната, оценка на заплахите за гнездовищата на конкретните видове.

1. Теренна дейност – общи положения

Теренните проучвания по **Дейност 1** са проведени в рамките на около един месец (37 дни) в периода от средата на май (13.05.2021 г.) до средата на юни 2021 г. (19.06.2021 г.) или през размножителния период на целевите видове птици.

Теренната работа е проведена от 2 екипа с по трима души, като в определени периоди бе сформиран и трети екип с по трима души.

Теренната работа е проведена по три „лъча“, които обхващат най-добре гнездовите находища на всички целеви видове:

1. Поречието на река Дунав със следните места: рибарници Орсоя, о. Белене, Калимок-Бръшлен, Малък Преславец и Сребърна.

2. Поречието на река Марица и прилежащи рибарници, оризища Цалапица, рибарници Хаджи Димитрово, по-големи язовири.

3. Черноморско крайбрежие – Дуранкулашко езеро, Шабленско езеро и Тузла, Поморийско езеро, Атанасовско езеро, Бургаски езера, ЗМ „Пода“, устието на река Ропотамо.

Освен тези места, бяха посетени и други водоеми по преценка на екипа.

В **Таблица 1** са представени посетените защитени зони от мрежата Натура 2000, както и конкретните места и датите на посещение по време на теренната дейност.

Таблица 1. *Посетени защитени зони, водоеми и места по време на теренната дейност през май и юни 2021 г.*

Защитена зона	Място (водоем)	Дати
Месец май 2021 г.		
BG0002067 Остров Голя	остров Голя - обиколка с лодка	13.05.2021
-	остров Богдан	13.05.2021
-	язовир при с. Синаговци	13.05.2021
BG0002006 Рибарници Орсоя BG0000182 Орсоя	Рибарници Орсоя	14.05.2021
-	блато при с. Сливата	14.05.2021
-	Моминбродско блато	14.05.2021
-	източния край на о. Близнаци	14.05.2021
-	язовир при с. Добри дол	14.05.2021
-	Рибарници Труд	18.05.2021
BG0002015 Язовир Конуш	яз. Конуш	18.05.2021
BG0002103 Злато Поле, Защитена местност Злато поле	Злато Поле	18.05.2021
BG0000241 Сребърна	Поддържан резерват (ПР) Сребърна - източна част	18.05.2021
BG0002065 Блато Малък Преславец	Малък Преславец	19.05.2021

Защитена зона	Място (водоем)	Дати
BG0002064 Гарванско Блато	Гарванско блато	19.05.2021
BG0000241 Сребърна	ПР Сребърна - западна част	20.05.2021
BG0000377 Калимок-Бръшлен, BG0002030 Комплекс Калимок	Западни рибарници Калимок	21.05.2021
BG0002071 Мост Арда	р. Арда - старо корито	24.05.2021
BG0000322 Драгоман	Драгоманско блато	25.05.2021
-	Кариера до с. Негован	25.05.2021
Защитена местност Алдомировско блато	Алдомировско блато	25.05.2021
-	язовир при с. Овча Могила	25.05.2021
BG0002024 Рибарници Мечка	западни части на зоната	25.05.2021
BG0002024 Рибарници Мечка	източни части на зоната	26.05.2021
-	малък остров до о. Батин - наблюдение от сушата	26.05.2021
BG0002050 Дуранкулашко езеро	ез. Дуранкулак	26.05.2021
BG0000156 Шабленски езерен комплекс	ез. Шабла и Тузлата	27.05.2021
BG0002018 Остров Вардим	о. Вардим	27.05.2021
BG0002070 Рибарници Хаджи Димитрово	рибарниците	27.05.2021
Месец юни 2021 г.		
BG0000270 Атанасовско езеро	Атанасовско езеро - северна част	01.06.2021
BG0000152 Поморийско езеро	Поморийско езеро	02.06.2021

Защитена зона	Място (водоем)	Дати
BG0000270 Атанасовско езеро	Атанасовско ез. - южна част	03.06.2021
BG0000273 Бургаско езеро	Бургаско езеро, защитена местност (ЗМ) "Пода"	04.06.2021
-	земеделски земи на 93 км на АМ "Тракия"	04.06.2021
BG0002086 Оризища Цалапица	Оризища Цалапица	04.06.2021
-	Рибарници Труд	04.06.2021
BG0002077 Бакърлъка и BG0002041 Комплекс Ропотамо	остров "Св. Иван" и ЗМ "Алепу"	05.06.2021
BG0002028 Комплекс Стралджа	яз. Ц. Церковски	06.06.2021
BG0002041 Комплекс Ропотамо	Устието на р. Ропотамо, Змийски о-в	07.06.2021
BG0000270 Атанасовско езеро	Атанасовско ез. - север, ниви	08.06.2021
BG0000230 Факийска река	Устието на р. Факийска	09.06.2021
-	Устието на р. Изворска	09.06.2021
-	Рибарници Монтана, Яз. Чирен, язовир до с. Осен	09.06.2021
-	Дунавски остров при км 827, о. Близнаци и др.	10.06.2021
BG0002043 Емине	язовир Порой	10.06.2021
-	земеделски земи на 93 км на АМ "Тракия", 3 язовира при с. Чоба, рибарник при с. Болярино	10.06.2021
-	рибарници и оризища при с. Шишманци, км 147	10.06.2021
-	Язовири при с. Ботево, с. Рогозен, с. Добролево и др.	11.06.2021
BG0000270 Атанасовско езеро	Атанасовско ез. - северни части–2 посещение	11.06.2021

Защитена зона	Място (водоем)	Дати
BG0000152 Поморийско езеро	Поморийско езеро – 2 посещение	12.06.2021
BG0002015 - Язовир Конуш	яз. Конуш,	13.06.2021
BG0002086 Оризища Цалапица	Оризища Цалапица	13.06.2021
BG0000270 Атанасовско езеро	Атанасовско ез. - южни части – 2 посещение	13.06.2021
BG0000271 Мандра- Пода	ЗМ Пода – 2 посещение	14.06.2021
BG0002041 - Комплекс Ропотамо, Атанасовско езеро	блато Аркутино, Змийски о-в, пасища Атанасовско езеро	15.06.2021
BG0002095 Горни Дъбник-Телиш	яз. Горни Дъбник	15.06.2021
BG0000181 Река Вит	Мъртвица на р. Вит при с. Биволаре	15.06.2021
-	рибарници и язовир при Пордим	15.06.2021
BG0000396 Персина	остров Белене, природен парк "Персина", блато Кайкуша	16.06.2021
-	Рибарници Труд, рибарници Калояново	16.06.2021
-	Рибарници Соколица, яз. Раковски	16.06.2021
BG0000610 Река Янтра	Мъртвица на р. Янтра при с. Джулюница	17.06.2021
BG0002018 Остров Вардим	о. Вардим – 2 посещение	17.06.2021
-	яз. Павел, водоеми при р. Осъм при с. Обнова, яз. при Обнова, язовир при с. Каменец и с. Одърне	18.06.2021
-	яз. Плодовитово 1 и 2	19.06.2021
-	яз. Оризово, яз. Тюркмен	19.06.2021

2. Методика

По време на теренните изследвания бе приложен трансектният метод и наблюдение от определени наблюдателни точки, така че да бъде проверена гнездовата численост на

целевите видове. Присъствието на птиците бе установявано както по визуален, така и по акустичен начин.

Колониално гнездящите видове от семействата Ardeidae, Threskiornithidae, Sternidae и Laridae бяха отчитани чрез директно преброяване на гнездата и/или индивидите от места с много добра видимост към съответните колонии.

За всички групи видове бяха използвани методите описани в „*Методика за мониторинг на гнездящите видове птици*“ (Шурулинков и др., 2013 in litt), изработена по проект: "*Теренни проучвания на разпространение на видове/ оценка на състоянието на видове и хабитати на територията на цялата страна – I фаза*".

Чаплови птици (Ardeidae), блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*), лопатарка (*Platalea leucorodia*)

Тази група включва колониално гнездящи птици. Техните колонии се разполагат на дървета, най-често на острови, по-рядко и на брега на водоем, както и в тръстикови масиви. Голяма част от колониите на чаплови (Ardeidae) птици са известни и бяха посетени през май и юни (10-25 май и 10-20 юни, но периодът може да бъде леко променен, в зависимост от климатичните условия през съответната година), с по 2 посещения в района на колониите.

Преброяването на птиците беше извършено без навлизане в колониите. Като цяло навлизането в колонията не е желателно, поради неизбежното безпокойство на птиците. При това често яйца се изяждат от вранови птици, които дебнат в близост.

За определяне на числеността на птиците беше използвана методиката за определяне броя и вида на излитащите и влитащите в колонията птици в рамките на 1 час, сутрин (до 1ч. след изгрева). Така определяхме видовият състав и съотношенията на отделните видове. Определените числености не са точни и представляват експертна оценка. Събраните данни за чапловите птици се попълваха в полеви формуляр №2 *(съгласно проектното предложение е допусната техническа грешка, като цитираният в него протокол е №1, вместо № 2)*, а за колониите – полеви формуляр №3.

Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*) и кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*)

Саблеклюнът и кафявокрилият огърличник се отнасят към групата на дъждосвирцовите птици, поради което са проучвани по методиката за тази група.

При проучването на видовете птици от тази група, са посетени различни типове водоеми, вкл. техните крайбрежия и околности. Приложен е трансектният метод с точки за оглед за мътещи птици или гнезда, с най-малко 2 посещения в гнездилищата (май и юни). Блатната лястовица (*Glareola pratincola*) е търсена в обработваемите полета, особено с царевица, слънчоглед, памук, бостани, т.е. да не са с гъсти посеви (пшеница) и да имат видими лехи. Дигите на солените езера са обхождани една след друга.

Събраните данни се попълваха в полеви формуляр №2 *(съгласно проектното предложение е допусната техническа грешка, като цитираният в него протокол е №1, вместо № 2)*, а за колониите – полеви формуляр №3.

Чайки и рибарки (Laridae)

Малката черноглава чайка и рибарките от род *Chlidonias* гнездят на колонии в различни влажни зони – рибарници, блата, езера, някои язовири и разливи, лагуни, пясъчни коси, дюни, солени езера и др. Гнездата са разположени обикновено върху водната растителност или директно върху наличния субстрат и се броят директно. Когато няма пряка видимост до колонията или част от нея, броят на двойките определяхме по броя на летящите птици над нея. Не е навлизано в колониите с лодка, за да не се безпокоят птиците.

Събраните данни за чайките и рибарките се попълваха в полеви формуляр №2 *(съгласно проектното предложение е допусната техническа грешка, като цитираният в него протокол е №1, вместо № 2)*, а за колониите – полеви формуляр №3.

3. Резултати

3.1. Поречие на река Дунав

През периода на теренните проучвания – 13.05. – 18.06.2021 г. бяха посетени предварително набелязани находища на разпространение на целевите видове птици. По време на теренните проучвания бе събрана следната информация относно отделните видове:

Ръждива чапла (*Ardea purpurea*)

Гнезди по единично в обширни тръстикови масиви. Наблюдавана да се храни в някои вътрешни водоеми – рибарници при Пордим, яз Шишманов вал, при с. Каменец и др. Гнезди сигурно единствено в Сребърна – 5 двойки предимно в западната част на блатото. Възможно е гнездене на 1 дв. и в яз Шишманов вал.

Гривеста чапла (*Ardeolla raloides*)

Често срещана и по-многобройна единствено в Сребърна. Тук гнезди в смесени колонии с корморани и други видове чапли в тръстиката, поне в две колонии с численост около 6-10 двойки. Гнезди и на о. Близнаци и в ЗМ Коридорите. Единични птици често се срещат по р. Дунав, както и в защитените зони по реката.

Голяма бяла чапла (*Egretta alba*)

Установихме я да гнезди на две места – Сребърна в смесени колонии и яз. до с. Добролево – 1 дв. в смесена колония с нощни, малки бели чапли, сиви чапли и лопатарки.

Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*)

Често срещана почти навсякъде по дунавското крайбрежие и влажните зони. Неразмножаващи се и хранещи се птици се наблюдават в почти всички целеви квадрати. Вероятно най-многочисления вид чапла. Колониите все пак не са толкова често срещани, но присъства почти навсякъде, където регистрирахме колонии на чапли и корморани. По-многочислена е в колонията на о. Близнаци – 5-6 дв., Сребърна около 10 дв, остров източно от о. Батин – 10 дв, ЗМ Коридорите – 19 дв.

Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*)

Гнезди в смесени колонии с малката бяла чапла. Установихме гнезда на вида в три от колониите - Сребърна около 20 дв, остров източно от о. Батин – 4-5 дв, ЗМ Коридорите – 5 дв. Хранещи се птици с по-висока численост наблюдавахме в Малък Преславец, Синаговци, рибарници Мечка (при о. Батин), рибарниците на Калимок. Възможно е на някои от тези места да гнезди, но не установихме колонии.

Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*)

Рядък вид, като почти всички наблюдения са на размножаващи се птици в смесени колонии с малка бяла и нощна чапла. Наблюдавахме я на 4 от местата – Сребърна, остров източно от о. Батин, о. Близнаци, о. Голя. Числеността в колониите е от 1 до 5 дв. Обща численост по дунавското крайбрежие около 10 дв.

Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*)

Гнездящи птици установихме в Сребърна – 8-10 дв. По Дунав вероятно гнезди освен в Сребърна и на о. Белене. Неразмножаващи се птици наблюдавахме само два пъти – на 3.06.2021 в остатъка от Цибърско блато, до с. Долни Цибър – 12 птици и в разлив да с. Обнова – 2 птици на 18.06.2021.

Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*)

Птици, които се хранят поединично и на малки групи са наблюдавани по р. Дунав – о. Богдан, о. Близнаци, о. Вардим, блатото при с. Добри дол, Моминбродско блато, Сребърна, Калимок, рибарници Хаджи Димитрово, язовир при с. Осен, с. Овча могила, с. Септемврийци, с. Добролево, с. Павел, о. Белене.

Гнездови колонии на вида бяха наблюдавани върху водна растителност в четири от посетените места – Моминбродско блато – 4-5 двойки на 14.05.2021 г. и 6 двойки на 11.06.2021 г., Сребърна – 25-30 двойки на 18.05.2021 г., Язовир при с. Овча могила – 17 до 20 двойки на 25.05.2021 г., рибарници Хаджи Димитрово – 4-5 двойки на 27.05.2021 г. и язовир при с. Павел – 2-3 дв. на 18.06.2021 г.

Общо в посетените места по дунавското крайбрежие и Дунавската равнина числеността на вида е около 65 гнездящи двойки.

Речна рибарка (*Sterna hirundo*)

Видът е наблюдаван да се храни по дунавското крайбрежие и някои вътрешни водоеми с ниска численост. Най-висока численост е отбелязана на язовир при с. Синаговци – 16 бр. на 13.05.2021 г. На територията на блато Малък Преславец не е наблюдаван вида да се размножава, наблюдавани са едва 3 птици, както и на язовир при с. Рогозен. В Сребърна видът е рядък. Не са регистрирани колонии.

3.2. Поречието на река Марица и други водоеми в Тракийската низина

Ръждива чапла (*Ardea purpurea*)

Видът гнезди по единично в тръстиковите масиви, поради което при него не могат да бъдат броени гнезда. Сигурното му гнездене може да бъде доказано, когато се наблюдават възрастни да носят храна на едно и също място. При тези условия в периода 15 май - 19 юни 2021 г. установихме единични ръждиви чапли в ЗЗ „Раяновци“, в Алдомировско и Драгоманското блато. Те бяха с поведение на гнездящи. И в двете територии водните нива бяха много ниски. В рибарници „Труд“ и „Соколица“ наблюдавахме също по една птици в участъците обрасли с водна растителност.

Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*)

Обикновено гнезди в смесени колонии с нощната и малка бяла чапли, върху не високи дървета и храстова растителност край водоемите. В повечето случаи гнездата могат да бъдат директно преброени. Такива бяха наблюдавани в:

- Негован, Софийско – 3 гнезда;
- Край Водното огледало на яз. Кърджали – 4 гнезда;
- Рибарници „Труд“ – до 28 гнезда.

В Оризищата Шишманци, Войсил, Цалапица и каналите край тях наблюдавахме групи от 5 до 10 гривести чапли, като най-много в яз. Калояново на 16 юни – 15 птици. Това е много добра трофична ниша за този вид.

Голяма бяла чапла (*Egretta alba*)

Видът гнезди по единично в тръстиковите масиви, поради което при него не могат да бъдат броени гнезда. Сигурното му гнездене може да бъде доказано, когато се наблюдават възрастни птици да носят храна на едно и също място. При тези условия в периода 15 май - 19 юни 2021 установихме:

- В ЗЗ „Раяновци“ в Алдомировско – 1 екз. и Драгоманското блато – 4 екз., доказано гнездова територия и през предишните години;
- Наблюдаваните в яз. „Калояново“ - 2 птици, яз „Чоба 3“ – 2 птици и яз. Плодовитово – 1 птица, които не бяха в брачно оперение.

Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*)

Обикновено гнезди в смесени колонии с нощната чапла, върху не високи дървета и храстова растителност край водоемите. В повечето случаи гнездата могат да бъдат директно преброени. Такива бяха наблюдавани:

- Язовир Конуш – 47 гнезда;
- Негован – 4 гнезда;
- Край водното огледало на гр. Кърджали – 63 гнезда;
- Рибарници „Труд“ – до 50 гнезда. На 16 юни около 25 % от излюпените малки вече ходеха по клоните на дърветата, очаквайки храна от родителите.

В Оризищата Шишманци – 18 екз., Войсил, Цалапица и каналите край тях наблюдавахме групи от 10 до 15 малки бели чапли, като най-много в яз. Калояново и прилежащите оризища на 16 юни – 25 птици. Това е много добра трофична ниша за този вид.

Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*)

Обикновено гнезди в смесени колонии с малката бяла чапла, върху не високи дървета и храстова растителност край водоемите. В повечето случаи гнездата могат да бъдат директно преброени. Такива бяха наблюдавани в:

- Язовир Конуш – 203 гнезда. Тук колонията е разположена на пирамидални тополи, поради което част от гнездата са на по-голяма височина. На 13 юни част от птиците носеха гнездови материал с цел укрепване на гнездата. Само 40 % от двойките имаха излюпени малки, като причините за това може би са свързани с многобройните бури през месец юни. Това е една от трите най-големи гнездови колони на вида във вътрешността на страната;
- Негован, Софийско – 27 гнезда;
- Край водното огледало на Кърджали – 78 гнезда;
- Рибарници „Труд“ - 130 гнезда. На 16 юни около 25 % от излюпените малки вече ходеха по клоните на дърветата, очаквайки храна от родителите.

В Оризищата „Шишманци“ – 4 екз., „Войсил“, „Цалапица“ и каналите край тях наблюдавахме групи от 5 до 8 нощни чапли, като най-много в яз. „Калояново“ и „Плодовитово 2“ и прилежащите оризища – 10 птици. Това е много добра трофична ниша за този вид. Той е с потайно поведение през деня и най-вероятно наблюдаваните птици са с занижена численост.

Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*)

В изследвания район лопатарки наблюдавахме единствено в яз. „Калояново“ на 16 юни – 8 птици. Това най-вероятно са не размножаващи се птици.

Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*)

Обикновено гнезди в смесени колонии с малката бяла, нощна и гривеста чапли, върху не високи дървета и храстова растителност край водоемите. В повечето случаи гнездата могат да бъдат директно преброени. Такива бяха наблюдавани единствено на Рибарници „Труд“ – до 5 гнезда. На 4 юни ято от 15 птици кацнаха в колонията на чаплите. На 16 юни имаше първите излюпени малки. Колонията е нова за Червената книга (2015) за квадрата LG 17.

В Оризищата „Войсил“ на 13 юни наблюдавахме 8 птици. Това е много добра трофична ниша за този вид.

Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*)

Видът е типичен за крайморските солени и бракични езера и поради тази причина не е установен във вътрешността на страната.

Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*)

Видът беше установен да гнезди в два типа местообитания – ниско развити слънчогледови и царевични ниви, или в пасища за биволи и крави, оградени с електропастир. В пасищата има обособени езера и канали за водопой на животните. Когато колониите са в посочените ниви в тяхна близост има влажни зони, както и пшенични ниви, където птиците се хранят. Гнезда и птици бяха наблюдавани в следните места:

- Слънчогледова нива край Рибарници „Труд“ – до 30 птици. На 16 юни - 2 млади птици, преди излитане бяха снимани. Колонията е нова за Червената книга (2015) за квадрата LG 17.

- Язовир „Чоба 3“ – 5 птици кацат да пият вода и над слънчогледова нива източно от пътя за Болярино още 11 птици, които явно гнездят в нивата. Колонията е нова за Червената книга (2015) за квадрата LG 48.
- Край яз. Раковски наблюдавахме 7 бр. кафявокрили огърличници, най-вероятно с гнездова колония. Този квадрат LG 38 се доказа като нов за Червената книга (2015).
- В ЗЗ „Цалапица“ в района на с. Войсил наблюдавахме 11 бр. кафявокрили огърличници, най-вероятно гнездящи по дигите на оризовите полета.
- На 10 юни гнездящи огърличници установихме северно от магистрала Тракия при км 147 в пасище за биволи квадрат LG 37.
- На 4 юни гнездящи огърличници – 16 птици установихме северно от магистрала Тракия при км 93 в слънчогледова нива KG 28.
- Язовир „Калояново“ и прилежащите пасища – 27 птици. Извън периода за полеви наблюдения на 28 юни там наблюдавахме 65 кацнали в пасището възрастни и около 12 не летящи млади птици. **Това прави колонията най-голямата, която ни е известна, както и по литературни данни.** Този квадрат LG 18 се доказа като нов за Червената книга (2015).

Речна рибарка (*Sterna hirundo*)

Характерен гнездящ вид за Черноморското и Дунавски крайбрежия и по острови на реките Марица и Арда. На 10 юни гнездо с мътеща птица наблюдавахме в рибарници „Шишманци“ както и други 3 птици. Колонията е нова за Червената книга (2015) за квадрата LG 37. В оризищата по време на полевите наблюдения установихме групи от 4 – 8 екз. от трите вида рибарки: Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*), Черна рибарка (*Chlidonias niger*) и Белочела рибарка (*Sternula albifrons*). За тях нямаме сигурни наблюдения, че гнездят в проучваните територии.

3.3. Черноморско крайбрежие

По време на мониторинга са регистрирани 20178 индивиди от 76 вида птици (водолюбиви, водоплаващи и дневни грабливи птици).

Червена чапла (*Ardea purpurea*)

Установени са две гнездови колонии. В ЗМ „Алепу“ е установена малка самостоятелна колония от 8-12 гнездящи двойки (гн. дв.) по експертна оценка. Колонията е в тръстиков масив в югозападната част на влажната зона. В ЗМ „Пода“ в периферията на смесена колония, върху тръстика гнездят 14-18 дв. по експертна оценка. Във всички обследвани влажни зони наблюдавахме хранещи се или прелитащи единични ръждиви чапли.

Гривеста чапла (*Ardeola ralloides*)

В ЗМ „Пода“ в смесена колония, върху тръстика и тамарикс (*Tamarix* sp.) гнездят 16-22 дв. по експертна оценка. В обследваните сладководни влажни зони наблюдавахме хранещи се или прелитащи единични гривести чапли.

Голяма бяла чапла (*Egretta alba)*

Наблюдавани две птици и при двете посещения на Поморийско езеро. Във влажните зони по Черноморското крайбрежие не са установени гнездящи двойки.

Малка бяла чапла (*Egretta garzetta*)

В ЗМ „Пода“ в смесена колония, върху тръстика и тамарикс (*Tamarix*) гнездят 18-26 двойки по експертна оценка. В изследваните влажни зони най-големи струпвания констатирахме в северната част на Поморийско езеро 56 бр. и северната част на Атанасовско езеро - 63 бр. Наблюдавахме хранещи се или прелитащи малки бели чапли почти във всички изследвани соленоводни и сладководни влажни зони.

Нощна чапла (*Nycticorax nycticorax*)

Единични птици установихме в рибарници Вая. В повечето влажни зони не сме регистрирали вида. В ЗМ „Пода“ в смесената колония, върху тръстика и тамарикс (*Tamarix*) гнездят 32-48 дв. по експертна оценка.

Бяла лопатарка (*Platalea leucorodia*)

В Атанасовско езеро са установени най-големите числености на хранещи се и прелитащи лопатарки - 98 бр. Лопатарките предпочитат плитководни соленоводни или бракични влажни зони, където намират подходяща хранителна база. Видът не е установен във влажните зони по северното Черноморско крайбрежие, обследваните язовири и ЗМ

„Алепу“. В ЗМ „Пода“ в смесена колония, върху тръстика и тамарикс (*Tamarix*) гнездят 14-22 дв. по експертна оценка.

Блестящ ибис (*Plegadis falcinellus*)

Във влажните ливади в северната част и двете части на Атанасовско езеро са регистрирани най-големите струпвания на хранещи се птици - 111 инд. при първо посещение. Вида не е установен във влажните зони по северното Черноморско крайбрежие, обследваните язовири и ЗМ „Алепу“. Във всички Бургаски влажни зони наблюдавахме хранещи си или прелитащи блестящи ибиси. В ЗМ „Пода“ в смесена колония, върху тръстика и тамарикс (*Tamarix*) гнездят 30-45 дв. по експертна оценка.

Саблеклюн (*Recurvirostra avosetta*)

По северното Черноморско крайбрежие не са установени гнездящи птици. Условия за бъдещо загнездване съществуват в Шабленска Тузла, в която наблюдавахме шест птици. Най-висока численост на саблеклюни установихме в южната част на Атанасовско езеро - 544 инд. Втора по численост при първо посещение е северната част на Атанасовско езеро - 355 инд., при второ посещение имаме рязък спад на числеността - до 12 бр. На трето място е Поморийско езеро - 75 инд. при първо посещение и 50 инд. при второ посещение. Колонията на саблеклюни в Поморийско езеро е по дигите на басейните за добив на сол срещу Музея на солта. Това е смесена колония в която гнездят също речни рибарки, кокилобегачи, белочели рибарки и 2 дв. гривести рибарки. Единични двойки гнездят в колония на гривестите рибарки и по пясъчните коси. Малки саблеклюнчета бяха регистрирани при първо посещение в колонията на Поморийско езеро. След проливните дъждове и рязко застудяване птиците пристъпиха към повторно гнездене, малки не бяха наблюдавани. Солниците в северната част на Поморийско езеро са пресушени и не са подходящи на този момент за гнездене на вида.

Северна част на Атанасовското езеро - Колонията на саблеклюните е разположена върху пресушен басейн. При наводняване на басейна в следствие използваната технология за добив на морска сол, колонията ще бъде унищожена. При второто посещение басейна не бе наводнен но колонията бе унищожена от наземни хищници. Повторно гнездене не е установено. Всички гнезда по дигите са унищожени от проливните дъждове и наземни

хищници и са напуснати от птиците. Колонията на саблеклюни на пясъчна коса в северозападната част на езерото е била унищожена от високите вълни и повишено ниво от дъждовете. Наблюдавани плуващи яйца във водата. При второто посещение цялата пясъчна коса бе залята.

Южна част на Атанасовското езеро - Най голямата численост 544 бр. на саблеклюни е регистрирана по дигите на кристализаторите и не обраслите диги в югоизточната част на езерото. Колонията е пръсната по всички диги. Не всички птици пристъпват към гнездене. В част от водните басейни наблюдавахме масово развитие на *Artemia* sp. Богатата хранителна база е предпоставка за високата численост на саблеклюни и кокилобегачи. Повечето гнезда са унищожени поради същите отрицателно действащи фактори. Част от птиците пристъпват към повторно гнездене.

ЗМ „Пода“ - Липсата на подходящи гнездови местообитания е основна причина вида да не гнезди. Всички басейни са с високи нива.

Кафявокрил огърличник (*Glareola pratincola*)

В обработваемите земеделски площи и пасища в близост до северната част на Атанасовско езеро са регистрирани три места с кацнали или ловуващи блатни лястовици. Традиционната колония върху насипи от отпадъци от тухларска фабрика, която през предходната година наброяваше 40 двойки, при сегашното проучване констатирахме едва 5 птици. В засолените пасища при първо посещение наблюдавахме група от блатни лястовици в смесено ято от калугерици. При второто посещение на 15.06.2021 г. след проливни дъждове и наводняване на части от пасището не констатирахме блатни лястовици. Неблагоприятните метеорологични условия, проливни дъждове и резки застудявания водят до повторно загнездване на птиците на друго подходящо място. Колонията в югозападната част на северната част на Атанасовско езеро е в слънчогледова нива до брега на отводнителния кана, и по експертна оценка наброява 22-30 гн. дв. Окислително езеро - рекултивирана част е обрасла с висока растителност и не е подходяща за гнездене на блатни лястовици. През предходната година върху същата площ колонията бе от 45 двойки.

Белобуза рибарка (*Chlidonias hybrida*)

В рибарниците на ЗМ Вая наблюдавахме 89 инд. Във всички останали влажни зони са регистрирани общо 9 птици. Вида не гнезди в Черноморските влажни зони.

Черна рибарка (*Chlidonias niger*)

По време на теренните посещения във всички влажни зони са регистрирани общо 42 бр. птици. В рибарниците на ЗМ Вая е установена най-голямата численост - 12 инд. от всички обследвани влажни зони. Вида не гнезди в Черноморските влажни зони.

Дебелоклюна рибарка (*Gelochelidon nilotica*)

В северната част на Атанасовското езеро е установена една гнездяща двойка в смесена колония от речни и белочели рибарки. При първо посещение на езерото са наблюдавани 12 птици, при второ посещение 23 птици. В южната част са наблюдавани 4 птици. По северното Черноморие в Дуранкулашко езеро наблюдавахме три птици.

Речна рибарка (*Sterna hirundo*)

Атанасовско езеро – северна част. Колониите на речни рибарки са върху двете наколни платформи. Едната платформа е в северозападната част на езерото, а втората в големия вътрешен ретензорен басейн до седма помпена станция. Заплаха - част от пода на платформата до седма помпена станция е пропаднал. При второ посещение на езерото установихме нова смесена колония на речни рибарки и белочели рибарки на диги в близост до наколната платформа. Колонията е образувана в следствие пренаселване на колонията на наколната платформа до седма помпена станция.

Атанасовско езеро - южна част - Речните рибарки формират колония по дигите пред укритието. Причината е заемането на наколните платформи пред укритието от гривести рибарки. Наколната гнездова колония в най южния басейн е заета от речни рибарки.

Поморийско езеро - При първо посещение, три наколни платформи са заети от речни рибарки. Смесена колония от речни рибарки, белочели рибарки, саблеклюни и кокилобегачи е формирана по дигите на кристализаторите в близост до Музея на солта. Малка колония речни рибарки е установена върху остатък от стара дига срещу циганската махала. При второ посещение, всички наколни платформи са напуснати от речните рибарки. В цялото езеро остават две колонии на речни рибарки – срещу циганската махала и по дигите срещу Музея

на солта. Обяснение има само за платформата в северната част над пътя. Басейните там са пресушени. За останалите платформи не е установена конкретна причина.

ЗМ Пода - и при двете посещения на всички наколни гнездови колонии са заети от речни рибарки. Платформите не са поддържани и почти всички са с пропаднали подове, което ги прави частично достъпни за гнездене на рибарките. Малка колония от речни рибарки е формирана върху бетонен фундамент на паднал електрически стълб. Липсва устойчивост при поддържането на наколните гнездови колонии във всички езера. Различни неправителствени организации ги изграждат по проекти и след приключване на проектите спира и поддръжката им и те се разпадат. Над 90% от всички гнездящи речни рибарки в комплекса Бургаски езера, формират колонии върху наколни платформи.

Змийски остров - В югозападната част на острова върху каменист бряг, защитен от морските вълни, насипан с миди, гнезди малка колония от 17 двойки речни рибарки. При второ посещение е наблюдавано едно излюпено малко. Тази колония е единствената върху естествен субстрат, всички останали колонии на речни рибарки са върху антропогенно повлиян субстрат, диги и наколни платформи.

Гривеста рибарка (*Sterna sandvicensis*)

Поморийско езеро - гривестата рибарка по традиция гнезди в езерото. Колонията е върху пясъчна коса и остатък от бетонна дига зад Музея на солта. Бяха наблюдавани много унищожени гнезда и яйца плуващи във водата. Причините са поройни дъждове, град, резки застудявания и вълни заливащи част от колонията. В Поморийското езеро на точка 116 има три наколни платформи, които са заети от 110 двойки. При второ посещение са наблюдавани 27 излюпени малки и 139 унищожени яйца. При второ посещение, всички наколни платформи са напуснати, причината е неустановена.

Атанасовско езеро – южна част - Наколните платформи срещу укритието са заети от гривести рибарки. Двата насипни острова в южната час също са заети от гривести рибарки. Видът загнездва в езерото за първи път от много години. Вероятните причини за това са: 1/ обрастването на насипния остров в Поморийско езеро, правещ го непригоден за гнездене; 2/ високите нива в езерото, заливащи части от пясъчната коса в колонията на гривести рибарки и 3/ високата численост на полово зрели индивиди в колонията. При второ посещение една

от наколните платформи пред укритието е напусната от птиците. Върху платформата гнезди двойка *L. michahellis* с две малки, което е вероятна причина за напускането и от гривестите рибарки.

Белочела рибарка (*Sternula albifrons*)

Белочелата рибарка гнезди в смесени колонии със саблеклюни и речни рибарки или в самостоятелни колонии, разположени върху насипни диги, пясъчни коси или пресъхнали басейни. Колониите винаги са малобройни. Гнездовите находища са в хиперхалинните езера - солници Атанасовско и Поморийско езера.

Северна част на Атанасовско езеро - При второ посещение на езерото установихме 6 мътещи птици в смесена колония на речни рибарки и белочели рибарки на диги в близост до наколната платформа до седма помпена станция.

Южна част на Атанасовско езеро - Белочелите рибарки формират две колонии. Първата е смесена колония със саблеклюни, върху пресъхнал басейн срещу укритието. Наблюдавани са две мътещи птици и девет кацнали в колонията. Втора колония установихме в югоизточната част до басейните с луга, върху площадка за съхранение на сол, отчетени са 13 кацнали птици демонстриращи гнездово поведение.

Поморийско езеро – наблюдавана е смесена колония от речни рибарки, една двойка гнездящи белочели рибарки, саблеклюни и кокилобегачи. Формирана е по дигите на кристализаторите на Музея на солта.

Рибарници в ЗМ Вая - На насипно островче в рибарниците наблюдавахме кацнали 12 птици. Общо в Бургаските езера за целия период са регистрирани 193 инд. Числеността в отделните езера са от 12 до 36 птици. Вида поддържа ниска численост през размножителния период в Бургаските езера.

Малка черноглава чайка (*Larus melanocephalus*)

По време на теренните изследвания са регистрирани три птици в колонията на гривестите рибарки на насипния остров в южната част на Атанасовското езеро при първо посещение. По време на второто посещение вида не е регистриран. Не е установено гнездене на малката черноглавата чайка във влажните зони по Черноморското крайбрежие.

4. Заключение

В период от около един месец (ср. май – ср. на юни 2021 г.) са проведени теренни проучвания, които да осигурят актуални данни, по конкретно по отношение на гнездовата численост на целевите видове птици през 2021 г., вкл. и основа за анализ на тенденциите на популациите на ключовите видове птици в страната, оценка на заплахите за гнездовищата и др., в резултат на което да бъдат планирани адекватни мерки за тяхното опазване.

Приложената методика на работа е съобразена със спецификата на целевите видове, предмет на плана, както и осигурява съответствие със Заданието за разработване на Плана за действие. По време на теренните проучвания са установени всички 16 целеви вида птици, предмет на Плана за действие.

Събрана е необходимата информация за целите на подготовка на т. 4.3 „Разпространение“, т. 4.4 „Състояние н популациите“, т. 5 „Заплахи и лимитиращи фактори“ и т. 7 „Необходими природозащитни действия“ от Заданието за разработване на Плана за действие.

С изпълнението на Дейност 1 е постигнат очакваният резултат – събрана първична информация за гнездовата численост на целевите видове птици през 2021 г., вкл. и осигурена основа за анализ относно тенденциите на популациите на ключовите видове птици в страната, оценка на заплахите за гнездовищата на конкретните видове.

ПРИЛОЖЕНИЕ № 6

ГИС БАЗА-ДАННИ

БАЗАТА ДАННИ Е ПРЕДСТАВЕНА НА ЕЛЕКТРОНЕН НОСИТЕЛ

ПРИЛОЖЕНИЕ № 7

ЗАЩИТЕНИ ЗОНИ ОТ НАЦИОНАЛНАТА ЕКОЛОГИЧНА МРЕЖА И СЪОТВЕТНИТЕ ИМ РЕЖИМИ, ОТ ЗНАЧЕНИЕ ЗА ОПАЗВАНЕТО НА ПОПУЛАЦИИТЕ НА ВИДОВЕТЕ, ОБЕКТ НА ПЛАНА

ПРИЛОЖЕНИЕТО Е ВЪВ ФОРМАТ *EXCEL И Е ПРЕДСТАВЕНО ОТДЕЛНО НА ЕЛЕКТРОНЕН НОСИТЕЛ.